Рôкъ I. Львôвъ дня 1. (13.) Жовтня 1880. **Число 19.**

Выходитъ два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого.

Редакція „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **18.** улиця Галицка.

За инсераты платитъ ся по **5** кр. ôдъ однои строчки.

ЗОРЯ

Пренумерата выноситъ: на цѣлый рôкъ **4** зр., на пôвъ року **2** зр., на чверть року **1** зр.

На велиновôмъ паперѣ: на цѣлый рôкъ **4** зр. **60** кр., на пôвъ року **2** зр. **30** кр.

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

Гальшка, княгиня Острожска.

(*Историчне оповѣданє черезъ Д-ра Из. Шараневича.*)

IX. Маєтковй ôдносины княгинѣ Гальшки по єи поворотѣ зъ Великои Польщи на Волынь. Тогдышне розположенє душѣ княгинѣ Гальшки; єи смерть и похороны.

Княгиня Гальшка повернувши до своихъ дôбръ на Волынь по смерти Лукаша гр. зъ Горки*), найшла тіжь въ великôмъ опустѣню. Причина тому була, що рôжнй особы повдирали ся въ тй добра пôдчасъ увязненя Гальшки въ Шамотулахъ а єи матери въ Кезмарку, и вытягали зъ нихъ корысти. Якъ мôгъ, такъ стерѣгъ Василій Константинъ II князь Острожскій часть родинного дѣдицтва князѣвъ Острожскихъ, припадаючу на Гальшку; ôнъ позывавъ посѣдателѣвъ тои части, котрй зовсѣмъ безправно зъ нихъ корыстали, або позорами права заставляли ся. Такъ князь Василій Константинъ II позывавъ передъ суды Самуила Зборовского, одного зъ сынôвъ Мартина Зборовского, котрый насильно наѣхавъ и въ своє вѣдомство забравъ бувъ гдекотрй замки и мѣсточка (якъ Колодно, Словѣнскъ) належачй до маєтностей Гальшки**).

Зъ Ольбрахтомъ Ласкимъ справа була єще труднѣйша. Ôнъ мавъ правну запись на всѣ маєтки, котрыми Беата въ имени своєи доньки розпоряджала. Вѣрителѣ, администраторы и державцѣ, котрымъ Ольбрахтъ Ласкій тй добра повыпускавъ, не щадили чужои власности; кождый лише о тôмъ думавъ, щобы корыстати изъ способности, котра надавалась.

Василій Константинъ II князь Острожскій провадивъ зъ Ольбрахтомъ Ласкимъ отверту борбу о тй маєтности***), а Ольбрахтъ Ласкій старавъ ся передъ напоромъ князя Василія Константина II обезпечити ся тымъ, що всѣ тй маєтки — якъ мы вже о тôмъ згадовали — на короля Жигмонта Августа II записавъ, а собѣ лишь дожизненно посѣдане гдекотрыхъ замкôвъ и городôвъ застерѣгъ.

Все то дѣялось въ части за житя короля Жигмонта Августа II, въ части по єго смерти пôдчасъ такъ званого безкоролевя, коли княгиня Гальшка перебувала въ Шамотулахъ въ Великôй Польщи, а мати єи Беата въ Кезмарку на Спижи въ вязници. Трудно приходило Василію Константину II князю Острожскому знайти належите право и оборонити дѣдицтво княгинѣ Гальшки противъ наѣзднikôвъ и крутарѣвъ. Успѣшнѣйше справы тй маєтковй уладились ажь тогды, коли скôнчилось безкоролевє и коли Генрикъ Валезій, а по єго ôдъѣздѣ Стефанъ Баторій вразъ зъ Анною Ягайлонкою, засѣли на тронѣ польскôмъ.

Генрикъ короновавъ ся въ Краковѣ въ Лютôмъ р. 1574. Гальшка княгиня Острожска пробувала вже тогды на Волыню у стрыя свого князя Василія Константина II. За вплывомъ тогожь король Генрикъ вглянувъ въ маєтковй справы княгинѣ Гальшки, а веденый чувствомъ справедливости, мимо того що сприявъ Ласкому яко своему приверженцеви, ôнъ єще въ часѣ своєи коронаціи выдавъ декретъ, присуджаючій Гальшцѣ всѣ маєтности, котрй на ню по покôйнôмъ отци припадали, яко правовитôй доньцѣ-дѣдичцѣ, въ вѣчне посѣданє. Заразомъ уневажнивъ всѣ записи, котрй Беата здѣлала въ корысть Лаского, а котрй ôдтакъ Ласкій ôдступивъ бувъ королеви Жигмонту Августу II. Кромѣ того король Генрикъ присудивъ Ольбрахту Ласкому лише вѣно княгинѣ Беаты и сумы тяжачй на гдекотрыхъ замкахъ князя Иліи Острожского, покôйного мужа Беаты, котрй на Беату записавъ бувъ князь Илія, або зъ котрыхъ она довги мужа поплатила. Наконець присудивъ король Ольбрахту Ласкому тй маєтности, котрй приналежали Беатѣ по єи братѣ Януши, епископѣ Виленьскôмъ.

Король Генрикъ не попристававъ на выданю такъ справедливого декрету, але єще выславъ одного зъ дворянъ своихъ зъ приказомъ до вѣрителѣвъ, администраторôвъ и державцѣвъ маєтностей Гальшки, щобы єй складали рахунки и ôддавали доходы. Ажь тогды Самуилъ Зборовскій (сынъ Мартина Зборовского, знаного намъ убійцѣ першого мужа Гальшки, Сангушка) бувъ приневоленый, занятй безправно замки и городы выдати слузѣ княгинѣ Гальшки, высланому для ôдобраня маєтковъ зъ рукъ неправныхъ посѣдателѣвъ. Тогды такожь Ольбрахтъ Ласкій бувъ зневоленый заключити угоду на пôдставѣ декрету королевского зъ княземъ Василіємъ Константиномъ II и єго братаницею княгинею Гальшкою. (Именно розходилось ту о добра и маєтности, котрй Беата Ласкому була записала).

Князь Василій Константинъ II сплативши Ольбрахту Ласкому вѣно Беаты (въ высокости 33.000 польскихъ золотыхъ) и довги тяжачй на гдекотрыхъ замкахъ (якъ на замку Ровно) власными готовыми грôшми, ôдобравъ наконець всѣ тй маєтности въ имя своєи братаницѣ княгинѣ Гальшки. Щобы мати вже разъ спокôй ôдъ Ольбрахта Лаского, князь Василій Константинъ II

*) Княгиня Гальшка числила тогды 31 лѣтъ.

**) Мартинъ Зборовскій, отецъ Самуила, бувъ зъ разу воєводою Калискимъ, ôдтакъ воєводою Познаньскимъ, наконець зôставъ вывышеный на кашеляньство Краковске. Кашелянъ Краковскій мавъ перше мѣстце въ сенатѣ.

***) Заразомъ велась борба о посѣданє Тарнова, якъ вже въ попереднôмъ уступѣ згадано.

кромѣ сумъ сплаченыхъ готовыми грѣшми ѣддавъ єще Ласкому въ дожизненну посесію гдекотрѣ замки на Волыню (якъ Полонне и Ровно) за певну суму, котру обовязавъ ся заплатити Ласкій, однако ѣдъ сплаты увѣльненый зѣставъ пѣзнѣйше княгинею Гальшкою.

Декретъ короля Генрика и угоду межи Ольбрахтомъ Ласкимъ а княземъ Василіємъ Константиномъ II (а взглядно зъ княгинею Гальшкою) потвердивъ наслѣдникъ Генрика Валезія, король Стефанъ Баторій. Жена Баторія, Анна Ягайлонка, зрекла ся за призволенємъ мужа всѣхъ правъ до маєтностей княгинѣ Гальшки, котрѣ єй прислужали на пѣставѣ цесіи, здѣланои на особу короля Жигмонта Августа II и єго наслѣдниковъ черезъ второго мужа Беаты, Ольбрахта Лаского. Королева Анна Ягайлонка въ актѣ зреченя ся набутыхъ черезъ цесію тую правъ до маєтностей Гальшки выразно высказує, що анѣ собѣ, анѣ своимъ потомкамъ не лишає жадныхъ правъ и жаднои власности на маєткахъ княгинѣ Гальшки, противно всѣмъ, що на пѣставѣ давнѣйшои цесіи хотѣлибы выводити яке право до тыхъ маєткѣвъ, наказує заховати вѣчне мовчанє и зѣставити княгиню Гальшку и єи можливыхъ потомкѣвъ въ спокѣйнѣмъ посѣданю всѣхъ єи маєтностей.

Коли такъ маєтковѣ ѣдносины княгинѣ Гальшки ишли къ лучшому, здавалось, що часъ, котрый всяке горе выровнує и лагодитъ, успокоивъ Гальшку и вернувъ єй душевный спокѣй и рѣвновагу. И отъ начали зновъ о руку княгинѣ Гальшки новѣ женихи убѣгати ся. Здавалось, що ажь теперь Гальшка, вольна ѣдъ всякого напору, буде могла пѣсля власнои волѣ и уподобаня розпорядити собою. И дѣйстно готовлено вже Гальшку до замужества по разъ четвертый за певного Яна Остророга, каштеляна Стенжицкого, чоловѣка зъ старои польскои родины, заможного и въ самѣмъ розцвѣтѣ жизни, котрый вразъ зъ иншими старавъ ся о руку княгинѣ Гальшки.

Загально думали, що Гальшка поновному замужеству не буде противити ся. Здавало ся, що бодай теперь усмѣхне ся єй щастє родинне, до котрого она такъ хорошѣ способности мала. Але на скрижалахъ судьбы инакше було написано. Судьба, що выбранцѣвъ своихъ надѣляє роскошами, достатками и щастємъ, не одарила княгинѣ Гальшки гараздомъ, противно велѣла єй чашу горести сповнити до самого дна. Здоровлє Гальшки и єи силы душевнѣ видимо увядали; лишь стараня про увѣльнєнє матери Беаты и про упорядкованє маєтностей держали ю єще якійсь часъ при житю.

По приѣздѣ на Волынь Гальшка єще недовго перебувала въ Острозѣ и Дубнѣ при стрыю своѣмъ князю Константинѣ II, а вже душа єи въ наслѣдокъ дознаныхъ за-молоду довголѣтныхъ кривдъ и терпѣнній попадала въ станъ помраченя. Задумчивость, котра овладѣла була Гальшкою єще въ часѣ єи 12-лѣтного пробуваня на замку Шамотульскѣмъ, теперь перейшла въ тиху мелянхолію, въ слабость, котру чорною хоробою душѣ называютъ...

Льонка мыслей у княгинѣ Гальшки почала мутити ся. Плачебне и хоровите успособленє душѣ сперва лишь мало замѣтне було на лици тои всегда задуманои, всегда въ собѣ замкненои княгинѣ; але въ певныхъ случаяхъ, коли якій выпадокъ тронувъ єи душевну печаль, успособленє тоє объявляло ся тымъ сильнѣйше и сумнѣйше. Всѣ чувства печали, дознанѣ коли-небудь въ житю, лучились въ дѣши княгинѣ якбы въ одно огниво и выкликали въ нѣй пересвѣдченє, що она убога, угнетена, Богомъ за грѣхи свои справедливо карана, ѣдъ всѣхъ людей опущена, многократно покривджена и нужденна сирота*). Въ задумѣ своѣй надъ недолею, котру протерпѣла, забула Гальшка, що зъ другимъ мужемъ своимъ Лукашемъ гр. зъ Горки въ згодѣ и любвѣ жити не хотѣла. Она часто якбы пригадовала собѣ, що мала колись-то отця и мужа, котрыхъ теперь недостає, и зажадала бодай оглянути и до рукъ дѣстати актъ, въ котрѣмъ списана була послѣдна воля єи отця Иліи**); такожь, хотяй по невчасѣ, згаджала ся на добровольне пожите зъ покойнымъ своимъ мужемъ, а маючи лишь своє сиротство всегда передъ очима, она называла себе теперь подвѣйною сиротою: разъ сиротою по отци князю Иліи Константиновичу Острожскѣмъ старостѣ Брацлавскѣмъ, а ѣдтакъ вдовою по мужу своѣмъ Лукашу воєводѣ Познаньскѣмъ.

Помимо того душевного розстрою не опускало єи благородне чувство, чувство нѣжнои любови, якого нѣколи не лишає ся сердце благороднои невѣсты: противно, оно зъ посередъ душевного розстрою княгинѣ ѣдзывало ся тымъ сильнѣйше, чимъ глубше ѣдзывалась въ Гальшцѣ згадка тужна за родиною — згадка, котра томила и непокоила ю такъ довго пѣдчасъ уединеня на Шамотульскѣмъ замку. Тая любовь къ родинѣ перелялась зъ цѣлою силою на стрыя Гальшки, князя Василія Константина Константиновича II, именно зъ вдячности за тоє, що ѣнъ спровадивъ ю по смерти Лукаша гр. зъ Горки на Волынь, на лоно родины любезного отця, и що за єго вплывомъ выданый зѣставъ декретъ королевскій, привертаючій Гальшцѣ всѣ маєтности, котрѣ мати Беата другому свому мужеви Ольбрахту Ласкому була записала. Гальшцѣ здавалось, що єи стрый єще за житя Лукаша гр. зъ Горки оказувавъ єй ласку и доброту, пѣдчасъ коли всѣ прочѣ сродники, близкѣ и свояки ю опустили. Здавалось такожь Гальшцѣ, що той стрый князь Василій Константинъ II спровадивъ ю до дому родинного великимъ коштомъ зъ власного маєтку и наразивъ ся на небезпеченьства, зъ якими будьто выпроваджень єи зъ посередъ якихъ-то окружаючихъ ю неприятелѣвъ получене було. Гальшка розпоряджаючи зъ вдячности своими маєтками въ корысть стрыя свого князя Василія Константина II, такъ межь иншими писала: „Въ моихъ затрудненяхъ и нуждахъ не дознала я ратунку и помочи ѣдъ сродниковъ своихъ, якбы то менѣ ѣдъ нихъ належало ся; противно, жаденъ зъ моихъ сродниковъ не признававъ ся до мене, всѣ погордили мною, всѣ задля сиротства, вдовичого стану и недостатку вырекли ся мого сродства, всѣ мене залишили, ѣдступили и о менѣ забули***)“.

*) Такъ выражає ся княгиня Гальшка въ листѣ писанѣмъ въ осени року 1575 до Яна Ходкевича, старосты Жмудского, котрый черезъ посланника свого выпытувавъ княгиню Гальшку о єи поводженє въ два лѣта по єи поворотѣ до землѣ родиннои на Волынь. Княгиня Гальшка урадована сочутємъ, яке объявивъ въ си судьбѣ згаданый староста Ходкевичъ, дякує томужь за милостиве письмо и за ласку высвѣдчену и просить єго, щобы и на будучность ведля милостивои обѣтницѣ бувъ єй, нужденнѣй и покривдженѣй невѣстѣ, милостивымъ паномъ.

**) О тоє просить въ листѣ до Яна Ходкевича зъ року 1575: „racz ofiarować kopię sprawiedliwości (t. j. kopię testamentu) ojca mego do rąk pani matki mojej i moich bez zatrudnienia“.

***) Такъ пише Гальшка на вступѣ запису своихъ маєтностей, котрый то записъ зъ вдячности для стрыя свого князя Василія Константина II свому братанкови Янушу выставити приказала. Записъ носить дату 16 Мая 1576, т. є. часу, коли перевезено матерь Гальшки, Беату, зъ вязницѣ въ Кезмарку до Кошиць. Оригиналъ запису находить ся въ архивѣ князя Любомирского въ Дубнѣ.

Княгиня Гальшка и ту зновъ забула про властивый станъ свого горя, а лише чувства дознаныхъ кривдъ въ ѣи заболѣломъ умыслѣ неясно одразили ся. Ти власне чувства були причиною, що Гальшка зъ вдячности великій сумы на своихъ добрахъ и маєткахъ въ части стрыєви своему князю Василію Константиновичу II, а въ части сынови тогожь Янушу, своему стрыєчному брату, записала. Въ кінци записала Гальшка стрыєви своему всѣ свои рухомі и нерухомі маєтки вразъ зъ Острогомъ, тымъ головнымъ замкомъ своихъ посѣлостей и резиденцією свого покойного отця Иліи — усуваючи одъ спадку по собѣ и одъ права до тыхъ маєтковъ всѣхъ своихъ прочихъ сродниковъ и своякові, котрі ю — якъ выражала ся — въ часѣ нещастныхъ случаєвъ, т. є. въ ѣи сиротствѣ, недостатку и розличныхъ нуждахъ не хотѣли знати, анѣ въ чомъ-небудь поратувати, анѣ навѣть до сродства зъ нею признати ся. Актъ запису ствердили упрошені приятелѣ дому Острожскихъ и свѣдки посредствомъ своихъ печатей, освѣдчивши по правдѣ и торжественно, що записъ той дѣлає Гальшка не зъ намовы, анѣ зъ якого-то примусу, лишь по статочному и добровольному намыслу. Однакъ случилось, що коли прийшло самій Гальщцѣ подписати ся на томъ актѣ, княгини задрожала рука такъ сильно, що она перомъ поводити не була въ станѣ. Объявы такого душевного розстрою княгинѣ були познѣйше чимъ разъ сильнѣйшій, такъ що въ кінци утвердило ся мнѣнє, що Гальшка лишила ся розуму*). Що при такомъ душевномъ розположеню не можь було думати о новомъ замужествѣ княгинѣ Гальшки, розумѣє ся само собою.

Сродники и численні кревні княгинѣ Гальшки, особливожь изъ стороны баби по отци, княгинѣ Татіяны Гольшаньскои**), внесли жалобу передъ королемъ Стефаномъ Баторіємъ противъ правовитости записовъ, котрі Гальшка въ корысть стрыя князя Василія Константина II и сына єго Януша подѣлала. Маючи такожь претенсіи до спадьщины по княгини Гальщцѣ, подносили они ту обстанову, що князь Василій Константинъ II корыставъ зъ плачебного душевного розстрою княгинѣ Гальшки. Домагали ся они єще року 1582 особистого ставленя княгинѣ Гальшки передъ соймомъ и передъ королемъ, щобы станы рѣчпосполитои польскои наочно пересвѣдчили ся о станѣ душевномъ княгинѣ и о можливости або неможливости тоижь, розпоряджати ся своєю волею.

Всѣмъ тымъ заходамъ о спадьщину положила конець смерть княгинѣ Гальшки. Она умерла зъ кінцемъ року 1582***), переказавши єще разъ весь свій маєтокъ сынамъ свого стрыя. Найстаршій зъ нихъ Янушь отримавъ найбольше, будучи и такъ вже вельможнымъ паномъ, бо придбавъ собѣ великій маєтокъ по женѣ своѣй Сузаннѣ Середянцѣ. Сузанна була внучкою богатою угорского магната, гетмана и найвысшого управителя землѣ Семигородскои.

Гальшка при смерти числила 44 лѣтъ. Стрыєчный братъ ѣи Янушь справивъ ій въ мѣстѣ Острозѣ въ тій самій церквѣ, где Гальшка передъ 30 лѣтами поневольно вѣнчана була зъ першимъ мужемъ своимъ Димитріємъ Сангушкомъ, величавый похоронъ зъ службами и панахидами. Такъ справдилась на покойній Гальщцѣ истина народнои пословицѣ: Смерть не горе, но велике море; чоловѣкъ умирає и всего ся лиха збуває. „Натерпѣла ся — говорили люде, що тлѣннымъ останкамъ Гальшки послѣдну прислугу оддавали — натерпѣлась покойниця досыть на сѣмъ свѣтѣ, и до гробовои дошки щастя не дочекала ся“.

Самъ Янушь князь Острожскій пише о похоронѣ своѣи сестры Гальшки зъ Тарнова до цѣсаря Рудольфа подъ днемъ 29 Грудня 1582 извиняючи ся, що въ якихъ-то справахъ своѣи жены Сузанны на дворъ цѣсаря, зъ причины похорону своѣи любезнои сестры, прибути не може, проте зневоленый есть певнымъ крылошаниномъ зъ Тарнова выручити ся*). (Дальше буде.)

*) Papročkій въ дѣлѣ „O herbach“ пише, що Гальшка „była potém mente capta“.

**) Домы и родины посвоячені зъ Гальшкою по княгини Татіянѣ Гольшаньскій були: князѣ Збараскі, Воронецкі и самі Гольшаньскі.

***) Przeździecki въ дѣлѣ: „Jagiellonki polskie T. II“ одсылає ся до „Sumaryuszu archivum ks. Ostrożskich“, по кторого до актовъ города Володимира втягнено року 1583 оповѣданє о смерти княгинѣ Гальшки восводины Познаньскои.

*) Przeździecki, Jagiellonki polskie w XVI wieku T. V, wydał Józef Szujski, str. CLVII.

Цыганка.

(По сля Райса: „Höchstes Glück“.)

I.

Ой тамъ въ лѣсѣ зелененькомъ
Дві ватры горѣли,
А при ватрахъ у трехъ купкахъ
Цыгане сидѣли.
Ті смѣютъ ся, ті говорятъ,
Иншіи дрѣмаютъ,
Но о горю сиротоньки
Нѣчого не знаютъ.
Сироточка, цыганочка
Одна зъ ихъ громады
Гдесь на боцѣ межь листєчкомъ
Шукає одрады.
Що лишь вѣтеръ залопоче
Листками лѣщины,
То серденько застукоче
У грудяхъ дѣвчины —
У тыхъ грудяхъ, що нѣколи
Долѣ не зазнали,
Що нѣколи при матери
Груди не лежали.
Гдесь надъ Тисы берегами
Лишила родину
И пропала межь чужими,
Якъ тота былина,
Що межь травовь-бурянами
Сонця выглядає,
Приглушена, приглумлена
Маріѣє, зникає.

Не тямила цыганочка
Нѣ батенька свого —
Она дочкою любови,
Житя грѣхового.
Погорджена, одсунена
Не зазнала долѣ,
Люде нею помѣтали
Зъ волѣ по неволи...

*

II.

Темно стало середъ лѣса,
Огонь ставъ згасати;
Всѣ цыгане твердо спали,
Сирôтцѣ не спати.
Годѣ, годѣ тугу збути,
Бо зъ горемъ ся зжила,
Судьбы своєй докорами
Вже ся засытила.
Колись часомъ лишь тяженько
Застогне нещасна
Тай погляне сухимъ окомъ,
Где ей зôрка ясна
Сховала ся...

„Зоре моя! тай ты Боже,
Що тамъ пробуваєшь,
Чи о горю тяжкôмъ моємъ,
Недоли не знаєшь?
Покинувъ мя волевь своёвь
За горы, долины —
Допоможи хоть заплакать
Бѣднôй сиротинѣ.
Глянь на мене ласкавѣйше,
Не дай пропадати“
Тай зôтхнула, прошептала:
„Мати моя, мати!
Колибъ тебе була знала,
Булабъ не журилась,
Булабъ того не видала,
Чогомь ся нажила.
Гей, гей Боже! глянь на мене,
Якъ никну, марнѣю —
Кобъ на хвильку хоть уснути,
Бо гину, бо млѣю...“

И затихла. Мѣсяченько
Генъ-генъ выхиливъ ся,
Подививъ ся на сирôтку,
Тай за хмару вкрывъ ся.
Цыганочка, сирôточка
Засыпляти стала
Тогды, якъ восточна зоря
Сіяти настала.
Спитъ бѣднятко; спитъ, не чує,
А день вже яснѣйшій —
Стара Голда пробудилась
И якъ духъ зловѣщій
До сирôтки посунула,
Трунула ногою...
А сирôтка пôдняла ся,
Очи тре рукою
И зъ просоння тихо шепче:
„Мати моя, мати!...“
„„Що, — я мати?... заволоко,
Ледащо прокляте!...““
„Нѣ, нѣ Голдо, не васъ кличу,
Ненька мнѣ ся снила —
Голдо, Голдо! — сонъ солодкій,
А ты мя збудила...“
И въ очицяхъ, темныхъ, чорныхъ
Закрутились слезы;
Згубили ся въ оченятахъ,
Пôдъ серденькомъ счезли...

III.

Зôбрала ся, умыла ся,
Тамбурину*) взяла,
Тай босыми нôженьками
Лѣсомъ помандрувала**).
Пôшла въ село, бо въ палатѣ
Паничь народивъ ся —
Пôшла єму ворожити,
Щобъ долѣ доживъ ся.
Хоть житєчкомъ своимъ нудитъ
Та сумомъ сумує:
Поворожитъ за грôшь паньскій,
Що и затанцює —
А заробокъ ôддасть Голдѣ,
Щобы не кусала;
Сама буде кусокъ хлѣба
День цѣлый гледала.
На щожь сôльше сиротинѣ —
Досыть зъ неи того:
Она дочкою любови,
Житя грѣхового...

В. И. Масляк.

*) Решѣтце зъ дзвôночками
**) Выразъ гуцульскій = пôшла зажурившись.

ЗАКЛЯТА ТЕМНИЦЯ.

(Оповѣданє зъ житя черезъ Иляріона Грабовича.)

(Конець.)

„Самі не выдобудемось!...“ одвѣтивъ учитель и схиливъ голову въ тяжкôй задумѣ. Ôнъ пôзнавъ ôдъ разу своє прикре положенє. Темниця укрыта за скалою майже на безлюднôмъ мѣсци, шѣсть до сѣмь лôктѣвъ глубока, зъ малымъ въ горѣ отворомъ, котрымъ ледво кôлька променѣвъ сонця доходило — всѣ тоє стануло въ єго мысли, прошиваючи душу якимсь зловѣщимъ предчутємъ... Що то буде зъ того, якъ нѣкто не покаже ся зъ помôчною рукою?! Прийде ся марно загинути и нѣкто може и не довѣдаєсь, що ту колись двѣ душѣ невинно погибли...

Такъ думавъ учитель, и мовчки ставъ проходжуватись по камѣннôй клѣтцѣ. Мало-помалу стало зникати перше враженє розпуки и панъ Коваликъ удавъ ся до свого розуму о пораду. Въ крайнôмъ нещастю, где розходитъ ся о житє або смерть, не опуститъ чоловѣкъ рукъ нѣколи, але шукає всякихъ можливыхъ способôвъ ратунку, бо — якъ то кажутъ — потопаючій и ножа хапає ся.

„Треба ратуватись!“ — озвавъ ся по хвили учитель. „Пробуймо, чи не дасть ся єще що зробити зъ драбиною...“

„Правду, святу правду говорите!“—ôдповѣвъ урадованый панъ Коровайчукъ. „Тажь драбину можь єще повязати, и мы тогды выратуваній. Славно, пане професоръ! я поважавъ завсѣгды Вашу мудрôсть“.

Ôдтакъ почали оба вязати поломану драбину. Не маючи потрѣбныхъ шнурôвъ, уживали своихъ хустокъ и всёго, що лишь придавало ся до такои роботы. Але въ кôнци показалось, що всё надармо! Зъ гнилои, поломанои драбины не можна було вже нѣчого зробити. Зновъ настала межь ними страшна тревога... Першій помыслъ не удавъ ся; щожь дальше дѣяти? Надъ тымъ пытаємъ зновъ ихъ гадки снувались, а видно, що рôжныхъ були оба усноблень, бо учитель мѣрявъ неспокôйно своими кроками твердый помôстъ темницѣ, а панъ радный, опершись о вогку стѣну, сумно поглядавъ въ невеличкій отвôръ въ горѣ, а такъ

якось натягнувъ ся, що казавбысь пôдрѣсъ на кôлька цалѣвъ.

Не знаю, чи власною гадкою спонуканый, чи може пôдъ вплывомъ свого товарища, пристанувъ такожь и панъ Коваликъ и звернувъ на отвôръ свои очи. „Слухайте, пане радный, — промовивъ ôнъ — мы можемо єще выратуватись...“

„Ратуймось! ратуймось! — кликнувъ панъ Коровайчукъ — але кажѣтъ: якъ?“

„Я думаю, — говоривъ дальше учитель — що станувши на Вашихъ плечахъ зможу дôстатись на верхъ“.

„А потому?...“ запытавъ панъ Коровайчукъ.

„Потому постараюсь вже легко о те, щобы и Васъ вытягнути зъ тои проклятои печеры“.

„Ну, то лѣзьте...“ сказавъ на всё приготованый панъ Коровайчукъ. „Лишь прошу Васъ, кличте сейчасъ людей на ратунокъ, бо я не выдержу ту довще“.

Панъ Коровайчукъ схиливъ ся и стогнучи приймивъ на свои барки учителя. Але щожь? показалось, що тымъ чиномъ ратунокъ для нихъ не засіяє, бо ледво кôнцями пальцѣвъ дôткнувъ ся панъ Коваликъ стелѣ. Радъ-нерадъ мусѣвъ ôнъ злѣзти.

Настала хвиля розпуки.

„Ратунку!...“ кричавъ панъ радный зъ цѣлого горла. „Кто въ Бога вѣрує, нехай приходитъ на помôчь двомъ нещаснымъ людямъ!“

Кликали, поки силъ стало, але нѣкто не являвъ ся на ратунокъ. Луна тôлько ôдбивалась о глухи скалы и мовь зъ насмѣшкою вертались ихъ власни слова назадъ.

„Може найдемъ якій пôдземный выхôдъ“ — озвавъ ся панъ Коровайчукъ. „Я чувъ неразъ, що зъ такихъ темниць провадитъ каналъ пôдъ землею, котрымъ можна выйти на свѣтло боже“.

Заналили свѣчки и почали глядати выходу. Всюды бачили тôлько порозкидуване камѣнє, дотыкались мокрыхъ ôдъ вогкости стѣнъ, але выходу не найшли жадного. Зъ помученя посѣдали на великій камѣнь, що лежавъ въ кутѣ, и въ мовчаню поспускали головы. Сумне положенє! Тамъ надъ ними на свѣтѣ божôмъ сіяло ясне сонечко, усмѣхавсь теплый и роскôшный день, щебетали веселi пташки, грались въ полонинѣ невинни ягнятка, тѣшились люде — — а тутъ: темна и глуха печера, чорна и гидка будучнôсть... Зъ далека долѣтавъ до нихъ тихій голосъ сопѣвки, а такъ якось жалôбно и тоскно прошибавъ ихъ душу, що пану радному ажь слёза выринулась зъ ока. Єще недавно всё те бачили, тѣшились, смѣялись, а теперь — якажь то страшна змѣна!

„Щожь намъ почати?“ — озвавъ ся панъ Коровайчукъ плачливымъ голосомъ и мовь кого благаючи вытягнувъ руки въ сторону отвору.

Панъ Коваликъ не промовивъ слова, вставъ тôлько и ходивъ въ задумѣ сюды и туды. Наразъ пристанувъ и звернувъ ся до пана Коровайчука зо словами: „Кидаймо черезъ отвôръ каменями: може кто побачитъ та прийде на ратунокъ“.

Зôрвавъ ся панъ радный, учувши таку гадку. Ôнъ тямивъ єще зъ школярскихъ часôвъ въ Бучачи, коли то о закладъ кида̀ъ камѣнцемъ зъ пôдъ Ф е д о р а*) ажь на „м л ы н ô в к у“ коло Стрыпы. Отъ и теперь, дарма що заживный, почавъ поменшими каменями на верхъ метати, що ажь свистѣло въ воздусѣ. Тымъ способомъ думавъ докинути где въ поблизькости людей и спровадити ихъ на слѣдъ безвыходнои темницѣ. Въ кôнци вылѣтали одинъ за другимъ и бôльшій каменѣ зъ *Добошбвки* и ударялись зъ лоскотомъ о скалу, що ажь сполоханi пташки перерывали свôй дзвôнкій спѣвъ и трѣпотячи крыльцями ôдлѣтали въ иншу сторону. Нестало врештѣ и каменѣвъ, а зъ ратункомъ не спѣшивъ нѣкто.

„Мы вже пропали на вѣки!...“ промовивъ теперь жалôсно учитель.

„Проклята подорожь!“ — стогнавъ панъ Коровайчукъ. „Бѣдна моя жѣнка! щожь она вдѣє безъ мене?! Єслибъ навинувъ ся менѣ теперь той навѣдженый лѣкарь, то я-бъ... я-бъ затовкъ... задушивъ єго на смерть! Умирати зъ голоду — брръ! се погано, страшно!“

„Погано, страшно!“ — повторивъ панъ Коваликъ.

Въ ихъ души стало теперь тревожно, безнадѣйно. Мовь божевôльнi лѣтали межь тѣсными стѣнами, ажь ударились о себе и зо стонами попадали на камѣнь. Послѣдни променѣ сонця заглядали єще вузкою смугою до ихъ темницѣ, та и тi згасли небавомъ и въ около нихъ залягла нôчь темна, чорна.

„Я дуже голодный!“ — озвавъ ся панъ Коровайчукъ. „Ахъ, чому не взяли мы що зъ собою ѣсти?“

„Єще позôстало троха вина въ фляшцѣ“ — ôдповѣвъ учитель. „Подѣлѣмъ ся кождою каплею, бо ту о житє наше ходитъ“.

„Брръ!... засвѣтѣтъ свѣчку, пане професоръ: щось мокрого перелѣзло менѣ черезъ руку...“

Учитель засвѣтивъ и оба побачили величезну ропуху, котра глядѣла на незвычайныхъ гостей. Се причинилось єще бôльше до ихъ сумного настрою и оба они зъ ôдразою ôдвернулись ôдъ поганого звѣряти.

Звôльна минали хвилѣ чорноi ночи. Наразъ, около пôвночи, роздавъ ся надъ ихъ головами трѣскъ и було чути, якъ ктось ступавъ тяжкимъ ходомъ по земли. Ôдтакъ стануло якесь живе сотворѣнє надъ имъ темницею и оба путники почули, що надъ отвôромъ сапитъ щось незвычайно. Въ кôнци розляглось надъ ними таке якесь бурмотанє, якого не чули єще въ житю. Зо страхомъ стулились оба въ кутокъ, а панъ радный промовивъ тихенькимъ, дрожачимъ голосомъ: „Вѣдай се медвѣдь надъ нами. Господи! выбави насъ ôдъ страшноi пащѣ, не дай померти такъ лютою смертею...“

Але медвѣдь — бо ôнъ се дѣйстно бувъ — не мавъ найменшои охоты пристанути до товариства нашихъ знакомыхъ; ôнъ якбы тôлько зъ цѣкавости заглядавъ въ знакому собѣ Добошôвку, а може и почувъ въ нѣй людску истоту та радъ бувъ довѣдатись про рѣдкихъ гостей. Небавкомъ подунѣвъ въ свою сторону, що ажь земля трясла ся. Пôшовъ вѣдай въ гостину до дѣтей Бескиду, що товстыхъ баранôвъ пильнували; може удасть ся єму тамъ повечеряти, єсли ôдважни легиньчуки та заѣлi сторожѣ-собаки не встримаютъ єго ôдъ задуманои роботы.

„Слава Богу, що вже пôгнавъ кудысь той дiявольскій потвôръ, — ôдсапнувъ тяжко панъ Коровайчукъ — а то я такъ настрашивъ ся, що єще доси серце мовь молотомъ бьє ся. Охъ, ту нема хвилѣ спокою о власне житє!“

„Въ такôмъ неприступнôмъ укрытю нема чого боятись медведя, — озвавъ ся учитель по уплывѣ першого враженя— але намъ грозитъ инша, голодова заглада. Чи побачимо єще свѣтъ божій — Богъ одинъ знае!“

На горахъ почало свитати. Перши променѣ сонця чудовымъ блескомъ освѣтили краину хмаръ. Нôчна тьма зникала поволи, ôдкрываючи оку далекi верхи Бескиду. Докола розвинувъ ся величавый видъ, якого не може собѣ нѣкто

*) Горбокъ пôдъ Бучачемъ.

представити, кто не витавъ нѣколи въ своѣмъ житю на горахъ всходячого сонця. Пробудились спѣваки крылатѝ и вспôльнымъ мельодійнымъ голосомъ дали знати, що наставъ свѣтлый день на землици — пора любои для нихъ утѣхи. Въ кошарѣ стали ôвцѣ блеяти, причиняючись до денного гамору, мовбы просили своихъ сторожѣвъ, щобы пустили ихъ вôльно на широку полонину, налюбоватись веселымъ ранкомъ, напитись росы холоднои, поскубати смачнои свѣжои травицѣ. Вся природа збудилась зô сну. Гарнѝ гôрскѝ цвѣтки розвивали зеленѝ листочки, що тулили ихъ рожеву головку, и мовь зьѣздки на синôмъ небѣ покрыли собою зеленый килимъ землѣ. Свѣжій, легкій воздухъ наповнявъ кожду грудь якимсь милымъ чувствомъ, надававъ цѣлому тѣлу и рѣзкости и силы. И надъ нашими знакомыми показалось въ отворѣ слабеньке свѣтло и розгонило потроха темнѝ мары печеры. Але они не могли бачити величавого ранку, не могли любоватись прегарною природою, не могли любыхъ думокъ думати. Продираюче ся свѣтло жалôсно тронуло ихъ душу, бо имъ здалось въ тôй хвили, що для нихъ вже счезла всяка надѣя. До такъ сумного настрою причинивъ ся голодъ, що почавъ обомъ сильно докучати; нѣщо не може такъ давити силу духа, затемнити быстроту мыслей, розпукою грудь наповняти, якъ страшне чувство голоду.

„Господи! — заговоривъ панъ радный — прийде ся хиба зъ голоду умерти въ тôй поганôй темници и жадна людина не дôзнаєсь нѣколи о нашôмъ запропащеню. Бодай тамъ того премудрого лѣкаря, тай того пастуха нерозумного, що порадивъ звидѣти якусь *Добошôвку*. Пане професоръ: я думаю, що тѝ люде пôслали насъ ту нарочно на погибель нашу. Дѣйстно — діявольскѝ люде!... Бѣдни нашѝ жѣночки!.. Коли згадаю на свою Ганю, то мало серце не пукне менѣ зъ жалю!...“

„Слухайте, пане Коровайчукъ!“ — промовивъ учитель: „Вы знаєте, що голодъ зневоляє часомъ людей до страшныхъ чинôвъ. Неразъ розбитки на морю або люде попавшѝ въ яку безвыходну клѣтку — — зъ голоду одинъ другого зъѣдали... Присягнѣмъ собѣ, що жаденъ зъ насъ навѣть середъ найстрашнѣйшои голодовои муки не учинитъ зла другому... присягнѣмъ!“

„Не поможе присяга, если зъ голоду стане чоловѣкъ звѣрятемъ!...“ заревѣвъ дикимъ якимсь голосомъ панъ Коровайчукъ и стиснувъ учителя рукою сильно за рамя.

„На милôсть Бога! — крикнувъ перестрашеный учитель и ôдскочивъ на бôкъ — тажь Вы предсѣ не вчините грѣха... Богъ зъ Вами!“

Стало тихо. Чути було тôлько тяжкій ôддыхъ, що добувавъ ся зъ волнуючихъ грудей нашихъ знакомыхъ; видно було, якъ оба дрожэли, мовь листокъ осѣнный — такъ лячно серце въ нихъ билось, такъ кровь стрѣлою въ ихъ жилахъ гуляла. Не хочемо запускатись въ догады и приписувати честному пану Коровайчукови жажду людского тѣла, — нехай Богъ насъ ôдъ того хоронитъ! — але мусимо высказати, що положенє ихъ въ тôй хвили було погане, безвыходне.. Наразъ зашелестѣло щось въ горѣ. На сей знакъ затрымали оба духъ въ собѣ и неспокôйно вдивились въ отвôръ. Першою гадкою пана Коровайчука було, що то певно прийшовъ зновъ въ гостину кудлатый медвѣдь, та може схоче теперь близше зъ нимъ познакомитись. Ôнъ тревожливо надставивъ ухо, щобы почути, що тамъ властиво въ горѣ дѣє ся. Но отъ, за малу хвильку указалась надъ отворомъ голова, зъ котрои двоє цѣкавыхъ очей глядѣло.

„Ратуйте! ратуйте! — закричали зô всѣи силы оба вязнѣ — мы тŷ марно погибаємъ!...“

Але въ тôй самôй хвили ôдскочивъ незнакомый ôдъ отвору, мовь ôдъ лютои гадины, що тонкій языкъ зъ пôдъ ѣдовитого зуба къ нему вытягає.

„Ратунку!“ — повторили оба голосы єще сильнѣйше, єще жалôбнѣйше.

„Ктожь тамъ? — озвавсь зъ горы голосъ — и що вы тамъ робите?“

„Зъ голоду гинемо!“ — ôдповѣвъ немовь розсердженый панъ Коровайчукъ. „На милôсть Бога ратуйте чимъ зможете, щобы тôлько вылѣзти зъ тои ямы. Я Вамъ ôдвдячусь, я Вамъ стократно ôдвдячусь.“

„А гдежь драбина, — пытавъ дальше зъ горы незнакомый — що ту була?“

„Чортъ взявъ дрэбину!“ — ôдрѣкъ твердо панъ Коровайчукъ, котрому було вже за богато тыхъ пытань, що тôлько непотрѣбно часу забирали; єму хотѣлось побачити чимъ борше любе свѣтло денне.

„Нехай счезає!“ — ôдповѣвъ на те незнакомый, сплюнувъ тричи на землю и тричи голосно перекрестивъ ся.

„Бôйже ся Бога, душе праведна!“ — промовивъ теперь учитель. „Вы предсѣ добре видите, що драбины нема; колибъ була, мы не сидѣлибы певно въ тôй проклятôй Добошôвцѣ. Драбина поломалась на куснѣ, що и слѣду зъ неи не остало.“

„Щожь поможу?!“ озвавъ ся голосъ зъ горы. „Хиба пождѣтъ троха, я закличу людей на ратунокъ“.

Оба вазнѣ не знали теперь самѝ, що дѣяти зъ утѣхи. Почали скакати мовь малѝ дѣти, а панъ Коровайчукъ зъ надмѣрнои радости такъ сильно притисъ учителя до своихъ грудей широкихъ, що той ажь крикнувъ зъ немалого болю. Дѣйстно, се була невысказана змѣна въ ихъ сумнôмъ дотепершнôмъ положеню. Вже трийцять годинъ пересидѣли оба въ темници безъ ѣды, та лишь троха вина перейшло черезъ ихъ горло до пустого жолудка.

„Ей, кобъ то борше надбѣгъ той чоловѣкъ зъ пôдмогою“ — озвавъ ся панъ Коровайчукъ. „Тожь собѣ нынѣ пообѣдаємо! Я самъ беру цѣлу ôвцю на себе...“

Небавкомъ почули нашѝ мученики гамôръ людей надъ печерою. Вже и шнуръ зъ великаньскою дѣжкою спустили имъ въ долину. Панъ Коваликъ засвѣтивъ свѣчку, щобы въ послѣдне глянути на те мѣсце, где думали оба закôнчити поганою смертею дни житя свого. Зъ кута вылѣзла та сама ропуха, що такъ смѣло перелѣзла въ ночи черезъ руку пана радного, и цѣкаво глядѣла на обохъ выбалушеными очима, мовбы прощалась зъ своими товаришами. За хвилю повсѣдали оба до дѣжки и шнуръ вытягнувъ ихъ въ гору на велику радôсть цѣлои товпы цѣкавыхъ ôвчарѣвъ. Панъ Коровайчукъ въ радости обнимавъ кождого, цѣлювавъ мовь брата рôдного, а того, що першій знайшовъ ихъ въ темници, мало на смерть не задусивъ въ щирыхъ обôймахъ.

„Гей, панцю, — сказавъ молодый легинець, що выхопивъ ся зручно зъ рукъ пана радного — Вы булибъ ту такой и погибли, колибъ я не бувъ случайно сюды зайшовъ. Ненасытный медвѣдь имивъ намъ въ ночи барана та потащивъ гдесь въ дебры. Отъ, я и пôйшовъ за нимъ; думаю, чей може слѣдъ надыблю до єго леговиска, а тамъ я-бъ вже єго почастувавъ зъ кресанѣ, що вже певно не тащивбы бôльше чужого добра.“

По тыхъ словахъ опустили всѣ „закляту темницю“ и поспѣшили до ôвчарскои колибы. Цѣкаво було глядѣти на Коровайчука, зъ якимъ апетитомъ заѣдавъ ôнъ чорный хлѣбъ зъ бундзомъ та зъ квасным молокомъ, якимъ угостили обохъ нашѝ ôвчарѣ. Поноѣвши доволѣ, выпочали всѣ на мягкôй муравѣ, и черезъ той часъ балакали зъ простодушными пастухами про всякѝ рѣчи, и треба признати, що довѣда-

лись не одно, чого передъ тымъ нѣ знали, нѣ чували. Ôдтакъ попращались зъ ними, подякували сердечно за ратунокъ и словомъ и дѣломъ, и удались пôдъ проводомъ одного ôвчаря въ дальшу дорогу до найблизшого села.

Въ селѣ зайшли оба подорожнй до мѣсцевого священика.

Священикъ, старенькій чоловѣкъ, и єго честна подруга зрадувались дуже, побачивши незнакомыхъ гостей. Въ горахъ нудитъ ся часомъ осѣлому тамъ чоловѣкови, коли не бачитъ довгій часъ людины, зъ котрою мôгбы и поговорити и звеселитись. Тутъ принято нашихъ подорожныхъ зъ отвертыми руками и въ любôй розмовѣ не счулись, якъ день вже склонивъ ся къ вечерови. Ôдтакъ удались всѣ на спочинокъ. Панъ Коровайчукъ переспавъ ту нôчь дуже приятно, бо такй любй, рожевй сны колысали єго душу, що самъ казавъ, що зъ роду не мавъ такихъ снôвъ. Єще передъ всходомъ сонця збудивъ ихъ самъ господарь, котрый звыкъ бувъ що днины ранѣсько вставати. Повставали нашй подорожнй и пôшли оглядати всхôдъ сонця. Чудный бувъ ранокъ. Передъ ихъ очима розвинулась гôрска природа въ цѣлôй своѣй величавости. Такои красы, такого любого враженя душа ихъ єще доси не видала, не чувствувала... Коли повернули до хаты, було вже для нихъ приготованє снѣданє, котре спожили и почали знова балакати. Досвѣдченый господарь дававъ имъ рôжнй сказôвки, пôсля котрыхъ належитъ руководитись въ подорожи по горахъ.

„Такъ, такъ, мои панове, — озвавъ ся старенькій священикъ — Вы булибы не дôзнали такои сумнои пригоды въ Добощôвцѣ, колибъ були взяли зъ собою провôдника“.

Вже сонце котилось зъ полудня, коли нашй знакомй попращались сердечно зъ гостиннымъ господаремъ и єго женою и зъ досвѣдченымъ провôдникомъ пустились въ дальшу подорожь. Провôдникъ спровадивъ ихъ на долы, а тамъ попращавъ ся тай повернувъ въ свои горы, за котрй не мѣнявбы ся нѣ широкими нашими лугами та левадами, нѣ пахучими садами, нѣ зелеными гаями. Така вже натура у тыхъ дѣтей Бескиду...

Якось при кôнци третого тыждня подорожи очѣкували нашихъ знакомыхъ на двôрци желѣзницѣ панѣ Коровайчукова и панѣ Коваликова, бо власне въ той день мали оба мужѣ приѣхати пôсля листовного завѣдомленя. И дѣйстно привезла небавомъ пара обохъ нашихъ подорожныхъ. Мовь якй молодцѣ выскочили зъ желѣзного воза и легкими скоками припали въ обôймы своихъ жѣночок. Обѣ панѣ не могли натѣшитись своими мужами, ихъ теперѣшнымъ станомъ здоровля. Панъ Коровайчукъ ставъ мовь не той чоловѣкъ; єго лице утратило давнѣйшу жовтаву барву, въ рухахъ бувъ ôнъ зовсѣмъ свобôдный и легкій, а одежа ажь ôдставала на нѣмъ — такъ много утративъ изъ свого тѣла. И панъ Коваликъ выглядавъ теперь не-абы якъ; вмѣсто худого, блѣдого, зъ запалыми очима, зъ нужденнымъ видомъ, стоявъ теперь зовсѣмъ не той чоловѣкъ — такъ ôдмолоднѣвъ, выгладивъ ся, ôдсвѣживъ ся.

На другій день приѣзду зôбралось вечеромъ у пана радного немало гостей. Межи ними були такожь панъ Коваликъ зъ жѣнкою и мѣйскій лѣкарь. Панъ Коровайчукъ обходивъ весело щасливый свôй поворотъ зъ подорожи и теперѣшный станъ здоровля. Тутъ доперва оповѣвъ господарь цѣлу пригоду въ „заклятôй темници“. Гдеякимъ присутнымъ ажь волосє на головѣ вставало, а обѣ жѣнки и млѣли зъ перестраху и слезами заливались.

„Але на всякій способъ — закôнчивъ панъ Коровайчукъ — така подорожь приноситъ и приємнôсть и пожитокъ. На другій рôкъ выберемось знова пѣшки — не правда, пане професоръ?“

„Розумѣє ся! — ôдповѣвъ запытаный — але я вже бôльше не полѣзу до гôрскои печеры. Знаєте, пане радный, що я бувъ въ далеко бôльшôмъ небезпеченьствѣ, нѣжь Вы; я думавъ, що коли прийде вже послѣдна хвиля нашои муки, то Вы кинетесь на мене и яко сильнѣйшій розôдрете мене, щобы тôлько уратувати своє житє...“

„Ба! зъ голоду стає чоловѣкъ звѣрятемъ...“ ôдповѣвъ панъ Коровайчукъ. „Але не бôйтесь! я бувбы такой не доторкнувъ ся Васъ и однымъ зубомъ... Выпиймо за наше здоровлє!“

И всѣ гостѣ выхилили чарку вина и забавлялись дальше весело. Лѣкарь сидѣвъ зъ повагою на мягкôмъ фотели и щось цѣкаво розповѣдавъ своимъ сусѣдамъ, котрй єго уважно надслухували и лишь ôдъ часу до часу головами потакували. Вѣдай чи не радивъ имъ пуститись такожь въ подôбну вандрôвку, бо лѣкарь — якъ то кажутъ — часомъ поможе, часомъ и зашкодитъ, а все такой не скупитъ радою...

Чувъ я, що и сихъ празнинъ ходили панъ Коровайчукъ и панъ Коваликъ въ подорожь и то вѣдай ажь на саму Чорногору, але чи лучилась имъ яка цѣкава пригода— не знаю. (N. Z.)

НЕОДНАКА ДОЛЯ.

Где жѣнка весела,
Щаслива тамъ хата;
Кто дѣточокъ має,
Тамъ доля богата.
Вертає ся батько
Втомившись зъ роботы —
Въ єго хатѣ гомôнъ,
Сваволя, охота.
Дѣтвора сокоче,
Грає ся, клекоче;
А мати раденька
Дѣтворѣ маленькôй
Въ ôкно выглядає,
Пѣсеньки спѣває —
И праця не тяжка,
Робота не важка,
Кому така доля!

Лучитъ ся якъ-небудь
Годинка досужна,
Вже єѣ проводятъ
Весело та дружно!
Посядутъ близенько
И ведутъ тихенько
Розумную мову:
Якъ у свѣтѣ жити,
Якъ навчати дѣти,
Якъ трудомъ дѣлитись,
Якъ по вѣкъ любитись —
Тай до працѣ знову!
А лучитъ ся часомъ,
Батько засумує —
До хаты скорѣйше:
Тамъ дѣти обнимутъ,
Жѣнка поцѣлує —
Душа стрепене ся,
Серце усмѣхне ся.

* * *

Не всякому, Боже, даєшь таку долю,
Не всякій находитъ въ семьи своёй рай;
Оженитъ ся иншій — нѣ долѣ, нѣ волѣ;
Цѣлый вѣкъ проплаче, а за що? спытай!
Проклинає долю сердега женатый,
Прогнѣвляє Бога — не виноватъ Бôгъ,
Що тюрмою пахне комусь рôдна хата,
Що комусь обридне свôй рôдный порôгъ!
Полюбитъ ся щиро дѣвча козакови,
Полюбитъ ся щиро дѣвчинѣ козакъ:
Щасливй обоє! берутъ ся въ любови —
Думка: цѣлый вѣкъ свôй жити будутъ такъ.
Одно при другому ажь душѣ не чує,
Любовь имъ порука за щастє на вѣкъ;
А черезъ годъ глянешь: въ нихъ лихо гостює;
Охлявъ, опустивъ ся, змарнѣвъ чоловѣкъ.
И личенько въ жѣнки, и брови гарненькй,
И худоба гарна, и дѣти маленькй —
А журба та туга въ душу заглядає,
А щастя, що ждали — немає, немає!
Жалкуютъ на Бога, самй виноватй;
Чомъ не роспытались: чи рôвнй душою,
Чи рôвный ихъ розумъ?... Не треба булó!
Думали, любовь дасть щастя и спокою,
А щастє сердечнымъ и не зацвилó...

Кто шукає въ свѣтѣ маєтку, уроды,
Кому душа й розумъ — марна суєта:
Не бачити въ свѣтѣ тому щастя зъ роду,
Онъ женатый буде — гôркій сирота...

(Зъ первоцвѣтôвъ Кузьменка.)

Рускй лѣтописи и лѣтописцѣ XVII. столѣтія.

(Критичный розбôръ Корн. Заклиньского. — Дальше.)

Зъ цѣлого опису битвы пôдъ Хотиномъ, якій находимо въ лѣтописи Єрлича, можемо пересвѣдчити ся, що вся заслуга побѣды належитъ ся козакамъ. Ихъ було въ тôй вôйнѣ 40.000, щоденно нападали они и нищили Туркôвъ, убили кôлькохъ башôвъ а кôлькохъ взяли до неволѣ. Въ кôнци Єрличъ такъ про козакôвъ говоритъ: „Dziwna to i niewypowiedziana, zda się, jako serca sił i męstwa Pan Bóg ludziom tym przeciw temu nieprzyjacielowi chrześciańskiemu dodawał, iż to śmiele się rzec może, że ledwoby i Wenetowie w murach swoich siedząc takowy impet i strzelbę z dział znieść mogli[1])“.

Про подвиги козакôвъ въ роцѣ 1630 въ вôйнѣ зъ Поляками лѣтописець Львôвскій коротко и загально такъ выражає ся: „Гетманъ Конецпольскій ходилъ за Днѣпръ козакôвъ зносити. Людей много страшилъ и самъ ледве ся вынѣсъ; але предця гарматы имъ зоставилъ и позналъ, що (то суть) козаки[2])“. Выхваляє ихъ героизмъ и завзятє, каже, що они радше боронили ся до послѣдного, чимъ мали дôстати ся въ руки своихъ ворогôвъ. Росказує, що гетьманъ Конецпольскій маючи зъ собою 2.000 войска выйшовъ проти козакôвъ, котрй приходили своимъ на помôчь. Въ дорозѣ подыбавъ ôддѣлъ козакôвъ, 200—500 людей. Поляки обступили той ôддѣлъ: „козаки запершися въ едной шопѣ, боронилися такъ, же жадного живцемъ (Поляки) не поймали, тылько едного сотника и то южъ раненого[3])“. Дальше мовитъ, якъ козаки великодушно всѣхъ Русинôвъ, якй находили ся въ войску польскôмъ, охороняли и не убивали. Пôймавши одинъ ôддѣлъ войска польского выбили тойже до послѣдного, ôдплачуючись за те, що Лащь вырѣзавъ Лысянку; при чôмъ пощадили одныхъ тôлько Русинôвъ: „а що гайдуцы были, же Русь была, зоставляли, не забивали[1])“.

Авторъ дає намъ пôзнати, якъ сусѣдній державы тремтѣли передъ козаками; щасливый для короля польского конець вôйны зъ царемъ московскимъ въ роцѣ 1634 приписує козакамъ. Каже, що король Володиславъ IV перезимувавши въ Москвѣ, осадивъ таборъ московскій, вельми оборонный, недалеко Острожика. Въ тôмъ таборѣ боронивъ ся крѣпко Шеинъ, гетьманъ московскій, и не хотѣвъ пôддати ся. Доперва коли довѣдавъ ся, що до короля польского прийшло на помôчь значне число козакôвъ, а ще бôльшого числа сподѣваютъ ся: „перестрашившися мусѣлся поддати. А царъ московскій выдячи тоє, що Шагинь вчинилъ, мусѣлъ южъ и самъ склонитися до примиря[2])“. Такъ само приписує авторъ козакамъ заслугу, що того самого року не прийшло до великой вôйны зъ Турками, що корыстаючи зъ неприсутности короля занятого въ Москвѣ, выповѣли вôйну и почали высылати великй войска на границѣ Польщѣ. Тымчасомъ знаємо вже, якимъ способомъ король заключивъ миръ зъ царемъ, и що приказавъ выправити свои войска на Подôлє проти Туркамъ. Самъ чимъ скорше приѣхавъ до Львова и „розказалъ до Волохъ гетманови козаковъ пустити впередъ. Тое Турчинъ почувши почалъ о примиря просити[3])“.

За тіи услуги нагороджено козакôвъ въ той способ, що збудовано при устю Днѣпра замокъ Кодакъ, щобы козакôвъ повздержати на всегда ôдъ выправъ морскихъ. Козаки пôдъ проводомъ Сулимы єще того самого року (1635) въ Серпню здобули Кодакъ и вырубали всю залогу нѣмецку, яка тамъ находила ся. Се сталось въ неприсутности короля, занятого вôйною въ Прусахъ. Тогды выступивъ проти козакамъ Конецпольскій, однакъ не мôгъ имъ нѣчого вдѣяти, не мôгъ спôймати нѣ гетьмана нѣ жадного зъ полковникôвъ. Лѣтописець поясняє, що одною тôлько здрадою здолѣли Поляки покорити козакôвъ, дôстати въ свои руки Сулиму. Выслали они до обозу козацкого, сильно укрѣпленого, ôддѣлъ козакôвъ реєстровыхъ, котрй сказали: „ижъ насъ Ляхи хотятъ бити, такъ пріймѣтъ насъ до себе, жебыхмося боронили въ купѣ[4])“. Козаки довго имъ не вѣрили, ажь въ кôнци „за присягами приняли ихъ до себе до окопу, который барзо былъ потужный“. Занявши зрадою обозъ, реєстровй казали собѣ выдати старшину, въ противнôмъ разѣ грозячи смертею всѣмъ: „хочете ли сами погинути?“ Такъ згинуло чотырёхъ старшинъ козацкихъ, а межь ними Сулима. Въ загалѣ описуючи повстаня козакôвъ, авторъ высказує ту проводну гадку, що за кождымъ разомъ козакôвъ поборено не силою, а пôдступомъ и здрадою. Подôбно якъ Сулиму, такъ въ роцѣ 1637 Павлюка поконано здрадою. Битву пôдъ Кумейками выграли Поляки отъ въ якій способ: „Гетманъ польный панъ Потоцкій довѣдавшися, где суть козаки, пошолъ за ними и такто битву вчинили съ козаками але штукою: бо перше подослано жидôвъ зъ горѣлками. И такъ поспивалося войско, не знали о собѣ, не такъ о битвѣ; а Лащъ стерѣгъ на тоє и гетманови далъ знати, и такъ напавши побили ихъ[5])“.

Рôвночасно зазначує авторъ, що рѣчпосполита не могучи покорити козакôвъ оружемъ, почала до того прямувати, щобы ихъ повернути въ мужикôвъ, щобы зъ нихъ учинити паньскихъ пôдданыхъ. Въ лѣтописи находимо одинъ примѣръ такого поступованя и єго наслѣдства. Сынъ воє-

[1]) Latopisiec Joachima Jerlicza, T. I. стор. 13.
[2]) [3]) Лѣтопись Львовска, ст. 14, 15.
[1]) [2]) [3]) [4]) [5]) Лѣтопись Львовска, ст. 16, 21, 22, 24, 28.

воды рускаго Даниловичь велѣвъ въ роцѣ 1636, щобы козаки, мешкаючій въ єго староствѣ и єго добрахъ, робили паньщину. Козаки по доброму ôдпрошували ся ôдъ того мовячи: „Мысмо людъ рыцерскій, томусмо не привыкли; але тя прохаємъ, заховай насъ зъ ласки своєй, милостивый пане, бо можемъ ся на що вамъ придати[1])“. Воєводичь того не слухавъ уповаючи на нѣмецкій войска, а козаки всѣ забрали ся на Запороже. Наслѣдкомъ того було, що Даниловичь вдавши ся въ битву зъ Татарами безъ козакôвъ, дôставъ ся въ ихъ руки и погибъ: „Взялъ 4-ста люду, поихалъ въ дикіи поля, хотячи нѣмецкою штукою помститися, и такъ єго зо вшиткимъ взяли Татаре“.

Авторъ пôдноситъ такожь зъ немалымъ сочутємъ и ставляє намъ передъ очи ôдносины козакôвъ межи собою, приязнь взаимну и братерство, где оденъ стававъ за другого неначе братъ за брата рôдного, посвящувавъ для другого свою жизнь, своє щастє. Росказує такій трогающій фактъ, що коли по битвѣ пôдъ Кумейками козаки принуджений здрадою выдали Полякамъ свою старшину, межь ними Павлюка, Томашика, Чечугу, тогды одинъ зъ старшины, котрого не могли вороги дôстати въ руки, именемъ Сахно Чернякъ, затуживши и пожалѣвши за товаришами, самъ ôддавъ ся добровôльно Полякамъ, и погибъ въ Варшавѣ ôдъ катовского меча вразъ зъ другими. Року 1638: „Сеймъ былъ, на которомъ потратили козаковъ старшихъ — — Павлюка, Василія Томашика и Сахна Черняка, который ся ихъ ужаловавши, самъ поѣхалъ съ ними добровольно и такъ ихъ постинано[2])“.

Якъ симпатично згадує авторъ про всѣ повстаня козакôвъ, такъ єще зъ бôльшою участею и симпатіею росказує про вôйны Хмельницкого и всяке починанє гетьмана. Каже, що Потоцкій по битвѣ пôдъ Корсунемъ, хотяй вже находивъ ся въ рукахъ козакôвъ, хотѣвъ зъ нихъ пошутити, и показати имъ свою высшôсть: „досить анѣмушно строфовалъ Хмельницкого: Хлопе, чимж такъ зацному рыцерству ордъ татарскихъ заплатишъ?“ Тогды Хмельницкій ôдповѣвъ ему дуже досадно: „**Неглупе**, тобою и иншими съ тобою[3])“.

Про битву и утечу войска польского пôдъ Пилявцями, зъ самого перестраху, лѣтописець коротко такъ росказує: „Княжата... зо всею шляхтою, и жолнѣра битного больше на пятьдесять тысячій, подъ Пилявци зъ Хмельницкимъ битися зезволили. А же войска козацкіи зъ ордами и хлопства незличоного купами перестрашили ихъ великостію своєю, теды всѣ ночью изъ обозу безъ потычки у чимъ хто могъ, и съ чимъ хто могъ, и где хто могъ, армату, оружія и добра всѣ зоставивши утекли[4])“.

Авторъ выхваляє Хмельницкого за тое, що при всѣхъ переговорахъ зглядомъ заключеня мира, ставлявъ за перше условіе, и упоминавъ шляхту: „абы Руси, подданыхъ своихъ, не губили“ — и що ôдтакъ задля недодержаня сего условія розпочинавъ вôйну и не хотѣвъ годити ся — „для недотриманя слова, и тираньства надъ Русю ляцкого строгого“. Що авторъ въ вôйнѣ Хмельницкого бôльше симпатизувавъ зъ козаками и бувъ для нихъ прихильнѣйшимъ якъ для шляхты, доказує рôвнодушнôсть, зъ якою ôнъ представляє намъ станъ нужденный шляхты осадженои пôдъ Збаражемъ. Ôнъ каже, що козаки стерегли войска польскій черезъ пять недѣль: „ажъ отъ голоду и страху поздыхали, мало що ихъ позосталыхъ безоружно вышли на пѣшихъ ногахъ и доздыховали по дорозѣ и по мѣстахъ[5])“. За то авторъ величає побѣду Хмельницкого пôдъ Зборовомъ въ роцѣ 1649, хотяй ту проводивъ самъ король. Росказує, що Хмельницкій зъ ханомъ „такъ нагнали въ сакъ Ляховъ, же ажъ ся подъ возы и въ возы крили, где большъ ихъ погинуло, нѣжли подъ Збаражомъ, ажъ о примиря самъ король просилъ[1])“.

Такъ выказали мы становиско лѣтописця зглядомъ козакôвъ; остає намъ єще приглянутись, якій ôдносины лучили єго зъ высшою шляхтою, зъ панами, що рядились самій на нѣкого не оглядаючись, нѣкого не слухаючи. Чи ôдносивъ ся ôнъ до тои шляхты зъ прихильностю и чи выхваляє єи поступки?

Авторъ, якъ сказано, бувъ сыномъ дуже убогого шляхтича, самъ занимавъ незначне становиско, тожь до высокои шляхты ôдноситъ ся ôнъ зовсѣмъ рôвнодушно, и высказує єи своєвольній поступки, нешанованє права, угнетенє убогихъ, беззащитныхъ людей. Росказує, якъ шляхтичѣ не зважаючи на жадній права, не лякаючись суду, убивали одинъ другого. Такъ въ роцѣ 1605 „Стадницкій Лѣскій старосту перемыского забилъ“. Росказує, якъ того самого року паны польскій, не оглядаючись и не пытаючись короля, выступали мовбы якій князѣ удѣльній або королѣ. Одинъ зъ нихъ, Миншко воєвода рускій, осадивъ навѣть свого зятя Димитрія на престолѣ московскôмъ. Не досыть того, єще „Ляхи хотѣли верхъ мати надъ Москвою и почали ихъ зневажати“. Черезъ такій поступокъ одного шляхтича, цѣла рѣчпосполита була приневолена вести вôйну зъ Москвою. „И съ того ся вôйна почала въ Москвѣ и точилася много лѣтъ[2])“.

Зъ лѣтописи Львôвскои дôзнаємось, якъ шляхта несупокôйна бунтовала ся проти короля, провадила отвертй вôйны межь собою зъ приватныхъ причинъ; лѣтописець выказує, що вôйны, въ котрыхъ паны ставляли проти себе досыть значній войска, причиняли много лиха бѣдному народови, що въ нихъ гинуло много людей безвинныхъ. Такъ въ роцѣ 1607 провадили вôйну межь собою Гербурты зъ родиною Стадницкихъ и тій послѣдній поставили проти своихъ неприятелѣвъ бôльше якъ 7.000 войска. Обѣ воюючій стороны зъѣхали до Львова и розложили ся таборомъ недалеко церквы св. Юра „Шкоду чинили по передмѣстю великую[3])“. Такій вôйны провадили ся межи панами дуже часто, и то задля дрôбниць, задля паньскихъ забагôвъ. Лѣтописець росказує зъ великимъ докоромъ, що слѣдуючого року (1608) зновъ другій такій панокъ, Опалиньскій, воювавъ зъ Стадницкимъ: „Знову Опалиньскій изъ Стадницкимъ **о пса** вôйну точилъ **и людей много** погубили[4])“. Дальше довѣдуємось про такій примѣръ паньскихъ забагôвъ, що воєводыня Виленьска Ходкевичева, дочка князя Острожского, велѣла въ самъ день Великодныхъ святъ выняти зъ церквы въ Острозѣ домовину свого отця и перенести до Єзуитôвъ въ Ярославлю. Се переосєсенє ôдбувало ся саме тогды, коли Русь съ крестами, съ хоругвами, триумфъ коло церквы отправовали“, и то въ тôй цѣли: „абы зъ того напасть на „Русь учинити“. И дѣйстно такъ стало ся: „учинили много злого Христіяньству[5])“.

Єще скажемо кôлька слôвъ про ôдносины автора до важнѣйшихъ лиць, котрй въ тыхъ часахъ дѣйствовали, ôдтакъ выскажемо личный свѣтоглядъ автора.

(Дальше буде).

Примѣтка. Въ 18 числѣ „Зорѣ“ зайшла значна похибка друкарска. На стор. 246 мѣсто: „бо Русскій митрополитъ (Кіевскій уніятъ)“, має бути: „бо Руцкій Вилямминъ (митрополитъ кіевскій уніятъ)“.

---

[1]) [2]) [3]) [4]) [5]) Лѣтопись Львовска ст. 25, 29, 33, 34, 36.

[1]) [2]) [3]) [4]) [5]) Лѣтопись Львовска ст. 37, 10, 11, 11, 25.

Хата и житє семейне московского хлопа.

Села великорускій, котрій при великôмъ гостинци подыбуємо, часомъ на кôлька миль ôдъ себе ôддаленій, не представляютъ въ своихъ закладинахъ и въ своихъ будынкахъ нѣ найменшои рôжнообразности. Наколи бачивъ кто одно село межи Петербургомъ а Москвою, мôгбы сказати, що вже ихъ всѣхъ бачивъ.

Якъ бѣла стяжка тягне ся Петербурскій гостинець черезъ село; по обохъ сторонахъ стоятъ густо побôчь себе, часто лишь фѣрткою роздѣленій, хаты хлопскій. Дорôгъ побôчныхъ нема, а где такій знаходятъ ся, то они суть дороги комуникаційнѣ, котрій ведутъ до ôддаленыхъ огородôвъ або пôль. Село таке, въ котрôмъ звычайно находитъ ся товсто збудована, на бѣло помазана церковь зъ зеленымъ дахомъ и высокою дзвôницею, не дає пріятного образу. Недостає ему краєвиднои приманы; надармо шукавсысь ту тыхъ пріятныхъ хатъ малорускихъ, соломяною стрѣхою крытыхъ, що такъ весело и любо зъ помежи густои зелени выглядаютъ. Жителѣ московскихъ селъ не розумѣютъ, або не маютъ змысла до того, щобы свои жилища прикрасити краєобразною красотою и упріємнити такъ, щобы душу и серце розвеселяли. Той довгій рядъ домôвъ — безъ дерева, безъ корча, безъ огородця зъ любымъ отѣненымъ мѣсцемъ для спочинку — маєщооь тверезого, зимного и характеризує жителѣвъ тыхъ домôвъ. Московскій хлопъ єсть въ загалѣ практична натура; ôнъ не пытає ся за тымъ, що пріятне, але за тымъ, що хосенъ приноситъ; задля того и въ житю єго нема выгоды анѣ понадного уладженя. Єго потребы суть малій и скоро ихъ може заспокоити, вже єсть доволенъ; навѣть коли пильностею и промысломъ зôбравъ богатій матеріяльнѣ средства, таки не покидає простого способу житя, и лишь на те собѣ позволитъ, що справляє чисто тѣлесну пріятнôсть... Въ своихъ огородахъ садитъ то, що найпотрѣбнѣйше: бараболю, цыбулю, редьку, капусту — иншои ярины не знає. Майже єдиною квѣткою въ єго городѣ єсть сонѣчникъ; єго плекає задля зеренъ, тыхъ улюбленыхъ ласощей дѣтей и сельскихъ красавиць.

Хлопъ тыхъ областей єсть задля якости и задля тѣсного простору землѣ, котру має, всѣмъ иншимъ, лишь не рôльникомъ; ôнъ єсть, пôсля обставинъ, рыбакомъ, углярємъ, звозчикомъ, пакаремъ и т. и.

Знатнѣйшій домы маютъ звычайно низше пôдбудованє, котре служитъ на склады господарскій, а коли хлопъ торговлею трудитъ ся, що дуже часто нагоджуєсь, до складу артикулôвъ торговельныхъ, якій звычайно на селѣ маютъ покупъ, якъ: черевики зъ лика (личаки), мотузы, цвяки, посудины, мука, овесъ, хлѣбъ, цыбуля, квасъ. Надъ тымъ пôдбудованємъ находитъ ся „изба“, до котрои ведутъ сходы, накритій пôддашемъ.

Найбôльше домôвъ єсть подѣленыхъ черезъ сѣни на двѣ части: на избу лѣтну и на избу зимову.

Нѣчого не єсть простѣйшого, якъ внутренне уладженє такои избы, котра часомъ єсть передѣлена дошками на двѣ комнаты. Въ кутѣ на востокъ зверненôмъ знаходитъ ся шафка зъ образами святыхъ на деревѣ олѣйно малёваными, передъ ними виситъ изъ стелѣ лямпа шклянна. У богатшихъ хлопôвъ образы тотій суть пôдъ шкломъ; у бѣднѣйшихъ нема тои шафки анѣ лямпы, образы стоятъ тогды на вузкôй дощечцѣ на стѣнѣ спертій, а въ навечеріє передъ святами, або въ суботу, горитъ передъ ними тоненька свѣчечка воскова. Передъ образами стоитъ стôлъ, попôдъ стѣны суть притверженій широкій лавы — крѣселъ або стôльцѣвъ нема. Въ другôмъ кутѣ избы находитъ ся величезна ажь до стелѣ доходяча печь, котра служитъ до вареня и до печеня. Печь маєвъ зимѣ дуже велике значенє въ семейнôмъ житю — она єсть добродѣтелемъ для великихъ и малыхъ. Бо на теплôй печи пріятно зимою спати, а и такъ, кто може, радо утѣкає на печь ôдъ зимовои студени, або щобы троха ôдпочати. Коли хлопъ перемоченый и перемерзлый верне до дому, ззуває чимъ скорше зъ нôгъ личаки, скидає кожухъ и кафтанъ, и розверне ся любо и мило на теплôй печи. Такожь хлопцѣ або дѣвчата, часто босій и въ однѣсенькôй сорочцѣ, коли посинѣвши одъ студени до избы утечутъ, заразъ вылѣзаютъ на печь, дзеленькотячи зубами... Ôдъ печи ажь до противоположнои сгѣны притверджена, въ невеликôмъ ôддаленю ôдъ стелѣ, друга понизша стеля, котра звычайно служитъ вмѣсто лôжка за постѣль для всѣхъ домôвникôвъ. Кожухи овечій, одѣжь, войлоки и малій подушки суть самымъ однымъ матеріяломъ до стеленя; матерацôвъ, сѣнникôвъ, перинъ, ковдеръ, бѣля постѣльного — дасть Богъ! Спальня тота („палата“) служитъ для дѣтей за улюблене мѣсце пробуваня въ кождôй порѣ дня, и бачити можна часто цѣлый рядъ якъ ленъ бѣлоголовыхъ, пузатыхъ дѣтей, якъ выпуливши очи, вдивляютъ ся на сторонного чоловѣка, єсли вступитъ до хаты...

Свѣчки лоёвій, або лямпы трановій, навѣть каганцѣ, суть въ хатѣ тамошного хлопа предметомъ збытковымъ; одній вузкій довго колений щѣпки зъ высушеной липины даютъ довгими вечерами зимовыми скудне свѣтло.

Зъ сѣней выходитъ ся на внутренне подвôрє, котре єсть пôддашемъ окружене; оно служитъ на сховокъ знарядôвъ господарскихъ, двоколесныхъ вôзкôвъ, телѣгъ; тутъ єсть такожь стайня для худобы и для коней.

Бôльшій домы, що суть стаціями для купецкихъ брыкъ, або где подорожній стаютъ на нôчлѣгъ, маютъ просторѣйшій подвôря, а поверхній въ нихъ комнаты, призначений для подорожныхъ гостей, подаютъ бôльшій выгоды; въ такôмъ случаю мешкає господарь зъ своєю семіею въ низшихъ забудованяхъ.

Необходимою для Великоросса потребою, котра зъ єго житємъ, почавши ôдъ палаты ажь до простои хижи, тѣсно зросла ся, єсть баня (парна купѣль). Кождый зарôбникъ, кождый хлопъ посѣщає разъ на тыждень лазню; єсть то стародавный обычай, котрый маєнѣяко орієнтально-религійну цѣху. День передъ кождымъ великимъ святомъ, на початку великого посту, передъ вѣнчанємъ—идутъ до банѣ. (По обѣдѣ, по кождôй домовôй орудцѣ, мачає Великороссъ свои пальцѣ въ водѣ.)

Бѣднѣйшихъ хаты суть курній, безъ комина. Дымъ выходитъ зъ печи въ хату, и розстелює ся, мовь морочне покрывало, попôдъ стелю ажь до певнои высоты; потôмъ выходитъ ôкномъ на двôръ.

Якъ домы Великороссôвъ, ихъ внутренный устрôй и внѣшне оточенє не маютъ нѣчого пріятного, любого, принадного, такъ и ихъ житє семейне єсть зимне, тверезе и мало чувственне.

Становище, яке жѣнка займає въ семіи якого народа, єсть найпевнѣйшимъ каменемъ пробнымъ для означеня єго культуры. Где жѣнка єсть невôльницею мужа, тамъ и мужь єсть невôльникомъ. Истину тои засады находимо у великорусского народа въ загалѣ, а у люду сельского въ особенности. Доля московки єсть тверда и пожалованя достойна.

Черезъ бôльшу часть року мужа нема дома; ôнъ або бурлакує по свѣтѣ яко пакарь, або занимає ся въ бôльшихъ мѣстахъ ремесломъ, або наймає ся яко зарôбникъ въ фабрикахъ, и являє ся дома лишь на короткій часъ яко гôсть.

На головѣ жѣнки спочиває, пôдчасъ неприсутности

чоловѣка, цѣла тяжка робота на поли, въ городѣ и на обôйстю. Навѣть и тогды, коли чоловѣкъ прійде до дому, не улекшає ся доля жѣнки. Чоловѣкъ ѣде зъ фѣрою сѣна або дровъ до мѣста — торговля єсть єго головнымъ трудомъ, — вывозитъ сельскій плоды на торгъ, продає масло, молоко, яйця. Ôнъ робитъ то все, що въ другихъ краяхъ жѣнки роблятъ — єгожь жѣнка въ повнôмъ значеню слова єсть робôтницею, невôльницею. Въ Петербурзѣ и Москвѣ суть всѣ продавцями овочей, яєць, рыбъ, сыра, оселедцѣвъ и т. д. лишь самі мужики. Выдає ся смѣшнымъ, чути великого якъ дубъ мужика выкликуючого: „Молоко! молоко!... Кто купитъ молока?“ — або бачити великана зъ кошемъ яєць на головѣ...

О скôлько свобôдными суть невѣсты дѣвочого стану, о стôлько неволею спутанй суть невѣсты замужнй. О, якъ скоро проте проминає у нихъ краса молодости, якъ короткій часъ суть они молодыми, якъ скоро увядаютъ они и старѣютъ ся! Та єсть єще одно лихо въ тыхъ околицяхъ, що кидає темну тѣнь на тамошне семейне житє. Достаточно буде зганути, що майже по всѣхъ селахъ въ лѣтѣ на довшій або коротшій часъ закватировуютъ ся жовнѣры.

Денисъ.

О ДѢЯЛЬНОСТИ РУСКИХЪ АКАДЕМИЧНЫХЪ ТОВАРИСТВЪ

въ послѣднôмъ роцѣ школьнôмъ.

Не дасть ся заперечити, що всякій товариства маютъ велику вагу и вплываютъ корыстно на соспôльнôсть, на той кругъ людей, для котрого суть заложенй, посередъ котрого истнуютъ, розвиваютъ ся. Одиноке индивидуюмъ не зможе нѣякъ побороти перешкодъ, що стоятъ въ дорозѣ до цѣли, часто не зможе подѣлитись зъ загаломъ нѣ матеріяльными нѣ моральными засобами своими; ширшій кругъ людей, загрѣтыхъ вспôльною гадкою, идучихъ напередъ вспôльными силами, докаже того легко, бо — якъ кажутъ — громада великій чоловѣкъ!

Рôжній верствы соспôльности творятъ межь собою бôльшій або меншій кружки, котрй вызначаютъ собѣ якусь цѣль шляхотну, до котрои стремлятъ пôсля певного правила, пôсля певнои програмы. Такъ и межь Русинами немало утворилось такихъ товариствъ, а всѣ они працюютъ для загального добра рускаго народу. Але не пора розводитись на сѣмъ мѣсци о всѣхъ нашихъ товариствахъ — мы хочемъ натеперь дати лишь загальный образъ зъ дѣяльности рускихъ академичныхъ товариствъ.

Русины-академики, живучй въ австрійско-угорскôй монархіи, числятъ чотыри товариства: „Академическій Кружокъ“ и „Дружный Лихвярь“ во Львовѣ, „Союзъ“ въ Чернôвцяхъ и „Сѣчь“ въ Вѣдни. Всѣ тй товариства заснованй въ тôй цѣли, щобы утримувати звязь межь молодежею академичною, щобы розбуджувати духа патріотичного, щобы нести товаришамъ помôчь моральну и матеріяльну. Кожде товариство маєсвôй власный, одвѣтными властями затвержденый уставъ, где програма и цѣль товариства суть ясно высказанй. Щобы сповняти принятй на себе обовязки, а тымъ самымъ причинятись до пôддержуваня и розвою товариства, руководятъ ся они ôдповѣдными къ тому средствами; они посѣдаютъ власній библіотеки, читальнѣ, устроюютъ рôжнородній вечеры, ôдбуваютъ частй зборы до обговорюваня всякихъ дѣлъ дотычащихъ товариства, даютъ ôдчиты, удѣляютъ товаришамъ пôдпомогу грошевыми датками и пожичками, причиняютъ ся до святкованя торжественныхъ и патріотичныхъ обходôвъ и т. д.

Згадаємо лишь, о скôлько дѣлали нашй товариства академичній въ послѣднôмъ роцѣ школьнôмъ.

На самôмъ передѣ мусимо заявити, що въ послѣднôмъ часѣ оказали нашй товариства академичній бôльше дѣяльности, бôльше розваги и скажемъ єще — бôльше патріотизму, якъ въ минувшихъ рокахъ. Давнѣйшими лѣтами було межь нашою академичною молодежею немало роздорôвъ, немало недружныхъ успособлень, где тôлько слова дармо тратились о рѣчь незначну, где всякій чувства шляхотнѣйшій въ волнуючôмъ шумѣ приглушались, где неодинъ духъ молодый посередъ партійнои вражды тративъ охоту, надѣю, где неодному найкрасшй єго гадки молодости тьмою покрывались... Сумно було дивитись людямъ старшимъ, якъ надѣйный цвѣтъ рускій самохôть вянувъ, крыючись въ тѣни передъ яркими променями сонця, колибаючись на всѣ боки ôдъ шаленого вѣтру, позбавляючи старшихъ тои роскôшнои вони, що любою надѣею грудь ихъ колысала. Дѣйстно — тй сумній обстановы вплывали некорыстно и на старшихъ Русинôвъ, бо и якже представлялась имъ будучнôсть дорогои отчины, коли власній ихъ сыны, тй будущй ихъ наслѣдники, враждою грудь рôднои матери роздирали! Але мало-помалу почали затихати неспокôйній голосы, почало тихомиритись въ грудяхъ молодыхъ сынôвъ Руси, и кождый зъ нихъ ставъ самъ пôзнавати, що такимъ чиномъ не причинитъ ся до добра своихъ товаришвъ, не полѣпшитъ долѣ своєи неньки. Новый духъ повѣявъ спасенною струєю въ молодй серця, нова сила оживила молодѣжь до житя, ясна идея отрясла поволи недосвѣдченй головы зъ темныхъ, шкодливыхъ, покрученыхъ думокъ...

Зо всѣхъ рускихъ академичныхъ товариствъ найбôльшу матеріяльну пôдпору має „Академ. Кружокъ“ во Львовѣ. Ôнъ розпоряджає бôльшимъ якъ иншій товариства фондомъ и посѣдає безплатній комнаты въ „Народнôмъ Домѣ“. Сповняючи точно и розумно свою задачу, повинно се товариство хорошо розвиватись и крѣпити духа и серце молодыхъ Русинôвъ-академикôвъ. Зъ дѣяльности сего товариства въ минувшôмъ роцѣ дасть ся объяснити, що то бувъ важнѣйшій періодъ єго истнованя. Мило приходитъ ся намъ вспôмнути, що въ згаданôмъ часѣ було кôлька ôдчитôвъ товаришвъ-академикôвъ, а помежи ними гдекотрй важнѣйшого содержаня. Въ зимовôмъ часѣ дававъ „Академ. Кружокъ“ кôлька вечерôвъ зъ танцями, где прибули навѣть рускій родины и зъ дальшихъ околиць и где молодѣжь охочо и весело забавлялась. Зъ тыхъ вечерôвъ була и тая корысть, що и каса товариства нобôльшила ся. Важный єсть вечеръ декляматорско-музыкальный, котрый ôдбувъ ся въ честь памяти незабвенного нашого поета, Маркіяна Шашкевича. На сей вечеръ згромадилась була численно руска публичнôсть, оказуючи тымъ способомъ поважанє и память для покôйного співака. Тутъ повитавъ одинъ зъ товаришвъ публичнôсть вступнымъ словомъ про нашого генія, а въ дальшôмъ порядку упріемняли вечеръ музыка, деклямація и співы. Додати належитъ, що до хору входили академики зъ обохъ рускихъ товариствъ Львôвскихъ, а хоромъ управлявъ знаный нашъ музыкъ-композиторъ, п. Вахнянинъ. Въ сѣмъ товариствѣ повстала була такожь гадка, завязати товариство етнографичне, котребы занималось пôзнанємъ народу и збирало матеріялы етнографичній по цѣлôмъ краю. О тôмъ доносила свого часу „Зоря“, але гадка спасенна не вôйшла въ житє — очевидно задля великаньскихъ трудôвъ, котрй предстояли новому товариству. Надѣємось, що зъ новымъ рокомъ школьнымъ дотеперѣшній трудности щасливѣйше дадутъ ся побороти. Потребу рускаго товариства етнографичного кождый зъ насъ чує, тымъ бôльше, коли сусѣднй народы много вже здѣлали на тôмъ поли, збираючи вѣсти етнографичній навѣть межь рускимъ народомъ и оголошуючи ихъ друкомъ въ чужôмъ для насъ языцѣ.

Подумай о лише, кôлько то етнографичныхъ звѣстокъ о Русинахъ находитъ ся въ россійскихъ та въ польскихъ письмахъ; якъ то чужй люде выкорыстуютъ и найменшу дрôбницю, щобъ познакомити свѣтъ зъ звычаями, обычаями, пѣснями, повѣрями, преданями Русинôвъ. Одній мы байдужно придивляємо ся всѣму и не дѣлаємъ нѣчого на тôмъ поли! Крайный вже часъ, щобы у насъ завязало ся товариство етнографичне, котребы заняло ся збиранемъ звѣстокъ для пôзнаня нашого краю и народу и могло такожь зужиткувати друкованй вже россійскій и польскій працѣ о Русинахъ. Коли чужй люде займаютъ ся нами и зъ великою цѣкавостею слѣдятъ за нашимъ житемъ — чомужь бы намъ не взятись до того! Тажь се наша слава, наше богатство народне, наша пôдпора будучности! Кôлько то духовои поживы може бути зъ того для нашихъ историкôвъ, поетôвъ, писателѣвъ повѣстей, психольогôвъ! Дѣйстно, се бувбы невычерпаный скарбъ для письменныхъ нашихъ роботникôвъ — булабъ найлучша дорога до власного самопôзнаня, непоборима твердыня супротивъ всякого вынародовленя... Маємъ проте тверду

надѣю, що таке товариство вôйде въ житє въ найблизшôмъ часѣ и що кождый Русинъ прилучитъ ся охотно къ нему, щобы по можности нести помôчь моральну и матеріяльну такъ важному дѣлу. Покладаємъ надѣю на нашихъ молодшихъ силахъ, котрй разъ пôднесену гадку допровадятъ конечно до дѣла, бо се повинностею, обовязкомъ нашимъ.

Друге Львôвске товариство академикôвъ-Русинôвъ, „Дружный Лихвярь“, розвинуло въ послѣднôмъ часѣ такожь немалу дѣяльнôсть. Вправдѣ приходитъ се тяжко тому товариству, позаякъ истнованє єго полягає тôлько на дрôбныхъ вкладкахъ членьскихъ и добровольныхъ даткахъ товариства. Зъ того оплачує товариство комнату и всякй потрѣбнй выдатки. Головною цѣлею „Друж. Лихваря“, якъ вже сама назва показує, єсть грошева пôдпомога Русинôвъ-академикôвъ. Въ тôмъ и заслуга и важнôсть товариства, бо вѣдомо, кôлько то у насъ єсть бѣдной молодежи, котра неразъ боре ся зъ тяжкою нуждою, шобы кôнчити свои студія; неразъ не єсть въ станѣ академикъ узбирати собѣ на стôлько гроша, щобы мати на конечнй потребы, якою єсть н. пр. такса на универзитетѣ. Кому-кому, то нашôй молодежи потреба вязатись въ такй кружки, щобы нести собѣ взаимно помôчь матеріяльну, бо пôдъ тымъ зглядомъ мы дуже бѣднй. Щобы якъ найбôльше фонду придбати для своєи касы, устроює „Др. Лихвярь“ по можности вечеры такого самого рода, якъ и „Академ. Кружокъ“. Для розбудженя житя межь своими членами уряджує „Дружный Лихвярь“ôдчиты (въ минувшôмъ роцѣ було такихъ ôдчитôвъ около 10, гдеякй зъ нихъ мали велику стôйнôсть такъ що до свого содержаня, якъ и що до выкôнченои формы). Важнѣйшій бувъ вечеръ, ôдбувшій ся въ комнатахъ товариства въ честь памяти малоруского писателя, Григорія Квѣтки-Основяненка, где вступне слово, деклямаціи и спѣвы зробили миле враженє на присутныхъ членôвъ и гостей. Зъ помежь членôвъ „Дружного Лихваря“ выйшла гадка, завязати кружокъ литературно-историчный, що и дѣйстно вôйшло въ житє. До сего кружка входятъ академики зъ обохъ товариствъ. Хотяй сей кружокъ єсть зовсѣмъ приватнымъ, безъ жадного офиціяльного уставу, то предсѣ богато оказує житя. Товаришє сего кружка сходятъ ся часто и ôдчитуютъ свои працѣ литературнй або историчнй, дотычачй нашои народности. Кружокъ литературно-историчный причиняєсь немало до розбудженя житя межь нашою молодежею и заохочує ю до серіознои працѣ. Звертаємось до сего кружка зъ повнымъ довѣріемъ въ справѣ завязаня товариства етнографичного; думаємъ, що товаришє пôймутъ добре свою задачу и важнôсть згаданого товариства. Вспôмнути еще належитъ, що „Дружный Лихвярь“ має свою библіотеку и читальню, зъ котрыхъ товаришє могутъ въ кождôмъ часѣ корыстати.

(Конець буде.)

Новй книжки.

Старорускій княжій городъ Галичь. Критичне студіумъ черезъ Дра Из. Шараневича. Передрукъ зъ „Зорѣ“. Львôвъ, 1880 (XVI-ка, стор. 58, коштує 32 кр. а. в.) Дôстати можна у Автора, або въ книгарни Рихтера во Львовѣ.

Справозданє дирекціи ц. к. гимназіи академичнои (рускои) во Львовѣ за рôкъ школьный 1879/80. Содержанє: 1) De Hipponacte Ephesio iambographo. Розправа проф. Г. Цеглинського. 2) Часть урядова ôдъ Дирекціи. — Накладомъ ц. к. Рады шк. кр. Львôвъ, 1880 (стор. XXIV + 34).

Ц. к. гимназія академична во Львовѣ повстала зъ низшои школы мѣйскои, основаной еще въ 14 ôмъ вѣку (около року 1382) въ престольнôмъ городѣ галицкои Руси. Въ половинѣ 15-го вѣку була она кольонією академичною и одержувала ôдъ академіи Краковскои магистрôвъ и ректорôвъ. Въ першôй половинѣ 18-го вѣку дôстала назву „gimnasium academicum“, стаючись заразомъ школою высшою зъ курсами фильозофіи и богословія. На тôмъ станѣ удержалась и по прилученю Галичины до Австріи въ роцѣ 1772, тôлько що по заснованю универзитету во Львовѣ въ роцѣ 1784 ôднали курса фильозофіи и богословія. Въ роцѣ 1850, на пôдставѣ новои организаціи школъ, зôстала розширена декретомъ министеріяльнымъ зъ дня 22 Липня 1849 до осьми класъ и яко така затверджена найвысшимъ патентомъ зъ дня 3 Марта 1855. Найвысшимъ постановленємъ зъ дня 31 Мая 1873 зôставъ заведеный языкъ рускій яко выкладовый въ цѣлôй гимназіи.

Руску гимназію посѣщало въ роцѣ минувшôмъ 389 ученикôвъ, зъ тыхъ 15 обряду латиньского. Число ученикôвъ въ послѣдныхъ рокахъ въ класахъ низшихъ майже подвоилось и то такъ, що паралєльнй ôддѣлы треба було устроити. Численнй и цѣннй приборы науковй, якихъ нишй новѣйшій гимназіи не посѣдаютъ, и добôрнй силы учительскй зъєднали для тои єдинои въ нашôмъ краю рускои гимназіи загальне узнанє и поважанє.

Тѣло учительске складалось зъ 21 професорôвъ; директоромъ закладу єсть ц. к. (и краєвый) радця школьный, ВПр. от. Вас. Ильницкій. За старанємъ Дирекціи и Тѣла учительского основано для бѣдныхъ ученикôвъ фондъ запомоговый, котрый въ роцѣ минувшôмъ выносивъ 401 зр. 29 кр., и „сиротиньску библіотеку“, зъ котрои сотки книжокъ школьныхъ выпожичаютъ ся безплатно. Окрôмъ того 9 ученикôвъ побирали стипендійнй запомоги, а 18 ученикôвъ одержали запомогу ôдъ Института „Народный Дôмъ“.

Въ складъ организму гимназіяльного входитъ такожь кляса приготовляюча, до котрои принимаютъ ся ученики, будь публичнй будь приватнй, если скôнчили 9 рôкъ житя и обстали при испытѣ вступнôмъ. Вымоги при испытѣ вступнôмъ: 1) ученикъ має выказати ся, що умѣє по руски писати и поправно читати, що перечитане розумѣє и що розрôжнити умѣє поодинокй части мовы; 2) зъ рахункôвъ має умѣти написати и ôдчитати 3- и 4-цифровй чиола и добре знати табличку множеня.

Его ц. и к. Величество Францъ-Іосифъ I. въ Народномъ Домѣ дня 2. (14.) Вересня 1880 — издалъ А. Н. Щербанъ.

Єсть то брошурка книжкового формату о 22 сторонахъ, въ котрôй пôсля стенографичныхъ записокъ и достовѣрныхъ информацій зъ повною докладностею описаный побытъ Цѣсаря въ Народнôмъ Домѣ, всѣ промовы до Цѣсаря и Єго ôдповѣди. Въ книжцѣ поири промовахъ и ôдповѣдяхъ нѣмецкихъ находитъ ся заразомъ и толкованє руске.

Святый вечеръ, повѣсть знаного новелиста англійского К. Дикенса. Передрукъ зъ фейлетона „Дѣла“. Можна набути въ администраціи „Дѣла“ и въ книгарни Ставропигійскôй по цѣнѣ 30 кр., зъ пересылкою 35 кр.

Порадникъ въ справахъ писарскихъ, написавъ Дм. Вѣнцковскій. Въ $1^1/_2$ аркушѣвъ печатныхъ. Цѣна 10 кр. Накладомъ товариства вм. Качковского.

Wzory przemysłu domowego — serya I.

Выданє Музея промыслового мѣйского во Львовѣ пôдъ проводомъ Людвика Вербицкого; обôймає въ 10 хромолитографованыхъ таблицяхъ 52 взорцѣвъ гафтôвъ сельскихъ на Руси.

Дѣло цѣле єсть важною публикацією въ справѣ домашного промыслу и єго розвою и ôдзначає ся богацтвомъ и оригинальностею мотивôвъ, докладностею линій и композиціи, вѣрностею въ ôдданю первотворôвъ, чистотою рисунку и простотою повною красы. Єсть то истинна скарбница, богате жерело хорошихъ, оригинальныхъ и свойскихъ мотивôвъ. Матери и доньки найдутъ тамъ прекраснй взорцѣ до гафтôвъ и ручныхъ робôтъ своихъ, одвѣтно до вымогъ естетики и артистичного смаку.

Цѣна дѣла 6 зр. Дôстати можна во Львовѣ въ книгарни Губриновича и Шмида.

ПЕРЕПИСКА РЕДАКЦИИ.

Посредствомъ „Зорѣ“ прислали П. Т.:

1) Для **„Просвѣты“**: от. З. П. въ Перемышли: 2·00.

2) На **„Батькôвщину“**: В. Г. въ Крупску 1·30.

3) На „Школьну часопись“: Школа народна Бѣлявцѣ 1·00, от. З. П. въ Перемышли 0·70, И. В. въ Стрыю 0·80, І. П. въ Волощи 0·70, А. Г. въ Кийдановѣ 0·70, Всеч. п-ѣ Ю. Л. въ Довгомостискахъ 0·70, К. Р. въ Нагуєвичахъ 0·70.

4) Для „Школьнои Помочи“: от. З. П. въ Перемышли 0·30.

Выдає и ôдповѣдає за редакцію Ом. Партыцкій. Зъ друкарнѣ Товариства „имени Шевченка“ пôдъ зарядомъ К. Беднарского.

Рѡкъ I. Львѡвъ дня 15 (27.) Жовтня 1880. **Число 20.**

Выходитъ два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого.

Редакція „Зорѣ“ въ каменици пѡдъ ч. **18.** улиця Галицка.

За инсераты платитъ ся по **5** кр. ѡдъ однои строчки.

ЗОРЯ

Пренумерата выноситъ: на цѣлый рѡкъ **4** зр., на пѡвъ року **2** зр., на чверть року **1** зр.

На велиновѡмъ паперѣ: на цѣлый рѡкъ **4** зр. **60** кр., на пѡвъ року **2** зр. **30** кр.

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

Галькa, княгиня Острожска.

(*Историчне оповѣданѥ черезъ Д-ра Из. Шараневича.*)

X. Наслѣдники маѥтностей по Гальщцѣ. Сыны и дальше потомство Василія Константина II князя Острожского. Родинна звязи тои линіи князѣвъ Острожскихъ зъ иншими можными родинами въ Литвѣ и въ Польщи. Спольщенѥ потомкѡвъ князя Константина II въ наслѣдство тыхъ звязей родинныхъ. Пересѣченѥ дому Острожскихъ по мужескому колѣну.

Запала отже заслона зъ смертею княгинѣ Гальшки и зъ укѡнченѥмъ того историчного драмату, що тягнувъ ся зверхъ трийцяти лѣтъ и переповненый бувъ тяжкими страданями Гальшки княгинѣ Острожскои. Належалобы теперь закѡнчити наше оповѣданѥ, бо головнои богатырки повѣсти уже нестало. Однакожь въ оповѣданю про княгиню Гальшку перебиваѥ ся образъ часу и давнѣйшихъ обстановъ сосповльныхъ, въ котрыхъ Гальшка жила и страдала, и проте розвязка нашого оповѣданя не може кѡнчити ся зъ смертею Гальшки. Згаданѣ обстановы тревають ѥще дальше и ажь пѡзнѣйше вразъ зъ новыми родинными звязями дому Острожскихъ прибираютъ видъ ѡдмѣнный. Впрочѣмъ читатель, котрого цѣкавѡсть розбуджена зѡстала оповѣданѥмъ о предкахъ Гальшки, безперечно схоче дѡзнати ся и о наслѣдникахъ великаньскихъ маѥтностей по смерти княгинѣ.

Наслѣдниками спадщины по Гальщцѣ були: самъ стрый Гальшки, князь Василій Константинъ II, а по нѣмъ ѥго сыны и доньки, передовсѣмъ же найстаршій сынъ князя Василія Константина II. Янушь.

Константинъ II Константиновичь, князь Острожскій, умеръ въ глубокѡй старости, маючи блізько сто лѣтъ житя, 21. Марта 1608*). Изъ супружества зъ Зофіѥю графинею Тарновскою мавъ князь Василій Константинъ II численне потомство, именно трехъ сынѡвъ: Януша, Константого**) и Александра.

Уже мати тыхъ дѣтей а жена князя Василія Константина II походила зъ одного зъ найзнакомитшихъ родѡвъ польскихъ. Зофія, якъ знаѥмо, була донькою Яна Тарновского, великого гетмана короны польскои, пана вельможного и великихъ заслугъ. Черезъ сынѡвъ князя Василія Константина II и Зофіи, графинѣ зъ Тарновскихъ, дѡмъ Острожскихъ вѡйшовъ въ звязи зъ найпершими родинами Польщи и Литвы. Можна сказати, що въ рѣчпосполитѡй польскѡй не було старои и славнои родины, котрабы не посваталась и не порѡднилась зъ домомъ Острожскихъ.

Зъ трехъ сынѡвъ князя Василія Константина Острожского лише Янушь переживъ отця; оба другіи, середный Константинъ и наймолодшій Александеръ, померли ѥще передъ своимъ отцемъ.

Найстаршій сынъ князя Василія Константина II, Янушь, маючи ѥще 23 лѣтъ, ѡзначивъ ся мужествомъ и рицарскою ѡдвагою при обороньѣ замку родинного Дубна передъ Татарами. Було то ѥще року 1577. Отець Януша, Василій Константинъ II, посылавъ ѥго на двѡръ цѣсаря Максимиліяна II въ цѣли придбаня наукъ и вправы, якъ въ дѣлахъ воѥнныхъ такъ и въ политицѣ. За панованя короля польского Стефана Баторія князь Янушь Константиновичь Острожскій вразъ зъ отцемъ своимъ на чолѣ хороброго власного ѡддѣлу волыньско-украиньского рицарства (зложеного зъ 800 людей) вспирали того короля въ вѡйнѣ зъ Москвою року 1579. За хоробрѡсть и заслуги въ тѡй вѡйнѣ положенѝ князь Янушь Константиновичь получивъ ѡдъ короля Стефана достоиньство воєводы волыньского, а потѡмъ ѡдъ короля Жигмонта III одержавъ каштелянію Краковѡску. Дочекавъ ся отже князь Василій Константинъ II тои потѣхи, що въ старости своѣй видѣвъ одного зъ сынѡвъ своихъ першимъ достойникомъ въ державѣ.

Янушь Константиновичь бувъ женатый зъ Сузанною, донькою зъ богатого и старожитного дому Середыхъ въ Угорщинѣ. Переживши зъ женою зверхъ трийцять лѣтъ, оженивъ ся князь Янушь Острожскій по смерти ѥи зъ Катериною Любомирскою зъ Виснича, а коли и тая втора супруга безпотомно умерла, оженивъ ся ѥще по третій разъ зъ Теофилею Тарлѡвною, донькою каштеляна Сандецкого*). Князь Янушь Острожскій не лишивъ сынѡвъ по собѣ, а лише по першѡй женѣ Сузаннѣ зѡстали двѣ доньки: Елеонора и Евфрозина. На тіи доньки спадали великѝ маѥтности, бо не лишь половина маѥтку дому Острожскихъ, котра отцеви ихъ приналежала, але ѥще зверхъ того великѝ маѥтки дому Тарновскихъ (Янъ бо графъ Тарновскій мавъ лишь ту одну доньку Зофію, бабку Елеоноры и Евфрозины). Передовсѣмъ городъ Тарнѡвъ (въ нынѣшнѡй Галичинѣ) зъ многими околичными землями перейшовъ въ посѣданѥ князя Януша

*) Той рѡкъ смерти князя Василія Константина II подае Несецкій въ Т. III на стор. 511. Иншій писателѣ подаютъ рѡкъ 1606 яко рѡкъ смерти того князя.

**) Писатель польскій Гвагинъ повѣдае, що Константинъ бувъ середнымъ, а Янушь найстаршимъ сыномъ. Иншій писателѣ зовутъ Константина сыномъ найстаршимъ.

*) Властиво мѣсто Сончь по руски называтись повинно Сутечь — ѡдъ стоку двохъ рѣкъ Дунайця и Попрада. Лѣтопись Волыньска той городъ дѣйстно такъ называѥ.

и єго потомства. Князь Янушь умеръ року 1620 въ 66. роцѣ житя и зостав̑ъ похороненый, не якъ єго предки въ церквѣ Острожскої, але въ Тарновѣ въ костелѣ латиньскихъ мисіонарȯвъ.

Другій сынъ Константинъ бувъ старостою Володимирскимъ; ȯнъ умеръ безженный року 1600.

Третій сынъ князя Василія Константина II, Александеръ, бувъ воєводою Волыньскимъ. Женатый ȯнъ бувъ зъ Анною зъ Стемберка Костчанкою, одиначкою-донькою воєводы Судомирского, котра въ дȯмъ мужа свого внесла великаньскі маєтности, складаючі ся зъ городȯвъ Ярослава и Каньчуги (въ нынѣшнȯй Галичинѣ) зъ многими околичными селами. Зъ того супружества походили два сыны, Адамъ Константинъ и Янушь, и три доньки: Зофія, Катерина и Анна-Алойза. Князь Александеръ Константиновичь Острожскій умеръ въ Острогу р. 1603; тѣло єго зложене було побȯчь тлѣнныхъ останкȯвъ єго предкȯвъ и сродникȯвъ до гробовця пȯдъ церквою святого Богоявленія при замку, где звычайно гребали ся тѣла членȯвъ дому Острожскихъ. Въ тȯй замковȯй церквѣ, якъ знаємо, звѣнчала ся була княгиня Гальшка по первый разъ такъ нещасливо зъ Димитріємъ княземъ Сангушкомъ.

Черезъ внукȯвъ князя Василія Константина II дȯмъ Острожскихъ вȯйшовъ въ звязи родинніи єще зъ иншими знакомитыми родами, якъ Заславскихъ, Язловецкихъ, Радзивилȯвъ, Ходкевичȯвъ, Любомирскихъ, Замойскихъ, Вишневецкихъ и Конецпольскихъ.

Доньки Януша князя Острожского були выданї за-мужь: Елеонора за Гієронима Язловецкого воєводу подȯльского и старосту Сокальского, а по смерти того мужа ȯддалась она повторно за Януша Радзивила, князя Несвѣжского; друга донька Евфрозина выдана була за Александра I, князя Заславского. Тымъ способомъ получились двѣ линіи, выйшовшї зъ того самого кореня — дȯмъ ȯо Заславскяхъ бувъ молодшою линією того самого генеалогичного дерева, що и князѣ Острожскї*). Князь Василій, пращуръ тыхъ обохъ линій, умеръ року 1450 и похороненый зȯставъ въ церквѣ св. Богоявленія**) въ Острозѣ, котра почитана була обома линіями, Заславскою и Острожскою, яко вспȯльна родинна святыня.

Князѣ Заславскї, не менше якъ князѣ Острожскї, ȯдзначались богатырскими дѣлами и справовали высокї достоиньства и уряды въ польскȯй рѣчпосполитȯй***).

Александеръ, князь Заславскій, бувъ воєводою Вроцлавскимъ, а ȯдтакъ отримавши воєводство Кракȯвске пȯсланый бувъ королемъ Жигмонтомъ III въ характерѣ королевского комисаря до Львова на соборъ церковный, зложеный черезъ митрополита уницкого Рутского зъ прочими уницкими владыками року 1629. Князь Александеръ приѣхавъ до Львова на той соборъ уже хорый и ту умеръ*).

Розкажемо теперь о родинныхъ звязяхъ трехъ донѣкъ князя Акександра Константиновича Острожского.

Зъ донѣкъ Александра, третого сына князя Василія Константина, найстарша Зофія ȯддана була за Станислава Любомирского графа на Висничи (котрый по смерти Ходкевича зȯставъ воєводою Виленьскимъ и гетманомъ Великого княжества Литовского**); друга донька, Катерина, выдана була за Томаша Замойского, воєводу Кієвского***), а потȯмъ Вел. канцлера коронного. Старша донька зъ того супружества, Гризельда-Констанція, ȯддана за Єремію князя Вишневецкого, стала ся ȯдтакъ матерею короля польского Михаила Корыбута Вишневецкого; а молодша донька, Барбара, була женою Александра Конецпольского, воєводы Судомирского.

Трета и наймолодша донька Александра Константиновича князя Острожского, Анна-Алойза, выдала ся року 1620 за Яна Кароля Ходкевича, воєводу Виленьского и гетмана Вел. княжества Литовского. Зразъ въ слѣдующȯмъ роцѣ згинувъ Янъ Кароль Ходкевичь въ борбѣ зъ Турками, Татарами и Молдавянами по ȯднесенȯй надъ ними побѣдѣ пȯдъ Хотиномъ. Молода вдова по передвчаснȯй смерти свого мужа повернула до замку въ Острозѣ, и тутка при церквѣ святого Богоявленія замешкала. Зъ тымъ то замкомъ въ Острозѣ, рȯвно якъ и зъ владѣтелькою Острога, княгинею Анною-Алойзою, въ тягу дальшого оповѣданя нашого єще стрѣтимо ся.

Понеже Янушь, князь Острожскій, не лишивъ сынȯвъ, тȯлько доньки, и понеже сыны князя Александра, брата Януша, такожь передвчасно померли — то старша линія дому Острожскихъ по мужескому колѣну кȯнчила ся вже зъ сынами князя Василія Константина II Острожского. По смерти князя Александра—а властиво по смерти свого дѣда князя Константина II (+ 1608) и свого стрыя Януша (+ 1620)—владѣла въ Острозѣ Анна-Алойза Ходкевичева ажь до своєи смерти въ роцѣ 1654. Однакожь имя князѣвъ Острожскихъ вразъ зъ маєтками того дому, котрї спали були на Александра князя Острожского, перейшли теперь на линію князѣвъ Заславскихъ, именно на Александра Заславского и єго жену Евфрозину, доньку Януша I князя Острожского. Такъ и мѣсто Тарнȯвъ, котре внесла въ дȯмъ князя Василія Константина II жена єго Зофія, перейшло въ посѣданє князя Александра Заславского. Сынъ зъ того супружества, Владиславъ-Доминикъ, князь Заславскій и Острожскій, бувъ женатый зъ Катериною рȯдною сестрою короля Яна III Собѣского (донькою Якова Собѣского и Теофилѣ Даниловичевнои****).

*) Дѣдомъ князя Иліи Константиновича, а отцемъ князя Константина I Ивановича бувъ Иванъ, сынъ старшій Василія Теодоровича (Теодоръ той, отець Василія, бувъ ровесникомъ короля польского Владислава Ягайла). Молодшимъ сыномъ того Василія а братомъ Ивана бувъ Юрій. Оба братя подѣлились дѣдицтвомъ по отци — старшому дȯставъ ся Острогъ, а молодшому Заславль на Волыню. Такъ отже повстали двѣ линіи зъ того самого кореня: князѣ Острожскї и князѣ Заславскї.

**) Побȯчь него спочили тлѣннї останки князя Василія Константина II, єго сынȯвъ Константого и Александра, и княгинѣ Гальшки Острожскои.

***) И князѣ Заславскї, рȯвно якъ князѣ Острожскї, сватались зъ домами знакомитыми. Анна, донька Козмы Ивановича, а внучка князя Юрія I. Василевича, була женою старосты Луцкого князя Яна Теодоровича Чарторыского. Ей братъ, Янушь III князь Заславскій, посватавъ ся зъ домомъ Тышкевичȯвъ и Сангушкȯвъ; сынъ бо єго Янушь IV оженивъ ся зъ Мариною, доньою Романа Сангушка воєводы Брацлавского, а донька єго Анна ȯддалась за Теодора Тышкевича. Сыномъ тои пары, князя Януша IV Заславского и княгинѣ Марины Сангушковнои, бувъ Александеръ князь Заславскій, котрый оженивъ ся зъ Евфрозиною донькою Януша I князя Острожского, черезъ що получены зȯстали обѣ линіи выйшовшї зъ одного кореня, т. є. князѣ Острожскї и Заславскї.

*) Князь Александеръ Заславскій умеръ во Львовѣ 14. Листопада 1629 по соборѣ владыкъ, будучи уже уніятомъ. Тѣло єго держано черезъ зиму въ фарѣ (въ катедрѣ?) и ажь потȯмъ на весну ȯдвезене оно зȯстало до Заславля и тамъ похоронене. О тȯмъ пишутъ: Józefowicz i Szymonowicz.

**) Зъ того супружества походили три сыны: Александеръ, Константинъ и Юрій князь Любомирскій.

***) Зъ того супружества походивъ такожь гр. Янъ Замойскій, воєвода Судомирскій (+ 1665)

****) Тая Катерина Собѣщанка, жена Владислава-Доминика, умерла року 1694, отже два лѣта передъ смертею короля Яна III Собѣского, свого брата, котрый умеръ року 1696.

Владиславъ-Доминикъ розставъ ся зъ тымъ свѣтомъ року 1673, и зъ нимъ вымираѥ по мужескому колѣну такожь и дôмъ князѣвъ Острожско-Заславскихъ. Маѥтокъ князѣвъ Острожскихъ перейшовъ на доньку князя Владислава-Доминика, Теофилю, выдану за князя Януша Любомирского, а ôдтакъ на доньку тоижь, Іосифу Марію, ôддану за маршалка Великого княжества литовского, Павла Францѣшка Сангушка, котра мужеви своему въ дôмъ внесла цѣлу ординацію Острожску*). Але и тая линія Сангушкôвъ въ мужескôмъ поколѣню вымерла року 1753.

Добра дому князѣвъ Острожскихъ, именно часть припадаюча на линію Заславскихъ, роздѣленй зôстали пôсля ухвалъ соймовыхъ польскои рѣчпосполитои и декретôвъ королевскихъ на двѣ части, одвѣтно до тестаменту Януша, князя Острожского. Ординація, а властиво доходы зъ неи, припали на ординъ Мальтаньскій и ѥго великого преора, а дѣдичнй добра дому Острожскихъ подѣленй зôстали межи родины спорôдненй зъ домомъ Острожскихъ: родины Вишневецкихъ, Сангушкôвъ и Любомирскихъ — а наконець велика часть тыхъ дôбръ перейшла при кôнци XVIII вѣку въ дôмъ Яблоновскихъ**).

Спытаѥ читатель, длячого мы такъ широко розвели ся надъ родинными звязями дому князѣвъ Острожскихъ — звязями, котрй наступили по смерти Гальшки, княгинѣ Острожскои? Здѣлали мы се не лишь длятого, щобы выказати, якъ маѥтности земскй княгинѣ Гальшки, котрй въ великôй части причинили ся до ѥи страданій, перейшли наконець въ руки польскихъ родинъ, але и для того, що тй звязи князѣвъ Острожскихъ — обохъ линій: Заславскои и Острожскои — въ головнôй части причинили ся до того, що члены дому Острожского переходили на лоно латиньскои церквы, а зъ тымъ переходомъ и свою народнôсть замѣнили на польску. Ѥще довго передъ тымъ, закимъ маѥтки и кровь тои славнои рускои родины перелялись въ родины польскй, овладѣвъ бувъ Острожскими духъ польскій. Зъ однои стороны рухливôсть изъ стороны Ѥзуитôвъ въ корысть уніи и католицизму, агитаціи розпочатй ôдъ часôвъ Скарги, Лятерны и Ногая***), тыхъ двохъ послѣдныхъ спровадженыхъ на Русь Червону за Жигмонта III р. 1591; зъ другои стороны выпадки политично-религійнй въ рѣчпосполитôй польскôй за панованя королѣвъ Жигмонта III, Владислава и Яна Казимира не мало причинились до спольщеня дому Острожскихъ. Важну участь въ тôмъ мали такожь и невѣсты польскй, зъ котрыми мужескй члены того дому вязались.

Перехôдъ и перемѣна тая розпочали ся межи власными дѣтьми Василія Константина Острожского, а межи внуками и правнуками ѥго продовжали ся. Дѣяло ся въ тôй справѣ не безъ цѣкавого епизода. Тымъ-то епизодомъ, кидаючимъ свѣтло на религійно-народне переобразованѥ родины Острожскихъ, закôнчимо наше оповѣданѥ.

(Дальше буде.)

*) Належитъ знати, що вже князь Янушь Острожскій добра родинній подѣливъ на ординацію и на добра дѣдичнй. Ту устрнову приняли станы польскои рѣчпосполитои и потвердивъ король Жигмонтъ III въ рокахъ 1609 и 1618. Часть дѣдична мала перейти по Януши на ѥго зятя, князя Александра Заславского, и тогожь жену Евфрозину, доньку князя Януша; а въ разѣ безпотомства на братаницѣ и братанки князя Януша и ихъ потомкôвъ, ôдтакъ на ихъ сродникôвъ и т д. Часть же, котра мала становити ординацію, по вымертю дому Острожскихъ (и въ мужескôмъ и женьскôмъ колѣнѣ) не мала переходити на сродникôвъ родины Острожскихъ, лишь була призначена ординови Мальтаньскому, а властиво тому кавалѥрови Мальтаньскому, котрого выбере соймъ бôльшостею голосôвъ. Такимъ кавалѥромъ, хôновавшимъ на пôставѣ ухвалы соймовои зъ року 1775 зъ тыхъ дôбръ, бувъ Адамъ князь Понińskій

**) Зри: Stebelski, Genealogia książąt Ostrogskich, str. 110, T. III. Lwów 1867, wydanie II, przydatek do chronologii.

***) Zimorowicz — Codex archivalis civitatis Leopoliensis. Manuscriptum, pag. 60: „Solikocius (т. ѥ. архіепископъ Соликовскій) — a praeposito societatis Jezu Claudio Aquavivo duos praesbiteros Martinum Laterna et Gasparum Nohajum (primum et ultimum stirpis Scyticae in agro Ignatii surculum) impetraverat, in curia sua plus quam semestri fovebat". Скарга бувъ черезъ якійсь часъ парохомъ въ Рогатинѣ, а потôмъ проповѣдникомъ при дворѣ короля; Лятерна бувъ сыномъ мѣщанина зъ Дрогобыча. Ногай, сперва татарске дитя попавше ся въ польску плѣнь, выхованый бувъ старанѥмъ польскихъ магнатôвъ въ Римѣ. Латиньскій архіепископъ Львôвскій Суликовскій спровадивъ Ѥзуитôвъ Лятерну и Ногая до Львова року 1591. Ногай ôдтакъ, пôсланый ôдъ короля Жигмонта III до Швеціи, на мори Балтицкôмъ попавъ ся въ руки Шведôвъ и понѣсъ ôдъ нихъ мученическу смерть. Кромѣ наведеныхъ лицъ сильно дѣйствовали на короля и тогдышну соспôльнôсть въ Польщи Бернардъ Голыньскій, духовникъ короля Жигмонта III, и єзуитъ Андрей Боболя.

ПѢСНЯ БУРЛАЦКА.

Сонце зъ высока личкомъ ясненькимъ
Любо на землю взираѥ,
Златомъ мѣжь листѥмъ съяѥ дрôбненькимъ,
Личко въ ручаю вмываѥ.
Въ очахъ ми темно, померкъ ми свѣтъ —
Ой, гаю, гаю, зеленый маю,
Ясненькй хвилѣ, мôй чудный раю —
Вже сонце въ душу не гляне, нѣтъ!...

Небомъ блакитнымъ, мовбы по мори
Мѣсяць плыве и сіяѥ;
Вечеръ тихенькій, моргаютъ зорѣ;
Ангелъ сну землю вкрываѥ.
Мене колыше журба до сну —
Ой, гаю, гаю, зеленый маю,
Ясненькй хвилѣ, мôй чудный раю —
На рожахъ щастя вже не спôчну...

Ранокъ заблыснувъ; пташка збудилась —
Співъ звучитъ милый лугами;
Цвѣтка головку гарну розкрыла,
Свѣтъ ся пышаѥ красами.
Менѣ сонъ чорный душу здавивъ —
Ой, гаю, гаю, зеленый маю,
Ясненькй хвилѣ, мôй чудный раю —
Вже бôльшь о щастю не буду снивъ!

Глянь, коло тебе тѣшатъ ся люде —
На-щожь имъ горя шукати?...
Промѣнь надѣи грѣѥ ихъ груди,
День имъ не ставъ ще смеркати.
Въ устахъ усмѣху въ мене нема —
Ой, гаю, гаю, зеленый маю,
Ясненькй хвилѣ, мôй чудный раю —
Охъ, чомъ грудь моя, чомъ не нѣма?...

Иларіонъ Грабовичъ.

ОДИНОКІЙ.

На лавочцѣ, приôконци,
Въ маленькôй хатинѣ
Сидитъ собѣ одинокій —
Дивитъ ся на синй

Тѝ ◦ блаки безкон ◦ чнѝ,
Очей не звертає,
А рукою головоньку
Свою пѝдпирає.
Въ хатѣ сумно та такъ тихо,
Що и ледво чути,
Якъ бренитъ крылами мушка —
Легко можь заснути.
Лишь єму уснути годѣ!
Ѝнъ думковь лѣтає
Въ лѣта свои, що минули,
И тамъ розглядає
Колишнюю долю свою —
Гдежь тѝ лѣта дѣлись?
Молодѝ, дитячѝ хвилѣ
Давно улетѣли,
Доля кинула по свѣтѣ —
Оставъ одинокій!
Душу журба придавила,
Серце — жаль глубокій...
Поглядає на тѝ хмары —
Хмары йдутъ, минаютъ;
Ѝнъ жалитъ ся передъ ними
И такъ промовляє:

„И вы, хмары, такъ плывете,
Якъ житє моє;
Темный день съ собовь несете,
Я — горе своє!

„Вамъ до краю не добитись —
Вѣтеръ розжене;
Менѣ щастя не дожити —
Вѣкъ марно мине!

„Васъ якъ рѝдныхъ я витаю —
Летѣтъ генъ, летѣтъ!
О одно васъ лишь благаю:
Съ собовь мя возьмѣтъ!...“

Въ Маркополи, 1877 року. *Иларіонъ Грабовичъ.*

САЛДАТКА.

(Съ народныхъ оповѣдань М.....ва.)

I.

Товкачисѣ радѝсть — Богъ давъ сына; двоє бѣгає, трете въ колысцѣ — кричитъ. А Товкачеви и байдуже; сидитъ край ѝкна; думки та гадки облягли. Любивъ, небога, мѣрковати самъ съ собою, хоть и голова часто не розумѣла, про що думала.

„Якъ то все чудно та нерозумно на свѣтѣ постановлено: у панѣ родитъ ся паничь, у Товкачихи — парѝбокъ; одному — воля, другому — панщина. Отъ, що лишь невидно ревизіи; неси за Товкаченка подушне, бо и ѝнъ вже дивитъ ся на божій свѣтъ...“

Думавъ, думавъ старый, ажь плюнувъ.

Лежитъ сынокъ въ колысцѣ, пручає ся. Єго окрестили — ставъ Семенкомъ.

Семенко вже хлопчикъ немалый — старшѝ братя погоничами. Братя поженились, и Семенко вже парѝбокъ, бѣлолицій, чорнявый, та высокій. Батько и мати не надивлятъ ся на него.

Часомъ мати тужила, що найкрасшу дитину возьмутъ въ рекруты, та ще бѝльше пильновала Семенка. „Нехай, каже, хоть у матери на роскоши поживе — буде споминати“.

Товкачь ходивъ до кума, съ кумомъ до писаря: „Чи не можна сеи рекрутчины обминути?“

— Не можна, — каже.

„Нехай буде воля божа“.

II.

Нѝчь якъ день — ясна та тепла. Мѣсяць высоко стоитъ надъ левадою. Тихо.

Ктось иде при мѣсяци и спѣває. То Семенка голосъ; єго пѣсня. Легко на серци молодѝй дитинѣ — легко и весело.

Семенъ порѝвнавсь съ Даниловою хатою. У садку, пѝдъ черешнею, щось стояло коло самои лѣски.

— Се ты, Катре?

— Я — каже.

— Добрый вечеръ. Кого выглядаєшь?

— Се я такъ, нѣкого... А сама почервонѣла.

Семенъ глянувъ ѣй прямо въ очи. Катря рукавомъ закрылась. Товкаченко хотѣвъ взяти ю за руку — не посмѣвъ.

— Пѝйду до дому — промовивъ по хвили Семенко.

— Постривай! Я чула... люде казали, що въ осени хлопцѣвъ въ москалѣ брати будутъ.

— Будутъ брати, и мене возьмутъ.

Жаль стало Семена. Она хотѣла щось промовити... Семенъ тихенько взявъ ю за руку.

— А ты за мною будешь тужити?

— Буду.

— И по Андрѣю тужити будешь?

Катря мовчитъ.

— Прощай, Катре.

Катря заплакала.

— Хибажь тобѣ мене жаль?

Катря мовчитъ.

— Не жаль?

— Жаль!

И єще дужше она заплакала. Семенъ взявъ ю за руку. Катря зновъ почервонѣла якъ макъ. Товкаченко стоявъ мовь несамовитый.

— Катре!

Катря тѝлько глянула на него. Товкаченко похилився ся и тихесенько поцѣлувавъ ю въ голову. А она, мовь тая дитина, пригорнулась до Семена, хотѣла гдещо сказати — склепили ся уста дитячѝ; обхопила рученятами єго шію, крѣпко-крѣпко поцѣлувала и якъ божевѝльна побѣгла въ хату.

Семенъ прикипѣвъ на мѣстѣ, не побѣгъ за нею. Ѝнъ самъ не тямивъ, що зъ нимъ робилось.

Ту нѝчь на улици не бачили Семена, не було и Катрѣ.

III.

— Старый!

— А говъ?...

— Чи Семену вже буде годѝвъ зъ двайцять?

— А тожь!

Такъ розмовляли межи собою Товкачь зъ Товкачихою, въ недѣлю сидячи за ворѝтьми на приспѣ. А далѣ опять обоє замовкли. Товкачь сидитъ та паличкою по пѣску пише.

— Старый!

— А говъ?...

— Щось тобѣ сказати хочу...

— А нужь...

— Чи не часъ вже намъ Семена одружити?

— А на що?

— Хибажь ѝнъ не такій якъ всѣ люде?

— Звѣсно, що не такій. Семенко — рекрутъ. Хиба має кому свѣтъ завязати?... Шкода! нехай Богъ боронитъ!

— Та гдежь видано, щобъ дитина въ двайцяти лѣтахъ дружины не мала?

— Нѣ, стара, грѣхъ ôдъ Бога, грѣхъ и ôдъ людей: утопити дѣвчину можна, та якъ на другôмъ свѣтѣ держати будемо одвѣтъ передъ Богомъ? Семенкови зъ роду-вѣку така доля выпала, а чужу дитину страхъ губити... Така моя думка.

Товкачиха лишь перекрестилась та важко зôтхнула.

IV.

Судили-радили Товкачѣ межи собою, гадали и се и те, казали Семенкови, щобъ подумавъ, не губивъ дѣвчины... Уже старый и до панъ-отця ходивъ, чи не розсудитъ єго Письмомъ Святымъ та розумнымъ словомъ; навѣдувавсь и до бабусѣ Горшины — такъ нѣщо не помогло. „Коли — каже — мене не оженете, самъ на себе руки нôдôйму, бо менѣ все одно пропадати“.

Старый Товкачь и погрозивбы на сына, можебъ гдечимъ и полякавъ єго, та самому жаль було хлопця. Огъ часомъ якъ побачитъ ихъ двоє на улици, почує якъ Катря щебече, нôдбѣжитъ до Товкачевои присны, любенько поздоровкає — то Товкачеви и руки опустятъ ся. А єще до того и стара спокою єму не давала.

Якось разъ вернувъ ся старый ôдъ сусѣда, тай каже: „Посылаймо, жѣнко, старостôвъ до Данила, нехай Семенко хоть рокôвъ зо-два поживе чоловѣкомъ, поки єго въ рекруты не взято; а потôмъ, що Богъ дасть — Єго свята воля!“

Пôслано. Старосты вернулись зъ ручниками. „Тôлько— кажуть — стара Данилиха дуже нерада“.

А Товкачь: „Отсе, якбы свѣтъ на жѣнкахъ стоявъ, то бы чудасія выйшла!“

Нѣ въ когожь то такъ ясно та тепло на души не було, икъ у Катрѣ. Мовь тая ясочка дивилась она въ очи старôй неньцѣ, розважала єи тугу щебетанємъ щирымъ, любою ласкою дитячою.

— Мамочко моя рôдна, нене моя любая! не плачте, не журѣтъ ся, мамо!

— Якъ менѣ, доню, не плакати? Болитъ моє серденько, тымъ и плачу.

— Мамо! якбы вы знали єго, мого Семеночка — якбы вы єго знали!

— Знаю єго, дитино люба, знаю, серденько.

— Нѣ, мамочко, нѣ, моя зазуленько! не того Семенка вы знаєте...

— Годѣ, дочко, годѣ.

— А хибажь, мамо, ôнъ не гарный?

— Та гарный, гарный.

Ото мати трохи и повеселѣшала, пригорнула до себе дитину свою любу, щиро поцѣлувала и перекрестила. Катря хутенько побѣгла до комнаты, зачинилась тамъ, щобъ єи мати не бачила, ôдомкнула малёвану скрыню, и стала убиратись та рядитись, мовь на Великдень: и те примѣряє — скине, и друге надѣне—подивитъ ся, та знôвъ скине; якъ мала дитина забавочками грає ся, ажь утомилась. Личко єи розкраснѣлось якъ макъ въ городѣ, очи мовь зôроньки сіяютъ. И кинулась до зеркальця, що еще мати молодою бѣля ôконця завѣсила, подивилась, усмѣхнулась, тай засоромилась.... „Яка я гарна — Семенко правду каже!“ А далѣ и засмутилась, зôтхнула тяженько-тяженько и головку повѣсила. Чогось страшно ѣй стало пôсля такои радости, защемѣло коло серденька, мовь оно що недобре вѣщувало. Катря чимъ скорше на колѣна, молитъ ся, — сама не знає про що, та ажь заплакала сердешна дитина. Чи молилась она, чи такъ, бѣдна, плакала, тôлько чути було шептала: „Мати Божа! нехай не берутъ въ москалѣ мого Семенка...“

Коли отъ увôйшла мати — зиркъ, ажь дочка плаче. Хитає стара головою, та:

— „Нерозумна дитина“, каже. „Не плачь, доню: такихъ якъ ты, безневинныхъ дѣтей, самъ Господь доглядає“.

V.

Справили весѣля. Катря жѣнкою стала — и яка-то вже гарна жѣночка була!

Любивъ ю Семенъ якъ батька и неньку; любила и она Семена бôльше всего на свѣтѣ. И що то вже, Боже, за житє у нихъ було!

Але не минуло и пôвъ року, якъ отъ прийшовъ зъ Петербурга приказъ: „Очередный наборъ треба произвести“.

И произвели.

Семенъ Товкаченко бувъ на рядý.

„Твоя черга,— каже десятникъ старому Товкачеви— благослови сына!...“ И Семена привели — взяли єго зъ поля, где оравъ зъ братьми...

— Благословѣтъ, отче!

Благословивъ... задрожала рука — — —

Забрязчали кайданы въ хатѣ: заковали Семенка.

Стоитъ батько середъ хаты, а самъ бѣлый, бѣлый, якъ крейда. Важко єму на серци, такъ важко, такъ важко— одинъ Богъ знає. Не сподѣвавъ ся на останку лѣтъ дôждатись такого лиха.

— Боже милостивый!— каже, тай заплакавъ. Старый батько заплакавъ!

У-перше Семенъ побачивъ, якъ батько плаче... Свѣтъ єму якбы туманомъ заволокло, нѣбы темно въ очахъ стало, ноги єму затрусились. Семенъ перекрестивсь: — „Тату, каже, не вбивайтесь“.

А Товкачь мовь нѣчого не чує и не бачитъ: стоитъ, понуривъ сиву голову, а слезы, одна за другою, якъ градъ на помôстъ капаютъ. А далѣ промовивъ: „Гдежь мати твоя та Катря? Они може не знаютъ, що у насъ робитъ ся“.

Катрѣ таки не було дома; пôшла до своєи матери навѣдати ся. Товкачихи такожь не видно въ господѣ. Може и справдѣ нѣчого не знаютъ.

Отъ и каже десятникъ: „Часъ вже намъ до мѣста рушати, а то начальство гнѣвати ся буде. Може передъ выѣздомъ зайдете до церквы — помолитись?“

Отъ и пôйшли до церквы, — а люде дивлятъ ся та сумуютъ, идучи за ними слѣдкомъ. Идутъ такъ, коли чути: „Катря бѣжитъ! Катря бѣжитъ!...“ А она, Боже мôй милый! бѣжитъ якъ несамовита, мовь нѣчого не бачитъ и не чує. Люде розступились. Она до Семенка, та такъ и повисла у него на шіи, такъ и обомлѣла, и не плаче — хочбы одна слезиночка! А ôнъ стоитъ та труситъ ся, а самъ бѣлый-бѣлый, якъ мертвець.

— Катре! — каже.

— Охъ, Семеночку! тебе берутъ!

— Берутъ — каже, тай обнявъ ю, а она заплакала, та такъ же гôрко та неутѣшно, що Господи! Що вже старый десятникъ — не одну дитину на своємъ вѣку довелось єму ôдорвати ôдъ матери, и той стоитъ та лишь слезы отирає...

Семенъ тогды каже, якось гôрко усмѣхаючись: „Не плачь, Катре — салдаткою будешь“.

Тутъ єго и повели до канторы. (Конець буде.)

Зъ сонетôвъ В. И. Масляка.

I.

Весело въ свѣтѣ. Цвѣтки розвились,
Запахли гарно по лѣсѣ навкругъ,
Буйно и гордо головки зводили,
Ажь паленѣли левада и лугъ.
Най цвитутъ гарно, воню розливаютъ
И най пôдъ сонце краса ихъ плыве,
И най сердечнй морозу не знаютъ,
Що-бъ ихъ не звялавъ на вѣки, на все...

Въ серденьку моѣмъ цвѣтонька зацвила
И якъ та рожа запахла сама —
Въ серденько моє дѣвчина вселилась.
И менѣ-бъ щасно на свѣтѣ ся жило,
Єслибъ не гадка оттая тяжка:
Щобы надѣѣ морозомъ не вкрыло!

II.

Страшенна буря двѣ искры ясненькй
На стрѣхи вергла новенькой хатины —
Подула сильно и зъ искоръ маленькихъ
Луна розгорѣлась ажь пôдъ небо сине.
Горѣло довго. Зъ родиннои стрѣхи
Попѣлъ лишь оставъ ся и угля остали;
Лишилась мати зъ дѣтьми безъ потѣхи,
Лишь надъ нещастємъ, недолевь ридали...

На моє серце, на вѣкъ молоденькій
Упали искры оченятъ сердечныхъ —
Середъ буръ жизни и горей тяженькихъ
Огнемъ возгорѣла душа моя юна,
Огнемъ любови щирой, безконечной —
Ахъ, кобы тôлько згарищемъ не була!

Поезіи Ст. Руданьского.

Передъ кôлькома мѣсяцями завѣдомили мы нашихъ Читателѣвъ, що правительство россійске призволяє на-ново на выдавництво малорускихъ книжокъ и що небавкомъ напечатанй будутъ поетичнй творы Ст. Руданьского, одного зъ лучшихъ писателѣвъ украиньскихъ. Вѣстка наша въ части уже справдилась. Передъ нами лежитъ першій томикъ поезій Руданьского, выданыхъ сими днями въ Кіевѣ.

Въ переднôмъ словѣ до згаданыхъ поезій читаємо слѣдуючу оцѣнку:

Ст. Руданьскій єсть досыть вѣдомый писатель малорускій. Кôлька єго творôвъ, що появились въ Петербурскôй „Основѣ“, въ свôй часъ звернули на себе увагу читателѣвъ. Не рѣдко и теперь стрѣтити людей, у котрыхъ живо стоятъ въ памяти Руданьского „Наука“ и „Смерть“: сй бо творы показуютъ щирый талантъ, принаджуютъ и живою думкою, що въ нихъ мѣститъ ся, и живымъ словомъ, голоснымъ та сильнымъ якъ гартована крыця (сталь) —немовь чуєшь, якъ жива душа говоритъ въ тыхъ стихахъ ôдъ самого серця.

Ст. Руданьскій въ части належитъ до писателѣвъ давнѣйшого періоду. Побôчь романтичного повѣву видно жартобливый гуморъ, якъ н. пр. въ тыхъ анекдотахъ, где оповѣдаютъ ся пригоды мужикôвъ, чванливыхъ панôвъ, жидôвъ и цыганôвъ. Въ тыхъ оповѣданяхъ замѣтный вплывъ Котляревского.

Що до бесѣды въ Руданьского творахъ, то не знаємо, яку можнабы найти догану. Бесѣдою своєю Руданьскій не уступитъ ся передъ найлучшими писателями малорускими.

Окрôмъ поезій теперь напечатаныхъ находятъ ся въ рукописи далеко бôльшй творы Руданьского, якъ: перекладъ Иліяды, кôлька поемъ про нашихъ историчныхъ гетманôвъ (Мазепу, Полуботка и иншихъ) и вельми красный перекладъ, въ цѣлости, „Слова о полку Игоревѣ“, зъ приложенымъ дуже хорошимъ „прислôвємъ“, написанымъ такожь по малоруски, котре при своѣй внутренньй вартости свѣдчитъ єще и тое, що Руданьскій бувъ великимъ знатокомъ нашои бесѣды, що ôнъ однаково владавъ нею якъ въ поезіи, такъ такожь и въ высшôй, науковôй потребѣ.

Въ творахъ Руданьского бачимо и дотепнôсть, и талантливôсть, и красну бесѣду — та шкода лишь, що такъ здôбный поетъ згасъ передъ часомъ. „Трудно думы всѣ разомъ списати!“ мовивъ Руданьскій, чуючи вже смерть надъ собою, и певно, що немало тыхъ думъ, готовыхъ объявити ся въ поетичныхъ творахъ, занѣсъ Руданьскій въ могилу. Але не при згасаню житя, а при повнôмъ єго розцвѣтѣ можна було списати тй думы, що ропли ся въ здôбнôй козацкôй головѣ, и збогатити ними прагнущу свѣжои поживы руску словеснôсть. Можна було — але выйшло инакше...

Зъ сего погляду здає ся намъ, що поезіи Руданьского мусятъ звернути на себе особливу увагу не тôлько читателѣвъ, але и писателѣвъ нашихъ. Бажаємо и мы, щобы желанє нашого автора не загинуло марно. Ôнъ самъ сказавъ: „Моє слово не вмре зо мною, а полетитъ живе и покотитъ ся, въ сотнѣ тысячи переродитъ ся!“ — Дай то Боже!

Для познакомленя Читателѣвъ „Зорѣ“ зъ поезіями Руданьского, подаємо ихъ кôлька на сѣмь мѣстци.

Тогды мене спомяни!...

Згадай мене, мила,
Ранною весною,
Якъ зôвяне квѣтка
Въ тебе пôдъ ногою,
И засохне до весны —
Тогды мене, мила, спомяни!

Згадай мене, мила,
Якъ пташка забье ся
Въ желѣзную клѣтку,
Сама розбье ся
И загине безъ вины —
Тогды мене, мила, спомяни!

Згадай мене, мила,
Въ тяжкую пригоду,
Якъ твоя обручка
Звалитъ ся на воду
И не выйде зъ глубины —
Тогды мене, мила, спомяни!

Тріолетъ.

Звела мене не бѣда —
Звела мене,
Моя нене,
Звела мене не бѣда,
А дѣвчина молода;
А дѣвчина
Якъ калина,
А дѣвчина молода!

Брôвоньками звялила —
Брôвоньками,
Хмароньками,
Брôвоньками звялила;
Оченьками спалила,
Оченьками,
Зôроньками,
Оченьками спалила!

Губоньками зраила —
Губоньками,
Сливоньками,
Губоньками зраила;
Личеньками строила,
Личеньками,
Чароньками,
Личеньками строила!

Ой, дѣвчино, не вяли —
Ой, дѣвчино,
Ты рыбчино,
Ой, дѣвчино, не вяли;
Мого серця не пали,
Мого серця
Край реберця,
Мого серця не пали!

Господь давъ!

Пôйшовъ козакъ молодый
Въ далеку дорогу,
Кинувъ жѣнку молоду
Та хату убогу.
Повертає за сѣмь лѣтъ,
Хату оглядає,
Дивує ся самъ собѣ,
Хаты не пôзнає:
Єго хата — якъ вѣнокъ,
Новенька, бѣленька.
„А зъ ôдки то“ — запытавъ —
„Голубко сизенька?“
— Та то, каже, Господь давъ
За твою дорогу! —
Козакъ шапку пôдôйнявъ:
„Слава“ — каже — „Богу!“
Входитъ въ хату. Скрôзь лавки
И столы хорошй,
А на столахъ и лавкахъ
Валяютъ ся грошѣ.
Козакъ глянувъ навкруги,
Жѣнку обôймає,
Поцѣлувавъ кôлька разъ —
„Зъ ôдки то?“ — пытає.
— И то, каже, Господь давъ
За твою дорогу! —
Козакъ крестъ святый поклавъ:
„Слава“ — каже — „Богу!“
Коли гляне у кутокъ —
Ажь дѣтей копиця.
„А то зъ ôдки?“ — Господь давъ! —
Каже молодиця...

Нѣ зле, нѣ добре.

„Здоровъ брате!“ — А здоровъ! —
„Щожь ты такъ змѣнивъ ся?“
— А не диво, брате мôй,
Бо я ôженивъ ся! —
„Слава Богу!“ каже той.
— Нѣ, не слава Богу:
Моя жѣнка и бридка,
И крива на ногу...
„То зле, брате!“ каже той.
— Ба нѣ, не зле, брате,
Бо за нею я теперь
Зробивъ ся богатый;
Славну хату збудувавъ,
Ходивъ у дорогу...
„Слава Богу!“ каже той.
— „Нѣ, не слава Богу!
Волы згинули въ Крымý,
До дому вернувъ ся —
Ажь и хата у огни!
И хаты позбувъ ся...
„То зле, брате!“ — Нѣ, не зле!
Якъ хата горѣла,
То и жѣнка тамъ моя
Въ огни околѣла...

Не мине моя журба!

Пусте, голе
Моє поле,
Дежь вы ясни квѣтоньки?
Позгасали,
Поспадали,
Якъ на небѣ зôроньки.
И стебло пересхло,
Якъ былина полягло!

Дѣти, дѣти,
Мои квѣты!
Якъ погляну я на васъ:
Серце млѣє,
Каменѣє,
Що цвили вы тôлько разъ.
Разъ росли, разъ цвили
И безъ долѣ опали.

Не для дѣлка
Свого пчôлка
Васъ изсала, якъ дитя —
То жарою
Якъ марою
Перервало вамъ житя.
Нѣ росы, нѣ слёзы
Не спадало для красы.

И дѣвчина
Якъ калина
Васъ не рвала на косý —
Васъ зôрвали,
Розôрвали
Буйни вѣтры безъ часу!
И безъ лѣтъ на весь свѣтъ
Роспустили вялый цвѣтъ!

Доле, доле,
Моя доле!
Вернижь мои квѣтоньки,
Вернижь дѣти,
Мои квѣты —
Вернижь мои зôроньки!
Але ба! не сѣвба!
Не мине моя журба!

(Конець буде.)

ПОГЛЯДЪ

на Квѣтчину повѣсть „Маруся“.

Нема красшои повѣсти въ литературѣ рускôй, якъ Маруся Григорія Квѣтки Основяненка. Авторъ єи представляє исторію серця украиньскои сѣльскои дѣвчины, котра найбôльшою душевною красою ôдзначує ся. Написавъ же сю повѣсть такъ знаменито, що на кождôй картинѣ єи бачимо самй найкрасшй образцѣ, взятй мовь-то живцемъ зъ природы. Читаючи початокъ оповѣданя, гадаємо, що се пише моралізуючій чернець. И склоняємъ голову передъ церковнымъ наказанємъ, стаємо думати про суєту свѣта и звертаємъ увагу на порушеня нашого серця. Забуваємъ на свѣтъ тѣлесный и переносимъ ся въ свѣтъ иншій, въ свѣтъ душевный. Того-то и бажавъ нашь писатель. Бо се ôдкриває передъ нашою душею цѣлу исторію людского серця и промовляє до насъ живымъ, чародѣйнымъ словомъ.

Квѣтка бере ôдтакъ простый предметъ къ оповѣданю,— бере неписьменныхъ селянъ зъ ихъ потребами и цѣлымъ газдôвствомъ и подає вѣрный образъ простонародного украиньского житя, що кождый видитъ передъ собою люди живѣсенькй зъ ихъ гараздомъ и недолею. Завданємъ єго було, своєй ôтчинѣ свѣтъ нового щастя тогды отворити, коли она зъ поля богатырскои славы зôйшла. Проте взявъ ся до сего дѣла щирымъ серцемъ, ставъ писати повѣсти свои безъ всякои претенсіи до учености и не догадавъ ся навѣть, що єго

имя вѣки пережіе. Справдѣ, тôлько Квѣтка самъ оденъ умѣє проникати всѣ тайны серця чоловѣка; тôлько ôнъ выкрываєчародѣйнымъ способомъ найскрытшій спружины людскихъ бажань и дѣлъ и ставитъ передъ нами чудовый, доси незвѣстный намъ свѣтъ.

Самъ Квѣтка высказавъ основну мысль своєи Марусѣ сими словами: „Чоловѣкъ на земли не на те, щобъ все тôлько въ щастю жити и нѣякои туги и печали не дознати, а на те, щобъ святе добро возлюбити[1])“. И на тôй основѣ заложивъ поетъ повѣсть такого змѣсту: Наумъ Дротъ, чесный и богатый селянинъ, живъ зъ своєю жѣнкою, Настею, въ мирнôмъ гараздѣ, та ще имъ обомъ ко земскôй щаснôй доли того одного недоставало, що не мали дѣтей. Ажь ось по довгôмъ бажаню дочекались доньки. — Тутки замѣчаємъ що Квѣтка въ кôлькохъ зарисахъ прекрасну характеристику малои Марусѣ подавъ. Пише бо такъ: „За отцевскй и материньскй молитвы давъ имъ Богъ и дочечку. Тай радй-жь були обоє, и Наумъ и Настя! — таки зъ рукъ єи не спускали. Колижь було куды дитина побѣжитъ, чи до сусѣдъ, чи на улицю, то вже который-небудь, або батько або мати, такъ слѣдкомъ за нею и ходятъ. Тай що то за дитина була! Ще маленьке було, а знала и „Отче нашъ“, „Богородицю“ и „Святый Боже“ и половину „Вѣрую“. А тôлько було зачує дзвôнъ, то вже нѣ заиграє ся, нѣ засидитъ ся дома, и каже: „Мамо! пôйду до церквы: бачь, дзвонятъ! грѣшка не йти! Тату, дай шажокъ на свѣчку, а другій старцю божому подати“. И въ церквѣ вже нѣ запустує и нѣ до кого не заговоритъ, та все молитъ ся, та поклоны бье. Отъ, и выросла имъ на утѣху...“[2])

Се жива генеза краснои душѣ, розвиваючои ся мовбы передъ нашими очима. Правда, що тутки мôгбы кто закинути, що повѣсти (романа) не годитъ ся починати зъ рôздвомъ богатыря або богатырки, позаякъ такимъ чиномъ малибысмо властиво біографію; однако Квѣтка своимъ природнымъ талантомъ уклоняє ся ôдъ такого писаня, котре булобы похибнымъ, — проте хоть згадує про рôздво Марусѣ, умѣє такъ пластично та интересно писати, що и малй образки, промыкаючй ся скоро передъ нашою душею, мусятъ намъ подобатись.

И отъ розвиває ся дѣвиця гарно тѣломъ и душею. Щастє єи родичѣвъ було тогды справдѣ патріярхальнымъ. Дни ихъ текли спокôйно мовь вода чистого жерела межи зелеными лугами. Алежь таке житє супокôйне и щасливе не треває довго на земли. Духъ нашь пре до дѣяльности и хоче ôдтакъ въ житю усовершатись. Такъ отже кôнчатъ ся для Марусѣ дни супокôйнй, дни одностайнй — дни прозаичнй, а починає ся поезія житя.

Тая-то поезія починає ся у Марусѣ на весѣлю єи подруги, а кôнчитъ ся на кладбищи (цмынтарѣ); на весѣлю познакомилась зъ Василемъ, а на кладбищи попращалась зъ симъ своимъ другомъ, щобы єго нѣколи на земли не побачити. Тй-то двѣ крайности, весѣлє и кладбище, суть неначе рамы того чудового образа, въ якôмъ єи житє розвиває ся. И такъ пôзнали ся двѣ красній душѣ и зближились до себе. Тутъ розвиває ся вся краса Марусѣ. Она прилягла душею до Василя, бо видѣла въ нѣмъ душу подôбну, а вжежь такій ладъ въ свѣтѣ, що подôбній душѣ взаимно къ собѣ притягаютъ ся. Душа єи вступила въ незвѣстный собѣ доси свѣтъ. Проте не дивно, що Маруся стала смутна и невесела. Она видѣла передъ собою свѣтъ новый, котрый ще мрачною поволокою бувъ покрытый. А впрочѣмъ не смѣла вѣрити, щобы ѣй треба було вже розстатись зъ давнѣйшимъ житємъ, — не смѣла вѣрити, що Василь єѣ собѣ вподобавъ. Ôдтакъ єи туга, смутокъ и внутрне розстроєнє... Наконець же помолившись лягла Маруся на спочинокъ. Але годѣ було заснути! Боролась въ души зъ рôжными гадками — зъ боязнею и надѣєю...

Тутъ розвинувъ Квѣтка весь свôй талантъ, ôдкрываючи цѣлу глубѣнь чувствъ Марусѣ. Єи монольогъ, высказаный въ тôй хвили, заявляє такъ гарну картину рôжнородныхъ гадокъ, представляє такъ природно внутрне розположенє єи душѣ, що трудно щось вдачнѣйшого и ôдъ найбôльшого генія ожидати. Тутъ малює ся резигнація єи душѣ, тамъ высказує ся мила згадка за орѣшки, якй Маруся на весѣлю при игрѣ ôдъ Василя була дôстала. Въ души єи родитъ ся мовбы якась зависть при мысли, що Василь мабуть иншу любитъ; то зновъ успокоює ся єи серце — вже гадає она, що засне, та отъ, новый неспокôй стискає серце, та слѣдує тревога и нарѣканє[1]). Въ тôмъ писаню нема нѣякои сентиментальности: жива природа промовляє до насъ кождымъ словомъ занепокоєноі дѣвчины... Сей монольогъ вподобає ся тымъ бôльше, що поетъ не пописує ся въ нѣмъ своимъ психольогичнымъ знанемъ, а лишь простымъ ладомъ такъ пише, якъ молода, влюблена селянка дѣйстно говорити могла.

И минула перша неспокôйна нôчь въ житю Марусѣ. Що ѣй въ веснѣ житя повинно було бути любо и весело, заявивъ слѣдуючій ранокъ, описаный Квѣткою справдѣ знаменито[2]). Образомъ чудового, весняного ранка хотѣвъ поетъ показати, що въ веснѣ житя чистои душѣ буває мило и красно, поки не замутитъ ся єи супокôй, поки чорнй хмары не залягнутъ ясного єи неба.

Поезія житя появляє ся у Марусѣ дальше тогды, коли она зъ своєю подругою, Оленою, на торгъ до мѣста ишла. Тогды бувъ зъ ними такожь Василь. Поетъ представивъ тутъ дуже вѣрно обычай и бесѣду селянъ, мовбы пôдслухавъ ся всѣмъ тайнамъ природы. Справдѣ, въ описаню такихъ идилличныхъ сценъ являє ся найбôльша сила творчого духа Квѣтки...

Отъ, вже ôдкрывъ Василь Маруси своє серце. Дѣвчина довѣдалась, що струны єи душѣ стали гомонѣти таку пѣсню, яка ѣй доси була незвѣстна. Дальше поетъ схарактеризувавъ тогдашне росположенє Марусиноі душѣ сими словами: „Тôлько що ставъ Василь (о своѣй любвѣ) говорити, то Маруся и не стямилась: серденько въ ней такъ и бьє ся, а сама якъ у лихоманцѣ, такъ и труситъ ся; боятъ ся, и сама не знає чого; колибъ земля розступилась, такъ бы она и кинулась туды, тай Василя потягнулабъ за собою; колибъ ѣй крыла, полетѣлабъ на край свѣта, — та не сама, а все-бъ таки зъ Василемъ. Щожь ѣй робити? Земля не розступає ся, крылъ у неи нема“[3])... Колижь Маруся выповѣла тайну серця свого, стало ѣй весело, неначе оглянулась въ чудовôмъ, доси незвѣстнôмъ собѣ свѣтѣ. Ôдтакъ оповѣдає поетъ, якъ Маруся бачилась зъ Василемъ въ борѣ при озерахъ. Въ тôй романтичнôй околици появилась вся романтична краса любящои пары. Але чиста душа Марусѣ стала непокоитись, що єи родичѣ о сѣй любвѣ нѣчого не знаютъ; проте сказала, що годѣ ѣй бôльше до бору приходити, позаякъ она зъ Василемъ не посватана.

Дальше замѣчаємо, що Квѣтка доси природно и взорцево пише, доки любовь Марусѣ и Василя безъ всякои пе-

---

[1]) Повѣсти Григорія Квѣтки (Основяненка). Петербургъ 1861, I томъ, стор. 3.

[2]) Повѣсти, I, 5.

[1]) Повѣсти, I, 26, 27.

[2]) Повѣсти, I, 28. 29.

[3]) Повѣсти, I, 35. 36.

репоны розвиває ся. Колижь ôнъ зближає ся до тои части повѣсти, где основа єи має замотатись, то стає ся менше вправнымъ и симъ дѣломъ заявляє, що самый природный талантъ не єсть єще достаточнымъ, щобы основу повѣсти належито замотати и розмотати. Къ тому потреба вже науки основнѣйшои и знаня письмъ авторôвъ клясичныхъ; потреба собѣ помочи штукою и быстротою ума. Ктожь и въ тôй части повѣсти спускає ся на свôй талантъ, той не входитъ въ глубѣнь идеального свого свѣта. Извиняємъ єще тое, що въ нашôй повѣсти Василь довшій часъ нѣ Наума, нѣ Настѣ не знавъ, хотяй щодень въ селѣ бувавъ, хотячи Марусю хоть зъ далека побачити; извиняємъ и те, що Василь изъ старымъ Наумомъ случайно стрѣтивъ ся, коли сей вѣзъ мѣшки зъ млына та ôсь єму при возѣ вломилась. Поетъ бо хотѣвъ, щобы Василь вже разъ въ хату родичѣвъ Марусѣ вôйшовъ, та щобы повѣсть въ своѣй основѣ могла завязатись. Тому-то Василь, коли Наумови ôсь вломилась, помôгъ старому въ клопотѣ та разомъ зъ нимъ до єго хаты вôйшовъ.

Але годѣ намъ тое похвалити, чимъ сама основа повѣсти замотує ся. Василь заходивъ до Наума що божій день и навѣть родичамъ Марусѣ такъ вподобавъ ся, що безъ него и однои днины не могли обôйтись. Колижь думавъ, що зближає ся вже до меты свого щастя, пôславъ старостôвъ до родичѣвъ Марусиныхъ, однако Наумъ довѣдавшись, що Василь єго дочку посватати хоче, высказавъ тверду волю, що на тую женитьбу нѣколи не призволитъ. Справдѣ, такій несподѣваный зворотъ являє ся дивнымъ майже кождому читателю, позаякъ трудно припустити сю гадку, щобы старый Наумъ не принявъ старостôвъ Василевыхъ. Та щожь? тогды мусѣлабы повѣсть вже кôнчитись, хиба що Квѣтка хотѣвбы цѣлу жизнь Василя и Марусѣ въ идиллѣ представити. Щобы отже основа повѣсти замоталась, треба було, щобы Василь яко женихъ не бувъ принятымъ. Маруси прійшлось зазнати гôркои змѣны въ поетичнôмъ житю. Та кобы хоть Василь не бувъ ставъ любимцемъ Наума, то не булобъ нѣчого дивного, єслибы сватаня Василевого не принято. Теперь же треба було высказати якусь дуже важну причину, котра не допускала подружія Василя и Марусѣ. И щожь такого мôгъ Наумъ Василеви закинути? Ôнъ боитъ ся, щобы, якъ прийде наборъ, Василя не взяли въ рекруты, та щобы Маруся не була салдаткою. Надармо толкувавъ Василь, що ôнъ, хоть сирота, наємщика поставитъ и що „дядьки“ єму въ тôй справѣ поможутъ. Наумъ своимъ розумомъ говоритъ отъякъ: „Не потурай на те, Василю; поможутъ та не тобѣ, а собѣ. До чого дôйде ся, тобѣ за тебе лобъ забрыютъ, а наємщикъ опôсля пôйде за дядьковыхъ хлопцѣвъ. Радбы я тобѣ помогти, та все не те. Якъ знати'мутъ, що въ тебе жѣнка богата, то такъ тягнути будутъ, що тôлько держись, и все до кôнця не доведутъ, все оставлятъ, щобъ було за що чепитись. Колибъ ты самъ своєю конійкою здужавъ наняти, такбы такъ! Василю! отъ тобѣ образъ Царя небесного и Єго Матери пречистои и Николая святого, — принеси бумагу, що наємщикъ принятъ за самого тебе и за твои грошѣ, отъ тобѣ заразъ обома руками ôддамъ Марусю“[1]).

Тутъ схоче кождый признати, що се не єсть бесѣда праведного селянина, якого мы въ Наумѣ доси пôзнали, але твердодушный росчетъ спекулянта, котрый свою корысть высше цѣнитъ, нѣжь щастє єдинои своєи дочки. Се перетворивъ ся Наумъ наразъ мовь-то въ иншого чоловѣка. Надармо молила єго Маруся, щобъ єи зъ Василемъ не розлучавъ, надармо заявляла и Настя свою участь въ доли чесного парубка. Наумъ не ôдступавъ ôдъ того, щó разъ сказавъ. Вôнъ волѣвъ щастє и супокôй своєи дочки запропастити, нѣжь помочи тому, котрый єго самого въ клопотѣ бувъ поратовавъ. Єсли поетови ходило о те, щобы Василь на якійсь часъ конечно зъ Марусею розлучивъ ся, то мôгъ иначе замотати основу своєи повѣсти: тутки жь ставъ ся неконсеквентнымъ, бо представивъ характеръ Наума въ поганôмъ свѣтлѣ.

Отъ вже попрощавъ ся Василь въ розпуцѣ серця зъ Марусею и омлѣвшу ôддавъ батькови на руки; ôдтакъ поцѣлувавъ руку єму та Насти, и пôйшовъ швидко не оглядаючись. (Конець буде) *Дръ Ом. Огоновскій.*

[1]) Повѣсти, I, 63, 64.

СѢНОКОСЫ ВЪ РОССІИ.

Въ околицяхъ Тверу и дальше починаютъ ся просторй луги, густою поросли травою, задля своєи вогкости придатнй лишь для выпасаня худобы або для робленя сѣна. Сѣножата суть такъ розляглй и родятъ такъ много травы, що поодинокй села самй собою не въ силѣ упорати ся зъ кошенємъ и высушенємъ травы, зложенємъ сѣна въ коницѣ и звезенемъ єго домôвь, що все въ трёхъ дняхъ укôнчити ся муситъ. Проте збирає ся кôлька селъ разомъ и роблятъ сѣно спôльно для однои громады або одного села. Така сѣножать, на котрôй порушаютъ ся сотки людей, хлопцѣ въ червоныхъ сорочкахъ, дѣвчата въ рôжнобарвныхъ шарафанахъ, въ бѣлыхъ сорочкахъ зъ бухастыми рукавами и довгими шовковыми стяжками въ выплетеныхъ косахъ, представляє малёвничій образъ. Середъ веселыхъ жартôвъ и смѣху иде робота спорѣйше. Коли сонце заходитъ, кôнчитъ ся робота и начинає ся ôдпочинокъ вечѣрный. Зо всѣхъ сторôнъ сходятъ ся косарѣ зъ косами, дѣвчата и жѣнки зъ граблями и вилами на одно вспôльне мѣсце, и сѣдаютъ въ кушкахъ доокола, споживаючи скудну вечерю, котру запрàвляютъ жартами, смѣхами и веселостею.

По вечери стаютъ въ обсяге коло; два молодцѣ выступаютъ на середину кола зъ балалайкою (єсть то рôдъ гитары, татарского походженя) и начинає ся спѣвъ при сопроводѣ балалайки, и танець.

Въ коло входитъ роскôшна красавиця, брунатного лица, зъ чорными, весело блыскучими очима, червоными биндами (стяжками) въ товстыхъ косахъ, въ червонôмъ кафтанѣ зъ золотыми дудами (френзлями); зъ другои стороны являє ся жвавый легинь, пôднерезаный по червонôй сорочцѣ шовковымъ поясомъ, въ низкôй, навляными церами обтыканôй крысани (въ капелюсѣ) на бакиръ, и вызыває красавицю въ танець. Музыка грає монотонну мельодію. Танечники зъ разу порушаютъ ся поволи до такту музыки, позираючи на себе зъ примиленємъ; наразъ заблысне въ оцѣ танечницѣ блыскавка незадоволеня, она ôдвертає ся ôдъ легиня и утѣкає. Танечникъ гонитъ за нею, але въ мигъ нагадавшись, и ôнъ ôдвертає ся ôдъ неи, якъ колибы встыдавъ ся своєи слабости... Обоє теперь захмурень, нѣбы бурмосятъ ся на себе; поволи станутъ зновъ приближати ся до себе — зъ разу вагаючись и лишь украдкомъ на себе позираючи; але чи то зле зрозумѣла усмѣшка чи може просте дрочене ся, ôддаляє ихъ наново другъ ôдъ друга. Она уходитъ нѣбы ображена, але зиркає залёгно поза плечѣ за своимъ любовникомъ, котрый побѣдженый жене просячи и зъ сокрушенымъ серцемъ за красавицею. Тактъ музыки стає ся щоразъ скорѣйшій и живѣйшій; красавиця дає ся легиневи зловити; сполучена пара, щаслива и розгорѣла, вирує престрастно, при чôмъ танечникъ выправляє найтруднѣйшій скоки и выкрутасы, то присюды и щупаки, зъ незрôвнаною оборотно-

стею. Обоє, добре помучений, выступаютъ зъ кола и входитъ до него друга пара.

Нова пара не повторяє бôльше того самого танцю. Молода дѣвиця держитъ шовкову хустку въ руцѣ, котрою вправно и зъ грацією або обома руками надъ головою балянсує, або залѣтно выкручуючи ся и танечника вызываючи, въ воздусѣ вывиває. Танечникъ хватає за хустку и починаютъ ся выкрутасы всѣлякій, зъ разу зъ хусткою, при чôмъ обоє держатъ хустку: одно за оденъ, друге за другій конець. Потôмъ порыває легинь красавицю въ обôймы и вирує зъ нею престрастно въ колесѣ. Звычайно впадаютъ зрѣтелѣ зо спѣвомъ въ тактъ музыки, такъ що ôдъ голосôвъ не чути вже бôльше звукôвъ балалайки... Пара уступає, и входитъ въ коло пара третя и т. д.

Звѣзды давно вже сіяютъ на темнôмъ небѣ, огнѣ горятъ на левадѣ, танець продовжає ся; тамъ чути смѣхъ, тамъ регôтъ и жарты, инде спѣвъ, або голосне подовжне вѣванє задля великои охоты, а князь мѣсяць позирає зачудованый на веселу охоту, котра часомъ довго по пôвночи продовжає ся.

Велико-Россы любуютъ ся въ такихъ гулящихъ забавахъ. Всѣ польній роботы кôнчатъ ся такою забавкою; чи то суть сѣнокосы, чи жнива, чи вырѣзованє меду, чи збиранє орѣхôвъ або трясенє яблокъ — все ôдправляютъ ся въ такихъ дняхъ гулянки зъ танцями.

Крôмъ обжинкôвъ ôдбуваютъ ся гучно такожь празники святочній. Звычайно треває празникъ такій черезъ три дни, при чôмъ ѣдятъ и пютъ безъ мѣры, коли затымчасомъ молодѣжь до пôзнои ночи гуляє при звуцѣ балалайки... Піяньство и забобоны вкоренили ся дуже глубоко въ народѣ. Въ етичнôмъ взглядѣ станъ культуры Великороссôвъ єсть далеко низшій, якъ Малороссôвъ або Русинôвъ. Вечерницѣ, на котрій сходятъ ся вечерами хлопцѣ и дѣвчата задля пряденя льну або конопель або тамъ иншои роботы, ôдправляютъ ся у Великороссôвъ на такій самый ладъ, якъ у Малороссôвъ.

Теперь поглянемо на станъ культурный высшихъ верствъ великоруской соспôльности, на ихъ житє, звычаѣ, обычаѣ. Тоє спôзнаємо найлѣпше зъ опису головного мѣста, Москвы, котре єсть кореннымъ серцемъ Россіи.

Денисъ.

О ДѢЯЛЬНОСТИ РУСКИХЪ АКАДЕМИЧНЫХЪ ТОВАРИСТВЪ

въ послѣднôмъ роцѣ школьнôмъ.

(Конецъ.)

На сѣмъ мѣсци мусимо згадати о гдеякôй важнôй вспôльнôй дѣяльности обохъ Львôвскихъ товариствъ академичныхъ.

Передовсѣмъ пôдносимо ту удѣлъ въ народнôмъ торжествѣ перенесеня мощей бл. п. митрополита галицкого Григорія Яхимовича и другихъ достойникôвъ церквы зъ кладбища Городецкого на Лычакôвске. Дѣйстно, се бувъ видъ величавый, а заразомъ радôстный для всѣхъ Русинôвъ! Въ многочисленнôмъ, поважнôмъ походѣ провожали вспôльно всякій товариства и станы рускій дорогій мощи свого незабвенного батька Григорія, не згадуючи вже о удѣлѣ, якій брали въ тôмъ торжествѣ достойники рôжныхъ властей и люде не нашои народности. Въ камѣнній гробницѣ зложили всякій рускій товариства, а мѣжь ними и наша молодѣжь академична, пропамятній вѣнцѣ зъ одвѣтными написями на биндахъ.

Зъ сердечною радостею приходитъ ся намъ звѣстити еще о однôмъ дуже важнôмъ вспôльнôмъ дѣлѣ обохъ нашихъ товариствъ академичныхъ, именно о проѣздцѣ нашихъ академикôвъ на могилу Маркіяна Шашкевича. Хоть дуже жалко, а предсѣ мусимъ высказати, що була то дуже сумна поява нашои байдужности, що нѣкто доси и не допытувавъ ся, где то лежитъ похороненый поетъ, що першій защѣпивъ въ груди Русинôвъ идею народности, ôдкрывъ свѣтови нашу милозвучну бесѣду, спѣвучимъ словомъ покликавъ насъ до житя нового... Звѣдати могилу поета нѣкому и на гадку не приходило, хоть могила та находитъ ся посередъ насъ — посередъ обожателѣвъ покойного! Доперва литературно-историчный кружокъ нашихъ академикôвъ занявъ ся тымъ дѣломъ и зôбравшись невеличкою горсткою въ числѣ 15-ти, ôдбувъ въ день св. Ивана Крестителя с. р. проѣздку до Новосѣлокъ лѣскихъ (коло Задвôря), где на тихôмъ, дрѣмучими деревами окруженôмъ цвинтари, находитъ ся могила поета. Мале вправдѣ число академикôвъ удалось ôддати поклôнъ могилѣ поета, позаякъ другихъ встримали рôжній перешкоды. Нашій питомцѣ духовного семинаря заявляли велику охоту брати удѣлъ въ тôй проѣздцѣ, але Всеч. ректоратъ не мôгъ позволити на таку дорогу. Прибувшій до Новосѣлокъ лѣскихъ академики удались впростъ на цвинтарь. Довго глядѣли они за могилою Маркіяна, думаючи, що найдутъ може крестъ та одвѣтну на нѣмъ напись. Много бачили они крестôвъ рôжнородныхъ зъ вырытыми написями, але креста зъ пропамятною згадкою о Маркіянѣ не було! Небавомъ прибули на цвинтарь тамошнї люде, але и тї не умѣли вказати на мѣсце, где крыєсь домовина колишнёго ихъ душпастыря. Доперва одна старенька жѣнка показала академикамъ мурована могилу зъ камѣннымъ крестомъ, обведену деревяными штахетами, и звѣстила, що тамъ спочиває покойный Маркіянъ. Але напись на крестѣ показувала имя Гарбовского, шляхтича Новосѣлецкого, и его родины. Розвѣдались дальше академики, що ту могилу вымурували для себе давнї властителѣ Новосѣлецкї, а ôдтакъ ôддали ю для домовины Шашкевича, вымурувавши для себе другу могилу. Пôзнѣйше перейшла та могила на власнôсть Гарбовского, а передъ рокомъ похоронено въ нѣй такожь безпосередного наслѣдника Маркіяна, от. Грабянку. Такъ отже домовина поета тулитъ ся въ комôрнôмъ!

Незадовго выллгло на цвинтарь цѣле село Новосѣлецке; кромѣ того прибуло много всякихъ людей зъ поблизькихъ околиць. Мѣсцевый парохъ, от. Рожеёвскій, ôдправивъ въ каплици вечѣрню и ôдспѣвавъ на могилѣ поета, окруженôй хоругвами, торжественный парастасъ за вспôвъудѣломъ хору академикôвъ. Ôдтакъ промовивъ до зôбраного народу щирымъ словомъ про Маркіяна, по чôмъ озвалось зо всѣхъ грудей сердечно-сумне „Вѣчная память.“ На могилѣ зложили академики вѣнець зъ написею на ленгѣ: Маркіяну Шашкевичу — Русины-академики.“

По гостинномъ принятю въ домѣ от. Рожеёвского, котрый оказавъ ся великимъ почитателемъ покойного поета, вернули академики въ поважнôмъ настрою назадъ до Львова, росказуючи всѣмъ про те, що бачили, що чули, яке враженє въ души своёй вынесли. Одну сумну звѣстку привезли тôлько зъ собою, а именно ту, що дорогій останки великого нашого поета не маютъ найменшого памятника надъ собою! Коли другій народы всякими способами оказуютъ честь своимъ заслуженымъ мужамъ, то думаємъ, що послѣдна пора, оказати таку честь нашому поетѣ и постаратись бодай о памятникъ на его могилѣ!

Що до другихъ товариствъ академичныхъ, именно товариствъ „Сѣчь“ въ Вѣдни и „Союзъ“ въ Чернôвцяхъ, то мусимо заявити, що и они въ послѣднôмъ роцѣ школьнôмъ оказали богато житя и вспôльнои працѣ.

Вѣдомо намъ, що въ початку свого завязаня взявъ ся „Союзъ“ рѣзько до дѣяльности и хоть розпоряджувавъ слабыми силами матеріяльными, однакъ почавъ будити духа межи рускою молодежею академичною въ Чернôвцяхъ. Пôзнѣйше стало марнѣти то товариство и ôдтручати ôдъ себе внутренною враждою найлѣпшій силы. Въ послѣднôмъ, роцѣ школьнôмъ розвинувъ „Союзъ“ зновъ свою дѣяльвôсть. а скрѣпивши свои силы моральній, заявивъ лучшу надѣю для добра Буковиньскои рускои молодежи академичнои. И тутъ ôдбувались ôдчиты и вечеры декляматорско музыкальній, на котрій громадилась численна публичнôсть Черновецка. Не легка се вправдѣ задача для „Союза“, будити товаришѣвъ до вспôльнои працѣ, живучи посередъ рôжныхъ елементôвъ, середъ рôжныхъ обставинъ. Але зъ другои стороны думаємъ, що власне тымъ бôльша заслуга буде для сего товариства,

коли окаже живучу самостôйну силу, коли отрясе ся зъ всякихъ ненародныхъ напрямôвъ, коли покине шкодливу вражду мѣжь рôдными братьми, — та коли забери ся до серiознои працѣ, коли пôзнає цѣль правдиву, до котроi всѣмъ намъ стремити. Маємъ надѣю, що се товариство, показуючи вже теперь нядѣю на лучшу долю, сповнитъ нашi бажаня и окаже, що и тамъ на граничнôмъ кôнци нашои державы живе грудь руска — честна и мирна...

Велику дѣяльнôсть розвинуло въ послѣднôмъ часѣ товариство „Сѣчь“, въ котрôмъ по розвязаню академичного товариства „Основа“ згромадились всѣ Русины-академики въ Вѣдни. „Сѣчь“ посѣдає численну библiотеку (найбôльшу зо всѣхъ нашихъ товариствъ академичныхъ) и власный фондъ. Ôдчиты ôдбувались въ „Сѣчи“ частѣйше, нѣжь въ другихъ трехъ товариствахъ, а тематы тыхъ ôдчитôвъ даютъ намъ доказъ, що академики тамошнi умѣютъ працювати на полi науки. Товаришѣ „Сѣчи“ ôдбуваютъ такожь вечеры, такъ званi „вечерницѣ“, на котрi громадятъ ся бôльше въ цѣли науковôй, нѣжь въ цѣли забавы. На такихъ вечерницяхъ суть звычайно присутнi и поважнi мужѣ, якъ Русины-послы и другi нашi люде, остаючi въ Вѣдни. Товаришѣ „Сѣчи“ брали такожь удѣлъ въ выдавництвѣ „Славяньского Альманаха“, котрого однакъ не бачили мы, позаякъ пôднавъ ôнъ конфискатѣ. Ту треба вспôмнути, що „Сѣчь“ подала гадку до зъѣзду всѣхъ рускихъ академикôвъ въ Коломыи пôдчасъ сегорôчнои господарскои выставы. На тôмъ зъѣздѣ выбраный комитетъ зъ помежи всѣхъ рускихъ товариствъ академичныхъ пôднѣсъ справу вспôльнои солидарнои працѣ всѣхъ Русинôвъ-академикôвъ. Ухвалы того зъѣзду маютъ вôйти зъ симъ рокомъ школьнымъ въ житє. Щобы познакомити нашу публичнôсть зъ тыми рѣшенями, скажемъ на сѣмъ мѣсци, що они дотычатъ полученя всѣхъ Русинôвъ-академикôвъ одною гадкою, однымъ живымъ дѣломъ до вспôльнои однои цѣли. Головно ходитъ ту о плеканє нашои рôднои бесѣды, на якôй процвитає наша питома литература, о вспôльне порозумѣнє, дотычаще всѣхъ рускихъ академикôвъ, о згôдне дѣланє обохъ нашихъ товариствъ академичныхъ во Львовѣ и о выдаванє газеты академичнои, до редакцiи котроi належати маютъ члены зъ всѣхъ чотырехъ товариствъ. На пôдставѣ тыхъ ухвалъ ôдбувъ ся дня 12 (24) с. м. збôръ всѣхъ Русинôвъ-академикôвъ во Львовѣ въ цѣли осущеня поодинокихъ рѣшень Коломыйского зъѣзду, дотычащихъ обохъ Львôвскихъ товариствъ академичныхъ. На сѣмъ зборѣ поставлено слѣдуючi точки пôдъ ухвалы: 1) „Академ. Кружокъ“ и „Др. Лихвярь“ маютъ злучитись такъ, що перше товариство остане лише литературно-науковымъ, друге — лише пожичково-запомоговымъ; 2) выслати комисiю до одвѣтнои власти зъ прошенємъ, щобы на Львôвскôмъ универзитетѣ ôдбували ся выклады зъ рускои исторiи; 3) выслати петицiю до совѣту „Народного Дому“ въ цѣли отворена въ корысть рускои публичности тамошнои библiотеки. Що до першои точки порозумѣня довелось до того, що „Акад. Кружокъ“ буде розбирати ту справу на своємъ засѣданю и по можности до неи прихилитъ ся; друге внесенє ухвалено и выбрано комисiю зъ 4 членôвъ, котра має поробити одвѣтнi кроки; надъ третимъ внесенємъ перейдено до дневного порядку, позаякъ гдекотрi члены „Акад. Кружка“ були тои гадки, що се не єсть ôдповѣдно и тактовно удаватись зъ такою справою до совѣту „Нар. Дому“, котрый єсть ихъ головнымъ добродѣємъ и дає для „Акад. Кружка“ безплатно свои комнаты. Сердечно бажаємъ, щобы на дорозѣ порозумѣня и вспôльного дѣланя прийшло разъ до згоды межи обома Львôвскими товариствами академичными.

Остає намъ єще вспôмнути о нашихъ питомцяхъ-теольогахъ. Въ послѣднôмъ часѣ и они будили живый интересъ межи загаломъ, оказуючи чимъ разъ бôльше серiознѣйшои працѣ. Свого часу згадували мы вже въ нашôй „Зори“ про вечеръ декляматорско-музыкальный, котрый устроили рускi питомцѣ въ честь 25-лѣтнои рôчницѣ професорского заводу Дра Ф. Костека. Выпадає намъ еще вспôмнути, що питомцѣ нашi маютъ власну библiотеку и читальню, числячу дуже много рôжнородныхъ часописей, котрi очевидно могутъ богато причинитись до образованя духа. Бачимо такожь, що питомцѣ горнутъ ся численно на выклады зъ рускои литературы Дра Ом. Огоновского. Тѣшитъ насъ тая поява тымъ бôльше, що вся Русь бажає мати священикôвъ въ народнôмъ дусѣ образованыхъ, патрiотôвъ, котрi поняли свою велику цѣль и стали правдивыми учителями руского народу!

Подаючи сей короткiй описъ дѣяльности нашихъ академикôвъ въ послѣднôмъ роцѣ школьнôмъ, хочемо тымъ чиномъ познакомити нашу публичнôсть близше зъ напрямомъ працѣ тыхъ людей, на котрыхъ почиває будучнôсть нашои дорогои отчины. Всякiй новый объявъ житя въ дѣлахъ рускои академичнои молодежи тѣшитъ насъ о стôлько, о скôлько видимъ въ нѣмъ ясну сторону одной нашои идеи, о скôлько стремитъ ôнъ до вспôльнои выгыченои цѣли. Не могли мы ту подати всякихъ подробностей, але застерѣгаємъ собѣ тоє на часъ пôзнѣйшiй, коли будемъ мати въ рукахъ докладнi справозданя зъ дѣяльности нашихъ академичныхъ товариствъ. Скажемъ еще тôлько, що мы пильно слѣдити будемъ кожде порушенє житя нашихъ академикôвъ и пôддавати єго пôдъ судъ рускои публичности.

Иларiонъ Грабовичъ.

Новi книжки.

Календарь товариства „Просвѣта“ на рôкъ звычайный 1881. Уложивъ Василь Лукичъ. Цѣна 35 кр. Львôвъ, зъ друкарнѣ товариства имени Шевченка. (Часть календарска и информацiйна обôймає 40 сторонъ, часть поучаюча и забавна 80 сторонъ; при кôнци умѣщенi рôжнородни оголошеня на 20 сторонахъ.)

Часть календарско-информацiйна уложена зъ всякою можливою повнотою и обôймає: календарь историчный, астрономичный и церковный; ôдмѣны мѣсяця и станъ воздуха; важнѣйшi рады на кождый мѣсяць; приписы почтовi, телеграфичнi и стемплевi — и дуже цѣнну розправу: „Що робитъ ся въ воздусѣ и що зъ того треба знати хлѣборобови?“

Въ части поучаючôй и забавнôй помѣщена на першôмъ мѣстци повѣсть „Нещасна родина“ черезъ Василя Лукича. Єсть то повѣсть зъ народного быту, въ 25 ôддѣлахъ, малююча живо исторiю однои селяньскои родины. Легкiй стиль и хороша бесѣда надаютъ тому оповѣданю вартôсть такожь пôдъ взглядомъ литературнымъ.

По повѣсти „Нещасна родина“ наступає поезiя Шевченкова „Тополя“, ôдтакъ розправа исторична „Битва пôдъ Корсунемъ“, въ котрôй живо описана славна побѣда козакôвъ надъ Поляками и спôйманє двохъ гетманôвъ польскихъ, зъ котрыхъ одинъ, Потоцкiй, давнѣйше сотки людей казавъ вбивати на палѣ.

Дальше идутъ вѣсти про заслуженыхъ въ Галичинѣ людей: Ив. Борысѣкевича, Ив. Бассараба, Сем. Ковцуняка, Зах. Бобяка; такожь подана коротка вѣдомôсть о житю Тараса Шевченка и єго литогр. портретъ. Численнi анекдоты и прекрасна поезiя Ил. Грабовича „Рôдна ненька“ закôнчаютъ дѣлъ литературный сего календаря.

Украiньскiй народный орнаментъ — образцы вышивокъ, тканей и писанокъ. Собрала Ольга П. Косачева. Изданiе второе. Кiевъ, 1879. Типографiя С. В. Кульженко, ул. Мало-Житомирска. (Великiй октавъ, обôймаючiй 20 сторонъ „Предисловiя“ и „Изъясненiй“ и 15 картокъ различныхъ взорôвъ зъ докладнымъ наслѣдованемъ народного орнаменту пôдъ взглядомъ рисунку и барвъ.)

О знакомитôмъ тôмъ выданю обширнѣйше поговоримо въ окремôмъ артикулѣ. Ту лишь замѣтимо коротко, що похвалы нашi дотычно Львôвского выданя „Wzory przemysłu domowego — seryа I“ (въ 19 числѣ „Зорѣ“) въ тôмъ бôльшôй єще мѣрѣ ôднести належитъ до сего выдавництва Кiевского.

Цѣна книжки три рублѣ; зъ пересылкою почтовою за рецеписомъ чотыри зр. а. в. (Замовленя дѣлати можна за посредництвомъ нашои редакцiи.)

Библiографiя малоруска за рôкъ 1879. Уложивъ Александеръ Стефановичъ, гр. кат. катехитъ при учительскихъ семинарiяхъ во Львовѣ.

Ôдъ трехъ лѣтъ занимає ся от. Стефановичъ уложенємъ повнои библiографiи рускои, т. є. докладнымъ списованємъ книжокъ и газетъ, якi выходятъ въ австрiйско-угорскôй монархiи. Давнѣйше дѣломъ тымъ занимавъ ся Як. Головацкiй, бувшiй професоръ рускои литературы при

университетѣ Львôвскôмъ; по єго выѣздѣ въ Росію библіографією рускою вже нѣкто не занимавъ ся. Тожь тымъ бôльшу вдячнôсть винні мы от. Стефановичу, що при численныхъ своихъ занятіяхъ, при многихъ патріотичныхъ трудахъ своихъ, знаходитъ на стôлько часу, вышукувати всякі книжки и брошуры, які щорôчно у насъ выдаютъ ся, выписувати ихъ повный титулъ, содержанє, объємъ, мѣстце где друковані, цѣну и т. д. Трудъ той полученый часто зъ грошевыми выдатками, зъ неустанными переписками, пошукованями по библіотекахъ, книгарняхъ и т. д.

Доси уложивъ от. Стефановичъ повну библіографію руску за лѣта 1877, 1878 и 1879. Печатанємъ тыхъ библіографій занимає ся ческе товариство „Spolek českoslovanskych knihkupeckych účetnich v Praze“, котре доси выдало три свои рочники пôдъ надписомъ „Slovansky katalog bibliograficky“.

Зъ библіографіи рускои за рôкъ 1879 довѣдуємось, що того року напечатано въ Австріи 125 рускихъ книжокъ и брошуръ, а выходило 18 газетъ рускихъ (вчисляючи до того числа „Вѣстникъ законôвъ державныхъ“ и „Вѣстникъ законôвъ краєвыхъ“).

Спѣвомовки Ст. Руданьского. Выдавъ Н. Г. Волыньскій. Кіевъ, 1880. Типографія С. В. Кульженко. Цѣна 40 копѣекъ; зъ пересылкою почтовою за рецеписомъ 65 кр. (Книжка печатана правописєю фонетичною; обôймає 72 сторонъ друку.)

Дрôбна библіотека, книжка 14. „**На днѣ**“ — суспôльно-психольогична студія Ивана Франка. Цѣна 25 кр. Львôвъ, 1880. Накладомъ Автора (есть то книжка малого формату, сторонъ 72, и печатана правописєю фонетичною.)

П. Ив. Франко знаный доволѣ рускôй публичности зъ численныхъ розправъ судовыхъ въ справахъ соціялистичныхъ; дѣяльнôсть єго кôнчитъ ся звычайно засужденємъ на кару вязницѣ. Повѣдаютъ, — не знаємо, чи правда — що за послѣдного побыту „*въ тюрмѣ Дрогобыцкôй*“ лучилось п. Франкови пôзнати одного морально упавшого вязня, котрый теорію соціялистичну понимавъ по свому и п. Франка, яко чоловѣка „грошевитого“, категорично завозвавъ до роздѣлу маєтку. На пôставѣ подôбныхъ пригодъ и досвѣдôвъ написавъ п. Франко своє теперѣшне оповѣданє.

Отъ одинъ уступъ зъ оповѣданя „На днѣ“:

„Що наша муравлина праця для такои огромнои цѣли? Що для неи нашi дрôбнi муки, наше цѣле житє? Пылинка супротивъ горы!

„А може всѣ тi нашi думы, нашi змаганя, нашi боѣ — може все то опять тôлько одна огромна помылка, якихъ тысячѣ прошумѣли доси, мовь пустi вѣтры, понадъ чоловѣцтвомъ! Може праця наша на нѣщо нездала! Може мы будуємо дорогу поза шляхомъ, кладемо мѣсто на безлюдному островѣ! Може найблизше поколѣнє пôде не зовсѣмъ туды, лишитъ насъ на боцѣ, якъ памятникъ безплодныхъ людскихъ змагань до непотрѣбнои цѣли!... Ахъ, така думка крає серце, грызе мозокъ! Та щожь, и она можлива! И на таку крайнôсть мы мусимо бути готовi, и скоро бъ дорога наша показала ся несхôдною зъ природными законами загального розвитку, зъ вѣчными людскими змаганями до добра и загального щастя — сейчасъ вертати!...“

Мы высоко цѣнимо талантъ п. Франка и єго працёвитôсть, и думаємо, що власне задля того таланту и тои працѣ зъ тысячныхъ грудей, по прочитаню горѣшного уступу, понесесь однодушный покликъ: „Якъ найскорше вертати!...“

ПЕРЕПИСКА РЕДАКЦІИ.

Посредствомъ „Зорѣ“ прислали на „**Школьну Часопись**“: от. Н. Л. въ Коломыи 0·70, от. К. С. въ Жужолю 0·70, Школа народна въ Цебловѣ 0.70, Е. М. въ Иваню пустôмъ 0·70

ОГОЛОШЕНЯ.

Конкурсъ на творы драматичнi.

Въ мысль рѣшеня выдѣлу „Рускои Бесѣды“ во Львовѣ розписує ся симъ конкурсъ на творы драматичнi (трагедiи, драмы, мельодрамы, комедiи), на котрi вызначає ся премiи ôдъ 100 до 200 зр. а. в. На першôмъ мѣстци стоятъ творы драматичнi народнi, основанi на исторiи, обычаяхъ, переказахъ, въ загалѣ на житю нашого народу. Премiованi творы остаютъ ся власностею авторôвъ, а „Бесѣда Руска“ позыскує лишь право представляти ихъ на сценѣ. Но право представленя прислугує выключно лишь „Бесѣдѣ Рускôй“. Кождый авторъ зволитъ тому означити свою працю якимсь осôбнымъ знаменемъ не пôдписуючи свого имени, а долучаючи тожь окремо въ опечатанôмъ листѣ прислати на руки выдѣлу „Рускои Бесѣды“ (Львôвъ, улиця Краковска ч. д. 14) найдальше до 1 Липня 1881.

Взоровi переводы писателѣвъ заграничныхъ, великорускихъ, нѣмецкихъ, французскихъ и иншихъ, рôвножъ премiюютъ ся.

Ôдъ выдѣлу „Рускои Бесѣды“. — Львôвъ, 1. Жовтня 1880.

„ШКОЛЬНА ЧАСОПИСЬ“,

газета педагогична, посвящена справамъ публичного и домашного выховання, выходитъ ôдъ 1. Вересня с. р. два разы на мѣсяць пôдъ редакцією п. Гр. Врецьоны, загально знаного писателя и патріота руского. Въ виду нашихъ школьныхъ потребъ заслугує тое єдине и дуже старанно редаговане письмо на численну пôдпору изъ стороны такъ учительства руского якъ и всѣхъ радъ школьныхъ мѣстцевыхъ. Пренумерата за часъ ôдъ 1. Вересня до кôнця року выноситъ 1 зр. а. в. (для пренумерантôвъ „Зорѣ“ 70 кр.) Доси выйшли чотыри числа.

Зъ днемъ 1. Листопада с. р. починає другiй рôкъ свого существованя газета

„ГОСПОДАРЬ И ПРОМЫШЛЕННИКЪ“,

выходяща въ Станиславовѣ 1. и 16. кождого мѣсяця въ звычайнôй октавѣ за рôчну цѣну 2 зр., пôврôчну 1 зр 15 кр. Цѣль газеты: пôднести господарство сельске, рушити по можности промыслъ межи рускимъ народомъ.

Во виду важности тыхъ задачъ просимо о помôчь словомъ и дѣломъ и надѣємъ ся численныхъ замовленъ и допысей.

Адреса: Редакція „Господаря и Промышленника“ въ Станиславовѣ. — Грошѣ найлучше высылати за переказомъ почтовымъ, або въ листѣ рекомендованôмъ (за часъ ôдъ 1. Листопада 1880 до кôнця року 1881 всего **2 зр. 30 кр.**) 1—2

Въ редакціи „Зорѣ“

можна набути слѣдующi книжки власного накладу:

1. **Повѣсти Марка Вовчка**, три томы, въ цѣнѣ 1 зр.
2. **Повѣсти Николая Устьяновича** въ цѣнѣ 70 кр. (на лучшôмъ паперѣ 85 кр.)
3. **Страстный Четверъ**, оповѣданє Николая Устьяновича, въ цѣнѣ 38 кр. (на лучшôмъ паперѣ 45 кр.)
4. **Месть Верховинця**, оповѣданє Николая Устьяновича, въ цѣнѣ 32 кр. (на лучшôмъ паперѣ 40 кр.)
5. **Завѣщанє** Тараса Шевченка, зъ музыкою М. Вербицкого, въ цѣнѣ 40 кр.
6. **Марта Борецка**, оповѣданє историчне, въ цѣнѣ 32 кр.
7. **О розумнôмъ выхованю дѣтей** (часть I. „Выхованє немовлятка“) въ цѣнѣ 12 кр.
8. **Надельмаєръ**, апостолъ свободы (цѣкава исторiя зъ житя баламута-соціяліста) въ цѣнѣ 10 кр.
9. „**Газета Школьна**“ зъ року 1878 (оправлена) по зниженôй цѣнѣ 1 зр. 50 кр.
10. „**Газета Школьна**“ зъ р. 1879 (оправлена) по зниженôй цѣнѣ 1 зр. 50 кр.
11. (Фотографiи Тараса Шевченка въ цѣнѣ 50 кр.)

☞ При закупнѣ тыхъ выдань, найменше за 2 зр., бере редакція всю оплату почтову на себе.

Пошукуютъ ся до закупна:

1) Дневникъ зъ року 1848 (редакторъ Ив. Вагилевичь);

2) Русалка, письмо литер. (редакторъ Вол. Шашкевичь).

На желанє выслати можемо въ замѣнъ „Зорю“ або послѣдній рочникъ „Газеты Школьнои“.

Выдає и ôдповѣдає за редакцію Ом. Партыцкій. Зъ друкарнѣ Товариства „имени Шевченка“ пôдъ зарядомъ К. Беднарского.

Рѡкъ I. Львѡвъ дня 1. (13.) Падолиста 1880. **Число 21.**

Выходитъ два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого.

Редакція „Зорѣ“ въ каменици пѡдъ ч. **18.** улиця Галицка.

За инсераты платитъ ся по **5** кр. ѡдъ однои строчки.

ЗОРЯ

Пренумерата выноситъ: на цѣлый рѡкъ **4** зр., на пѡвъ року **2** зр., на чверть року **1** зр.

На велиновѡмъ паперѣ: на цѣлый рѡкъ **4** зр. **60** кр., на пѡвъ року **2** зр. **30** кр.

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

Галышка, княгиня Острожска.

(*Историчне оповѣданє черезъ Д-ра Из. Шараневича.*)

(Дальше.)

Єще Василій Константинъ II князь Острожскій, бѹдучи самъ непоколєбимымъ поборникомъ православія, старавъ ся сынѡвъ своихъ утримати при вѣрѣ своихъ предкѡвъ. Сыны князя Константина Василія II образовали ся въ школѣ въ Острозѣ, котрою управлявъ тогды рускій ученый Мелетій Смотрискій. Але тая школа не була достаточною для сынѡвъ магната, котрй засѣдали въ сенатѣ и по достоинствамъ своимъ рѡвнали ся сынамъ высокои шляхты польскои, побиравшимъ своє выхованє въ школахъ и конвиктахъ Єзуитѡвъ або въ школахъ заграничныхъ. Щобы и пѡдъ взглядомъ образованя и формъ товарискихъ поставити сынѡвъ своихъ на рѡвни съ польскими дѣтьми, вельможѣ рускй почали своихъ сынѡвъ посылати такожь до шкѡлъ Єзуитѡвъ и за границю. Зъ ѡдтамъ повертали они съ уменшенємъ любови и привязаня для религійныхъ родинныхъ традицій и съ вкореняючимъ ся незначно въ ихъ серця привязанємъ до латиньскои вѣры и до формъ житейскихъ цивилизованого запада.

Вправдѣ може кто замѣтити намъ, що вѣра и народнѡсть не суть одно и то само и що статутъ литовскій и унія Любельска достаточно обезпечали руску народнѡсть навѣть на случай змѣны религіи. На тоє одвѣтимо, що статутъ литовскій (выданый въ трехъ редакціяхъ, а то въ рокахъ 1529, 1564, 1588) старавъ ся пѡдъ взглядомъ соспѡльнымъ погодити давнй установы рускй (опираючй ся на Правдѣ Рускѡй Вел. князя Ярослава Мудрого) съ польскими порядками, именно съ тыми привилеями, котрй набула шляхта руско-литовска въ уніи Любельскѡй. Въ тѡй цѣли поручено въ уніи Любельскѡй обговоренє и поправленє того статута на соймикахъ поодинокихъ воєводствъ и земель*) — однако всякй намаганя, всяка въ тѡй цѣли пѡднята праця не довела до желаного резултату. Наконець статутъ литовскій самъ собою уступивъ во всѣмъ праву польскому и зѡставъ навѣть забутый въ остатнѡмъ вѣцѣ истнованя рѣчпосполитои. Унія Любельска знесла порядки опертй на правѣ февдальнѡмъ на Литвѣ и литовскѡй Руси*) и увѡльнила станъ шляхоцкій, особливожь всю шляхту, ѡдъ залежности ѡдъ бояръ и князѣвъ, и въ загалѣ знесла той порядокъ, котрый опиравъ ся на февдальнѡмъ правѣ, на Литвѣ и въ литовскѡй Руси. Въ тыхъ частяхъ польскои рѣчпосполитои ажь до уніи Любельскои жаденъ чоловѣкъ**) вольный не бувъ, але мусѣвъ ѡдъ когось высшого родомъ або высшого по служкѡ зависѣти. Такъ якъ всѣ вельможѣ и высоко поставленй мужѣ строго зависѣли ѡдъ великого князя, котрому оплачовались и воєнну службу повинили, такъ низше поставленй мусѣли городы бѹдовати, повнити стражь и въ загалѣ ручно трудити ся.

Однакожь нѣ вѣры нѣ языка унія Любельска не тыкалась. Высокѡй шляхтѣ рускѡй, хотяй православного вѣроисповѣданя, признано мѣстця въ сенатѣ.

Впрочѣмъ найвысшй достойники, котрй въ имени цѣлыхъ воєводствъ и земель унію Любельску принимали, були єще тогды православного вѣроисповѣданя, якъ князь Александеръ Чарторыйскій воєвода Волыньскій, Константинъ II князь Острожскій воєвода Кіевскій и князь Константинъ Вишневецкій. Лишь ієрархію руску не поставлено на рѡвни пѡдъ взглядомъ политичнымъ съ ієрархією католицко-латиньскою, бо не дано ѣй въ сенатѣ голосу и мѣсця побѡчь латиньскои.

Знесенй були ѡдтакъ унією Любельскою рѡжницѣ що до права политичного межи устройствомъ въ Литвѣ а Польщи, хотяй позостали єще межи тыми державами границѣ навѣть по заключеню уніи. Литву въ корысть Польщи уменшено, ѡднявши ѣй Волынь и воєводство Кіевске вразъ съ Подѡлємъ, о котрй то землѣ довговѣковый спѡръ провадили съ собою на спѡльныхъ соймахъ панове польскй съ панами литовскими. Рускаго языка и рускаго письма въ уніи Любельскѡй для Литвы и для ново-прилученыхъ земель (Кіевскои, Подѡльскои***) и Волыньскои) не оспорювано, противно унія Любельска застерегла выразно, що декреты, позвы и вписы до актѡвъ рускимъ языкомъ и рускимъ письмомъ мали ся и

*) Statut przyłączenia ziemi Wołyńskiej z roku 1569: „Z tego statutu litewskiego oddział o obronie ziemskiej jako przeciwny wolnościom koronnym mocą teraźniejszego listu naszego kasujemy i w niwec obracamy, dajemy im moc na sejmikach powiatowych statutu litewskiego artykułów poprawiać“.

Statut dla wojewodztwa kijowskiego: „I w kijowskim wojewodztwie statut litewski na sejmikach ma być poprawion“ — „a na wojnę hufce wedle obyczaju koronnego stawić mają — na sejmikach posły na sejm koronny, aż do Kijowa zjeżdżać i mieć opatrzenie jako posłowie wojewodztwa ruskiego i t. d.“ (Lachowicza pamiętniki do dziejów Polski: Uniwerzał z roku 1569 i Volum. Legum.)

*) На Руси Галицкѡй або въ такъ званыхъ земляхъ рускихъ (въ воєводствѣ Рускѡмъ, Подольскѡмъ и Белскѡмъ) учинено тоє еще конституцією въ Едлинѣ року 1433.

**) Вынятіе становили родины унією Городеньскою року 1410 нобилитованй и польскй родины поселившй ся на Литвѣ и въ литовскѡй Руси. Такожь свободнй були ѡдъ зависимости февдальнои мѣста и мѣсточка на правѣ Магдебурскѡмъ осадженй.

***) Подѡле было фактично включене до Польщи єще ѡдъ часѡвъ Витольда (1430); помимо того ажь до уніи Любельскои всегда о зворотъ Подѡля Литовцѣ упоминали ся.

надальше ôдбувати, а лишь справы мѣйскій (т. є. тыхъ мѣстъ, котрій управляли ся правомъ Магдебурскимъ) мали бути справованій языкомъ и письмомъ польскимъ*). Тымъ способомъ унія Любельска зôставила языкъ польскій въ дѣловодствѣ мѣстъ, въ котрыхъ вже передъ унією почавъ гору и перевагу брати елементъ польскій.

Понеже мѣста въ Польщи управлялись автономично, а при автономіи опертôй на републиканьскихъ пôдставахъ всюды бôльшôсть перемагала, проте еще передъ унією Любельскою народнôсть руска въ многихъ мѣстахъ будучи въ меншости дôзнавала обмеженя и угнету навѣть въ справахъ приватного права, якъ н. пр. що до торговлѣ, такожь що до удѣлу въ публичныхъ заведеняхъ, въ припущеню до посѣщеня шкôлъ публичныхъ, дальше що до справъ цеховыхъ, що до явного выконаня церковныхъ обрядôвъ, що до промоціи ажь до найвысшихъ урядôвъ мѣйскихъ, (н. пр. конзуляту), и що до участи въ обрадахъ думы мѣйскои.

Унія Любельска рôвнôсть перепровадила що до осôбъ шляхты дрôбнои и великои, рôвнаючи зъ собою всѣхъ людей независлыхъ (нобилитованыхъ). Она мала такожь въ дальшôй перспективѣ намѣренє поставити на рôвни оба вѣроисповѣданя, руске и латиньске. Свѣдчитъ о тôмъ привилей выданый для Русинôвъ Львова р. 1572 на соймѣ Варшавскôмъ**) на кôлька мѣсяцѣвъ передъ смертею Жигмонта Августа II, приказуючій ôдповѣдно до духа уніи Любельскои***) зрôвнанє обохъ обрядôвъ и обохъ народностей, польскои и рускои, пôдъ взглядомъ соспôльнымъ въ обрубѣ мѣста Львова. Але привилей той нѣколи не зôставъ вповнѣ выконаный; на перепонѣ була вѣра православна, котрои Русь Львôвска держала ся. Ба навѣть по принятю уніи черезъ Русь Львôвску привилей згаданый не зôставъ вповнѣ выконаный задля якихъ-то обрядовыхъ формальностей****).

Словомъ, унія Любельска нѣколи не зôстала выконана въ цѣлôй основѣ и въ намѣренôмъ духу. Унія та намѣряла рѣчпосполиту польску основати на републиканизмѣ шляхоцкôмъ, допускаючи до всякихъ правъ навѣть дрôбнѣйшу шляхту; она намѣряла всѣмъ воєводствамъ, а навѣть всѣмъ землямъ рѣчпосполитои, позôставити ихъ властивости*****), а навѣть хотѣла дати права до своôдного розвою мешканцямъ православнои вѣры и рускои народности въ мѣстахъ, где була автономія, щобы тымъ способомъ всѣ части рѣчпосполитои (т. є. ви воєводства и землѣ и всѣ станы) тымъ охотнѣйше, а притôмъ разомъ и добровольно, сполучились въ одно велике политичне тѣло, оживлене однымъ духомъ, однымъ политичнымъ стремленємъ и одною мыслею.

Але щожь зъ того? Засновы монархизму були за слаôй въ Польщи; не було центральнои власти, котрабы всѣмъ управленымъ властивостямъ могла дати то, що по праву божому и природному имъ належало ся. Въ Польщи межи ви членами нестало гармоніи, а унія Любельска, котра мала тіи члены погодити, черезъ обезсиленє королевскои власти и черезъ перенесенє ви на загалъ шляхты, зовсѣмъ не скрѣпила организму политичного Польщи, а радше причинила ся до его розстрою и ослабленя.

Справы тѣ порушили мы на сѣмъ мѣсци для того, щобы уйти замѣту, якобы мы народнôсть мѣшали зъ вѣрою и обрядомъ. Нарôдъ упадаючій тратитъ найперше свою власть, перестає бути держáвою, а зôстає ему тôлько устава, языкъ, звычаѣ и вѣра. Ôдтакъ если нарôдъ стратитъ и свою ôдрубу уставу, якъ ю утратила литовска Русь черезъ унію Любельску а по части черезъ змѣны литовского статута, лишаєсь еще языкъ, обычай и вѣра. Языкъ менше образованый, або лишь низшими станами уживаный, переходитъ легко въ поруганє и черезъ тоє зъ высшихъ сферъ вытискає ся; обычай домашный уступає зновъ легко обычаямъ пануючимъ, загально принятымъ, европейскимъ. Позôстає тогды вѣра, и якъ досвѣдъ учитъ, она найпôзнѣйше уступає; ви придержуютъ ся еще довго навѣть тіи станы и громады, котрій языкъ власный покинули, а по части и обычай домашный змѣнили. Тому еще и днесь въ Галичинѣ, въ захôдныхъ областяхъ галицкои Руси, находимо рускій парохіи и рускій громады, котрій говорятъ по польски, а однакъ придержуютъ ся греческого обряда и тымъ знаменуютъ своє руске походженє. Наоборотъ ôдступленє ôдъ вѣры восточнои, або ôдъ обряда рускаго, приспѣшало тôлько перехôдъ зъ рускои на польску народнôсть, усуваючи уже напередъ остатну запору тои перемѣны. Унія церковна, заключена въ Берестю року 1596, о стôлько тôй перемѣнѣ була посередно помôчною, що усувала догматичній рôжницѣ межи латиньскою а греческою церквою, котрій становили перепону для родинъ литовско-рускихъ при змѣнѣ народности, полученои тѣсно зъ вѣрою и обрядомъ. Хôдъ исторіи и розвôй публичного житя, при дѣятельности Єзуитôвъ, притягавъ ихъ уже и безъ того къ народности польскôй безпосередно передъ заключенємъ уніи Берестейскои, а по заключеню тоижь еще тымъ сильнѣйше въ всѣ слѣдуючій столѣтія.

Тѣ загальній уваги нашій даютъ бôльшу донеслôсть перемѣнѣ обряда черезъ потомкôвъ Василія Константина II князя Острожского. Найперше перехôдъ той объявлявъ ся фундаціями латиньскихъ монастырѣвъ и закладанємъ латиньскихъ костелôвъ, перетворюванємъ рускихъ церквей въ латиньскій костелы и конвенты, перенесенємъ останкôвъ помершихъ членôвъ родины зъ гробниць пôдъ церквами рускими, где спочивали, въ костелы латиньскій, наконець явнымъ переходомъ на унію а ôдтакъ на обрядъ латиньскій, або впростъ до того обряду.

Той перехôдъ бувъ такъ загальный, що потомки князя Василія Константина II Острожского лишь зъ трудомъ и лишь недовгій часъ опирались тому загальному стремленю. Предвидѣвъ тоє князь Василій Константинъ II Острожскій, якъ свѣдчитъ листъ его писаный зъ Дубна до братства Ставропигійского во Львовѣ року 1582. Въ листѣ тôмъ поручає князь Василій Константинъ II сына свого наймолодшого, Александра, опѣцѣ братства Львôвского Ставропигійского Пречистои Богородицѣ Матери во Львовѣ: „Мôй сынъ зôставъ обыва-

*) Statut przyłączenia ziemi Wołyńskiej z roku 1569: „jeno ruskim pismem dekreta i pozwy wpisywane być mają, a miejskie sprawy będą polskim pismem odprawowane“.

**) Привилей даный Руси Львôвскôй на соймѣ въ Варшавѣ 20 Мая 1572.

***) „non obstantibus quibusvis literis et privilegiis in contrarium, quae amplius post determinationem laudabilis actus unionis et statuum et rituum coaequationis, ipsos Ruthenos homines ritus graeci nullo modo afficere possint“ — се суть межи прочими выводами въ тôмъ змыслѣ слова того привилея.

****) Не допущено Русь уницку до магистрату для того, що магистратъ презентувавъ гдекотрій латиньскій пребенды (т. є. каноникатуры), щобы Русь яко належача до иншои іерархіи въ нихъ не участвовала.

*****) Statut przyłączenia ziemi Wołyńskiej z roku 1569: „na chorągwiach ziemskich w tej ziemi żeby przy swych dawnych herbach orła, znaka koronnego herbu, używali“. Майже тѣ самій постановы мѣститъ въ собѣ: „Statut przyłączenia województwa kijowskiego.“

телемъ (мешканцемъ) Ярославскимъ, т. є. давъ я сына свого Александра на выхованє до Ярославля*)“. Князь Василій Константинъ извиняє той поступокъ свôй „скудостію училищей (розумѣє ся: рускихъ), безъ которыхъ и мы самй страждемъ. Сынъ мôй— (пише дальше князь Василій Константинъ II) — восточникъ (т. є. исповѣдникъ восточнои вѣры) осѣвъ теперь въ цѣли воспитаня и образованя межи зубами западныхъ людей, вѣры и науки и всего набожеństва. Бога ради попеченіе всяко сотворите, да не имѣютъ въ немъ части ни єдиной Єзуиты“ (т. є. най не мають вплыву на него Єзуиты**).

Але всѣ тй осторожности були даремными передъ натискомъ западного духа, котрый черезъ школы Єзуитôвъ втискавъ ся на Русь, найперше въ лоно магнатскихъ родинъ. Сыны князя Василія Константина II чимъ разъ бôльше нахиляли ся до уніи, а ôдтакъ до латинизма. О сынахъ, Януши и Александрѣ, можемо тоє сказати позитивно; о сынѣ Константинѣ знаємо тôлько, що ôнъ попавъ въ асцетизмъ и пієтизмъ (може бути пôдъ вплывомъ Єзуитôвъ) и що въ такôмъ успособленю душѣ умеръ въ роцѣ 1600***).

Що Янушь, старшій сынъ князя Василія Константина, склонявъ ся до латиньскои церквы, свѣдчатъ єго фундаціи. Такъ основавъ и вымуровавъ князь Янушь Острожскій костелъ латиньскій въ дѣдичнôмъ мѣстѣ своѣмъ Константиновѣ и осадивъ при нѣмъ Доминиканцѣвъ. Въ Межирѣчію, єго мѣсточку родиннôмъ при Острозѣ положенôмъ, перемѣнивъ ôнъ церковь святои Тройцы, котру зъ муру збудувавъ прадѣдъ єго князь Иванъ Острожскій, на латиньскій костелъ, а ôддаливши зъ ôдтамъ православныхъ духовникôвъ спровадивъ на ихъ мѣстце Францѣшканôвъ, для котрыхъ при костелѣ збудовавъ мурованый монастырь, и вивѣновавъ ихъ даровизною дôбръ Иршика и Піоровки****). Тую наклоннôсть сынôвъ своихъ до латинизма видѣвъ и зрызъ ся нею старѣючій ся отець ихъ князь Василій Константинъ II.

Єще скорше клонилась до уніи а черезъ унію до латиньского костела молодша линія дому Острожскихъ, князѣ Заславскй. Князь Янушь IV Заславскій зъ рôдною сестрою своєю Тышкевичевою за вплывомъ Єзуита Каспра Ногая принявъ унію и всѣхъ численныхъ своихъ пôдданыхъ до принятя тоиж уніи побудивъ. Ôнъ своимъ вплывомъ вспиравъ владыку Ипатія Потѣя на соборѣ въ Берестю року 1596 противъ стремленю анти-уницкому свого сродника князя Василія Константина II, представителя старшои линіи дому Острожскихъ. Ôдъ него походили численнй фундаціи латиньскихъ костелôвъ и монастырѣвъ. Женою єго (т. є. князя Януша IV) була Маріянна Сангушкôвна, донька князя Романа Сангушка воєводы Брацлавского. Зъ того супружества сынъ Александеръ (женатый зъ Евфрозиною, дочкою Януша князя Острожского) ôдзначавъ ся ревностею для уніи и для католицизму*). О єго миссіи до Львова року 1629, въ характерѣ королевского комисаря на соборѣ Унитôвъ, и о єго напрасноѣ смерти во Львовѣ мы вже повыше згадовали.

Сынъ Александра, князь Владиславъ-Доминикъ, дѣдичь Острога, Заславля и Тарнова, умеръ року 1655 и похороненый зôставъ въ Тарновѣ въ костелѣ колегіятскôмъ (соборнôмъ), котрый єще за житя многими оздобами приокрасивъ. Князь Владиславъ-Доминикъ, рôвно якъ и сынъ єго Александеръ († 1673), послѣдній мужескій потомокъ дому князѣвъ Острожско-Заславскихъ, були такожь великими благодѣтелями латиньскихъ монастырѣвъ и костелôвъ**). (Дальше буде.)

Поправки. Въ 16 числѣ „Зорѣ“ стор 212 стихъ 18 въ кол. другôй: мѣсто „Святославъ Оржельскій“ має бути „Станиславъ Оржельскій“. — Въ 17 числѣ стор. 227 стихъ 33 въ кол. першôй: мѣсто „Константину II Ивановичу“ має бути „Константину II Константиновичу“. - Въ 20 числѣ стор. 261 стихъ 19 зъ долу въ кол. першôй: мѣсто „єго сыны и доньки“ має бути „єго сыны и внуки“; на стор. 262 въ кол. другôй въ примѣтцѣ першôй: мѣсто „Szymonowicz“ має бути „Zimorowicz“.

ДУМКА РЕКРУТА.

(Въ память 1. Цвѣтня 1880.)

Ой по горѣ по высокôй
Буйный вѣтеръ вѣє,
А въ хлопчинѣ бѣлявому
Все серденько млѣє;
Млѣє, омлѣває,
Тай на тяжку долю свою
Тяжко нарѣкає:

„Ой ты доле, чорна доле,
Такъ мене зôгнула,
Такимъ мене гôркимъ щастемъ
Зъ роду сповинула;
Сповинула, вкрыла,
Бодай ты ся, чорна доле,
Собою журила!“

А на горѣ на высокôй
Туманъ закрутивъ ся,
А хлопчина тяжко дуже,
Тяжко зажуривъ ся;
Ниє - уныває
Тай на бранку на вояцку
Тяжко нарѣкає:

„Не доростешь, юный дубе,
Великимъ зôстати;

*) Князь Александеръ пôдчасъ побыту свого въ Ярославли (на выхованю у Єзуитôвъ) пôзнавъ ся зъ донькою Яна Костки воєводы Судомирского и Зофіи Одровонжôвнои воєводянки рускои, Анною зъ Шемберку, а ôдтакъ оженивши ся зъ нею року 1592 ставъ ся дѣдичемъ Ярославля и Каньчуги.

**) Оригиналъ того листу находитъ ся въ архивѣ Ставроп. Института во Львовѣ.

***) Stebelski: Genealogia książąt Ostrogskich, str. 78: „umarł ten książę przed rokiem 1600, bratu swemu książęciu Januszowi testamentem zostawując tylko dyscyplinę, paski żelazne i włosiennicę“.

****) Stebelski: Genealogia książąt Ostrogskich, str. 92.

*) Stebelski: Genealogia str. 102. Заховавъ ся ôдъ князя Александра въ рускôмъ языцѣ писаный листъ до Мелетія Смотрискаго политично-теольогичнои натуры, котрый митрополитъ уницкій Іосифъ Рутскій перетолковавъ на языкъ латиньскій и пôславъ до Риму. Листъ той умѣстивъ Суша въ біографіи Мелетія Смотрискаго.

**) Внукъ того Александра князя Острожско-Заславского, а сынъ князя Владислава-Доминика, Александеръ, остатный мужескій потомокъ князѣвъ Острожско-Заславскихъ, одѣдичивъ по своѣмъ отци и дѣду 80 мѣстъ и мѣсточокъ, 2760 селъ и басчну на той часъ суму червôнцѣвъ, талярôвъ битыхъ и великй скарбы въ столовôмъ серебрѣ и клейнотахъ, въ футрахъ (сума загальна тыхъ скарбôвъ выносила кôлька милiонôвъ), коней ѣздныхъ 700, клячей 4000, велблюдôвъ 550, буйволôвъ 300, а до того велике множество слугъ, боярôвъ, Татарôвъ, а збôжа такожь несчисленне множество. Але весь той маєтокъ, а передовсѣмъ рухомый, еще за житя Александра, послѣдного мужеского потомка князѣвъ Острожско-Заславскихъ, такъ розбйшовъ ся, що не було за-що єго похоронити по смерти. — Stebelski, Genealogia książąt Ostrogskich. (Стебельскій зсылає ся тутъ на: Niesiołowskiego, księga II str. 346).

Ой вже тобѣ, душе-серце,
Всю волю втеряти —
Втеряти на вѣки,
Якъ погонятъ жовняренькомъ
За горы, за рѣки.

„Ой вже тобѣ ôльшинонько
Такой усыхати;
Ой вже тобѣ матѣнонько
Сына не видати —
Сына єдиного,
Якъ го возьмутъ по неволи
Та зъ краю рôдного.

„Ой вжежь тобѣ, моя мати,
Сизая єдина,
Ой вжежь тобѣ, ненько рôдна,
Попращати сына —
На всегда пращати,
Бо въ чужинѣ ôнъ загине
Зъ розпуки та втраты.

„Ой зъ тяжкои тои втраты,
Що на вѣкъ покине
Неньку рôдну, землю рôдну,
Ясочку дѣвчину:
Гордяву якъ кралю,
Щебетуху, розкôшненьку,
Якъ калина въ гаю...“

Кує, кує зазуленька,
Луна́ иде гаємъ;
А хлопчина бѣлявенькій
Дѣвчину пращає —
Пращає гадками,
Солодкими, щиренькими
Любови думками.

Ой вже тобѣ, калинонько,
Цвѣту не розвити;
Ой вжежь тобѣ, дѣвчинонько,
Мене не любити —
Бо мене заберутъ
Тай въ мундуры, въ багнечайку
Тяженьку приберутъ.

Не забуде калинонька,
Що тамъ колись цвила;
Не забуде дѣвчинонька,
Що колись любила
Мене сиротину...
Ой мундуре ты рекрутскій,
Бодай бувъ загинувъ!...

В. И. Масляк.

САЛДАТКА.

(Конець.)

VI.

Катря пôйшла въ гóродъ за Семеномъ.

Що ранку ходила она дивитись на муштру, и не такъ на муштру, якъ на Семенка. Немало єи серденько перебóлѣло, дивлячись на сѝ щоденнѝ муки. Отсе постановлятъ всѣхъ лавою, а они, соколики, стоятъ нѣ живѝ, нѣ мертвѝ. Старшій и почне ихъ рôвнати, а самъ сердитый та страшный. Господи, поки-то навчатъ ихъ ходити по-московски — „щобъ и руками не махати и пôдъ ноги не дивитись!“

Семенови давъ Богъ груди высокѝ. Бувало старшій рôвнає рекрутôвъ, а самъ зайде зъ боку, дивитъ ся, та було тôлько крикне: „Товкаченковъ! ховай груди — флянкового не видно!“ Той поступитъ ся назадъ, щобъ грудей не було видно, та черезъ те голову нехотячи сховає за другого. А старшій зновъ: „Подай голову до линіи!“ — Той подасть голову, а груди опять напередъ лѣзутъ... Мýка, що Господи!

Перебули они такъ тыжнѣвъ зъ пять чи шѣсть у тôмъ городѣ, та нѣбы трохи и привыкли, — тôлько часто згадували про свôй рôдъ и слободу, где росли и любились, где кождє ихъ знало и кождого они знали. Часомъ потужатъ, потужатъ, а Катря и поплаче нишкомъ — то Семенъ єѣ розважає, або она єго, коли прийде зъ муштры смутный та невеселый. Катря троха зъ личка спала, а всежь таки була гарна прегарна, собѣ и Семену на горе...

VII.

Саме пôдъ Рôздво казано новобранцямъ въ похôдъ выступати. Дали имъ казенну одежу — одягли и обули, якъ законъ велитъ: сѣрѝ шапочки и свиточки та чобôтки.

Налагодились въ дорогу Товкаченки, а самѝ якъ въ воду впущенѝ. Где-то дѣли ся Катринѝ жарты и смѣхи, скоки та спѣване? Она мовчитъ, неначе ю заворожено. И Семенъ ставъ не той, якимъ колись єго люде знали, а найгôрше ôнъ теперь зажурився.

Зôбрали свою одежину — сорочечки та хусточки — помолились, написали листъ до своихъ въ слободу, що „отъ такъ и такъ, тату та мамо, выходимо до войска“, тай рушили ранкомъ зъ города. Заверуха така, що свѣту божого не видно... Якъ то вже перемаялись они цѣлый день, а надъ вечеръ пôдъ Рôздво, саме тогды, якъ кутя стоитъ на покутѣ сѣнцемъ обложена, вôйшли въ якесь людне та богате село, що на шляху стояло. Розвели салдатôвъ по дворахъ, и нашихъ постановили до якихсь добрыхъ, богобоязливыхъ людей. Що-то вже за щира та приязна семія була!

Привитали Катрю якъ рôдну дитину и до Семена були такѝ-то ласкавѝ та добрѝ: не знаютъ, куды и посадити, якимъ словомъ розпытати.

— Та якажь молоденька! — каже стара бабуся. — Зъ ôдки, добрѝ люде? пытає ся.

— Зъ Уласôвки, бабусю! — каже Катря.

— Чула, чула про Уласôвку, моя рыбко. А далеко?

— Далеко, бабусю.

— А се твôй чоловѣкъ? — друга пытає ся.

— Чоловѣкъ, тѣточко.

— Охъ, лихо, лихо! — каже бабуся. — Зъ далека: та якѝжь-то єще молоденькѝ обоє! Отъ и у мене Иваничокъ гдесь на чужинѣ бѣдкає ся: рокôвъ зо три вѣсточки ôдъ него не маємо... Охъ, лихо, лихо! А то гдеколи бувало и пише — плаче, що ôддали. Та якъ єго не ôддати, коли панъ велѣвъ! Се вже такъ намъ гдесь на родý написано, щобъ паны насъ мучили...“

— И я такъ, бабусю, думаю — каже Катря — та нѣчимъ помочѝ.

— Нѣчимъ, моя рыбко, нѣчимъ, бо такъ оно зъ родувѣку веде ся. Все ôдъ Бога: нѣкто єго писанія не змѣнитъ...

— А дѣтей, бабусю, нѣкто не ѣсть? — пытає ся маленькій хлопчикъ, лѣтъ шести, що сидѣвъ у запѣчку та слухавъ, якъ бабуся розмовляла. — Аджежь людей, бабусю, не ѣдятъ?

— Нѣ, моє дитятко, не ѣдятъ людей; а коли дитина неслухняна, то заразъ яга-баба въ ступу посадитъ.

Хлопчикъ сховавсь єще дальше въ запѣчокъ. А бабуся зновъ за своє.

— Охъ, лихо, лихо! — каже. — Мы все журимось, що Ивась давно не писавъ. Где ôнъ, що зъ нимъ, нѣчого не знаємо; може хорый гденебудь лежитъ або на вôйнѣ убито, то и поховати нѣкому... А чомъ же мы своихъ любыхъ гостей не нагодуємо? Часъ вже вечеряти и кутю на стôлъ ставити.

Повечеряли. Бабуся, якъ матѣнка рôдна, годила дорогимъ гостямъ. „И сего поѣжте, и того покоштуйте“ — тôлько и чути, якъ стара лепече.

Скоро дѣтвора полягала спати а Семенъ зъ мужиками выйшовъ въ другу хату ôдпочити, невѣстки посѣдали куделю прясти и стара зъ Катрею коло нихъ притулилась. И довго ще чути було, якъ веретена въ хатѣ сюрчали, а бабуся зъ Катрею тихенько говорила. На дворѣ мете та сыпле, що Мати Божа!

— Охъ, лихо, лихо! — каже бабуся.—Все менѣ, молодице, здає ся, що твого чоловѣка журба сушитъ; гдесь тужитъ сердечный по батькови та матери.

— Тужитъ, бабусенько, що дивитись на него — такъ вся душа переболитъ... Отъ и у мене зôсталась стара матѣнка, одна якъ перстъ, а всежь то я не стôлько жалкую та вбиваюсь. Коли дуже тяжко стане на серци, помолюсь, поплачу, то нѣбы и полекшає. А ôнъ все журитъ ся, все журитъ ся.

— О, лихо, лихо! — каже стара, зôтхнувши. — Якъ то чудно на божому свѣтѣ веде ся, коли подивлюсь. Люде хоть и кажутъ, що въ старовину було лучше жити — нѣ, не вѣрь, моя дитино! Отъ уже девятый десятокъ очами на божій свѣтъ дивлюсь, а менѣ здає ся, що ôнъ все однакій. „Батьки“, кажутъ, „плакали въ жменю, а дѣти — пригорщами; батькôвъ бито стоячи, а дѣтокъ и лежачи бьютъ...“ Охъ, лихо, лихо!... Та може я тебе втомила, молодичко: ты-бъ спочила трохи, бо може завтра васъ погонятъ, и не розговѣстесь.

— Спасибôгъ вамъ, бабусенько, за ласку, — сказала на се Катря, помолилась и лягла спати... Та щось довго не спалось. Добрî люде та ихъ щира ласка збудили въ серцю горе. Все тогды згадалось — и стара мати, и садокъ коло хатки, и весняна нôчь, єи дѣвованє, весѣля и теперѣшня муштра... Господи, такъ и згорѣла, якъ згадала ту муштру...

VIII.

Чи довго чи коротко они тамъ пленталисъ по бѣлому свѣту, сего не скажу, — може рокôвъ зо три буде; тôлько Семенъ скоро Богу душу ôддавъ: все кашлявъ та хорѣвъ, до того звѣвсь, що бувало на муштрѣ оружиною не здужає брязнути. Все єму щось въ грудяхъ болѣло. Бувало лѣкарѣ и лѣчатъ, и мятою напуваютъ, и бзиною, и липовымъ цвѣтомъ, такъ нѣщо не помагало. Кашлявъ, кашлявъ, та такъ весною объ теплôмъ Алексею и поховали єго. Тымчасомъ, тыжнѣвъ чотыри до єго смерти, Катря привела дитину — хлопчика Богъ давъ. А якъ умеръ Семенъ, то она и загадала вернутись до дому. Взяла свого Пилипка, обгорнула свитиною, та саме въ великодну суботу выйшла ранкомъ зъ гóрода, где ихъ полкъ стоявъ.

День бувъ теплый та ясный. Травка вже выткнулась изъ землѣ, степъ зеленѣвъ, и вербы набростились. Надъ шляхомъ, высоко-высоко, снує жайворонокъ, весну стрѣчає, гнѣзда пôдъ былиною шукає. Сонце такъ грѣє, що, видно, якъ травка сама до него тягне ся зъ вогкои землѣ-густѣє та землю вкрыває. И Катри полекшало.

Чи скôлько тамъ она ишла, а зразу лиха не бачила. Часами тôлько сумно и страшно стане середъ степу; навкруги тôлько небо, та сонце пече, та могилы стоятъ по полю розсыпанî, а тутъ иногды шляхъ перетинаютъ другî шляхи, або дорога розходитъ ся — она и не знає, якій шляхъ до дому веде... Бувало постоитъ, га и возьме на ту дорогу, яка найбôльше верне на схôдъ сонця, або бѣжитъ до якого близького житла. Иногды кто стрѣне, Катря спытає про шляхъ, то добрî люде и навчатъ. Часомъ притомитъ ся идучи, сяде собѣ гденебудь въ холодочку—коли лучитъ ся, пôдъ дубомъ коло якои гребельки, чи бѣля крыницѣ, або и такъ въ степу пôдъ могилою — нагодує Пилипка, и спочине. Ночувала въ подорожныхъ селахъ, а часомъ лучилось и въ поли, якъ нôчь середъ степу настигне. На чужинѣ не безъ добрыхъ людей, особливо межи простыми та бѣдными.

За тыждень добралась Катря до якогось незнаємого гóрода. Городъ великій та гарный. Ще зъ далека чути було, якъ по церквахъ въ дзвоны дзвонили, бо вечерня служба ишла. Вôйшла Катерина въ гóродъ, тай сама не знає, где ѣй дѣтись, бо тымчасомъ смеркалось. Она до якоись маленькои хатки пôдôйшла, та чує що гомонятъ, и каже:

— Помагайбôгъ, люде добрî: пустѣтъ подорожну въ хату переночувати.

— А ты кто така? — пытаютъ ся.

— Салдатка! каже. Мôй чоловѣкъ умеръ, то я теперь зъ дитиною до дому иду.

— Знаємо мы — кажутъ — тыхъ салдатокъ, якî они. Иди гетъ ôдъ нашихъ ôконъ!

Пôшла Катерина ôдъ тыхъ ôконъ, та до другихъ:

— Добрый вечеръ, люде добрî: чи не пустите Христовымъ именемъ убогу переночувати?

— А зъ ôдки ты молодице? пытаютъ ся. Та якъ почули, що она салдатка, то заразъ и витали негожимъ словомъ, насмѣваючись, що она зъ себе уродлива, та чорнява, та ще и молоденька! „Иди собѣ, любко“, кажутъ, „до иншихъ“.

Нѣчого не сказала Катерина, тôлько бôльше вже до ôконъ не пôдходила. Треба було гдесь пôдъ тыномъ ночувати — и переночувала. Такъ, зъ дитиною на рукахъ, и заснула.

IX.

Не вспѣла Катря очи протерти, якъ ось иде улицею чоловѣчокъ, самъ мерзеный, мѣдяніи гудзики, на шапцѣ бляшка. Пôзнала Катря, що оно таке, та дуже злякалась.

— Якого бѣса ты тутъ пôдъ тыномъ валяешь ся? Що ты таке єсть? — пытає єѣ.

— Я салдатка, пане; иду зъ дитиною въ свои стороны. — А сама боитъ ся, що Господи!

— Салдатка... гмъ... а билетъ маешь!

— И билетъ, пане, маю, — каже.

— А ке єго сюды: подивлюсь, чи твôй то билетъ?

Подала єму Катря билетъ, а у самои руки и ноги трясутъ ся — такъ-то боязно. Ставъ ôнъ той билетъ прочитувати, а самъ все на ню очима кидає та щось собѣ шепче: „росту середнёго: — та-акъ, невеличка; волосє темнорусе: — та-акъ, чорнява и гарна; пôдбородокъ круглый: — гмъ, не дуже круглый!... Та се не твôй билетъ“, каже, „ты єго украла!“

Катря ажь похолонула. „Нѣ, паночку“, каже: „нехай мене Богъ побье, коли я єго украла. Се мôй“.

— Шкода, каже: тутъ прописано, що пôдбородокъ круглый, а у тебе острый — га?

— Нѣ, паночку: Богомъ кленусь, я не украла. Може схудѣла трохи, высохла, тымъ и борода остра стала.

— Овва! высохла... Такъ бы и прописано було, що высохла; а то пише: кругла. Ты, бачу, бродяга... Тебе въ тюрму треба посадити!

У Катрѣ руки и ноги затрусились, побѣлѣла, якъ рядно, стоитъ и очей не зведе. А той и каже: „Жалко менѣ тебе, молодице, Богъ свѣдокъ якъ жалко, та що маю робити! Служба — святе дѣло. Отъ, колибъ у тебе були гроши, то я попросивбы начальство, щобъ тебе въ тюрму не садовили".

— Охъ, паночку! а скôлько начальству треба? може у мене и достане.

— Та таки немало. Якбы ты була безъ дитины... а теперь и рубля мало! Служба — святе дѣло... Хиба рубля и половину... Ке сюды пôвтора рубля! я добрый чоловѣкъ, обороню тебе передъ начальствомъ.

У Катрѣ на души полекшало, що такого доброго чоловѣка знайшла, — заразъ єму въ ноги. „Спасибôгъ вамъ, паночку, за вашу ласку". Вытрусила зъ калиточки того рубля, знайшлось и копѣйками. А той — такій добрый, та щирый! — взявъ та ще дякує: „Спасибôгъ тобѣ, молодице: теперь иди зъ Богомъ, та нѣчого не бôй ся".

— Чимъ же васъ, паночку, дяковати? пытає ся Катря.

— Мене Богъ наградитъ!—той каже. Зъ тымъ и повѣявсь гетъ по улици.

Перекрестилась Катря, и пôшла своєю дорогою. „Отъ" думає: „и въ городѣ знайшлась душа щира та богсбоязна. Якбы бôльше такихъ!..."

А ихъ и такъ доволѣ...

X.

Довго ишла Катря, бо не близько була та Уласôвка. Притомила нôженькй бѣлй; натерпѣлась лиха и сорому, а бôльше тымъ, що була салдатка, та Бога боялась.

Коли якось въ ранцѣ замиготѣла гетъ-гетъ въ степу знакома могила, замиготѣли въ очахъ хатки бѣлй, и зеленй вербы знаємй. Сежь и була Уласôвка.

Згадала Катерина про Семена, и гôрко заплакала.

Дôйшла она до могилы и сѣла спочити та дитину погодувати, бо хочь и близько вже було до Уласôвки, та дуже утомилась. Коли отъ идутъ шляхомъ, до Уласôвки, якйсь перехожй: бабуся старенька, а зъ нею дѣвчина; идутъ и зъ собою тихенько розмовляютъ. Зближились до Катерины и „Добрый-день" сказали.

— Спасибôгъ, люде добрй — каже Катря. — Чи не въ Уласôвку Богъ несе?

— Та въ Уласôвку идемо.

Тутъ стара стала пильно придивлятись до Катрѣ, а далѣ и каже:

— Колибъ, молодице, не онôзнатись на старости лѣтахъ. Здає ся менѣ, що ты Катря, покôйнои Данилихи дочка?

— А хиба моя мати умерла? — пытає ся, а у самои и дитина мало зъ рукъ не выпала.

— Умерла, дочко. Ото торôкъ, саме пôдъ Пречисту, поховали, нехай царствує. А якъ по тобѣ, моя голубочко, вбивалась...

Катря гôрко, гôрко плакала.

— А гдежь твôй чоловѣкъ? пытаютъ.

— И Семена поховала! — каже Катря, а сама плаче.

— Нехай єму земля перомъ! Тамъ може лучше буде — каже бабуся, и перекрестилась, а дѣвчина, що була зъ нею, и заплакала.

— Годѣ тобѣ, доню, плакати, годѣ, серце... Се (каже до Катрѣ) Яструбенкова дочка: ту весну була засватана, а ото въ осени и єи жениха взято до муштры. Такъ мы и ходили въ гôродъ: я, щобы Угодникамъ помолитись, а она жениха навѣдати. Охъ, лиха година та нещаслива... Ходѣмъ, Катрусю, вже недалечко. — А сежь твоє?

— Моє, бабусе.

— А скôлько єму?

— Вчера третій мѣсяць пôйшовъ, а по Семенѣ вже другій буде.

Прийшли въ Уласôвку. Тяжко стало Катри, Боже, якъ тяжко. Хоть все було нѣбы по старому — и левада зъ зелеными вербами, и ставокъ, и лиша кучерява бѣля церквы, и той садокъ, где вперве зъ Семеномъ спôзналась, — та на серци вже не по старому: сумъ та жаль такій, що Господи!

Свекоръ принявъ ю до себе. Жила она у него, а все така невесела. Товкачь бувало частенько єѣ про Семена розпытує, про муштру, про звычаѣ салдацкй, про панôвъ; а самъ, якъ хмара, сумный, сумный. Катря росказує єму про все, що бачила, а старый мовчитъ, тôлько слухає та иногды головою хитає.

Такъ до смерти и осталась Катря салдаткою, а Пилипка звали дѣти салдатенкомъ, и мовь єго цурались...

Бувае и такъ!

Сонце вставало; скрôзь на небѣ чисто,
Гденегде хмарка гуляла по волѣ,
Тихо въ дубровѣ, тôлько ледви листомъ
Щось розмовляла высока тополя.

„Слухай, козаче!" говоритъ дѣвчина:
„Якъ одно сонце у неба святого,
Такъ ты, мôй любый, вѣрная дружино,
Одинъ у мене, и нема другого".

* *

*

Сонце сѣдало; скрôзь на небѣ чисто,
Мѣсяць зъ за гаю выплывавъ по волѣ,
Тихо въ дубровѣ, тôлько ледви листомъ
Щось розмовляла высока тополя.

А вже другому казала дѣвчина:
„Якъ одинъ мѣсяць у неба святого,
Такъ ты, козаче, вѣрная дружино,
Одинъ у мене, и нема другого".

Невѣдомый.

Поезіи Ст. Руданьского.

(Конець.)

Вѣщій Олегъ.

О смерти князя Олега такъ оповѣдає лѣтописець Несторъ, на пôдставѣ народного переказу. На кôлька лѣтъ передъ своєю смертею запытавъ Олегъ (будучій вразъ зъ рускимъ народомъ въ поганьствѣ) волхвôвъ-вѣщунôвъ, якою смертею ôнъ умре? Волхвы ôдповѣли, що Олегъ згине ôдъ коня, на котрôмъ звыкъ ѣздити. Щобы уйти небезпеченьства, рѣшивъ ся князь не ѣздити бôльше на тôмъ кони, нѣ навѣть на очи єго не бачити; а конюшимъ приказавъ, держати коня на стайни и добре кормити. Року 912 пригадавъ собѣ Олегъ на вѣщунôвъ и спытавъ конюшого, що стало ся зъ єго любимымъ конемъ. На одвѣтъ, що кôнь вже давно погибъ, ставъ Олегъ насмѣвати ся зъ пророцтвъ волхвôвъ и выѣхавъ на поле, оглянути мѣстце, где загребано кости коня. Приѣхавши тамъ, ставъ ногою на обнаженый кôньскій черепъ и сказавъ: *„Ôдъ сего-то черепа смерть мень приняти?"* Але ненадѣйно зъ пôдъ черепа (чашки) высунулась змія и ужалила Олега въ ногу. Ôдъ сеи раны ôнъ и умеръ. — Недалеко Кіева на горѣ высыпано надъ тѣломъ Олега могилу, а бояре и мѣщане выправили на нѣй поганьскимъ

звычаємъ тризну (поминки), получену зъ воєнными играми и забавами. Пôдчасъ тои тризны розповѣдали бояре о славныхъ воєныхъ трудахъ Олега, о єго походахъ на Козаръ и Грекôвъ, якъ Олегъ на брамѣ Царгородскôй завѣсивъ въ знакъ побѣды свôй щитъ и якъ зъ великою добычею, въ грошахъ и паволомахъ (дорогихъ матеріяхъ), повернувъ зъ честею назадъ до Кієва.

I.

Вже зôбравъ ся Олегъ вѣщій на вражу недолю,
Ѣде конемъ бѣлогривымъ по чистому полю.
Блыщитъ броня Цареградска, шеломъ ажь палає,
А кôнь єго бѣлогривый соколомъ ступає.
Олегъ ѣде чистымъ полемъ, грає бѣлогривый,
Але кто-жь то коло гаю, якъ молоко сивый?
Лишь палиця коло него, та гусли безъ струнôвъ...
То великій старець Божій, то вѣщунъ Перунôвъ.
И Олегъ до того старця коня повертає,
Черезъ сѣдло поклонивъ ся, вѣщуна пытає:
„Скажи менѣ, старче Божій, Перунôвъ пророче,
Чи я хутко, чи не хутко замкну свои очи?
И не бôй ся, и не тай ся, я дармо не схочу:
Я за слово правдивоє тебе озолочу...“
— Та менѣ то, вѣщунъ каже, нѣчого боятись,
А золотомъ твоимъ, княже, не озолочатись;
Срѣбла, злота я не ношу, князѣвъ не бою ся,
А що буде изъ тобою, я не потаю ся.
Ты щасливый, пане-княже, недолѣ не знаєшь —
Та якъ будешь умирати, мене спогадаєшь!
Твоя слава теперь ходитъ помежи землями,
Въ Цареградѣ прибиваєшь ты щиты на брамѣ;
Тебе, княже, не спиняють нѣ яры, нѣ горы,
Затихає пôдъ тобою и синоє море;
Твоєй бронѣ золотои мечѣ не рубаютъ
И остріи вражій стрѣлы помимо лѣтаютъ.
Пôдъ тобою й бѣлогривый чинитъ твою волю:
То лѣтає якъ крылатый по вражому полю,
То спинитъ ся якъ камѣнный, якъ удыла здвинешь;
А все таки ты ôдъ него, ты ôдъ коня згинешь!

И подумавъ Олегъ вѣщій, тай не довѣряє;
Черезъ гриву похиливъ ся и зъ коня злѣзає.
И крутую шію гладитъ, и ставъ промовляти:
„Ой коню мôй, вѣрный коню, ой брате, мôй брате!
Не ты-жь мене, вѣрный коню, зъ Новгороду того
Привѣзъ мене до Кієва, до Днѣпра старого?
Не зъ тобою-жь я, мôй коню, лѣтавъ черезъ горы?
Не зъ тобою-жь я, мôй коню, ходивъ и за море!...
Не въ твоихъ же то стременахъ я стоявъ ногами,
Коли щита въ Цареградѣ прибивавъ до брамы?
Теперь годѣ, вѣрный коню, годѣ милый брате!
Въ золотй твои стремена менѣ не ступати!...
У стремена не ступати, въ сѣдлѣ не сидѣти,
И зъ тобою въ чистôмъ поли вѣтромъ не летѣти!
Гуляй собѣ, вѣрный коню, — а вы, мои дѣти,
У зелену паполому коня одягнѣте,
И давайте єму пити изъ моєй крыницѣ,
И давайте єму ѣсти ярои пшеницѣ...“
И вѣрніи єго слуги бѣлогрива взяли,
А другого, вороного, князеви подали.

II.

Ба, надходитъ и проходитъ не часъ не година,
Ажь гуляє Олегъ вѣщій, гуляє дружина;
И срѣбніи й золотіи чары выхиляютъ,
И давніи и новіи боѣ споминаютъ.....
„А щожь кôнь мôй бѣлогривый?“ Олегъ запытавъ ся.
— Не пытай ся, милый княже! — слуга обôзвавъ ся:
Давно уже бѣлогривый гуляє на воли,
Коло Днѣпру широкого, на чистому поли;
И вовки єго годуютъ, птахи доглядаютъ,
Буйнй вѣтры єго чешутъ, дощѣ вымываютъ,
И на нёму уже, княже, зѣлемъ зеленитъ ся:
Не зелена паполома — зелена травиця!

И тримає Олегъ чару тай не выхиляє,
Похиливъ ся головою тай собѣ гадає:
„Не чекавъ же моєй смерти, згинувъ бѣлогривый!
А гдежь слова твои вѣщй, вѣщуне ты сивый?“

И поѣхавъ Олегъ вѣщій, поѣхали гостѣ,
Коло Днѣпру на березѣ оглядаютъ кости:
Тамъ дощѣ ихъ вымываютъ, порохъ присыпає,
И надъ ними буйный вѣтеръ траву колибає.
И Олегъ на бѣлый черепъ наступивъ ногою
И говоритъ: „Спи, мôй коню, въ мирѣ та спокою!
Спи, мôй коню, у спокою, пѣскомъ засыпай ся;
Жовтымъ пѣскомъ засыпай ся, въ траву завивай ся,
Та не жалуй на Олега, що ôнъ тебе кинувъ,
Що безъ него ты безъ славы середъ поля згинувъ.
Не на князя, коню, жалуй, не на пана свого —
На вѣщуна, коню, жалуй, вѣщуна старого!...“
Але знати, пане-брате, того не бувало,
Щобы слово вѣщунове дармо пропадало.
И ще кости бѣлогрива вода не обмыла,
Якъ гадюка у черепѣ гнѣздо собѣ звила;
И лишь тôлько Олегъ вѣщій черепъ наступає,
А гадюка изъ черепа вже дѣры шукає;
Олегъ черепъ наступає, повернути хоче,
А гадюка изъ черепа пне ся, взноситъ очи;
Олегъ мову починає, зъ вѣщуна смѣє ся,
А гадюка изъ черепа и нѣнитъ и вьє ся.
Олегъ мовы не кôнчає, скочивъ якъ на мукахъ:
Єму въ ногу засмокталась чорная гадюка.
И промовивъ Олегъ вѣщій: „Твоя правда, сивый!
Згубивъ мене мôй кôнь вѣрный, мôй кôнь бѣлогривый!“

* *
*

Зеленѣє на могилѣ свѣжая дернина,
Надъ Олегомъ пьє-гуляє вѣрная дружина —
И срѣбніи й золотіи чары выхиляє,
И давніи и новіи боѣ споминає.....

ПОГЛЯДЪ

на Квѣтчину повѣсть „Маруся“.

(Конецъ.)

Коли Василь въ чужину выбравъ ся, сердешна Маруся зъ туги и журбы ледве-ледве не вмерла. Старый Наумъ волѣвъ дивитись на нещасну дочку, нѣжь утратити кôлька сотъ рублѣвъ. Колижь ôнъ Василя твердымъ серцемъ ôдъ себе ôдôпхнувъ, то дѣйстно дивуємъ ся, що єму потôмъ жалко стало, коли про того парубка не було нѣякои чутки. Такій Наумъ повиненъ бувъ радше тѣшитись, що позбувъ ся зъ Василемъ непотрѣбнои журбы. Однако тую похибку въ замотаню основы повѣсти прощаємъ Квѣтцѣ тымъ охотнѣйше, понеже розмотане сказанои основы прекрасно и вельми трагично розвиває ся.

Минуло жниво, минула й осѣнь, а про Василя нѣчого не було чутно. Межи тымъ заходили до старого Дрота неоднй старосты, щобы сватати Марусю, але она була вѣрна Василеви. Отъ, минули и мясницѣ, тай всюды пôйшла вѣсть, що Дротôвна Маруся и горда и пышна: за тутешнихъ парубкôвъ не хоче, а жде собѣ панича изъ-за моря. Минувъ и пôстъ: дôждались воскресеня. И отъ въ тôмъ свѣтлôмъ дни Василь явивъ ся знова въ селѣ, где жила Маруся. Зъ днемъ воскресеня Христового мала вже завитати щаслива доля въ єго житю. — Наумъ побачивъ єго въ церквѣ, та ледво пôзнавъ єго. Василь ставъ читати апостола, тай спѣвавъ лѣпше, нѣжь сельскій дякъ. Старый Дротъ не мôгъ здивуватись, що Василь въ короткôмъ часѣ ставъ письменнымъ. Тôлько жажда, подружитись чимъ-скорше зъ Марусею, спонукала молодого парубка, що ôнъ ставши на службу у купця, учивъ ся письма, шобы въ справахъ хозяина розумнѣйше орудувати та зароблеными грôшми поставити за себе наємщика. Ôдтакъ загостивши у Дрота принѣсъ Марусi тую веселу вѣсть, що въ осени зможе вже зъ нею подружитись. Ôнъ сказавъ, що коли купецкй справы свого

хозяина въ Одессѣ и Москвѣ щасливо залагодитъ, сей єго хлѣбодатель знайде єму наємщика, но чôмъ ôнъ выручений грошѣ мавбы ôдслугувати. Якъ же Наумъ таку рѣчь почувъ, то подумавши сказавъ: „Нехай тобѣ Богъ помагає! — чого-жь бôльше думати? Присылай у вôворокъ пôсля завтра людей, бери рушники, и тобѣ веселѣйше буде въ дорозѣ, и Маруся тутъ свѣтомъ не нудити'ме. Теперь нѣчого боятись. Се вже певно, що ты наємщика поставишь. Дасть Богъ вернешь ся — въ осени и весѣлє!“[1]) Такъ мусѣвъ вже говорити той, котрый на поставленє наємщика такъ велику клавъ вагу!

Надôйшла важна хвиля въ житю Марусѣ. Найкрасшй єи бажаня мали небавкомъ сповнитись. Здавало ся, що Маруся подружившись зъ Василемъ найде въ житю супокôй;— здавало ся, що дѣвоча краса сполучившись зъ мужескою силою становити буде цѣлôсть гармонійну. Та годѣ! идеальна краса несе ся понадъ низину земску, бо не може дружитись зъ обмеженымъ предметомъ своєи любови. И такъ наша повѣсть не може иначе, якъ тôлько трагично скôнчитись. Таке чисте дѣвоче серце не вдоволило-бъ земскою любовою, проте треба було, щобы Маруся не довго опôсля, якъ єѣ Василь посватавъ, розпрощалась зъ симъ житємъ. И якже то сумно намъ, коли бачимо, що цвѣтъ надѣ такъ скоро вяне! Тая наша туга за марнѣючою красою єсть тымъ бôльша, позаякъ поетъ по веселôй дѣи сватаня сейчасъ сумный образъ житя розвиває. Проте описавши весь обрядъ сватаня высказує Квѣтка сй важнй слова: „Не дай Боже чоловѣкови печали, або якои напасти, тогды времє иде не иде, мовь ракъ повзе. А якъ же въ радости, то и не счуєшь ся, якъ оно бѣжитъ, якъ ластôвка проплыве. Думаєшь, одинъ день пройшовъ, ажь гляди, вже и тыжня немає. Такъ було зъ Василемъ и Марусею“[2]).

Наставъ день розлуки. Маруся тужила и заливалась слѣзами. Тогды сказавъ Василь: „Годѣ-жь, годѣ, моя перепелочко! Не плачь, моя лебедочко. Нехай я на чужôй сторонѣ одинъ буду горе знати, а ты тутъ оставшись, будь здорова и весела, та дожидай мене! А щобъ намъ одраднѣйше було, такъ прошу тебе: вечѣрня зôрочка якъ зôйде, то ты споминаючи мене, поглядай на неѣ; въ ту пору я стану зорѣвати — гляну на тую зôрочку и знати буду, що ты на неѣ дивишь ся, то менѣ одраднѣйше буде, неначе я дивлю ся на твои очицѣ, що якъ зôрочки сяють. Не плачь же, не плачь!“[3]) А вжежь не можемъ не замѣтити при сихъ словахъ, що они въ устахъ селянина таку сентиментальнôсть заявляютъ, яка-бъ лише женихови зъ высшои верствы товариства годилась. Нашь же Василь, що зъ фѣрою въ Одессу мавъ ôдправитись, не мôгъ о стôлько бавитись поетичными думками, щобы въ вечѣрныхъ зôрочкахъ очи своєи Марусѣ добачавъ.

Отъ вже вырвавъ ся Василь на силу ôдъ старыхъ, а Маруся пôшла єго провожати. То було на саму провôдну недѣлю, и треба було ити черезъ кладбище, где на гробахъ въ той девь всѣ поминали свою родину. Помоливши, Маруся попрощалась зъ Василемъ тыми сумными словами: „Василю! на кладбищи мене покидаєшь, на кладбищи мене и найдешь! Поминай мене, не вдавай ся въ тугу... Прощай на вѣки вѣчнй!... Тамъ побачимось!“[4]) — Чисте дѣвоче серце догадалось, що єму не суджено заявляти земскои любови. Ôдтакъ не обманулась Маруся, коли Василеви сказала: „Пращай на вѣки!“ Вже бо туга за милымъ загнѣздилась въ єи серци за глубоко, щобъ не мала єи здоровю зашкодити. Колижь Маруся разъ пôшла у боръ за губами, а то на тіи озера, где зъ Василемъ о своѣмъ щастю говорила, вернулась зъ зародомъ конечнои смерти. Люнувъ дощь, якъ зъ ведра, та зъ холоднымъ вѣтромъ. Добѣгши до дому, положилась Маруся, щобы вже нѣколи не встати. Лихорадка и горячка зъѣла єи здоровє; мимо щирого ратунку вмерла Маруся третёго дня своєи недуги.

Описуючи недугу и смерть Марусѣ поетъ блыснувъ великимъ талантомъ и оказавъ такъ глубоке чувство, якимъ мало котрый писатель може повеличатись. Се понявъ добре одинъ украиньскій писатель, коли про смерть Марусину такъ пише: „Страшно становитъ ся намъ середъ міру: душа наша, якъ сполохнутый голубъ, зрывае ся зъ землѣ и возлѣтає въ тй таємничй стороны, про котрй чуємо тôлько, що нема тамъ нѣ печали, нѣ воздыханія, а ихъ нѣхто зъ насъ не довѣдавсь. Симъ образомъ нашои душѣ, сумнои, сполоханои и летящои кудысь далеко, за край свѣта, стоятъ передъ нами, въ повѣсти Квѣтки, мати и батько Марусинй. Тутъ передъ нами немôчь и сила душѣ людскои, тутъ єи упадокъ и торжество; тутъ горе сстества земного пôднялось до поезіи, — и вже мати не тужитъ по дочцѣ, а мовь поетъ, воспѣвае пышну єи красу, чисту єи душу, высоку єи долю небесную; уже батько не вбиває ся передъ домовиною, а мовь якій пророкъ, мовь не своєю силою, прорицає людямъ божй замогильній тайны“.[1])

Тогдыжь, якъ дзвонили по Марусинôй души, ѣхавъ селомъ Василь и спѣшивъ зъ радостею, бо все зробивъ, якъ тôлько лучше можна було, и вѣзъ хозяинови великй грошѣ. За кôлька недѣль отже надѣявъ ся зъ Марусею подружитись, бо бувъ вже свобôднымъ ôдъ рекрутского набора. Та отъ, яке весѣлє знайшовъ Василь! „А якъ побачивъ свою Марусю — замѣсть щобъ на посадѣ сидѣти, лежитъ на лавѣ пôдъ церковнымъ сукномъ; хоть и убрана и заквѣтчана, та не до вѣнця зъ нимъ, а въ яму ôдъ нёго ити! — якъ се побачивъ, закричавъ, жалôбно застогнавъ, поблѣдъ якъ смерть, та тутъ же и впавъ, мовь неживый.“[2])

Дальше описує поетъ похороны Марусѣ такъ жалôсно и сердечно, що всякому читателю, хотяйбы бувъ и твердого серця, слѣзы станутъ въ очахъ. Тай кто-жь не затужившы за дѣвочою красою, котрôй весняна природа усмѣхалась, котра щасливу долю дѣйстно заслужила? Въ тôй-то дѣвици жаль намъ и нашихъ молодыхъ лѣтъ, жаль намъ нашихъ золотыхъ снôвъ — жаль намъ нашои щасливои долѣ, що такъ скоро минула. Щобы таку страту переболѣти, треба мати вѣру сильну, якою въ нашôй повѣсти Наумъ и Настя ôдличались; кто-жь має чувственне серце тай ще не перебувъ труднои пробы житя, той упаде пôдъ тягаромъ долѣ, — той або загине, або стане ся дивакомъ и непотрѣбнымъ членомъ товариства. Проте не дивно, що Василь не здужавъ перенести тяжкого болю. По похоронѣ Марусѣ счезъ гдесь безъ слѣду, и ажь по двохъ лѣтахъ довѣдавъ ся старый Наумъ, що ôнъ въ Кіевѣ постригъ ся въ черцѣ. Колижь Наумъ зъ жѣнкою до того города поѣхавъ, щобы Василя побачити, сказавъ имъ одинъ чернець, що отець Венедиктъ (такъ звавъ ся Василь черцемъ) недавно задля якоись туги умеръ. „Умираючи просивъ“, говоривъ чернець, „щобъ єму въ трумну положити якоись землѣ, що у него въ платку була завязана, а платокъ — шовковый, красный, хорошй пла-

[1]) Повѣсти, I, 74. 75.
[2]) Повѣсти, I, 84.
[3]) Повѣсти, I, 84. 85.
[4]) Повѣсти, I, 86.

[1]) Григорій Квѣтка (Основяненко) и єго повѣсти. Слово на новый выхôдъ Квѣтчиныхъ повѣстей. С-Петербургъ 1858, стор. XXIII.
[2]) Повѣсти, I, 106.

токъ, — просивъ положити ёму пôдъ головы. То яко законъ запрещає монахови такіи примхи, то єго и не послухали[1])“.

Наумъ, помолившись за душу Василя, довго-довго стоявъ надъ гробомъ єго; далѣ здыхнувъ, перекрестивсь и каже: „Дай Господи милосердный, щобъ ты тамъ знайшовъ свою Марусю!“

Тутъ кôнчитъ ся прекрасна повѣсть Квѣтки, въ котрôй писатель сей ôдкрывъ цѣле своє серце, та ôдтакъ щиро промовивъ до серця всѣхъ Русинôвъ. И мы поняли, умѣли оцѣнити єго сердечну гадку, бо въ єго повѣсти обачили мы наразъ цѣлый свѣтъ нашихъ молодецкихъ думокъ. Проте вже тою повѣстею заслуживъ собѣ Квѣтка имя безсмертне, и справедливо сказавъ Кулѣшь, що на єго надгробку написати-бъ тôлько: „Авторъ Марусѣ[2])“.

Наконець замѣчаємъ, що характеръ Марусѣ въ цѣлôй повѣсти знаменито начертаный. Вправдѣ трудно такои Марусѣ межи селянами подыбати; однако она, будучи красою романтичною, щó заявила въ житю любовь, честь и вѣрнôсть, мусѣла станути высше понадъ иншими сельскими дѣвицями, котрй цѣлый свôй свѣтъ лише въ домашнôмъ газдôствѣ добачаютъ. Єи душевна краса єсть отже зъидеализована и подобає ся тымъ бôльше, чимъ бôльше она въ мрацѣ житя сіяє. Що-же дотычитъ ся Василя, можна зауважати, що ôнъ оказує ся троха сентиментальнымъ. Впрочѣмъ видимо и въ Василя щиру та чесну душу, котру Маруся дѣйстно могла полюбити.

Старый Наумъ въ загалѣ характеръ праведный. Тôлько се не дасть ся зъ єго правотою погодити, що ôнъ не хотячи Василя ôдъ рекрутского набора освободити, самохôть щасливу долю ôдъ своєи дочки ôдвертає. А вжежь характерови Настѣ не можна нѣчого закинути. Се правдивый типъ сельскои доброи жѣнки и матери, — трудяща, богобоязлива, сердечна...

Такъ отже написанемъ повѣсти „Маруся“ поклавъ Квѣтка безсмертну заслугу въ справѣ ôдродженя своихъ землякôвъ. Въ тôмъ бо часѣ вся основа будущого народного житя спочивала лишь въ простôмъ людѣ; проте треба було селянинови представити сельску красу, щобы ôнъ пôзнавъ, що въ єго хатѣ таке щастє витати може, якого и паны-козаки не зазнаютъ. Коли бо козачина впала, то изъ непописованого простого люду мали выдобутись новй силы, щобъ двигнулась Русь изъ своєи руины. *Дръ Ом. Огоновскій.*

[1]) Повѣсти, I, 120.
[2]) Григорій Квѣтка и єго повѣсти, стор. XXIV.

Рускй лѣтописи и лѣтописцѣ XVII. столѣтія.

(Критичный розбôръ Корн. Заклиньского. — Дальше.)

Лѣтопись Львôвска.

Про ôдносины автора Львôвскои лѣтописи до важнѣйшихъ лиць, якй тогды выступали, не много можь сказати. Передовсѣмъ бачимо, що авторъ зъ великою почестею ôдносивъ ся до двохъ тогдышнихъ митрополитôвъ Кієвскихъ, що справами народными ревно займали ся, що стояли твердо за руску вѣру и народнôсть и пильно слѣдили за ихъ розвоємъ, що крѣпко боронили ихъ словомъ и дѣломъ и посвящували за ôтчину все, що мали найдорожшого. Однымъ зъ тыхъ митрополитôвъ, зъ тыхъ черцѣвъ патріотôвъ, бувъ Іовъ Борецкій. Ôнъ видячи, що переслѣдованямъ руского народу нема кôнца, самъ накликувавъ и завзывавъ нарôдъ до повстаня въ роцѣ 1630, якъ сего можь догадуватись зъ того, що єго старшій сынъ, Стефанъ, бувъ однымъ зъ козацкихъ старшинъ, пôднявшихъ повстанє[1]). Про сего Стефана Борецкого згадує нашь лѣтописець зъ великою почестею, якъ за героя, що полягъ на боєвищи за народну справу. Въ однôй значнѣйшôй битвѣ зъ Поляками, въ котрôй упало два тысячи зъ обохъ сторôнъ, и въ котрôй, колибъ не дощь великій, що перешкодивъ дальшôй борбѣ, булобы все войско польске выгинуло — въ тôй битвѣ полягла такожь козацка молодецка голова Стефана Борецкого. „И тая то значнѣйша битва, въ которой панъ Стефанъ, сынъ старшій отца митрополита, полѣгъ межи козаками[2])“.

Лѣтописець росказує такожь, якимъ довѣрємъ, якою любовю и поважанємъ у всѣхъ тогдышныхъ Русинôвъ мôгъ повеличати ся митрополитъ Борецкій. Коли въ роцѣ 1630 войско польске прийшло на Украину ажь на лѣвый бôкъ Днѣпра зъ тымъ замѣромъ, щобы „Козакôвъ а затымъ въ вшиткой Украинѣ Русь выстинали[3])“ — тогды Русины, що були въ войску польскôмъ, зъ прихильности и преданности до митрополита розкрыли єму всѣ замыслы Полякôвъ: „другіи зась Русь жолнѣре отцу митрополиту въ милости о томъ повѣдали[4])“.

Другимъ митрополитомъ, що такожь бравъ велику участь въ справахъ народныхъ и всѣми силами оборонявъ рускій нарôдъ, бувъ звѣстный Петро Могила, сынъ господаря молдавского Симеона и братаничъ Єреміи, що въ роцѣ 1594 осѣвъ на господарствѣ. Могилы були то значнй бояре зъ роду молдавско-рускаго. Петро будучи архимандритомъ Кієвопечерскимъ, завзывавъ и причинивъ ся головно, пôсля свѣдоцтва польскихъ историкôвъ, до повстаня въ роцѣ 1630[5]). Будучи митрополитомъ ôнъ зносивъ ся зъ Хмельницкимъ и козаками, а въ роцѣ 1646 передъ смертею благословивъ Хмельницкого до повстаня додаючи, що кождого постигне клятва и кара небесъ, кто буде ôдтягати ся ôдъ участи въ народнôй справѣ. Про се росказує лишь одинъ историкъ Грондскій, що довѣдавъ ся о тôмъ ôдъ Ивана Виговского, коли бувъ у козакôвъ яко посолъ ôдъ короля шведского[6]). Про сю справу, що держалась въ своємъ часѣ въ великôй тайнѣ, именно про ôдносины гетьмана до митрополита, мôгъ знати тôлько ктось зъ найблизшого окруженя Богданового, а нашь лѣтописець, що перебувавъ найбôльше во Львовѣ, не мôгъ про ню дôзнатись. По тôй причинѣ не станемо дивуватись, для чого ôнъ про такъ важный поступокъ митрополита не згадує. Однакъ вже починанє Петра Могилы въ роцѣ 1630 одушевило автора до того степени, що завсѣгды зъ найбôльшою почестею про него згадує. Росказує яко рѣчь дуже важну про посвященє Могилы на митрополита, у Львовѣ въ роцѣ 1633. Опôсля згадуючи про него, такъ выражає ся: Отецъ Св. митрополитъ Петро каже, що въ роцѣ 1633 султанъ турецкій покликавъ на господарство молдавске Симеона воєводича молдавского, брата „Отца Св. митрополита Петра[7])“.

Якъ зновъ ôдноситъ ся нашь лѣтописець до короля Володислава IV, вже по части знаємо. Ôнъ величає короля за тое, „що Руси правъ старыхъ поправилъ“ — однакъ такій поступокъ короля, якъ задумана вôйна турецка въ роцѣ 1646, а ôдтакъ укороченє вольностей шляхты, не заслугує на похвалу нашого автора (що такожь бувъ шляхтичемъ) и ôнъ майже зъ утѣхою росказує, що „Сенаторове и речь посполитая того не допустили, войны зъ Турчиномъ мѣти не позволили[8])“.

[1]) Костомарова Историч. монографіи, т. IX ст. LXXXII.
[2]) [3]) [4]) Лѣтопись Львôвска, ст. 16, 14, 14.
[5]) Историч. монографіи, т IX ст. LXXXII.
[6]) Historia belli Cosacco Polonici auct. Sam. Grondski, pag. 52.
[7]) [8]) Лѣтопись Львовска ст. 21, 32.

Якійсь степень ôдносинъ лучивъ автора такожь зъ гетманомъ козацкимъ Тимошемъ Орандаренкомъ, що достарчивъ єму матеріялôвъ до писаня подѣй зъ року 1630. Лѣтописець такъ про него згадує: Избранъ „Гетманомъ козацкимъ нѣякій Тымошь Михайловичъ Оренда, который рукою власною тые новины починалъ знаменемъ своимъ[1])“.

Про всѣ повстаня козакôвъ згадує авторъ симпатично и величає ся ними. О повстаню Острянина и Гунѣ въ роцѣ 1638 такъ росказує: „И такъ що разъ то Ляхôвъ въ Лукахъ (въ Лугахъ) штукъ учили, хотяй сами хлопы; бо сами Ляхи мовили: не помнемо нѣкгды такой потребы у чужихъ земляхъ, жебы такъ шляхты, коронныхъ пановъ, погинуло, якъ ту“. Дивно тôлько, для чого лѣтописець не говоритъ про жадного зъ старшинъ козацкихъ, що проводили повстанемъ въ роцѣ 1638, межь тымъ коли споминає про гетьманôвъ и полковникôвъ во всѣхъ попереднихъ повстаняхъ.

Якъ ôдносивъ ся лѣтописець Львôвскій до Хмельницкого, вже мы сказали, остає тôлько примѣтити, якимъ окомъ глядѣвъ ôнъ на великій побѣды славного гетьмана. Въ рѣчпосполитôй всѣ знали, що повстанє на Украинѣ приготовляє ся, однакъ нѣкто не знавъ, яка єго сила, яка въ нѣмъ участь народу. Тожь двѣ першій побѣды Богдана Хмельницкого пали на рѣчпосполиту мовь громы нечаянно, несподѣвано. Лѣтописець называє побѣды пôдъ Жовтыми Водами и пôдъ Корсунемъ чудами знаменитыми; каже, що „съ того обозу (пôдъ Корсунемъ) ледво хто уйшолъ, для оповѣденя чуда такъ знаменитаго захованъ и то въ сермизѣ, не въ блаватахъ вышолъ[2])“.

Слѣдує теперь означити свѣтоглядъ, личній погляды лѣтописця. Передовсѣмъ бачимо въ нѣмъ чоловѣка набожного, що во всякихъ нещастяхъ, якій на край спадали, видѣвъ палець божій, кару Господню за тій межиусобній вôйны, що провадили межь собою два сусѣдній народы одной и той самой державы. Посуху и пожары, якій пановали въ роцѣ 1638, и дорожню, яка въ наслѣдокъ того настала, приписує воли божôй, карѣ небесъ: „И такъ за тыми рокошами (посуха и пожары),' а бôльше за Божією волею, зъ нового жита колода (пôвтретя кôрця) по золотыхъ 22; — не досить що посѣяно, и тое позѣдаютъ въ земли якіесь робаки, помста Божая“. А зновъ урожай и все добро приписує ласцѣ и милосердю божому. Каже, що въ роцѣ 1639 „урожай Богъ далъ великій надъ сподѣванье, же колода жита была по золотыхъ три“.

Про патріотичній чувства автора мы вже на кôлькохъ мѣсцяхъ згадували; єго одушевляютъ подвиги и змаганя народныхъ героѣвъ за святу справу.

Остає намъ єще важне питанє, якимъ чоловѣкомъ представляє ся намъ авторъ своєю лѣтописею, чи єсть ôнъ тенденційный и односторонный, чи правдомовный и безсторонный. На се питанє ôдкажемо, що зъ лѣтописи являє ся намъ авторъ чоловѣкомъ дуже справедливымъ, безсторонным, а навѣть скрупулятнымъ. Описує тôлько такій подѣ, о котрыхъ пересвѣдченый, що они такъ а не инакше ôдбули ся. Росказуючи щось бôльше важного, що моглобы здавати ся комусь неимовѣрнымъ або выдуманымъ, подає заразъ жерело, зъ котрого ôнъ про се довѣдавъ ся. Пôдъ рокомъ 1630 згадує, зъ якимъ замѣромъ прийшло войско польске на Украину — именно щобы „козакôвъ, а ôдтакъ всѣхъ Русинôвъ, выстинали“. Щобы се не выдало ся кому неправдивымъ, лѣтописець самъ каже, зъ ôдки се знає. „А отколь бы то вѣдомо? Сами (жолнѣре) вызнавали подъ добрую мысль, другіи зась Русь-жолнѣре отцу митрополиту въ милости о томъ повѣдали“. Про справы, котрыхъ не знавъ добре, або котрій вже призабувъ, не пише зовсѣмъ, лишаючи се до описаня кому иншому совѣстному, кто про се точно знає. Росказуючи про умовы гетьмана Конецпольского зъ козаками реєстровыми, такъ говоритъ: „Що до нихъ панъ гетманъ приточилъ больше, южъ ми ся зъ памяти выбило, може то кто иншій повѣдати, хто ся Бога боитъ справедливе“.

Що лѣтописець не бувъ тенденційнымъ и односторонным, легко доказати. Ôнъ хвалитъ славній побѣды козакôвъ, згадує симпатично про ихъ повстаня, однакъ ôнъ бачитъ такожъ надъужитя козакôвъ, бачитъ темній стороны повстаня, що въ нѣмъ утерпѣло и утратило житє много людей безвинныхъ. Повстанє въ роцѣ 1638 розпочало ся въ той способъ, що „козаки бронили и Ляхомъ деспекти чинили, Нѣмцовъ якъ мухъ били, мѣста палили, жидовъ рѣзали якъ куръ, мниховъ въ костелѣхъ палили[1])“. То само, а навѣть въ бôльшôмъ єще степени, дѣяло ся въ роцѣ 1648 въ часѣ вôйны Богдана Хмельницкого. Козаки караючи своихъ ворогôвъ погубляли богато людей безвинныхъ. Авторъ хотяй выхваляє побѣды Хмельницкого, однакъ будучи справедливый для всѣхъ, стає въ оборонѣ людей невинныхъ. Каже, що полковники высланій черезъ гетьмана на всѣ стороны „добывали мѣстечокъ и мѣстъ, шляхту и жидовъ и Ляховъ всѣхъ въ пень стинаючи и людей невинныхъ губячи“. (Особливе Кривоносъ на Подôлю богато лиха броивъ).

Я ридаю, якъ згадаю
Дѣла не забутй
Дѣдôвъ нашихъ... Тяжкій дѣла!
Якбы ихъ забути,
Я ôддавбы веселого
Вѣку половину...

каже Шевченко въ „Посланію до землякôвъ“. А зъ ôдки довѣдавъ ся поетъ про такій дѣла: чи може зъ „Исторіи Руссôвъ“, чи може се тôлько єго выдумка? Отже про тій тяжкій дѣла знає вже нашъ лѣтописець Львôвскій. Ôнъ власными очима дививъ ся на славній незабутній дѣла одного зъ дѣдôвъ, предкôвъ нашихъ, именно Хмельницкого; ôнъ величавъ єго побѣды — однакъ вже добачавъ и єго тяжкій дѣла, тяжкій похибки, бачивъ що зъ тыхъ славныхъ побѣдъ невелика буде корысть народови. Пôсля лѣтописця важнѣйшою похибкою, недобрымъ дѣломъ було ôдступленє Хмельницкого ôдъ Замостя и поворотъ на Украину въ роцѣ 1648, отже невыкорыстанє тыхъ побѣдъ. На зазывъ короля Яна Казимира непотрѣбно „уступилъ Хмельнѣцкій на Украину“.

Другимъ зломъ, хотяй независимымъ ôдъ Хмельницкого, були пôсля гадки лѣтописця тяжкій наслѣдства, якій прийшли народови зъ тыхъ першихъ побѣдъ. „Орды людъ незличоный съ собою до поганьскихъ краинъ затягли въ плѣни. Былъ тежъ голодъ всюды, куды только пройшли войска козацкіи: было повѣтря нѣяковоесь, бо людъ меръ окрутне всюда на голову[2])“. — Видимо отже, що авторъ одушевляє ся славными подвигами сочасныхъ людей, однакъ не до того степени, щобъ не бачити такожь темныхъ сторонъ ихъ дѣланя.

(Конець буде.)

[1]) [2]) Лѣтопись Львовска ст. 33, 33.

[1]) [2]) Лѣтопись Львовска ст. 29, 35.

МОСКВА.

„Кто хоче Россію пôзнати, най ѣде до Москвы“, сказавъ Карамзинъ. И дѣйстно, Москва єсть осередкомъ народного житя великорускаго. Єсли въ Петроградѣ духъ реформы, перенесеный изъ заграницѣ, объявляє ся, то Москва єсть образомъ первѣстного московского генія. Вправдѣ и тутъ прудитъ свѣже нове житє, и тутъ цвите промыслъ, торговля, умѣєтнôсть и штука, — але цвѣты модернои культуры выросли тутъ на пни минувшости, а єи овочѣ захована характеръ землѣ, на котрôй доспѣли. Въ Москвѣ пригадує сама аристократія, навѣть пôдъ французскою огладою, що до свого корѣнного существа колишне боярство. Тутъ находитъ ся станъ богатыхъ купцѣвъ, що задержавъ до нынѣ давнї простї звычаѣ и обычаѣ. Тутъ живе ще давна необмежена гостинность, котра истновала єще у стародавныхъ Славянъ, и якои нынѣ нѣгде вже въ Европѣ не найдешь. Москва зъ своими лаврами, монастырями и мощами святыхъ єсть, такъ якъ Кіевъ, для кождого православного Россіянина святымъ мѣстомъ, для тысячей зъ далекихъ сторôнъ єсть она мѣсцемъ богомольнымъ.

Коли въ загалѣ при скорôмъ розвою россійскои культуры зôткненє контрастôвъ єсть зовсѣмъ природне, то тотї контрасты не являютъ ся нѣгде рѣзше, якъ въ самôй Москвѣ, где модерна оглада, блескъ, збытокъ въ приватнôмъ якъ и въ публичнôмъ житю, сусѣдуютъ побôчь простои природы въ первобытнôмъ видѣ. Побôчь гордыхъ палатъ стоятъ деревянї домики, проста хлопска телига загороджує часто дорогу сіяющôй паньскôй повозцѣ. Бѣля блескучо освѣтленого Парискаго магазину сусѣдує буда зъ хлѣбомъ, квасомъ и цыбулями. Хлопы въ лычакахъ и полатаныхъ кафтанахъ або въ овечôмъ кожусѣ стрѣчаютъ на ходникахъ и бульварахъ стройныхъ паничикôвъ, а гуляка, що ажь ранкомъ повертає зъ паньского балю, будитъ ся зъ своихъ любыхъ мрѣй трембѣтанемъ пастуха, выгоняючого улицею товаръ на пашу — словомъ все нагадує тутъ, що Москва єсть матерею контрастôвъ.

Єсли погôдного лѣтного дня выйдемо на прохôдъ попри краснї береги Москвы ажь на „*Поклонную гору*“, а обернувши ся поглянемо на мѣсто, то одержимо чаруюче и незвычайне вражене панорамы тои величавои царскои столицѣ. Въ тôмъ чуднôмъ образѣ выступає передъ всѣмъ Кремль. Ôнъ не лише мѣстить въ собѣ найславнѣйшї помянники Москвы, межь ними короны, скептры и престолы своихъ царѣвъ, але самъ собою єсть ôнъ однымъ зъ великихъ чудесъ свѣта. Коли въ свѣтлѣ заходящого сонця засіяютъ золотї дахи и кресты на лаврахъ, мовбы горѣли въ огни, а зъ другои стороны морокъ вечѣрный на безчисленныхъ городахъ осяде, тогды тоє великаньске мѣсто представляє чудный образъ. Тужь до самѣсѣнькихъ брамъ мѣста припирає милевый лѣсъ, котрого часть нынѣ перетворена на величный паркъ зъ красными виллями; въ самôмъ мѣстѣ всюда бачишь огороды, тѣнистї алеѣ и стаги зъ буйными кущами, въ котрыхъ щебечутъ соловѣѣ. Єсть то сполученє величавости свѣтового гôрода зъ идиличностею сельскою.

Бôльше якъ сѣмъ вѣкôвъ минуло ôдъ часу заложеня Москвы, а прецѣнь мимо всякого вплыву культуры на єи розвôй, на єи архитектуру и на єи внѣшный видъ, задержала она свою питоменну свойственнôсть. Сгара Москва зъ своими кривыми улицями, оригинальными домами, своими безчисленными церквами, каплицями, вежами и дзвонами рôжнои величины, котрыхъ голосъ гармонійный кождого сторонного чоловѣка въ удивленє вправляє, — не затерла свого стародавного типу до нынѣ. А всѣ тотї церкви суть въ найдивнѣйшихъ стиляхъ будованї. Тота дивовижнôсть архитектуры находитъ ся такожь и въ многихъ домахъ: причѣпленї прикрашеня, фигуры, стовники не гармоніюютъ зовсѣмъ зъ цѣлостею будовы. А прецѣнь справляютъ тотї домы и домики въ зеленыхъ рамахъ своихъ подвôрій, своихъ яринныхъ и овочевыхъ огородôвъ, пріятный образъ.

Превеликій просторъ, котрый Москва займає, дає ся пояснити не лише черезъ обширнї незамешкалї площади и превеликї огороды въ внутри мѣста, але такожь и черезъ тоє, що кождый, хотьбы и найменшій домикъ, має свôй просторый дѣдинець, свôй огородъ и свои будынки господарскї, и що кождый зъ нихъ єсть самъ въ собѣ замкненый и ôдграниченый ôдъ другихъ плотомъ або муромъ. Надармо сторонный чоловѣкъ шукавбы въ Москвѣ тыхъ довгихъ, мовь шнуръ потягненыхъ улиць, зъ одностайно-видыми домами пôдъ однымъ дахомъ. Чужосторонець вступає въ Москвѣ въ зовсѣмъ другій свѣтъ; надармо буде оглядати ся за головною улицею, — такои въ Москвѣ нема. Укажутъ єму Тверску улицю, а ôнъ зачудованый побачитъ криву, вузку, дуже горѣ спинаючу ся улицю, въ котрôй разъ великій мурованый будынокъ, кôлька стôнъ напередъ высуненый, на улицю ся пхає, то зновъ другій малый домикъ въ задъ попхнутый, поза тамтымъ сумирно ховає ся. Справедливо сказавъ князь де-Линь о Москвѣ тотї слова: „Москва не єсть мѣстомъ, але радше зборомъ 500 до 600 замкôвъ, окруженыхъ селами та огородами.“ Ажь въ послѣдныхъ рокахъ здає ся Москва будити изъ вѣкового сонного житя, въ наслѣдство сѣти желѣзнои, на величезнї розмѣры по краяхъ розгалуженои, маючои тутъ свою точку збôрну. Найвеличавѣйшї палаты повстаютъ нынѣ въ многихъ улицяхъ; освѣтленє газове всюда запроваджує ся, кôннї желѣзницѣ перерѣзуютъ мѣсто въ всѣлякихъ напрямахъ, словомъ Москва починає пристроювати ся на ладъ европейскій.

Найкрасшою оздобою, найпріятнѣйшою прикрасою Москвы суть єи бульвары (тѣнистї проходы), котрї ледви уступаютъ мѣсця славнымъ Парискимъ бульварамъ. Два, на милю довгї, осередокъ мѣста окружаючї пôвкола тягнутъ ся черезъ Москву. Одно зъ нихъ єсть однолитымъ ланцухомъ широкихъ бульварôвъ, отѣненыхъ высокими липами, зъ лавками до спочинку, зъ альтанами, цвитущими кустарниками и цвѣтными украсами; друге пôвколо єсть улицею, званою „*Огородною улицею*“, котра зъ неперервнымъ рядомъ городôвъ и городцѣвъ въ великôмъ луку властиве мѣсто обгортає и тоєжь ôдъ передмѣсть ôддѣляє. *Денисъ.*

(Дальше буде.)

ЗАМѢТКИ И ВѢСТИ.

— Товариства рускї во Львовѣ выбрали зъ помежи себе **Комитетъ для обходу столѣтныхъ роковинъ вступленя на престолъ цѣсаря Іосифа II.** Обходъ зачне ся 29. лат. Падолиста рано богослуженями въ церквахъ; по службѣ Божôй удасть ся депутація, зложена зъ духовныхъ и свѣтскихъ особъ, до Намѣстника и зложитъ єму въ имени Русинôвъ выразы вѣрности и преданности для Цѣсаря и Династіи. Вечеромъ тогожь дня въ великôй сали Народного Дому выголоситъ п. Вол. Барвѣньскій бесѣду о житю и дѣяльности цѣсаря Іосифа II. и о єго добродѣйствахъ для галицко-рускаго народу и для рускои церквы; по ôдчитѣ наступятъ музыкальнї продукціи и спѣвы пôдъ проводомъ проф. Ан. Вахнянина. На другій день, 30 Падолиста, ôдбуде ся великій рускій митингъ во Львовѣ въ забудованю „Народного Дому“, на котрôмъ пôднесенї будутъ важнї для нашои народности справы, а заразомъ прийдутъ пôдъ ухвалу дотычнї резолюціи. Уложенемъ пропамятнои пѣсни въ честь великого Монарха и ôдповѣднои патріотичнои пѣсни для хору рускаго занимає ся, по препорученю Комитета, поетъ нашъ Иларіонъ Грабовичъ.

Судячи по приготовленяхъ, якй всюды дѣютъ ся въ галицкôй Руси, день 29 Падолиста смѣло зачислити можемо до найкрасшихъ урочистостей, якй въ тôмъ столѣтію народъ рускій въ Галичинѣ святковавъ. И людъ сельскій, и руске священьство, и руска церковь — обходити будутъ память освободженя зъ довговѣковои неволѣ и ганьбы, въ якôй Русины безневинно страдали черезъ весь часъ панованя польского.

— **Листы Тараса Шевченка.** Поетъ польскій Богданъ Залескій, проживаючій теперь въ Парижи, еще въ сороковыхъ рокахъ познакомивъ ся бувъ зъ поетомъ рускимъ Тар. Шевченкомъ. Богданъ Залескій бувъ великимъ любителемъ Украины, єи степôвъ, єи исторіи, єи думъ. Все то було достаточною причиною для молодого Шевченка полюбити „химерного Ляшка“ и ôдъ часу до часу переписуватись зъ нимъ въ справахъ рôдного краю. Якого рода була тая переписка, мы днесь точно не знаємъ, лишь догадуватись можемо зъ печатаныхъ поезій Шевченка (н. пр. зъ поезіи „Ляхамъ“, присвяченои Залескому), що листы були основы политичнои и що въ нихъ Шевченко безпощадно выступавъ противъ польскои шляхетчины и польского єзуитизма. Року 1867, пôдчасъ выдаваня поезій Шевченка во Львовѣ, удавались Львôвскй Русины до Богдана Залеского зъ просьбою о удѣленє Шевченковыхъ листôвъ. „Для насъ важна рѣчь знати, — писали Русины, — якъ понимавъ Шевченко минувшôсть и будучнôсть Руси въ ôдношеню до Польщи. У всѣхъ образованыхъ народôвъ принятый звычай, що по смерти великихъ мужѣвъ публикуютъ ся даты зъ ихъ житя и ихъ приватнй кореспонденціи и листы. Надѣємось, що не ôдмовите и Русинамъ такъ справедливого желаня“. Показалось, що надѣ Львôвскихъ Русинôвъ були даремнй — Залескій „изъ становиска польского“ не хотѣвъ наклонити ся до выданя листôвъ Шевченковыхъ. Въ рôкъ пôзнѣйше повторилась подôбна исторія. Во Львовѣ выходила тогды нôдъ редакцією Павла Свого (Свѣнцицкого, знаного емигранта) книжковыми выпусками газета „Sioło“. Редакторъ того „Sioła“ запросивъ бувъ Богдана Залеского до участи въ своѣмъ выдавництвѣ, а заразомъ просивъ о гдеякй даты зъ житя Тараса Шевченка и о листы Шевченка. Залескій зразу годивъ ся на предложенє Свѣнцицкого, однакожь пôдъ тымъ условіемъ, щобы публикацію такъ повести, щобы листами тыми не здѣлано якои шкоды справѣ польскôй. Але видно, що и тоє застереженє не далось выконати, и по довгихъ короводахъ освѣдчивъ Залескій, що листôвъ Шевченка прислати не може. Минуло такъ десять лѣтъ, ажь року 1878 рѣшивъ ся Залескій пôслати Шевченковй листы до академіи умѣетностей въ Краковѣ. Здавалось, що такъ довго вязненй рукописи узрятъ теперь свѣтъ Божій. До академіи Краковскои належатъ яко члены многй Русины и тй надѣялись, що академія поручитъ котрому Русинови переглядъ и оцѣнку листôвъ. Тымчасомъ выйшло такъ, що академія жадному Русинови тыхъ листôвъ не повѣрила; листы були тôлько въ рукахъ кôлькохъ Полякôвъ, а теперь про нихъ вже и чутка загинула. Цѣкава рѣчь знати, где нынѣ тй листы: чи въ архивѣ академіи, чи въ рукахъ Залеского, чи вже може на вѣки затраченй?...

— **До исторіи руского малярства въ 17-ômъ столѣтю.** Въ „Зори“ вже кôлька разôвъ говорено про забытки давнѣйшого руского малярства. Належатъ до нихъ головно образы церковнй. Гдеякй ôдзначаютъ ся выконанємъ артистичнымъ и яко такй достойнй суть стараннои охороны и перехованя въ часы будущй. Иншй образы (н. пр. представленя Страшного Суду) хотяй не свѣдчатъ о артизмѣ маляря, але за тоє не менше важне маютъ значенє, бо поучаютъ насъ, якій въ давнй часы бувъ религійный свѣтоглядъ нашого народу, якй були его звычайнй пороки, нужды, потребы. Пôдъ тымъ взглядомъ образы давнй могутъ стати ся важнымъ жереломъ для исторіи нашого народу.

Въ фелетонѣ „Дѣла“ (ч. 82) подана есть вѣдомôсть про важный забытокъ руского малярства въ 17-ômъ столѣтю. Пôдъ надписомъ „Иконостасъ Скита Манявского въ Богородчанахъ“ такъ пише „Дѣло“:

„Цѣсарь Іосифъ II зносячи и иншй на Руси Галицкôй монастырѣ, дôткнувъ своимъ указомъ такожь славный монастырь „Скитъ“. Богомольнй святобливй черцѣ розсѣялись по свѣтѣ, розкотилось богацтво и добытокъ монастыря, притихла єго слава, але не запропастила ся память помѣжь рускимъ народомъ Пôдгôря; поодинокй забытки тои старины историчнои лишились и доси и мѣстятъ ся гдекуды єще по церквахъ Богородчанъского Пôдгôря. Однымъ зъ важнѣйшихъ, цѣннѣйшихъ историчныхъ забытковъ зъ того „Скиту Манявского“, есть безперечно „иконостасъ“ находящій ся въ церквѣ мѣста Богородчанъ. Переказъ подає, що мѣщане мѣста Богородчанъ купили той иконостасъ за 60 зол. польскихъ ôдъ настоятельства монастыря въ Скитѣ. Памятникъ то давный, историчный зъ XVII вѣка, цѣнной, гарной, артистичной, такъ рѣзьбярскои якъ и малярскои роботы въ византійскôмъ стилю. Живописанє образôвъ цѣлого иконостаса, попередѣлюваныхъ стовпцями искусно вырѣзьблеными въ виноградне листє и грозды, показує роботу знаменитого артиста, котрый глубоко перенятый духомъ и чувствомъ богочестія, давъ доказы розумѣня нашого греческо-руского обряда, заховавъ старинный обычай и естетичный вкусъ, а навѣть саме символичне значенє, и тымъ утворивъ дѣло клясичнои цѣнности, на котре новѣйшими часами образованй знатоки и компетентнй мужѣ, котрй ôддаютъ ся студіямъ историчныхъ памятникôвъ, звернули свою увагу. Мы не ошибнемо ся, коли прилюдно выскажемо, що иконостасъ той мôгбы смѣло навѣть и архикатедральный митрополичій храмъ нынѣ єще своєю велелѣпотою украшати!

„Дня 24 Вересня с. р. переѣзджавъ гр. Вол. Дѣдушицкій, консерваторъ памятникôвъ, черезъ Богородчаны до Доры зъ звѣстнымъ французскимъ кореспондентомъ п. Тиссô (Tissot) и вступивъ до церквы въ Богородчанахъ, где звернувъ увагу на той памятникъ зъ XVII столѣтя. Повертаючи зъ Доры въ-друге оглянувъ гр. Дѣдушицкій вразъ зъ п. Тиссô иконостасъ, а чудуючись красотѣ рѣзьбярства и живописи, приобѣцявъ попертн прошенє мѣстцевого приходника въ дѣлѣ ôдреставрованя сего памятника. При тôй случайности п. Тиссô выразивъ ся, що „коли-бы така дорогоцѣннôсть находила ся въ Франціи, то тамъ кожда дитина знала бы о такôмъ дорогôмъ памятнику оповѣсти, а цѣлый образованый народъ складавъ бы свои лепты на удержанє памятника!...“

„Понеже иконостасъ (звертаючій своєю ôдличною рѣзьбою и живописею образôвъ увагу кождого образованого и безсторонного знатока и судіи) мôгбы зъ часомъ при неогляднôмъ и недбалôмъ обходженю стратити на историчнôй цѣнности, длятого булобы теперь на часѣ, щобы митрополича консисторія зволила всперти у Выдѣлу краєвого прошенє мѣста Богородчанъ о удѣленє субвенціи. Мы именно покладаємо надѣю на Впр. крыл. А. Петрушевича, котрый зôставъ министерствомъ именованый консерваторомъ историчныхъ памятникôвъ для Галичины, що ôнъ порушитъ тую справу и своимъ вплывомъ причинитъ ся, щобы бѣднымъ мѣщанамъ Богородчаньскимъ власти краєвй приспѣли зъ помочею и тымъ чиномъ сей важный памятникъ историчный въ славу Руси и красу обряда нашого спасли ôдъ пропасти! — *В. П.*“

Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego. Tom V, Kraków 1880.

Польске товариство Татряньске, видячи байдужнôсть Русинôвъ до студій етнографичныхъ, розвинуло дѣяльнôсть свою такожь на руску часть Галичины, завязуючи филію Чорногорску.

Въ пятôмъ томѣ „Pamiętnika“ находимо двѣ розправы, дотыкаючій нашого краю: „O burkucie i jeziorach Czornohorskich przez Leop. Wajgla“ и „Słownik wyrazów huculskich przez I. Gregorowicza“. Розправа п. Вайгля есть досыть поверховно и „сухо“ написана — зовсѣмъ не оправдує шумного титулу, пôдъ якимъ выступає. Словарь гуцульскій має уже бôльшу вагу. Ôнъ запôзнає насъ зъ великимъ языковымъ богацтвомъ нашихъ гôрнякôвъ, зъ выраженями и свойскими и наплывовыми, зъ котрыхъ вправный языкословъ легко дослѣдитъ, якй племена и народы въ епосѣ историчнôй нашй горы замешкували або що-найменше черезъ тй горы переходили. Власне довѣдуємось, що ученый нашъ историкъ и языкословъ от. Петрушевичъ занимає ся розборомъ наплывовыхъ (неславяньскихъ) слôвъ въ бесѣдѣ гуцульскôй и що на тôй пôдставѣ уже не одну историчну тайну, не одно сомнѣнє историчне зъ найбôльшою певностею розрѣшивъ.

Выдає и ôдповѣдає за редакцію **Ом. Партыцкій.** Зъ друкарнѣ Товариства „имени Шевченка“ пôдъ зарядомъ К. Беднарского.

Рѡкъ I. Львѡвъ дня 15. (27.) Падолиста 1880. **Число 22.**

Выходитъ два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого.

Редакція „Зорѣ“ въ каменици пѡдъ ч. **18.** улиця Галицка.

За инсераты платитъ ся по **5** кр. ѡдъ однои строчки.

ЗОРЯ

Пренумерата выноситъ: на цѣлый рѡкъ **4** зр., на пѡвъ року **2** зр., на чверть року **1** зр.

На велиновѡмъ паперѣ: на цѣлый рѡкъ **4** зр. **60** кр., на пѡвъ року **2** зр. **30** кр.

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

Галышка, княгиня Острожска.

(*Историчне оповѣданє черезъ Д-ра Из. Шараневича.*)

(Дальше.)

Найсѡльшу ревнѡсть въ корысть католицизма, далеко бѡльшу нѣжь мужѣ-члены родины князѣвъ Острожскихъ и Заславскихъ, розвинули доньки князя Александра Острожского (наймолодшого сына князя Василія Константина II): Катерина и Анна-Алойза. Катерина, жена Томаша Замойского, вразъ зъ своимъ мужемъ спровадила Єзуитѡвъ на Украину и подѣлала имъ богатѝ фундаціи въ тѡй цѣли, щобы яко мисіонеры по просторныхъ єи добрахъ навертали православныхъ пѡддаяыхъ на унію. Катерина при костелѣ святого Томаша въ Замостю, побѡчь свого мужа, умершого року 1638, зѡстала похоронена.

Молодша сестра Катерины Замойскои, Анна-Алойза, посунула свою ревнѡсть о вѣру католицко-римску ажь до фанатизма. Она по смерти свого мужа Ходкевича замешкавши въ Острозѣ здѣлала фундацію року 1624 на коллегію для Єзуитѡвъ, котрыхъ спровадила до Острога, и на конвиктъ при тѡй коллегіи для бѣднои учащои ся молодежи шляхоцкого походженя. Зѡбудовала такожь для Єзуитѡвъ величавый будынокъ, выпровадивши єго зъ самыхъ фундаментѡвъ, и призначила для нихъ прилежачу церковь святои Тройцы, котру за призволенємъ Єреміи Почаповского епископа Луцкого и Острожского, унита, на латиньскій костелъ перемѣнила*).

Та не въ тѡмъ объявлявъ ся фанатизмъ Анны-Алойзы Ходкевичевои. Она болѣла и страдала надъ тымъ, що тѣло єи любимого отця, Александра князя Острожского, почивало въ православнѡй церквѣ Богоявленія (находячѡй ся при замку въ Острозѣ) вразъ зъ тѣлами єго православныхъ предкѡвъ и сродникѡвъ. Отъ и загадала она тѣло тоє вывезти зъ замковои церквы и спровадити до костела Єзуитѡвъ въ Ярославли**). Пѡйшовши въ тѡй цѣли до замковои церквы Анна-Алойза велѣла собѣ грѡбъ отворити и добувшись до склепу, где лежало тѣло єи отця, казала єго взяти и кости — бо тѣло вже зовсѣмъ зопсувало ся — обмыти, а ѡдтакъ черезъ Єзуитѡвъ посвятити и до Ярославля ѡдвезти***).

Дѣяти ся то мало на самѝ свята Великоднѝ зъ недѣлѣ на понедѣлокъ року 1636, якъ пише лѣтопись Львѡвека. Пѡсля иншого источника стати ся то мало въ ночи зъ суботы на воскресну недѣлю*). Мы въ нашѡмъ подробнѡмъ росказѣ о тѡмъ приключеню тому другому свѣдоцтву (источнику) послѣдуємо и єго придержовати ся будемъ.

Минуло тогды вже 83 лѣтъ, ѡдколи въ церквѣ замковѡй Острога брала першій свѡй невольный шлюбъ Галышка княгиня Острожска зъ Димитріємъ княземъ Сангушкомъ; а 54 лѣтъ, коли умерла тая нещасна княгиня. За той часъ много въ Острозѣ було перемѣнило ся. Замокъ самъ не представлявъ вже тыхъ выгодъ, якихъ новѝ потребы сосповѝльнѝ въ наслѣдокъ западнои цивилизаціи вымагали; проте можнѝ владѣльцѣ дому Острожскихъ зѡбудовали при мѣстѣ на западный ладъ просторонну и выставну палату, обваровали ю належито и заосмотрили всѣми роскошами и знарядами пречудовными. Тая палата при мѣстѣ положена мала комуникацію безпосередну зъ мѣстомъ, а лежала на долинѣ подальше ѡдъ замковои горы на отвертѡмъ, рѡвнѡмъ, ѡдъ всходу выгѡдно приступнѡмъ и простороннѡмъ мѣстци. Дорога зъ замку низшого до замку высшого (при замковѡй церквѣ положеного) ишла по-за мѣстомъ въ рѡвнины на высочину, где на причѡлку красовались замокъ и церковь замкова.

При описѣ наѣзду князя Сангушка на замокъ въ Острозѣ въ цѣли насильного повѣнчаня княгинѣ Галышки въ р. 1533, сказано було, що замокъ зъ церквою стоявъ зъ переду на натуральнѡй высочинѣ, стрѡмко спадаючѡй къ лугамъ, а зъ прочихъ сторонъ бувъ обведеный глубокими ровами. Мѡстъ зводный высокій провадивъ черезъ глубокій рѡвъ до єдинои брамы замковои, котра внѣ замку доступъ до середины творила. До двохъ баштъ замку припиравъ муръ обводячій мѣсто, але мѣсто само не комуниковало зъ замкомъ отвертою, для переходу и для переѣзду вольною дорогою; лишь пѡдземными ходниками, приступными для служѡбы замковои, бувъ замокъ зъ мѣстомъ полученый. Мѣщане, если хотѣли зъ мѣста удатись до замковои церквы, мусѣли ити дорогою поза

*) О тѡмъ пише Stebelski въ Genealogii książąt Ostrogskich, str. 89. По знесеню Єзуитѡвъ въ Польщи по року 1772 костелъ той вразъ зъ конвиктомъ и школами ѡддавѝ зѡстали ОО. Василіянамъ. (Було то за панованя короля Станислава Августа Понятовского.)

**) Костелъ той Єзуитѡвъ въ Ярославли, дѣдичнѡмъ мѣстѣ Анны-Алойзы по матери Аннѣ зъ Стембергу Костчанцѣ, фундовала бабка Анны-Алойзы, Зофія Одровонжѡвна, зъ храмомъ св. Іоанна.

***) Такъ пише лѣтопись Львѡвска пѡдъ рокомъ 1636. (Зри Науковый Сборникъ зъ року 1867 ст. 278 и 279.): „Въ томже року (1636) на свята Великоднѝ зъ недѣлѣ на понедѣлокъ у Острогу панѣ воєводина, дочка княжны Ярославской, пошедши до замку казала собѣ грѡбъ отворити, и добывши склепу, где лежало тѣло отца ей, казала єго взяти, которое хоть было згнило тылько кости, которыи взявши, казала ихъ помыти и посвятити отцомъ Єзуитомъ и отвезли до Ярославля, до Свят. матки своей, и казала ихъ провадити изъ церкве, где Русь звыкла на память звытяжва Христа Спасителя нашого, съ крестами, зъ хоругвами триумфъ коло церкви отправовати, абы зъ того напасть на Русь учинити, и такъ учинили зъ того много злого христіяньству“.

*) Stebelski: Genealogia książąt Ostrogskich, str. 84, 85.

мѣсто, а ѳдтакъ черезъ мѳстъ надъ глубокимъ ровомъ построѥный*).

Було то дуже рано, коли, якъ звычайно, люде города Острога вразъ зъ своими родинами на воскресну утреню зъ пасками и зъ ѣдломъ до свяченя призначеным около замковои церквы згромадили ся. Межи тою товпою рознесла ся вѣсть, що слуги княгинѣ Анны-Алойзы зъ ѳи приказу выдобули тихцемъ минувшои ночи домовину князя Александра зъ гробницѣ церквы замковои**). Княгиня Анна-Алойза выбрала къ тому случайнѳсть, коли церковь була отворена***) зъ причины набоженьства черезъ цѣлу нѳч треваючого, яке звычайно у Русинѳвъ зъ великои суботы на недѣлю черезъ цѣлу нѳч ѳправлялось въ тѝ часы****). Тогды то слуги княгинѣ тѣло князя Александра вынесли въ домовинѣ зъ замковои церкви и ѳднесли до костела ОО. Єзуитѳвъ въ мѣстѣ положеного*****), зъ ѳдки загадала була княгиня вывезти тѣло дальше до Ярославля. Зѳбраный людъ вѣстею тою дуже розъярывъ ся на княгиню и рѣшивъ ся ѳезъ проволоки выконати месть за зневагу здѣлану, по ѳ:о гадцѣ, своѣй церквѣ и тлѣннымъ останкамъ князя Александра, ѳувшого владѣльця Острога. Анна-Алойза ѣхала власне черезъ мѳстъ до замку горѣшного, повертаючи зъ костела ОО. Єзуитѳвъ, куды звычайно поранкомъ удавалась на набоженьство въ стройнѳй повозцѣ и зъ ѳлестячою служѳою прибочною. Коли въѣзджала на мѳстъ, увидѣла тойже заложеный хлѣѳомъ и иншими печивами призначеными на той свѣтлый день до освяченя, а пѳѳѳчь хлѣѳѳвъ стояло повно люда купами и залягало мѳстъ такъ, що жадною мѣрою не можь було анѣ ихъ ѳминути, анѣ черезъ хлѣѳы, нарокомъ розставленѝ, свѳѳѳдно въѣхати до замку.

„Уступѣть ся, добрѝ люде!“ говорила служѳа Анны-Алойзы, зразу лагѳдно упоминаючи, щобы ѳодай зъ рѣчами своими (пасками и печивами) посунули ся гдещо въ сторону, щобы повѳзъ княгинѣ мѳгъ переѣхати черезъ мѳстъ до замку. Але на тоѳ возванѳ згромадженѝ люде ѳдповѣли зловѣщимъ мовчанѳмъ. Тогды княгиня унесла ся гнѣвомъ на такій непослухъ своихъ пѳдданыхъ. Она видячи въ тѳмъ поступованю зневагу своѳи особы и нетерпеливостею ведена приказала слугамъ рушити кѳньми на тыхъ смѣльчакѳвъ и на ихъ рѣчи порозкладанѝ на мостѣ, ѳезъ взгляду на шкоды, якѝ зъ того стати ся могли.

Коли тому приказу служѳа повиновалась, пѳднесла зѳбрана толпа великій крикъ и стукъ. Одинѝ хватали за узды коней и задерѳковали ихъ въ ѳѣгу, другѝ ѳили коней палицями по головѣ, черезъ що конѣ ставали дуба и рвучись мало зъ моста не кинулись въ рѳвъ вразъ зъ повозомъ. Крикъ и шумъ зъ кождою хвилею пѳѳѳльшались, а тымчасомъ многѝ зъ толпы, стоячи подальше ѳдъ поѣзду, стали кидати писанками (котрѝ людъ на той часъ звыкъ носити при собѣ) до повозу княгинѣ, черезъ що ѳи дорогѝ сукнѣ гидко замаргались. Одинъ зъ громады вергъ писанкою зъ цѣлои силы зъ поблизька и пѳдѳивъ страшно око княгинѣ. Ледво успѣла служѳа натиснувши на конѣ продерти ся черезъ мѳстъ по хлѣѳахъ и печивахъ и черезъ розъярену толпу, и уѳѣгнути до замку. Люде кинулись за повозомъ и ѳѣгли до замку, але въ самъ часъ ѳраму замкову заперто, а придворна служѳа станула до ѳороны замку зъ ручницями и при ляфетахъ, якѳы передъ надходячимъ неприятелемъ. По удачнѳмъ ѳдпорѣ зъ стороны замковои служѳы цѣла толпа розъярена порозходила ся домѳвъ*).

Княгиня Анна-Алойза ѳжаловала мѣщанъ Острога передъ трибуналомъ въ Люблинѣ. Трибуналъ приказавъ 12 членѳвъ магистрату Острогского, вразъ зъ многими участниками нападу на княгиню, заковати въ кайданы и ѳдставити до Люблина въ цѣли судового переслуханя. Ѳдтакъ трибуналъ выдавъ засудъ тои основы, щобы однымъ мѣщанамъ постинати головы, другихъ розчвертовати, иншихъ на смертноѳ колесо вплѣтати, а домы провѳдникѳвъ здѣланого нападу щобы зѳурити до основы, и щобы мѣстця, где домы стояли, переорати и посыпати солею.

Коли прийшовъ часъ выконаня засуду и засудженыхъ на смерть вывели на мѣстце кары, явилась ненадѣйно сама княгиня межи зѳбранымъ людомъ и не лишь даровала виновникамъ житѳ, але ѳще зверхъ того угостила ихъ щедро и пустила свѳѳѳдно домѳвъ. Тымъ способомъ многѝ отцѣ, мужѣ и братя зверненѝ зѳстали назадъ своимъ родинамъ.

Стануло на тѳмъ, що засудомъ трибуналу 40 духовникѳвъ въ окрестныхъ парохіяхъ, преданыхъ православію, ѳдсуджено ѳдъ приходскихъ церквей, а церквы ѳддано уніяцкимъ священикамъ до справованя. Въ наслѣдство тыхъ и тымъ подѳѳныхъ поступкѳвъ княгинѣ Анны-Алойзы, предпринятыхъ въ корысть церковнои уніи, унія на просторонныхъ дорахъ княгинѣ такъ була розширилась, що не було на цѣлѳмъ тѳмъ просторѣ нѣ одноѳ православноѳ церквы и нѣ одного православного духовника. Навѣть зъ иншихъ маѳтностей и зъ пѳдъ иншихъ владѣльцѣвъ приходили православнѝ духовники до Острога и тутъ принимали унію. Княгиня Анна-Алойза назначила була навѣть нагороду для тыхъ рускихъ священикѳвъ, котрѝ на свято Божого Тѣла приѣджали на процесію и при выставленыхъ олтаряхъ въ слѣдъ за латиньскими священиками читали чотыри евангелія въ языцѣ руско-славяньскѳмъ.

Коли такъ княгиня Анна-Алойза щепила и ширила унію въ пѳдвластныхъ собѣ мѣстахъ, мѣсточкахъ и селахъ межи своими пѳддаными — наступила велика война домашна въ рѣчпосполитѳй польскѳй, пѳднесена гетманомъ Богданомъ Хмельницкимъ.

Соспѳльнѝ катастрофы, котрыми перепѳвнена була та война домашна, принудили були княгиню Анну-

*) Stebelski str. 90: „Przez ten przekop był wysoki, jako i teraz jest, most do samej bramy zamkowej i do wspomnionej cerkwi tuż za bramą po lewej stronie na wyniosłym pagórku zmurowanej.“

**) Stebelski str. 90: „Już to się między innemi ogłosiło było, jako słudzy księżny rozkazu pani swej blisko przeszłej nocy z soboty wielkiej na niedzielę idącej wydobyli skrycie trumnę z ciałem czyli kośćmi ojca jej księcia Aleksandra z grobu cerkwi pomienionej“.

***) Ключѣ до церквы находились вѣдай постоянно въ рукахъ православного священика а заразомъ приходника Острога, котрый то приходъ по ѳдданю церквы св. Тройцы Єзуитамъ правдоподѳбно до замковои церкви перенѣсъ ся.

****) Stebelski str. 91: „Wielką do tego (т. ѳ. до отвореня гробу и выдобутя тлѣнныхъ останкѳвъ зъ гробницѣ пѳдземноѳ) sposobność dla otwarcia swego (т. ѳ. церквы замковои) przez całe nocne nabożeństwo, jak zwyczaj u Rusi po tę porę, dającej“.

*****) Ту здаѳ ся, въ костелѣ Єзуитѳвъ, ѳдбулось обмываніе костей и посвященіе ихъ черезъ Єзуита, коли подане Львовскои хроники буквально возьмемо.

*) Описує тоѳ приключеніе Stebelski въ Genealogii książąt Ostrogskich (Lwów, 1867) стор. 92, зсылаючись на переховань традиціи. „Ja to tu wypisałem, com z ust kilku poważnych i sędziwego wieku osób, podania przodków o tem dobrze pamiętających, słyszał w Ostrogu i czego ani w Niesieckim, ani w żadnym dziejopisie wyczytać nie zdarzyło mi się“.

Алойзу два разы опустити Острогъ и зъ всею службою своєю переселити ся до Великои Польщи. Подчасъ войны тои взволнованый людъ спаливъ коллегію ОО. Єзуитовъ основану и збудовану великимъ накладомъ княгинѣ Анны-Алойзы въ Острозѣ при церквѣ святои Тройцы, котру она Єзуитамъ даровала.

Княгиня Анна-Алойза, щобы вынагородити страту нанесену Єзуитамъ черезъ повстанє Хмельницкого, заложила для нихъ монастырь въ Ярославли року 1653. Слѣдующого року (1654, 27 Сѣчня) умерла она въ Рацацю въ Великой Польщи безъ всякого потомства.

По укончено войны домашнои и по успокоєню рѣчпосполитои одновлено коллегію ОО. Єзуитовъ въ Острозѣ и збудовано при нѣй величавый костелъ. До подземныхъ гробниць того костела привезено року 1713 зъ Кракова тлѣнни останки княгинѣ Анны-Алойзы и зложено ихъ тамъ побочь гробу мужа єи, Ходкевича. Дорогоцѣнни и величави надгробни памятники тыхъ супруговъ стояли єще року 1780, въ котромъ то часѣ монахъ-Василіянинъ Стебельскій, передавшій намъ ту традицію о Аннѣ-Алойзѣ, звѣджувавъ Острогъ. (Було то вже по первомъ подѣлѣ Польщи за панованя Станислава Понятовского*).

По знесеню Єзуитовъ въ Польщи, за призволенємъ короля Понятовского, згаданый костелъ вразъ зъ коллегіею и школами одданый зоставъ Василіянамъ-унитамъ, котри єще довшій часъ по прилученю Волыня до Россіи (при слѣдующомъ подѣлѣ Польщи) въ нихъ учили и церковни богослуженя справовали, поки по знесеню уніи и заведеню православія въ такъ званыхъ провинціяхъ забраныхъ (1839) зъ Острога не уступили.

Колька вѣковъ минуло одъ часу приключеній, що мы тутъ описали, а величавый замокъ Острога и не менше величавый костелъ повзуицкій, у стопъ замковои горы великимъ накладомъ зъ церквы святои Тройцы перестроєный и одновленый а потомъ Василіянамъ переданый, лежатъ днесь уже въ руинахъ!

(Конець буде.)

*) Русины-униты мали єще тогды власного митрополита Язона Яноша Смогоржевского, архіепископа Полоцкого.

ВЪ ПЕРЕМЫШЛИ НА ПОДЗАМЧУ...

Въ Перемышли на Подзамчу
Зазуля ковала;
При трехъ крестахъ на горбочку
Дѣвчина стояла
И русяву косу свою
Въ цвѣты прикрасила,
Оченята на всходъ сонця
По Руси пустила.
Тай думала довгу думку,
А личко свѣтило,
Якъ то сонце чисте, красне,
Що въ дали сходило
На привѣтъ для неньки нашой,
На привѣтъ могиламъ,
На привѣтъ Сяну водицямъ
Тай тымъ деревинамъ,
Що Подзамче, князѣвъ рускихъ
Памятку, обняли
Тай двѣ башнѣ чужи, вражи
Шумомъ проклинали.

А дѣвчина якъ зорничка
Рученьки зложила,
Уклякнула подъ крестами
И такъ ся молила:
„О Боже великій, що высоко въ небѣ
Тымъ сонцемъ поводишь ясненькимъ,
О будь намъ потѣховь въ недоли, въ потребѣ,
И будь намъ все батькомъ миленькимъ!
И ласку Ты свою, о царю нашь милый,
Зверни на насъ, дѣти вѣрненьки,
Щобъ Русь та святая скрѣпила ся въ силы,
Прогнала всѣ горя тяженьки!...“
И скончила, перестала,
Вѣночокъ извила
И цвѣтками весняными
Три кресты обвила.

А зазуля-зазуленька
Рай-долю ковала,
Якбы милой дѣвчиноньцѣ
Въ одповѣдь сказала:
Гей, море заграє, засвѣтятъ ще зорѣ,
И гомонъ роздасть ся по степу,
И вѣтру крылами погонитъ гдесь въ горы
И гукне по скеляхъ вертепу.
И встане Русь, встане, якъ сила одна,
Якъ Самсонъ скрѣплена, хороша,
И звергне оковы и стане сама
Цвѣтуча и мила якъ рожа.

В. И. Маслякъ.

Баль рускихъ богослововъ.

Въ нѣмецкой и французскій литературѣ часто здыбати ся можна зъ розправами про нашь край, нашихъ людей, нашу литературу. Гдеякі авторы пишутъ о насъ посля власныхъ спостережень и власныхъ студій и выходитъ тогды праця совѣстна, поважна, зъ многихъ взглядовъ навѣть для насъ поучаюча. Жіючи на Руси мы до нашихъ народныхъ, злыхъ и добрыхъ, сторонъ такъ навыкли, що часто не умѣємо одно одъ другого розрожнити и въ патріотичномъ порывѣ все своє або надмѣрно ганимо, або перехвалюємъ. Чужосторонный писатель оцѣняє нашi справы зъ большимъ холодомъ, онъ скорше розбере нашi недостатки и нашi достоиньства и подъ тымъ взглядомъ судъ его заслугує на нашу повну увагу.

Зъ другои стороны суть и писателѣ несовѣстнi, котрi зъ наслуху, посля чужихъ намъ некорыстныхъ информацій, або зъ власнои фантазіи, пишутъ всякого рода клеветы и дурньства про рускій народъ. Для примѣру наведемо одинъ новѣйшій фактъ. Подчасъ послѣдного побыту цѣсарского въ Коломыи зъѣхалось туды много дописователѣвъ газетъ нѣмецкихъ. Бандерія гуцульска, котра въ Коломыи творила прибочну стражь цѣсарску, була истинно незвычайнымъ появомъ и впровадила чужосторонныхъ гостей въ правдивый восторгъ. Всѣ они запытували: кто тi Гуцулы? якои они народности? якои вѣры? яка ихъ исторія? — и посля одержаныхъ информацій представили потомъ той людъ всѣляко въ своихъ справозданяхъ. Одна зъ Вѣденьскихъ газетъ (Wiener Tagblatt) опираючись, якъ сама повѣдає, на польскихъ информаціяхъ, помѣстила розправу о Гуцулахъ, переповнену найбольшими нѣсенѣтницями. Зъ газеты тои довѣдались Нѣмцѣ, що Гуцулы суть окремымъ не-славяньскимъ племенемъ, що въ цѣлой гуцульщинѣ нема нѣ школъ, нѣ церквей, нѣ священиковъ, що у Гуцуловъ одно лишь желанє заховалось традиційно до нынѣ: желанє якъ найскоршого воскресеня Польщи!!! Посля автора тыхъ нѣсенѣтниць „славный єнералъ гуцульскій“ Добошь живъ въ часахъ розбору Польщи и онъ — той „славный єнералъ“ —

*

зъ численнымъ войскомъ воюваръ противъ Австріи въ цѣли поновного ôдбудованя польскои шляхетчины!!!! Ясна рѣчь, що зъ такихъ розправъ нѣ Нѣмцѣ нѣ Русины богато научитись не можутъ.

До важнѣйшихъ писателѣвъ чужостороннихъ, котрй людъ рускій пôзнали докладнѣйше и зъ бôльшими симпатіями до него ôдносятъ ся, належатъ Сахеръ-Масохъ и Ем. Францосъ. Первый бере предметъ до своихъ оповѣдань зъ галицко-руского житя и пише по части въ языцѣ нѣмецкôмъ, по части въ французскôмъ; вторый зъ нихъ знаный намъ бôльше зъ совѣстныхъ розправъ про руску литературу, — ôнъ пише тôлько по нѣмецки.

О Сахеръ-Масоху выражае ся польска публицистика дуже неприхильно, разъ для того, що Сахеръ-Масохъ въ письмахъ своихъ выступае яко Русинъ и зъ любовею пôдноситъ свѣтлй стороны нашого народу; въ-друге для того, що ôнъ безпощадно выступае противъ польскои „тромтадраціи“ и неприхильно выражае ся о польскôй шляхтѣ. Думаємо, що тй поводы зовсѣмъ єще склоняти насъ не повиннй, щобы на чоловѣка для Руси заслуженого и Русь передъ свѣтомъ величаючого, кидати каменемъ и платити невдячностею за єго безперечно великй заслуги для галицкои Руси*).

Недавно помѣстивъ бувъ „Родимый Листокъ“, выходящій въ Чернôвцяхъ, одну повѣстку Сахеръ-Масоха въ перекладѣ на языкъ рускій и показалось, що по ôдкиненю гдеякихъ романтичныхъ и повѣстярскихъ прикрасъ повѣсть въ цѣлости представляє зовсѣмъ вѣрно нашй народнй ôдношеня и потребы. До тогожь результату дôйти муситъ кождый читатель, що критично студіює литературнй творы Сахеръ-Масоха. Власне сими днями одержали мы ôдъ одного писателя рускаго критичный поглядъ на творы Сахеръ-Масоха вразъ зъ выписами важнѣйшихъ мѣстець, въ котрыхъ представляє авторъ житє селянъ рускихъ и народнй рускй звычаѣ. Цѣкаву тую розправу подамо въ числѣ слѣдующôмъ, а натеперь подаємо въ перекладѣ уступъ зъ утвору Сахеръ-Масоха „Баль рускихъ богословôвъ“. Єсть то характеристичный образокъ зъ житя священическаго, въ котрôмъ авторъ семейне и сосnôльне житє рускаго священика съ великою прихильностею, хотяй пересадно, представляє**).

Рускимъ богословамъ не богато лишаєсь свобôднаго часу для вôльнаго выбору будущои товаришки житя, проте женитьба бôльше иде поспѣшно. Для женитьбы служатъ головно феріи лѣтнй и тогды то ôдбуваютъ ся подорожи ôдъ однои плебаніи до другои; єсть то часъ невымушенои товариской жизни и невинныхъ увеселеній. Въ нынѣшныхъ часахъ спосôбъ той женитьбы и невыгôдный и недостаточный, длятого вынайдено щасливу мысль, молодѣжь обоєго пола разъ въ роцѣ спровадити до мѣста. Такъ повставъ баль богословскій, котрый щорôчно въ мясницѣ ôдбуваєсь во Львовѣ и щорôчно сотками молодыхъ сердець порушае и сотки паръ лучитъ до житя.

То не той баль, якъ въ нѣмецкихъ або французскихъ сторонахъ, где являютъ ся дѣвчата и жены — єдино для моды и хиба на те, щобы приныхомъ строѣвъ ôдстрашити молодцѣвъ ôдъ женитьбы. На балю рускихъ богословôвъ не стараютъ ся зовсѣмъ о приныхъ лискучій, а тôлько щобы приподобати ся скромными домашными честнотами; не ходитъ тамъ о позыскане сотень молодыхъ очей, але о одно вѣрне серце; ту забавляютъ ся зовсѣмъ поважно и честно.

Зъ цѣлого краю на той великій день прибуваютъ рускй священики зъ женами и доньками, а семинаріи высылаютъ всю свою учену и веселу молодѣжь, надѣю и гордôсть народу, на той рѣдкій праздникъ.

Саля представляє рѣдкій видъ. Отцѣ въ священическихъ одежахъ; зарôвно въ священическôй одежи и веселй красивй молодцѣ. Безперечно, хороша то и крѣпка раса, тое руске священьство. Дивишь ся на молодыхъ людей въ священическôмъ строю, на дѣвчатъ въ скромнôмъ домашнôмъ уборѣ — и ледви може догадуешь ся, що то потомки давныхъ рускихъ родôвъ боярскихъ, котрй въ часахъ польского гнету ратувались пôдъ покровъ церквы, щобы ту спасти предкôвскій звычай и мову. Гдеякй зъ тыхъ молодыхъ богатырѣвъ-богословôвъ дѣлаютъ вражене, якобы тôлько нарокомъ, для жарту, замѣняли предкôвскій панциръ и давный мечь на скромну одежь богословску, а не бракуе гордыхъ красныхъ дѣвиць, котрй гôднй суть роскошне плече пристроити въ княжескй горностаѣ.

Свѣжа та и сильна молодѣжь майже вся высокого росту. Молодцѣ маютъ щось рицарского, неразъ геройчного въ собѣ, дѣвчата красну стать, а лице повне выразу и шляхотныхъ чертôвъ здраджуе интелигенцію, характеръ и добродушнôсть. Въ цѣлôй сали не побачишь нѣ одного молодця хирлого, нѣ одного дѣвчати блѣдого — всѣ уста свѣжй: вода и кровь. Дармо ту шукати будешь за тыми очайдухами, що имъ обмерзъ свѣтъ, що въ зараню лѣтъ пережились, що передъ часомъ дозрѣли. Тая спеціяльнôсть западнои Европы, яка за кождою ступою насъ мерзитъ и знеохочае, на галицкôй Руси майже не знана.

Одна нôчь, балева нôчь, дарована богословамъ и донькамъ священикôвъ — якйжь она чувства не будитъ въ молодыхъ серцяхъ! Въ тôй ночи видятъ ся многй въ першій, а може и въ послѣдній разъ; въ тôй ночи часто мусятъ они выбирати, перечути въ собѣ цѣлу скалю, всѣ степенѣ любови, перебути цѣлый романъ ôдъ первого пôзнаня ажь до обрядового сватаня. Каяне зъ выбору єсть рѣдкимъ гостемъ въ домѣ священическôмъ и всюды на Руси супружества богословскй уважаютъ ся взорцевыми, найщасливѣйшими. Поясняєсь то по части и тымъ, що у богослова перша женитьба єсть вже и послѣдною; нового выбору въ житю не буде. Не дивно, що така єдина и нѣчимъ незаступима жена уважае ся якбы дорогоцѣннымъ скарбомъ и стае ся божищемъ для мужа, безъ взгляду чи она красна чи нѣ, чи богата чи убога, чи добра чи зла; ю почитаютъ мовь богиню а стерегутъ и пестятъ якъ любу дитинку — мовь невольничо всѣ слухаютъ єи волѣ и бажань.

Жена рускаго священика правигъ часто и мужемъ, и домомъ, и парохіею — зъ властею неограниченою. Єсли вже кожда инша женьщина мимо всякихъ публичныхъ и тайныхъ протестôвъ свого мужа узурпуе собѣ право власти, право держаня мужа „на шнурку“ — не дивно, що особливо жена рускаго священика єсть законною, цѣлымъ свѣтомъ узнаною панею. Всѣ селяне, якъ то звычай на Руси, цѣлуютъ ёй локоть, рубцѣ одежи, колѣна, гдеколи ноги; не-селяне цѣлуютъ ёй руки. Въ своёй хатѣ рядитъ она зъ престола, подôбно до якои царицѣ давнѣйшихъ часôвъ. Одна морщинка на єи чолѣ заненокоюе цѣле село, всю парохію...

Мовь рѣдку заграничну ростину плекае мужь-священикъ свою жену, щобы охоронити ôдъ вогкого нездорового повѣтря, ôдъ утомляючои роботы. Неразъ побачишь рускаго

---

*) Якъ велика ненависть до Сахеръ-Масоха у Полякôвъ, найлучшимъ доказомъ, що книгарнѣ польскй во Львовѣ не лишь оповѣдань С. М. на складѣ не маютъ, але навѣть „z zasady“ спровадити ихъ не хотятъ, если того кто зажадае. Зъ тои причины навѣть многй Русины, не видѣвши зъ роду тыхъ оповѣдань, выражаютъ ся некорыстно о авторѣ, опираючись єдино на тенденційныхъ голосахъ польскихъ.

**) Сцена „балю богословского“ при гынѣшнôмъ станѣ рѣчей выдае ся не зовсѣмъ вѣрною ч лишь якбы придумкою повѣстярскои фантазіи. Кто однако памятае першй балѣ рускй по 48-ômъ роцѣ и балѣ рускй въ 60-ыхъ рокахъ (за бл. пам митрополита Яхимовича), признати муситъ бодай въ части слушнôсть оповѣданю Сахеръ-Масоха. Авторъ тогды въ Галичинѣ живъ и зъ рускими кругами зносивъ ся, и на пôдставѣ власныхъ спостережень подавъ той образъ зъ житя священического. (Оповѣданс „Ball der Theologen“ печатане було сего року въ Вѣденьскôй урядовôй „Wiener Abendpost“ въ фелетонахъ зъ дня 2 и 4 Жовтня.)

священика бѣдного, що жіє кукурузою, горохомъ, бараболями, бобомъ, котрый носитъ ся въ одежи старôй, въ немоднôмъ старôмъ капелюху, въ чоботахъ ушитыхъ сельскимъ самоукомъ-шевцемъ — але жена не буде терпѣти недостатку: для неи найде ся строй и модный и богатый, и кожушокъ та шовки найдутъ ся.

Поєдинче и одностайне єсть житє на уєдиненôй рускôй плебанiи, але житє здорове, крѣпке, въ котрôмъ родятъ ся и закореняютъ ся чесноты народу. Мужь въ освященôй одежи при олтарѣ вразъ зъ цѣлою громадою взноситъ молитвы и серця до Бога, ôнъ голоситъ зъ проповѣдницѣ безсмертнй правды и тую божеску науку, що проповѣдавъ Спаситель міра, ôнъ будитъ въ простыхъ але добрыхъ серцяхъ парохіянъ своихъ жаль и покуту, ôнъ вѣрныхъ сповѣдає, причащає, новонародженыхъ креститъ, любящихъ благословитъ, умирающимъ и середъ жару сонця и середъ заметели снѣжнои несе ôдважно и безъ докорôвъ святй Тайны Господнй.

Не менше великй и красній суть обовязки, якй жена священика въ вузкихъ границяхъ свого дому выповняє. Черезъ ню передовсѣмъ стоитъ дôмъ священика взорцемъ для цѣлого села. Не найдешь ту тыхъ новомодныхъ ôдношень межи мужемъ а женою, якъ часто въ французскôмъ товариствѣ, не найдешь и тои марнотравнои господарки, котра часть польскои а навѣть угорскои шляхты завела въ руки жидôвскй а ôдтакъ звела на костуръ жебрачій. Не лишь супруги, отцѣ, дѣти селяньскй, такожь господынѣ и рôльники находятъ добрый примѣръ въ домѣ священика.

Ôдъ ранку до вечера занята жена священика своимъ господарствомъ, домомъ, выхованємъ дѣтей яко господыня и мати добра и розумна. Навѣть знаю выпадки, що жена священика сынамъ своимъ поправляла — латиньскй задачѣ. Колижь прийде вечеръ, кругъ родинный около неи громадитъ ся: честивый мужь зъ довгою турецкою люлькою, дѣвчата занятй своими домашными робôтками, въ добавокъ кôлькохъ добрыхъ приятелѣвъ або сусѣдъ. То єсть єи весь свѣтъ. Лѣтомъ громадятъ ся въ тѣни старои липы, зимою при великôй печи, що всѣхъ освѣчає магичнымъ и приятнымъ свѣтломъ. А коли надôйдутъ тй чаровнй довгй вечеры, вечерницѣ, то женьщины прядутъ, и всѣ тихо и пильно наслухуютъ стародавныхъ баёкъ та казокъ, дивнодивныхъ исторій и оповѣдань, або прекрасныхъ людовыхъ пѣсень.

Коли на дворѣ снѣговиця и купы снѣгу ôддѣлятъ плебанію ôдъ прочого свѣта, кружокъ родинный єще бôльше малѣе. Тогды газеты рускй приносятъ вѣдомости изъ всѣхъ земель, и вѣсти тй обговорюютъ ся зъ честнымъ завзятємъ, якъ зарôвно чистнй суть и чувства, котрй ту выголошуютъ ся за цѣсаря (котрого образъ красуе ся на стѣнѣ), за край, за державу, за отчину. Тутъ засновуютъ ся нитки, котрй правлятъ политичнымъ житємъ народу, бо священикъ рускій въ повнôмъ значеню єсть провôдникомъ свого люду, ба многй нитки народного житя выпряжуютъ ся часто руками священическихъ женъ...

И такъ минаютъ лѣта въ рускôй плебанiи, ажь наконець приходитъ день, коли честный парохъ любезну жену свою старанно, майже тревожливо, обвине въ велике футро а по можности єще въ рôжнй поменшй теплй кожушки, и ôдвозитъ ю вразъ зъ дорослыми дѣвчатами до найблизшои стацiи желѣзницѣ. Єсть то день, въ котрôмъ вѣчно красна мати свои цвитущй доньки везе на баль богословскій...

На балю вже инше житє. Инакше бьютъ ту серця молодежи, нѣжь при огнищи домашнôмъ. Отцѣ и матери сидятъ рядомъ, стискаютъ ся за руки и придивляютъ ся веселому рухови молодежи и зъ усмѣхомъ щастя пригадуютъ собѣ тую нôчь балеву, коли самй заключили дожизненный союзъ; пригадуютъ собѣ красній надѣ, що въ ту нôчь зацвили, зъ котрыхъ однако многй и доси не сповнили ся...

ДО П°.

II.

Десять разъ по трийцять днѣвъ уже минуло,
Якъ я ся зъ тобою сердечно прощавъ,
Якъ по разъ остатный оченько глянуло
На тебе, богине, якъ я ôдъѣзджавъ...

Та хоть на мадярскôй, на чужôй земляци
Одинъ-одинокій, чужій межь чужими —
Скоро нагадаю тотй вечерницѣ,
Заразъ я веселый, мовь свôй межь своими.

И теперь мовь виджу, якъ при пѣсни твоѣй
„Ой зôйди, зôйди...“ и „Ще не умерла...“
Сиджу я утѣшный, щасливый мовь въ раю.
И теперь мовь чую: тлѣє въ души моѣй
Искра, що ты окомъ въ лоно єи вергла,
А твôй образъ въ серцю ангеломъ витає...

Брукъ н. Л., въ Серпню 1880. *М. Сильскій.*

НЕДÔБРАНА ПАРА.

(Оповѣданє зъ житя люду. — Написавъ **Дан. Лешкій**.)

Якъ я ще паробочивъ, жила въ нашôмъ селѣ дуже гарна дѣвчина, Ксенею звала ся: румяна, круглолица, чорноока, бѣленька, чепурна така, що тôлько бери та пиши на паперѣ єи красній косочки та чорнй мовь уголь бровенята. Батько єи бувъ сильный, рослый хлопъ; ходивъ до Борыслава, крутивъ корбою, неразъ и нôчь и день, а гдеколи лазивъ и до штольнѣ, бо бувъ силы незвычайнои: и медведя зваливбы своею дорôдною рукою. Мати Ксенѣ була якась Нѣмкиня; Стефанъ зъ нею оженивъ ся, служачи ще за молодыхъ лѣтъ на Нѣмцёхъ; дѣти помимо того були всѣ крещенй въ церквѣ и говорили тôлько по руски. Ксеня росла та росла мовь калина, а мати тѣшила ся нею мовь дорогимъ каменемъ. Стефанъ не бувъ богатымъ чоловѣкомъ; мала лѣпянка а при нѣй якась зъ плотôвъ мерзою пошита шопа — було єго цѣлымъ господарствомъ. Катля, матерь Ксенѣ, була доброю господынею, але не було на чôмъ господарити. Стара часто думала надъ долею своихъ дрôбненькихъ дѣточокъ, часами и заплакала, та неразъ сама до себе говорила: „Сенько, якъ Сенько — дасть собѣ раду; нôдросте, змôцнѣє, буде ходити зъ батькомъ до Борыслава, заробитъ и на свиту и на чоботы, зможе коло себе и друге погодувати... Але що зробитъ моя сердечна Ксеня? Бѣднятко выросло нôдъ окомъ моѣмъ, не знає що голодъ и холодъ, а колись прійде и недоспати и недоѣсти... О, кобы серденько тото ôддати хотяй за якого богатого!“

Такъ неразъ думала стара Катля, а слёзы мовь перлы котили ся пожовклымъ личкомъ. Бувало донька спитъ солодкимъ сномъ нôдъ окомъ ангела-хранителя, а бѣдненька мати мовь сивенька голубочка сидѣла при блѣдонькôмъ свѣтлѣ каганця та щебетала молитовь за долю и щасну судьбу своєи доньки.

Тогды въ нашôмъ селѣ живъ такожь Иванъ, прозваный ôдъ людей Кривымъ. Та бувъ по правдѣ калѣка: одна нога мовь у маленькои дѣтины, а на правôй руцѣ нестало пальця; лице довге и чорне. Майна у него було досыть; старый єго отець, умираючи, зôставивъ все на него,

бо мати передъ тымъ була упокоилась. Иванъ господаривъ добре, тôлько нестaвало єму помôчницѣ. Кôлька разôвъ хотѣвъ женити ся, але жадна дѣвчина ити за него не хотѣла.

Отъ якось въ зимѣ — було то по колядахъ — запукавъ ктось до низенькои хатины старого Стефана; прiйшли люде: Юрiй Скôрникъ и Илько Манашь. Посѣдали бѣля стола на лавѣ, выймили (якъ то вже звычай) горѣвку, почастували Катлю и Ксеню, тай зачали розмавляти то о господарцѣ, то о скотинѣ, то Богъ зна' о чôмъ. Въ кôнци запытавъ ся Илько старои, чи Ксеня не пôйшлабы за Ивана Кривого. Катля задумала ся, щось зôтхнула, а по хвили ôдповѣла: „Милѝ менѣ слова вашѝ, панове, але самѝ бачите: старого нема дома, а я сама не могу рядити долею моихъ дѣтей. Зачекайте до недѣлѣ; въ суботу верне старый зъ Борислава, то може зъ того що и буде“. Сватове посидѣли ще троха, побесѣдували, а въ кôнци уже пôдъ вечеръ попращали ся тай ôдôйшли. Катля повеселѣла, тѣшила ся, що до доньки зачинаютъ люде слати; бѣгає щаслива зъ утѣхи та цѣлує свою Ксеню...

Отъ вже и субота. Стефанъ вернувъ зъ Борислава, поприносивъ гостинцѣ и старôй и дѣтямъ. Але Катля на колачики и не дивитъ ся, приставила вечерю, сѣла коло чоловѣка тай почала щось тихо до уха шептати. Уже другiй разъ когуты запѣяли, а Катля и Стефанъ сидятъ єще при блѣдонькôмъ свѣтлѣ каганця и нараджуютъ ся надъ долею своси доньки. Та, видно, хитра Нѣмкиня въ кôнци перемогла. „Твоя правда!“ промовивъ Стефанъ: „хоть не буде любити, але буде мати достатки — ще и мы на старôсть до неи ся притулимо. Иванъ — богатыръ!“

Потôмъ приступивъ до ôкна, глянувъ на небо, тай якбы затревоживъ ся. „Огъ, покотилась по небу зôрочка, тай счезла. Вѣдавъ недобрый то знакъ!“

„А чи разъ то котятъ ся звѣзды по небу!“ — ôдповѣла Катля.

„Кажутъ, що мѣсяць — то молодый, а зôрка — то молода. Отъ и тому я неспокôйный!“

„Якбы оно правда, то и у насъ на Нѣмцяхъ, такъ бы вѣрили. Тажь и тамъ суть люде розумнѝ!...“

„Правда! суть!“ — ôдповѣвъ, повеселѣвши Стефанъ, и зновъ глянувъ до ôкна.

Косарѣвъ на небѣ вже не було видно. Часъ спочити. Катля зôбрала зо стола начинє, помыла, ôдмовила молитовь, подивила ся ще до спячихъ дѣтей, тай такожь спочила.

На другiй день по службѣ Божôй прiйшли зновъ старосты. Стефанъ и Катля намовили дѣвчину, щобы дала Иванови хустку, а старостамъ ручники. Ксеня послухала. Незадовго потôмъ ôдбули ся и *„вынкоплеты“* и *„спросины“*, а въ кôнци и весѣлє. Кривый привѣвъ Ксеню до себе тай зачали господарити. Ксеня тѣшила ся достаткомъ, новымъ краснымъ строємъ: червоною мовь кро ь запаскою, рантухомъ та красно вымережанымъ завитємъ — а бѣдна сердечна не загляне своєю душею въ темне море будучности, не гляне на свого судженого, не пытає сама себе, чи може она го любити, чи може бути жичливою для него, упослѣдженого зъ роду а просмѣяного ôдъ людей...

Отъ такъ то плыли, мовбы хвилѣ по нашôмъ старенькôмъ Днѣстрѣ, дни за днями. Молодята крутили ся коло хаты та худобины, а старый Стефанъ тѣшивъ ся, що за богача доньку ôддавъ; а Катля ходила що дня до зятя та учила доньку, якъ то ся господарує.

А мôй братчикъ Федоръ якось посоловѣвъ ôдъ весѣля Ксенѣ; зморщивъ чоло, спустивъ голову на груди тай ходитъ мовь не свôй. Ôнъ бувъ молодый въ розквѣтѣ, и сердечно жалувавъ за Ксенею. Они обоє зросли разомъ, выпестили ся та выколысались майже пôдъ одною стрѣхою; они обоє маленькими дѣтьми лѣпили домки зъ глины, обоє бѣгали по лузѣ та сплѣтали собѣ вѣнки, обоє голубили ся на вечерницяхъ та спѣвали одно другому красниѝ пѣсни. А теперь Богъ розлучивъ ихъ навсегда; панъ-отець звязали Ксеню зъ Иваномъ. — Федоръ зôставъ ся самъ мовь былинка въ поли. Бувало я пытаю ся єго: „Що тобѣ, братчику? скажи, та повеселѣй бодай на годинку“. А ôнъ все лишь думає та думає.

Минали лѣта — нашѝ старенькѝ батько вже и зачали на мене кричати, чому я не женю ся. Бувало говорятъ: „Подиви ся, мати умерла, сестры поôддавались, васъ двохъ самыхъ зôстало ся — нема кому нѣ ѣсти зварити, нѣ выпрати, нѣ воды зъ рѣки принести; якжежь довго будемо такъ бѣдити?... Отъ оженись, Василю, приводи яку добру невѣстку, то она може и менѣ старому свѣтъ зайде. Не ôдкладай зъ дня на день, бо *„молодый вякъ мовь калиновый квѣтъ“* — незадовго пожовкне, листє опаде и тогды вже за пôзно. Хвалити Бога, ты выйшовъ зъ *клясу*, вже тебе не возьмутъ до войска“.

„Добре, батечку, учиню вашу волю, буду ôдъ нынѣ шукати собѣ подруги“ — ôдповѣвъ я.

И дѣйстно почавъ я бувати то по весѣляхъ, то по вечерницяхъ, то по *„свальбинахъ“*, то по празникахъ. Батько вже и бояли ся, щобы я не розволочивъ ся, та стали набирати, що я роблю, чому де вже разъ не оженю ся та не зачну господарувати, протрачу — кажутъ — цѣле житло.

„Ну, та якъ менѣ, батечку, женити ся, — кажу — коли менѣ въ нашôмъ селѣ нѣ одна дѣвчина не подобала ся. Най єще роздивлю ся помежи свои и стороньскѝ дѣвчата, то може котра подобає ся, пристане до серденька, а тогды попросимо панъ-отця, щобы повязали насъ“.

И зновъ собѣ гуляю то на вѣнкоплетахъ, то на весѣлю, то по празникахъ; а бѣдный мôй сердечный братчикъ сумує та сумує, Богъ зна' чого — все сидитъ дома та доглядає худобины. Вже и батько почали журити ся, що єму стало ся, чому ôнъ такъ змѣнивъ ся.

Настала весна. Все на божôй землицi зазеленѣло ся, луги та лѣсы прибрали ся въ зелене листє та свѣжѝ молоденькѝ квѣтки, рѣчка наша заграла чистою водою, а птахи, що повернули зъ теплого краю, заспѣвали свои красниѝ пѣсоньки; все радує ся, миръ божiй на поли; одниѝ садятъ, другiѝ сѣютъ, третiѝ орютъ. И мы оба зъ братомъ взяли плугъ та поѣхали въ поле; оремо та сѣємо зъ Богомъ. Тато часами тôлько выберутъ ся въ поле, пôдпираючись на палицю, пообзираютъ, похвалятъ насъ тай вертаютъ до дому.

Якось въ саму недѣлю „шуткову“ Федоръ зôбравъ ся. Взявъ нову скатертяну полотнянку, лосёвый ремѣнь помазаный жовтою глинкою, зъ блищачими гузиками, пасовѝ чоботы, сиву шапку, прутикъ лозы зъ густыми *„гусятами“* тай пôйшовъ до церквы. Я зъ батькомъ зôбрали ся такожь тай пôйшли и собѣ до церквы. Панъ-отець посвятили шуточки, поблагословили тай ôдпустили людей до дому. Миръ божiй мовь мурашки высыпавъ зъ церквы тай отъ и затримавъ ся. Начальникъ ставъ щось говорити; при кôнци писарь зачавъ зъ довгого синого письма читати; читавъ Пилипа Боднара и Юрка Савинового, а въ кôнци и мого братчика Федора; читавъ, що они всѣ маютъ ставити ся по свiтахъ до асентерунку. (Конець буде.)

Письма рускихъ Галичанъ

ДО МИХАЙЛА ПЕТРОВИЧА ПОГОДИНА

въ лѣтахъ 1836—1861.

(Дальше.)

Въ поданой біографіи нодднесли мы заслуги Зубрицкого около розбужденя народного духа въ Галичинѣ, его глубоку ученость и незвычайну трудолюбивость ажь до послѣдныхъ дней житя. Лишаюсь теперь сказати колька словъ о негативныхъ результатахъ его дѣяльности.

Звычайно закидаютъ Зубрицкому:

1) що онъ знищивъ библіотеку Института Ставроп. и библіотеку монастыря Василіянського, высылаючи зъ нихъ всякій старй книги, рукописи и грамоты въ Россію;

2) що онъ вже одъ 1843-ого року словомъ и дѣломъ супротивлявъ ся розвоєви малорускои литературы въ Галичинѣ и тымъ способомъ розбудженого духа народного наново приспавъ;

3) що онъ въ своихъ письмахъ загалъ нашого священьства представлявъ изъ стороны некорыстнои, хотяй до року 1860 справы рускій выключно лишь на священикахъ стояли.

О скольско въ тыхъ замѣтахъ правды, зъ горы рѣшати не хочемо. Читателѣ „Зорѣ“ вытворятъ собѣ судъ самій на подставѣ листовъ Зубрицкого, котрыхъ содержанє подаємъ понизше зъ найбольшою точностею.

Письмо перше зъ дня 20 лат. Серпня 1839 писане було до Марієнбаду въ Чехахъ, где въ ту пору пробувавъ Погодинъ. Зубрицкій доноситъ, що написавъ въ польскомъ языцѣ исторію Руси за часъ одъ 1340 до 1596. Розправу тую держано черезъ два лѣта въ Львовскій цензурѣ, а одтакъ одослано до Вѣдня въ тайный цензурный комитетъ. Зубрицкій запитує, чи трудъ его не выдалобы „Историческое Общество въ Москвѣ“.

Дальше мовитъ Зубрицкій: „Я совѣтовалъ г. Компанѣвичу (Василіянинови), дабы онъ вамъ послалъ самую древнѣйшую книгу о священствѣ, во Львовѣ 1644 изданную, которая въ библіотекѣ св. Ануфрія находитъ ся!“ Такожь обѣцює Зубрицкій всякій рѣдкій книжки и рукописи, якій будь самъ посѣдае, будь где вынайде, выслати Погодину.

Письмо друге зъ дня 26 лат. Марта 1840. Зубрицкій посылае Погодинови Служебникъ Львовскій зъ року 1702 и розправу Григорія Яхимовича (познѣйшого митрополита): „Abhandlungen über die Regeln, nach welchen die Slaven des griechischen Ritus den Ostertag berechnen. Lemberg, 1836“.

Дальше въ листѣ такъ сказано: „Нѣтъ у насъ ничего лучшого; довольно и то, что мы удерживаемъ угасающую искорку русской жизни въ семъ краѣ. Что касается книгъ, прежде Уніей печатаныхъ, и рукописей, какъ скоро попадутся въ мои руки, отправлю немедленно къ Вамъ“.

При конци листу находитъ ся цѣкава приписка по нѣмецки: „Nachdem ich diesen Brief geschlossen habe, fand ich unter meinen Büchern noch ein kleines Euchologion vom 1720 und sende Ihnen selbes. Es gehört bei uns unter jene, welche mit Interdikt belegt sind. Sie werden entnehmen, dass man eben, so wie beim Служебникъ, Manches, was mit der Union nicht vereinbarlich war, ausgeschieden und neue Bögen abgedruckt habe“.

За высланій до Погодина старинній книжки и за одну историчну рукопись (котрои титулу не подано), проситъ Зубрицкій о „Штатсъ Календарь Россійской Имперіи зъ 1839 года“.

Письмо трете зъ 30 Серпня 1840. Зубрицкій посылае Погодинови розправу въ галицко-рускомъ нарѣчію около 1608 писану, въ котрій находились цѣкавій оповѣданя зъ першихъ часовъ уніи, оповѣданя очевидцѣвъ и участниковъ. „Я нашелъ это въ старой совсѣмъ пренебреженной книгѣ, которая теперь въ Ставропигіанской библіотекѣ обрѣтается. Естьли по причинѣ нашего простонародного языка не будетъ Вамъ въ угодность сей памятникъ, извольте его выслать къ г. Максимовичу; онъ можетъ воспользоваться имъ въ Кіевлянинѣ, который долженъ принимать статьи, какъ на великорусскомъ, такъ и на нашихъ нарѣчіяхъ“.

Четверте письмо зъ дня 16 Сѣчня 1841 не мѣститъ въ собѣ нѣчого важного. Довѣдуємось только, що всякій пакеты на адресу Погодина шли черезъ руки Гартенштайна въ Бродахъ.

Пяте письмо зъ дня 10 Марта 1841. Зубрицкій радує ся, що „Россійске Общество Исторіи и Древностей“ печатати буде его исторію и що его именовати хоче своимъ членомъ. На просьбы Погодина, щобы збирати матеріялы до исторіи уніи, Зубрицкій такъ одповѣдае: „Всякому здѣшнему русскому не дозволено заниматься этимъ дѣломъ; поводы я Вамъ изустно объявлю. У насъ ни исторіи, ни матеріяловъ сего рода нельзя издавать“.

Дальше доноситъ Зубрицкій, що вже укончивъ дѣло „Kronika miasta Lwowa“. „Стоила она меня много, много труда. Черезъ три года собиралъ матеріялы, а цѣлый годъ занимался почти ежедневно обработаніемъ, основывая всякое положенное factum на архивныхъ документахъ. Содержитъ она не только городскія произшествія, но и многія приключенія народовъ русскаго, армянского, жидовского, здѣсь обытающихъ касающихся. До обработки этого творенія ободрялъ меня шефъ нашей полиціи*).“

Зъ помежи надѣйныхъ рускихъ литератовъ въ Галичинѣ вычисляє Зубрицкій лишь Головацкого и Вагилевича. Цѣкава есть его слѣдующа замѣтка: „Зъ нашихъ рускихъ самыи кандидаты богословія порываются никогда до литературы, доколѣ живутъ въ семинаріи на казенномъ хлѣбѣ; но какъ скоро они получивъ священство принужденны думать о прокормленіи, вывѣтриваетъ у нихъ всякая ученость. Даже и опасно у насъ для молодыхъ людей и ихъ будущаго произведенія въ духовный чинъ, заниматься русскою литературою“.

Шесте письмо (тожь даты, що и попередне) вычисляє рожній учебній и литературній заведеня, якій въ той часъ находились во Львовѣ. Межи школами вычисляє ся такожь „Ставропигіанская русская школа зъ однимъ учителемъ, въ которой обучается русскому читанію, писанію, церковному спѣву и обрядамъ“.

О библіотекахъ рускихъ пише Зубрицкій: „Библіотека базиліянская у св. Онуфрія хотя и не отличаетъся количествомъ книгъ, но въ нѣй есть большое число древнихъ русскихъ церковныхъ, и нѣсколько русскихъ рукописей. Въ малой библіотекѣ института Ставропигіянского есть можетъ быть, самое большое число подлинныхъ грамотъ вселенскихъ Патріарховъ, какъ Цареградскаго, Александринскаго и Ерузалимскаго“. (Якъ увидимо зъ 9 листу, майже всѣ тій грамоты, въ оригиналѣ, пославъ Зубрицкій Погодинови.)

О друкарни Института Ставр. такъ выражае ся: „самая древнейшая въ свѣтѣ, ибо она еще 1586 г. основана и доселѣ безпрерывно бытіе свое продолжаетъ. Она снабжена нѣмецкими, польскими и греческими шрифтами, но исключительно занимается печатію словенорусскихъ книгъ до службы Божой и приходскихъ русскихъ училищъ нужныхъ“.

Во Львовѣ выходили тогды газеты: Lemberger Zeitung, Gazeta Lwowska, Tygodnik rolniczy i przemysłowy, Galizia, Lwowianin, Dziennik mód paryzskich.

Семе письмо зъ дня 12 Мая 1841. Зубрицкій нетерпеливо выжидае приѣзду Погодина до Львова. „Тутъ найдете любопытное для Васъ и для Вашой библіотеки и для Вашего портфеля. Есть и книги и рукописи“. До листу залучена розправа Як. Головацкого „Описаніе Карпатской Руси“ зъ слѣдуючою замѣткою: „Вы знаєте, что молодыи люде охотно изливаютъ всю свою ученость. Читайте и излишное отсѣчте“.

Того року мали Русины Львовскій много непріємностей. Року 1840 посѣтивъ бувъ столицю галицкои Руси одинъ россійскій туристъ, Терещенко, и познавъ ся бувъ зъ гдеякими Русинами; опосля описавъ онъ свои спостереженя, зъ гдеякими власными придумками, въ газетѣ россійскій „Сѣверная Пчела“. Въ описахъ тыхъ хваливъ Львовскихъ богослововъ, котрій „высоко цѣнятъ проповѣди Викарія Кіевскои митрополіи, хорошо знакомы съ трудами русскихъ ученыхъ, историковъ и литераторовъ, и съ пламенною горячностію читаютъ все русское“. Дальше писавъ Терещенко: „Исторію Карамзина имѣютъ только митрополитъ Михаилъ (Левицкій) и Оссолинская библіотека, и хранятъ ее какъ зѣницу ока... Русскій языкъ въ Галиціи исчезаетъ

*) Директоромъ полиціи бувъ въ ту пору Сахеръ-Масохъ, отецъ знаного писателя нѣмецкого.

мало по малу; я слушалъ нѣсколько разъ проповѣди; онѣ имѣютъ, по языку, большее сходство съ малороссійскимъ. Народъ въ величайшей нищетѣ, и духовенство не многимъ отъ него отличается".

Статія Терещенка переложена була пôзнѣйше на языкъ нѣмецкій и напечатана въ газетѣ „Ausland". Якого рода непріемности мали Русины черезъ ту статію, не знаємъ; Зубрицкій лишь пише загально: „Г. Терещенко своеми путевыми записками надѣлалъ намъ здѣсь много вреда. Ети вѣтреники, не принося никакой пользы ни наукамъ, ни сво ему отечеству, печатаютъ ничтожныя записки о перегулкахъ по Европѣ и даже ложныя бредни. Я стану быть осторожнѣе отъ сего рода вертопраховъ".

Осьме письмо (безъ даты). На вступѣ находимо слѣдующу записку: „Вы приложили подъ моимъ адрессомъ записочки до Головацкого и Вагилевича, которыя у меня остаются, ибо оба эти кандидаты богословія подозрительны правительству въ связи съ какимъ то запрещеннымъ тайнымъ обществомъ, и даже отъ священническаго сана исключенные. Вы удостовѣренны, что мнѣ по этой причинѣ не прилично съ ими сообщаться. Очень жалѣю объ Головацкомъ: онъ добрый человѣкъ, незная своей судьбы женился, а теперь бѣда его ожидаетъ. Жаль, что сумасшедшая молодежъ по крайней мѣрѣ въ нашихъ странахъ путается въ опасныя сѣти. Вы здѣлаете милость, естли гонораріумъ пришлете ему деньгами".

Осьме письмо кидає такожь свѣтло на легкодушнôсть Вагилевича въ справахъ литературныхъ. Зубрицкій пише: „Увѣряю Васъ, что вѣсть о лѣтописи Снятинской и о рукописи Видиновской есть выдумка г. Вагилевича. Онъ въ своей меланхолической задумчивости мечтаетъ всегда о рунахъ и старыхъ лѣтописяхъ и вездѣ однѣхъ и другіе встрѣчаетъ. Я введенъ въ заблужденіе разсказомъ Вагилевича, писалъ до тамошнаго русскаго священника, и онъ мнѣ отвѣчалъ, что о лѣтописи въ Видиновѣ никто не слышалъ".

Девяте письмо зъ дня 5 Серпня 1842. Зъ письма можна догадувати ся, що Погодинъ ѣдучи до Марієнбаду бувъ во Львовѣ и бачивъ ся зъ Зубрицкимъ. Ходило о те, щобы листы и грамоты, котрѣ хоронились въ Институтѣ Ставропигійскôмъ, особливо ôдъ патріярхôвъ, митрополитôвъ, украиньскихъ гетманôвъ и т. д., выдобути зъ библіотеки. Найбôльше потрѣбнѣ були Погодинови якiсь книжки Стратиньскѣ. Зубрицкій, якъ видно зъ письма, поступивъ собѣ зовсѣмъ неôдповѣдно. Ôнъ намовивъ Компаневича, щобы книжки забравъ тайкомъ, а въ катальогу, где були списанѣ книжки, щобы дотычнѣ мѣстця вымазавъ; за ту прислугу жертвовавъ ôдъ одного екземпляра 60 зр. а. в. Але щожь? „Компаневичь опасаетъ ся — списокъ каталога въ рукахъ Архимандрита!.. Я еще не потерялъ совсѣмъ надежды получить по крайней мѣрѣ служебникъ. Я не щадилъ ни словъ, ни денегъ."

Зъ грамотами и книжками библіотеки Ставр. була вже рѣчь легша „Высылаю пакетъ для Васъ, содержащый Евангеліе, книжочку Іоіка и икону св. Іоанна. Въ пакетѣ слѣдуютъ подлинники: Еремія Патріарха, Петра Могилы, Сельвестра Коссова, Діонисія Болобана, Гедеона Болобана, Іова Борецкаго, Михаила Рагозы, Кирилла Терлецкаго, Жолкѣвскаго, Замойскаго, Богдана Хмѣльницкаго, Семена Палѣя и пр. Подлинное любопытное письмо Мелетія, Патріарха Александрійскаго, до царя Федора Іоанновича на греческомъ языкѣ."

Пакетъ бувъ высланый до Праги; зъ ôдтамъ дôставъ ся до Марієнбаду.

. Десяте письмо зъ дня 1 Жовтня 1842. „Книгъ Стратинскихъ не пріобрѣлъ еще доселѣ для Васъ, но будьте увѣренны, что Вы ихъ получите."

Нищенє библіотеки Василіяньскои продовжалось и дальше. „Графъ Дзялынскій зъ Познаня — пише Зубрицкій — выманилъ за два года назадъ у Компанѣвича статутъ Литовскій, єдинственный экземпляръ въ Галиціи. Митрополитъ получивъ о томъ вѣдомость, звалъ передъ себя и Компанѣвича и начальниковъ монастыря, далъ имъ строгій выговоръ и запретилъ, размотывать монастырскіе книги и рукописи." Зубрицкій додає, що теперь трудно взяти що зъ библіотеки Василіяньскои, а „прежде Вы безъ затрудненія достигнули нужную Вамъ рукопись..."

Погодинови пишло еще о стару библію, що находилась въ библіотецѣ Василіяньскôй. Писана она була року 1576 и 1577, проте старша ôдъ библіи Острожскои. Зубрицкій такъ ôдписавъ Погодинови: „Компаневичь переведенъ въ другой монастырь и теперь передаетъ библіотеку новому библіотекару монаху Терлецкому. Познакомю ся съ имъ и буду видѣть, єсть ли какая возможность выручить свое обязательство и книгу удержать. Полагайтесь на меня, я употреблю все возможное."

Одинайцяте письмо зъ дня 4 Сѣчня 1843 передане було секретареви Погодина, котрый въ ту пору пробувавъ во Львовѣ. О тôмъ секретарю пише Зубрицкій: „Жаль, что онъ неловкій въ нѣмецкомъ, а я въ русскомъ языкѣ, и мы такъ насилу изяснялись, портя оба языки." Дальше доноситъ Зубрицкій, що Головацкому передавъ 40 зр. въ имени Погодина, а о Вагилевичу говоритъ, що и зляшилъ ся совсѣмъ и шатаясь между Ляхами питаетъ ся фантастическими мечтами."

О библіи Василіяньскôй зъ року 1576 каже Зубрицкій: „Она въ моихъ рукахъ, можетъ быть останется навсегда, въ такомъ случаѣ она Ваша собственность."

Дванайцяте письмо зъ дня 3 Червця 1844 не мѣститъ въ собѣ нѣчого важного; єсть въ нѣмъ тôлько приписка: „Вагилевичъ выздоровѣлъ и єсть надежда, что будетъ принятъ въ священники."

Тринайцяте письмо зъ дня 12 Сѣчня 1845. Листъ написаный по причинѣ смерти жены Погодина. Зубрицкій потѣшає свого друга подôбною власною судьбою. „Есть у Васъ несчастный сострадалецъ, который еще большую претерпѣлъ потеру. Двадцять лѣтъ тому назадъ лишился я честнѣйшой и любезнѣйшой жены, послѣ пятилѣтныхъ болѣзней и страданія ея. Восемь лѣтъ назадъ пріѣхалъ посетить меня единственный мой сынъ, капитанъ-авдиторъ въ нашей арміи; разболѣлся въ моимъ домѣ и не взирая на всѣ возможныя употребленныя средства, сохранить жизнь его, онъ издалъ послѣдній вздохъ на моихъ рукахъ. У меня, исключая двухъ незамужныхъ дочерей, нѣтъ никакого семейства, никакихъ родственниковъ. Онъ былъ гордость, радость моей жизни, опора моей старости, и я остался въ мірѣ самъ одинъ, какъ трость! Отчаяніе было безъ предѣловъ, слѣзы лились и проливаются всегда — рана сердца не исцѣлится никогда... Богъ далъ — Богъ взялъ!"

Зновъ обѣцює Зубрицкій вынайти и „завладѣти" одною давною книжкою для Погодина; бувъ то Служебникъ зъ року 1646 зъ друкарнѣ Сліозки.

Чотырнайцяте письмо зъ дня 22 Липця 1845 призначене було властиво для россійского ученого Надеждина, котрый будучи во Львовѣ познакомивъ ся зъ Зубрицкимъ, а ôдтакъ мавъ ôдъѣхати до Праги. Тымчасомъ Надеждинъ задля важныхъ перепонъ въ Празѣ не бувъ, проте листъ Зубрицкого и „матеріялы для исторіи сельскаго сословія въ Галичинѣ" ôдосланѣ въ Прагу дôстались до Марієнбаду, где находивъ ся пôдъ той часъ Погодинъ.

Въ тôмъ письмѣ находимо слѣдующу исторію. „Когда еще Тарнопольская область принадлежала до Россіи (въ першихъ рокахъ сего столѣтя) поставленъ въ уніятскіе священники сынъ тамошного священника Любковичь. Человѣкъ этотъ усердно преданъ православію не хотѣлъ въ церкви поминать папы Римскаго, исповѣдывать „*отъ сына*" и пр. Послѣ возвращенія Тарнопольской области подвергло его Львовское епархіяльное начальство строгому слѣдствію, но онъ стоялъ твердо не обольщаясь ни прозбами, ни угрозами, ни казнями. Наконецъ не будучи въ состояніи преодолѣть твердость его признали его слабоумнымъ и заточили въ Львовскій для духовенства учрежденный смирительный домъ, гдѣ онъ уже болѣе 20 лѣтъ, отлученъ отъ жены и дѣтей, непоколебимый въ своемъ вѣрованіи томится. Онъ дважды бѣжалъ въ Россію, но его всегда удержали, въ послѣдній разъ на самой уже границы. Теперь онъ подъ строгимъ надзоромъ. Это приключеніе заслуживаетъ на извѣстность".

Пятнайцяте письмо зъ дня 5 Серпня 1845. Зубрицкій выславъ Погодинови пакетъ зъ книжками (межи тыми пять зъ початку 18-ого столѣтя); такожь выславъ руский историчнѣ документы до исторіи козаччины на адресу Археографическои Комиссіи въ Россіи. Окрôмъ того доноситъ Зубрицкій о граматицѣ греческо-рускôй зъ року 1592:

„Это чрезвычайная рѣдкость. Одинъ тôлько экземпляръ находится въ библіотекѣ епископа Перемыскаго, и не возможно завладѣть имъ“.

Шѣстнайцяте письмо зъ дня 16 Цвѣтня 1846. Зубрицкій жалитъ ся на слабе здоровлє и на утрату памяти. Въ письмѣ описанй подробно выпадки року 1846. Єще року 1831 — пише Зубрицкій — дôстались до Галичины „польскіи бунтовщики“ и за ихъ старанємъ задумала шляхта зробити революцію. Правительство о всѣмъ якбы не знало. „Єго Королевское Высочество нашъ Эрцгерцогъ радушно угощалъ и сколько возможно пособствовалъ злодѣямъ, думая привлечь сердца ихъ... Онъ гладилъ змѣя, который заклялся нанесть ему смертельную язву“.

Въ одинъ напередъ означеный день на многихъ мѣстцяхъ краю зôбралась рôвночасно шляхта зъ оружіємъ и шаблями, и намовляла хлопôвъ, щобы убивали Нѣмцѣвъ, а за те будутъ вольнй ôдъ паньщины, будутъ мати дешеву сôль, тютюнъ и т. д. Колижь селяне ôдказали ся ôдъ ворохобнѣ, почали дѣдичѣ страхомъ дѣлати на нихъ. Графъ Нѣсёловскій стрѣливъ межи зôбраный людъ и убивъ одного хлопа. Людъ розъяреный хвативъ за палки, косы, сокиры, и кинувъ ся на шляхту. Шляхта стрѣляла, хлопы рубали, въ кôнци побѣдили селяне, убили множество, иншихъ спôймали, повязали и всѣхъ — мертвыхъ, спôйманыхъ и раненыхъ — привезли „до циркулу“. Дѣялось то пôдъ Тарновомъ. Мовь лыскавица розôйшлась вѣсть о тôмъ въ округахъ Тарнôвскôмъ, Сандецкôмъ и Ясельскôмъ, и всюды повторились подôбнй кровавй сцены. Въ однôмъ тыжни селяне знищили множество дѣдичныхъ дворôвъ, однихъ вырубали, другихъ повязали и около 2000 шляхты ôдставили до циркулярныхъ мѣстъ. „Радостно для насъ Галицкихъ Руссовъ, что зъ нашего народа никто не запутался въ заговоръ. Сорокъ латинскихъ священиковъ въ турмѣ, а многихъ зрубили мужики, съ нашихъ ни одинъ подозрительный*)“.

Сѣмнайцяте письмо зъ дня 25 Цвѣтня 1847. Зубрицкій подає даты о выборѣ митрополита черезъ раскольникôвъ на Буковинѣ. Передъ двома роками, за призволенємъ правительства, ôправились два раскольники шукати епископа для своєи секты. Они були въ Египтѣ, Палестинѣ, и прибули наконець до Константинополя. Тамъ находивъ ся ексъ-митрополитъ Амврозій, котрый рѣшивъ ся бути митрополитомъ раскольникôвъ и навѣть передъ выѣздомъ получивъ благословенє патріярха. Депутаты заключили зъ нимъ умову, вызначили єму до 6000 зр. и привезли єго вразъ зъ сыномъ и товмачемъ (Амврозій бувъ Грекъ и не розумѣвъ по славяньски) до Вѣдня, а ôдтакъ въ свôй монастырь. Амврозій заразъ за приѣздомъ рукоположивъ 4 священикôвъ, а пôзнѣйше одного епископа. Кандидатами на епископа выбрали раскольники трехъ людей: двохъ священикôвъ и одного мирянина, вдôвця. Жребій навъ на мирянина и митрополитъ єго сейчасъ высвятивъ. Зубрицкій додає: „Раскольники располагаютъ многими денежными средствами изъ Россіи, найпаче изъ Москвы, истекающими“.

Ôсѣмнайцяте письмо зъ дня 1 Червця 1851. Зубрицкій доноситъ о выготовленю „Исторіи Галичско-Русскаго княжества“ и проситъ Императорское Общество Исторіи и Древностей въ Москвѣ о выпечатанє того дѣла, тымъ бôльше, що пôдъ взглядомъ языка „я старался по возможности избѣгать и хохлацизмовъ и полонизмовъ“.

Девятнайцяте письмо зъ дня 5 Мая 1852. На просьбы своихъ другôвъ рѣшивъ ся Зубрицкій выдати исторію во Львовѣ; рукопись єго куплена була (майже за безцѣнъ) Институтомъ Ставр. Въ листѣ читаємо: „Я писалъ, сколько умѣлъ, на чисторусскомъ языкѣ, а этотъ языкъ подозрѣваютъ у насъ какъ симпатизированіе съ московщиной. Однажды написалъ редакторъ Галицкой Зори въ одной статьи русскими буквами слова „крешчендо, декрешчендо“; вдругъ перечеркнула ихъ цензура какъ московскую уродливость, на силу только успѣлъ бѣдный редакторъ доказать, что это итальянскія музыкальныя слова... Єсли мы успѣемъ бросить въ народъ нисколько сотъ екз. моей Исторіи, тогда мы упрочимъ на всегда русскую стихію въ Галиціи... Изъ отличающихся у насъ русскихъ учителей єсть Яковъ Головацкій, Малиновскій и Гушалевичъ. Они употребляютъ языкъ по части чисто русскій, по части церковный, а чтобъ избѣжать упрековъ, по части и хохлацкихъ словъ... Извѣстный плутъ Вагилевичъ отрекся вѣры и принялъ протестантское исповѣданіе. Єго покровительствуетъ нашъ намѣстникъ графъ Голуховскій“.

При кôнци листу єсть згадка про библіотеку Василіяньску во Львовѣ. „Нѣкто Терлецкій, монахъ худаго поведенія, присвоилъ себѣ года 1848 власть въ монастырѣ и съ трицвѣтною кокардою у шляпы господствовалъ тамо. Тогда никому было думать о библіотекахъ и много пропало книгъ, манускриптовъ и другихъ вещей. Послѣ революціи онъ какъ Японецъ разрѣзалъ собѣ брюхо и испустилъ нечистаго духа“.

Двайцяте письмо зъ дня 8 Цвѣтня 1854. Майже цѣле письмо заняте комбинаціями о будучности Россіи. „На побережьи Аральского моря — тамъ, тамъ усилившись и покоривъ Кокондъ, Хиву и Бухарію, будетъ Россія располагать судьбою свѣта. Тамъ надо построить крѣпости, основать при Аму-Даріи торговый городъ... Ни Англія, ни Франція, ни самъ чортъ не въ состояніи помѣшать тамо Россіи“. Наполеона называє Зубрицкій „французскимъ Грицькомъ Отрепьевомъ“, а Англичанъ „мошенниками и плутами“. О „газетчикахъ“ говоритъ, що они „лгутъ, лаютъ и портятъ общее мнѣніе“.

Двайцятьперве письмо зъ дня 11 Цвѣтня 1856. Зубрицкій описує живыми барвами нужду, котра єго ôдъ року 1848 неустанно и чимъ разъ гôрше гнете. Листъ писаный тономъ майже плачебнымъ. „Прибѣгаю къ милости Вашего Высокородія и покорнѣйше умоляю: умилосердитесь, постучайте въ принадлежащее мѣсто, а спасете меня! Ваше званіе, Ваша значительность, и по чину и въ обществѣ и въ свѣтѣ, и Ваши связи въ министерствѣ того значенія, что одно коротенкое письмецо къ какой либо особѣ, приближенной къ г. Министру, будетъ дѣйствовать въ мою пользу. Бога ради милостиваго не отвергайте покорной моей просьбы, подайте руку бѣдному, недугами одержимому 78 лѣтнему старцу...“

Зубрицкій всего доходу рôчного мавъ 350 зр. зъ каменицѣ на Орменьскôй улици, а єще зъ того платити мусѣвъ 123 зр. податку. Ôнъ удававъ ся такожь до протоєрея М. Раєвского въ Вѣдни и до Министра Народного Просвѣщенія въ Россіи, щобы бодай 50 екз. єго исторіи закуплено для россійскихъ шкôлъ, — але всегда кôнчилось на голословныхъ тôлько обѣтницяхъ.

Двайцятьдруге письмо зъ дня 7 Червця 1856. „Письмо и вексель на 100 рублей получилъ я, и прочитавъ єго залился слезами. Какое то непонятное, унивное чувство обхватило мою душу. Вотъ! благородный великодушный мужъ въ отдаленіи двухъ сотъ миль, котораго ты едва 2 или 3 раза имѣлъ счастіе видѣть и бесѣдовать съ нимъ, которому ты не принеслъ никакой услуги, подаетъ тебѣ руку помощи, тогда, какъ обогащенные твоимъ пособіемъ земляки не принимаютъ участія въ твоемъ положеніи. Головацкій узнавъ о Вашей щедротѣ изумился. „У насъ того не бывать!“ сказалъ онъ. Почти въ тоже само время получилъ я и изъ министерства Вашего вексель на 550 гульденовъ, и такъ съ Вашимъ подаркомъ обезпеченъ почти на два лѣта, хотя и сомнѣваюсь, чтобъ мнѣ при моихъ страданіяхъ такъ долго быть въ живыхъ“.

Зубрицкій доноситъ о потребѣ выдаваня во Львовѣ литературнои газеты на „чистомъ русскомъ языкѣ“. Бѣда була тôлько зъ доборомъ редактора. „Человѣку имѣющему состояніе или чинъ не можно выставляться на неудовольствіе правительства — а намъ хочется имѣть журналецъ“. На щастє найшовъ ся независлый редакторъ. „Шеховичъ ненадежный молодый человѣкъ, но мы нуждаемся въ сего рода дерзкомъ смѣльчакѣ. Такому какъ Шеховичъ, вертопраху, все равно; онъ будетъ издавать журналецъ“. (Бесѣда ту о „Семейнôй Библіотецѣ“, котру пôзнѣйше выдававъ Шеховичь.)

Дальше проситъ Зубрицкій о присылку якихъ книжокъ: „Вышлите нѣсколько книгъ въ Галичскорусскую Погодинскую колонію — такъ она у насъ называется. Погодинская колонія со мной не кончится“.

Письмо має пôдписъ: Д. И. Зубрицкій, **атаманъ Погодинской колоніи въ Галиціи.**

*) Подробнѣйше сцены тй описанй въ дѣлѣ: „Tessarczyk, Rzeź galicyjska roku 1846, Kraków 1848, str. 147“.

Библіотека Наукового Товариства ім. Шевченка

Двайцятьчетверте письмо зъ дня 26 Вересня 1356. „Мы стали съ отцемъ Головацкимъ печатать Литургію св. Іоанна въ карманномъ форматѣ съ польскимъ и нѣмецкимъ переводомъ. Цѣль предпріятія, чтобъ и наши священники, изъ коихъ едва десятый человѣкъ разумѣетъ церковно-славянскій языкъ, поучались и удивлялись превосходству, великолѣпію и красотѣ восточнаго богослуженія. Жаль только, что книжочка будетъ искажена уніятскими прибавками, ибо иначе нельзя... Слава изданія будетъ на имя Головацкаго. Онъ молодъ, нуждается въ славѣ. Духовенство наше въ большинствѣ къ ничему годится: пьетъ горѣлку, играетъ въ карты, куритъ сигарку и лупитъ мужиковъ за церковныя требы*). Послѣ революціи покупало оно по модѣ русскія книги, хотя ихъ и не читало; теперь же и не покупаетъ и не читаетъ“.

Дальше описує Зубрицкій, якій шкоды поносить Галичина черезъ заведенє желѣзныхъ дорогъ, и радить Россіи, щобы лишь такій желѣзницѣ будовала, котрій для стратегичныхъ цѣлей придадутъ ся. „Желѣзная дорога еще въ отстояніи 20 миль отъ Львова, а мы чувствуемъ уже ея приближеніе. Жиды и другіе торгашы покупаютъ масла, живность, сало и пр., тащатъ въ Дембицу, а отъ туда, по желѣзной дорозѣ въ Вѣну для прокормленія Нѣмцевъ, которые уже стали были питаться кониной, а еслибы не венгерская и галицкая дорога желѣзная, они бы были принуждены кормиться и псиной и котками и крысами, но теперь радуются и кушаютъ „gebackene polnische Hähnel“. И что же даютъ они намъ въ обмѣнъ за тучное пожившленіе — тряпье изъ хлопчатой бумаги, ленточки, булавки, пахучее мыльцо, помаду на усы, на плѣшивыя головы, шарлатанскіе порошки и всякаго рода дрянь и бездѣлицу...“ (Конець буде)

*) Не розумѣемо, для чого въ публикаціи „Писемъ къ Погодину“ напечатано и той уступъ, оскорбляючій честь рускаго священьства въ Галичинѣ. Якежь понятє о нашомъ священьствѣ выробитъ собѣ публичность россійска на подставѣ такъ очевидной лжи?

МОСКВА.

(Дальше.)

Кремль.

Чимъ була Акрополисъ для Атенъ або Капитоль для Риму, тымъ єсть Кремль для Москвы. Онъ зъ высоты гордо споглядає на мѣсто, зъ своими золотистыми копулами лавръ и палатъ, окруженый муромъ 20 м. высокимъ, зъ пятьма брамами и струнками (смуклыми) вежами. Кождый камѣнь, кожда, можь бы сказати, стопа землѣ пригадує славну бувальщину. Тутъ розвинувъ Димитрій Донькій чорну хоруговь, коли выступавъ въ похôдъ супроти гордъ Аламанса; тутъ подоптавъ Иванъ III дипломъ Ахмета, котрый єго попередники, стоячи на соболевôмъ кровѣ, яко надане свого достоиньства зъ всякою почестю принимали; тутъ въѣхавъ Василій Шуйскій, зъ крестомъ въ однôй а зъ мечемъ въ другôй руцѣ, яко побѣдитель ляцкои напасти, черезъ браму Спасителя; тутъ выскочивъ черезъôкно *„старои царскои палаты“* ложный Димитрій и лежавъ окровавленый на земли, коли тымчасомъ вдова по Иванѣ IV передъ крестомъ Спасителя присягала, що ôнъ не єсть єи сыномъ (ложного Димитрія зарубали на смерть стрѣльцѣ царскій); на степенях Вознесеньскои церквы проливавъ молодый царь Михаилъ Романовъ слезы горести, коли Москалѣ (жителѣ Москвы) зъ слезами радости єгр ноги цѣлували... Свѣдкомъ многихъ кровавыхъ сценъ зъ россійскои исторіи єсть „стара царска палата“, въ дуже дивнôмъ (бизарнôмъ) стилю збудована. До неи притыкає *„гранитовая палата“*. Єсть то одна величезна склеплена саля, котра спирає ся въ серединѣ на однôмъ стовпѣ, зъ котрого выходятъ лучѣ, пôддержуючій склепѣнє. Саля мимоволѣ пригадує страшній часы Ивана Грозного, котрого хмурный, недовѣрчивый духъ черезъ довгій часъ тутка жорстоко панувавъ, сѣючи въ округъ себе пострахъ и грозу. Здає ся намъ, якъ колибъ мы бачили того тирана, сидячого на своѣмъ старôмъ престолѣ, зъ котрого гнѣвнымъ голосомъ обвѣщує боярамъ свою всемогущу волю, и выголошує свои засуды на смерть, а найблагороднѣйшихъ обывателѣвъ приказує мучити на тортурахъ, коли тымчасомъ єго дружина на колѣнахъ поклоны передъ нимъ бьє, мовь передъ Богомъ. Въ тôй сали угощавъ такожь той царь своихъ бояръôвъ; при тыхъ пированяхъ впроваджувано часто медведѣвъ для забавы. Було то знакомъ великои ласки, коли царь котрому зъ бояръôвъ казавъ черезъ свого пивничного подати чарку солодкого вина або меду. Але той выбраный лишь зъ трепетомъ притыкавъ чарку тую до устъ, бо ктожь мôгъ вглянути въ серце гнѣвного володаря? Навѣть для самого любимця царского могла она стати ся смертоносною чаркою, и не рѣдко нагоджувало ся, що чоловѣкъ безвинный, не свѣдомый нѣчого, стягнувши на себе пôдозрѣнє царя, наколи выпивъ таку чарку, покотивъ ся нежывый на помостѣ. — Теперь принимає въ сѣй сали царь высокихъ державныхъ достойникôвъ въ авдіенціи по своѣй коронаціи въ лаврѣ.

Побôчь тои палаты стоитъ друга зъ часôвъ панованя царицѣ Елизаветы — названа *„царскою палатою“*. Хотяй о много новѣйшого походженя ôдъ тамтыхъ обохъ, то однакъ творитъ она зъ тамтыми обома одну групу, котра черезъ свою малѣвничôсть и чудный смакъ робитъ вражене, котре словами не дасть ся описати. Передъ тыми старыми палатами взноситъ ся нова цѣсарска палата кольосальнои будовы. Царь Николай положивъ угольный камѣнь до неи року 1849. Тота пышна будова носитъ на собѣ чисто россійскій характеръ, и ôдзначає ся своєю архитектоничною красотою. Она панує надъ терасою Кремля, зверненою до рѣки, зъ ôдки пречудесный поглядъ далеко понадъ море будынкôвъ Москвы ажь до *„Воробячихъ гôръ“*. Внутренна середина палаты лучитъ зъ невиданымъ збыткомъ и зъ величавостею саль найвысшій комфортъ и всяку выгоду нынѣшного (модерного) житя.

Дальше бачимо величавый гмахъ зъ довгимъ фронтомъ, такъ звану *„Оруженную палату“* (зброєвню), котра, подôбно якъ Товеръ въ Лондинѣ, въ собѣ крые истинній чудеса скарбôвъ и дорогоцѣнностей.

Широкими, пышными сходами входимо черезъ спижевій дверѣ до округлои великои салѣ, въ котрôй по обохъ сторонахъ стоятъ чотыри кольосальній статуѣ славяньскихъ рицарѣвъ въ сталевыхъ панцерныхъ зброяхъ, якбы на сторожи. Зъ тои салѣ ведутъ двѣ галеріи до середины; тая зъ правои стороны переховує короны, скептры, золотій ланцухи, кресты, срѣбній и золотій сосуды, рѣзанй чарки, дорогими камѣнями набиванй вазы, словомъ: невысказане множество богацтвъ и дорогоцѣнностей, и дѣлъ краснои штуки зъ Византіи, зъ Орієнту и такожь середновѣчныхъ европейскихъ. Згану лишь про корону Володимира Мономаха, котру византійскій цѣсарь Алексей Комненъ прислявъ Великому князеви до Кієва року 1116 въ дарѣ особнымъ грецкимъ посольствомъ, и про тронъ Ивана III, котрый єму єго супруга Софія, сестрѣнниця послѣдного византійского цѣсаря, Конапантина Палеолога, въ подарунку привезла.

Галерія зъ лѣвои стороны мѣститъ въ собѣ збôръ риштункôвъ, оружія розличного рода и много побѣдоносныхъ трофей ôдъ найрôжнѣйшихъ народôвъ и зъ всѣхъ часôвъ.

Житє публичне и приватне такъ великорускаго якъ и малорускаго народа — дни славы и пониженя, — кожда важна подѣя, кождый подвигъ, кождый переворотъ, — дни утѣхи якъ и дни печали були завсѣгды тѣсно сполученй зъ єго церквами, лаврами и монастырями. Духъ народа єсть

религійный, отже и єго исторія не дасть ся ôдлучити ôдъ єго церквей и монастырêвъ. Многй зъ нихъ були навêть самй зрêлищемъ пропамятныхъ историчныхъ подій, такъ, що можна сказати, часть россійскои и рускои исторіи сновала ся въ церквахъ и монастыряхъ. Щожь отже єсть природнêйшого, якъ тоє, що побожный религійный змыслъ народа тотй святй мêсця обнимає особенною любовею и почестею. *Денисъ.*

(Дальше буде.)

СТОЛÊТНА РÔЧНИЦЯ

вступленя на престолъ австрійскои державы

св. п. цêсаря Іосифа II.

Суть єпохи въ исторіи, важнй для поодинокихъ народôвъ, бо означаютъ змêну ихъ судьбы и долê — єпохи розцвêту, паденя и ôдродженя житя народного.

Въ найновêйшихъ часахъ ôдроджуютъ ся поодинокй народы, котрыхъ житє народне черезъ довгй вêки було заумерло, такъ що имя ихъ майже загибло зъ памяти, що ихъ не згадувано бôльше въ картинахъ живущои теперêшности, що ихъ уважано яко неналежащихъ уже до родины народôвъ европейскихъ. А однакъ они ôджили, ôдродили ся и стали хорошо розвивати ся на пôдставê тои жизненнои силы, котру Богъ вливъ въ ихъ душу и серце. Такими народами суть, межи иншими, племена полудневыхъ Славянъ, такимъ племенемъ суть такожь и Русины.

Не будемо входити въ причины ôдродженя тыхъ племенъ поодинокихъ, а выскажемо просто и отверто, що для насъ, Русинôвъ галицкихъ, єпоху ôдродженя народного прискоривъ и основавъ св. п. цêсарь Іосифъ II, вступившій на тронъ зъ кôнцемъ Падолиста року 1780.

Будучи въ Галичинê, року 1783, приглядавъ ся цêсарь Іосифъ II пильно своимъ быстрымъ и проникаючимъ розумомъ етнографичнымъ ôдношенямъ нашого краю, и ôдшукавъ тутъ запропащеныхъ Русинôвъ — племя здорове, способне, числомъ перемагаюче племя польске, але стогнающе въ путахъ крепацтва и въ цêлковитôмъ невêжествê, и опущене ôдъ своихъ вельможь, ôдъ шляхты и ôдъ интелигенціи, котрй покинули свôй прадêдный обрядъ, свôй народный языкъ, свои звычає и обычає, и пôшли въ чужій таборъ, щобы легшои долê собê добувати. Остались тôлько крепакъ-хлопъ и немного за польскихъ часôвъ образованый священикъ — оба пôдъ нужденною соломяною стрêхою, але оба вêрнй своêй прадêдньй спадщинê...

Якъ добрый и мудрый газда, обнимаючи въ посêданє по отцяхъ майно своє: поля, огороды, левады, луги и лêсы — розсмотритъ, розгляне ся уважно въ своêмъ дêдицтвê, розпôзнасть кождый кусникъ землê, єго природу, доброту и силу, щобы потôмъ майно своє хорошо управляти и що найкрасшй плоды зъ него выдобути, такъ здêлавъ и цêсарь Іосифъ II зъ своими просторыми краями и народами, котрй по своêй великодушнôй матери (Маріи Терезіи) одêдичивъ. Ôнъ пôзнавъ въ рускôмъ племени тотй дорогоцêннй, физичнй и духовй силы, котрй въ нêмъ спочивали, и взявъ ся за дêло, ихъ выдобувати на внê и природно розвивати. Все що цêсарь Іосифъ II въ короткôмъ часê свого десятилêтного панованя въ тôмъ напрямê здêлавъ, було мудре, розумне и велике, и свêдчитъ такъ о єго глубоко проникаючôмъ и быстрôмъ умê, якъ такожь и о єго великодушнôмъ серци.

Заразъ въ рôкъ по вступленю на тронъ знêсъ Іосифъ II крепацтво (die Leibeigenschaft), мимо протестôвъ тогдышнои шляхты, чимъ и Русинамъ ôддавъ ихъ людскй права, котрыхъ передъ тымъ не мали. Бо крепакъ то не чоловêкъ, то рêчь, зависима во всêмъ ôдъ волê и ôдъ самоволê свого пана. Іосифъ II выдавъ патентъ такъ званый Іосифиньскій, котрымъ роздêливъ справедливо грунта хлопскй ôдъ паньскихъ и упорядкувавъ паньщину. Ôнъ взявъ хлопа въ опêку передъ сваволею панôвъ, и пôддавъ всêхъ своихъ пôдданыхъ безъ рôжницê стану пôдъ одинй справедливй законы. Знаючи добре, що Русина не здвигне инакше до самопôзнаня и до почутя приналежнои собê чести, якъ лишь черезъ образованє и просвêщенє, постаравъ ся проте цêсарь Іосифъ II о тоє образованє и просвêщенє для Русина. Передовсêмъ пôзнавъ цêсарь, якъ великои ваги було для рускаго племени образованє священьство, котрого Русинамъ въ тотй сумнй часы не доставало. Тогдышне духовеньство руске було дуже мало образованє, и яко таке дуже мало поважане, а ôдъ духовеньства латиньскаго далеко низше управнене и при тôмъ погорджене. Цêсарь Іосифъ II утворивъ для того во Львовê руске сêменище, где рôчно 250 питомцêвъ выховувало ся, котрй однаковй зъ клиромъ латиньскимъ побирали науки; ôнъ зрôвнавъ такожь духовеньство руске зъ латиньскимъ и що до правъ и що до почести*). Кто розважитъ той фактъ докладно, пôзнаєть, кôлько въ нêмъ лежитъ силы и ваги для образованя и розвою рускаго народа. Зъ духовеньства, образованаго на ладъ европейскій, выйшли просвêтителê народа, выйшли єго заступники и поборники за єго права, выйшли въ кôнци плекателê рускаго слова и рускои словесности. Довго наша руска мова не мала иншихъ управителêвъ, крôмъ однихъ священикôвъ, а ще и нынê священики рускй почестне мêстце занимаютъ въ свêтê ученôмъ, артистичнôмъ (музыкальнôмъ) и литературнôмъ.

Цêсарь Іосифъ II пôднêсъ такожь руске слово, погорджене и зневажене, яко хлопске, до значеня культурнои мовы, бо завêвъ рускй выклады на курсê фильозофичнôмъ и теольогичнôмъ. А хотяй тота єго сêйба тогды єще не вкоренила ся була и не принесла для рускои словесности безпосередно реальныхъ плодôвъ, то однакъ зерно здорове, кинене на добру рôлю, не пропало, але оно поволи прозябало, ажь въ своêмъ часê хорошо зôйшло и що разъ красше розвиває ся передъ нашими очима въ нашôй любôй щиронароднôй словесности.

Тотй и многй другй дêла, котрыми насъ обдарувавъ покойный, великодушный Іосифъ II, принесли зъ часомъ свои благодêйнй послêдства. Русины стали вольнымъ, образованымъ, свои права розумêючимъ народомъ, способнымъ по дорозê законнôй поступати до що разъ лучшои долê... Цêсарю Іосифови II все тоє мы завдячаємо. Ôнъ поклавъ пôдвалины до нашого народного ôдродженя, ôнъ основавъ першй институціи до нашого физичного и морального воздвигненя. Тому ôдъ Русинôвъ належитъ ся ємy неувядаемый вêнець славы и незгасима вдячнôсть; и доки буде жити хотьбы одна права душа руска на сêй рускôй землици, и хотьбы одно руске серце — оно зъ святымъ чувствомъ найглубшои чести буде бити для свого великого благодêтеля, котрый Русина воскресивъ изъ мертвыхъ. Тому празнуймо нынê свêтло и торжественно столêтню рôчницю вступленя на тронъ цêсаря Іосифа II, яко нашь пропамятный народный празникъ!

Русинъ.

*) Рôвночасно вызначивъ цêсарь Іосифъ II платню священикамъ рускимъ въ тôй скôлькости, въ якôй єще и доси побираютъ.

ЗАМѢТКИ И ВѢСТИ.

— Зближає ся **день столѣтнои рôчницѣ вступленя на тронъ цѣсаря Іосифа II** и въ важнѣйшихъ центрахъ рускаго житя дѣлаютъ ся приготовленя до свѣтлого празнованя памяти великого монарха. Добрымъ примѣромъ сталисъ для Руси: Львôвъ, Чернôвцѣ и Коломыя, уряджаючи въ мѣру силъ своихъ музыкально-декляматорскі вечеры, вразъ зъ ôдчитами о житю и дѣяльности цѣсаря Іосифа II. Для Львôвского вечеру написавъ п. Ил. Грабовичь двѣ патріотичні пѣсни, зъ котрыхъ одну ôдспѣває хоръ рускихъ спѣвакôвъ, а друга выголоситъ ся яко деклямація. Окрôмъ того для хору спѣвакôвъ уложивъ одну пѣснь от. Ив. Гушалевичь; она пôдъ написомъ „Наше житє“ дословно такъ звучитъ:

Живемъ, живемъ своимъ житємъ —
Єго нѣкто не ôдбере,
Нѣ грозьбовь, страхомъ, нѣ мечемъ...
Оно якъ нашь Днѣстеръ плыве.
Притихне — воркне — мчитъ ся въ даль —
Єго не вздержитъ нѣ скала,
Нѣ гать, нѣ супротивный валъ,
Нѣ лѣсъ, нѣ каменна гора.
Гей смѣло вразъ, хотяй дощѣ,
Громы и бурѣ въ очи бьютъ;
Зъ насъ кождый лишь борись, терпи,
Не зломимъ ся, насъ не зôгнутъ.

Житє росте средъ грозъ и смутъ —
Мы не дамось, насъ бôльше тутъ!

— **Памятники рускаго малярства.** Гр. В. Дѣдушицкій, консерваторъ старожитностей въ Галичинѣ всхôднôй, умѣстивъ въ газетахъ ôдозву о потребѣ хороненя старинныхъ забыткôвъ церковного малярства на Руси. „Можнi роды давнi — пише гр. Дѣдушицкій — були въ нашôмъ краю переважно обряду греческого и они не щадили гроша, єсли ходило о приокрашенє домôвъ божихъ. На Руси можна слѣдити розвôй окремои школы, котра початками своими сягала тринайцятого вѣка и наслѣдовала штуку греческу, однакожь рôвночасно стыкала ся такожь зъ школою малярства италіяньского. Згадаю тôлько о трехъ церквахъ. Въ Єзуполи коло Станиславова єсть Матерь Божа зъ тѣломъ Христа и Успенiє, пригадуючи мистернымъ малюнкомъ италіяньскі образы 13-ого и 14-ого столѣтя; суть три святі епископы, котрыхъ поважні постати пригадуютъ живо найлѣпшi роботы зъ першои половины 15-ого вѣка; суть въ кôнци постати 12 апостолôвъ (нынѣ безмилосердно перемалёваній), котрі въ дохованыхъ старинныхъ почеркахъ здраджаютъ истинно артистичну руку. Въ церквѣ Бучацкôй находитъ ся образъ св. Іоанна Крестителя (крылатого и несучого на тарели власну голову), пригадуючій и укладомъ и духомъ и композицiєю найлучшій дѣла середновѣчнои Италіи; зарôвно и на иконостасѣ тоижь церквы суть образы цѣнні, пригадуючі стилёмъ послѣдні лѣта пятнайцятого столѣтя. Однакожь найвеличавшимъ памятникомъ стариннои штуки єсть иконостасъ въ Богородчанахъ; ôнъ посѣдає надписи, зъ котрыхъ оказує ся, що єго малёвали монахи изъ Скита Манявского. Особливо удачні суть Успенiє и Преображенiє Господне. Иконостасъ той свѣдчитъ, що на Руси будовництво и рѣзьбярство не уступали малярству. Впрочёмъ може о тôмъ кождый пересвѣдчити ся, глянувши хочбы на церковь Волоску во Львовѣ“.

Новi книжки.

Рускій правотарь народный І О опѣкунахъ и кураторахъ написавъ Стефанъ Тихій. Цѣна 12 кр. Накладомъ редакціи „Батькôвщины“. У Львовѣ 1880. (Велика 16-ка, ст. 40. — Зъ пересылкою почтовою коштує 14 кр. а. в.)

Книжка мѣститъ въ собѣ: 1) Кто и коли установляє опѣкуна. 2) Якъ має опѣкунъ маєткомъ сирôтъ завѣдувати. 3) Якъ має опѣкунъ малолѣтнi сироты выховувати. 4) Коли опѣка кôнчитъ ся. 5) Якъ має опѣкунъ рахунки складати. 6) О кураторахъ. 7) Деякі практичні рады для опѣкунôвъ. (Въ додатку Скаля штемплёва на квиты и документы въ справахъ карныхъ.)

Редакція „Батькôвщины“ розпочала выдавництво „Рускаго правотаря народнаго“ книжочками, зъ котрыхъ кожда становитъ для себе окрему цѣлôсть. Книжочки тi пишутъ досвѣдченi правники, добре обзнакомленi зъ уставами и приписами правными, якъ такожь зъ потребами практичного житя. Для легшого зрозумѣня и догôднѣйшого ужитку доданi суть численнi взорцѣ подань, котрыми має осягнути ся єще и та цѣль, щобы рускі люде до судôвъ и урядôвъ писали выключно лишь въ язылѣ рускôмъ.

Въ Грудни сего року выйде друга часть „Рускаго правотаря“, обговорюючa дуже важну справу „О податку грунтовôмъ“; дальше выдавництво залежати вже буде ôдъ покупу двохъ книжокъ першихъ. Надѣємось, що публичнôсть руска громадно попре такъ великои донеслости выдавництво и уможливитъ редакціи „Батькôвщины“ довести патріотичні намѣреня до щасливого кôнца.

Цѣсарь Іосифъ II и народъ рускій. Въ столѣтну памятку вступленя на тронъ австрійскій сего незабутного цѣсаря — написавъ Данило Танячкевичь, духовный зъ Закомаря. Цѣна 10 кр. Коштомъ и заходомъ товариства „Просвѣта“. Львôвъ 1880. (16-ка, стор. 36.)

Книжочка розпадає ся на три части. Въ першôй росказана коротко доля Руси пôдъ пановамемъ власныхъ князѣвъ и пôдъ пановамемъ Польщи; въ другôй части вычисленi заслуги и добродѣйства цѣсаря Іосифа II для галицкои Руси; въ третôй Авторъ подає способы для подвигненя Руси зъ упадку.

Дра Франца Мочника „Геометрія для высшихъ клясъ гимназіяльныхъ“. Зъ нѣмецкого переложивъ Дръ Е. М. Савицкій проф. гимн. акад. Цѣна 1 зр. 25 кр. Накладомъ ц. к. Рады школьнои краєвои (300 фигуръ, ст. 328.)

Логика, на языкъ рускій переведена ведля Бекка до ужитку шкôлъ середныхъ черезъ **В. И.** Цѣна 65 кр. Накладомъ фонда краєвого. (Форматъ книжковый, стор. 64.)

Проф. Вильгельма Пица „Нарисъ географiѣ и исторiѣ для клясъ высшихъ“. Томъ першій — свѣтъ старинный. Переложивъ Ол. Барвѣньскій. Часть I, цѣна 2 зр. Накладомъ фонду краєвого. (Форматъ книжковый, ст. 367.)

Исторія Руси. Часть III. Русь пôдъ пановамемъ Литвы и Польщѣ, ажь до сполученя тыхъ державъ пôдъ володѣнемъ Ягайлонôвъ. Пôсля рускихъ и чужихъ историкôвъ написавъ Ол. Барвѣньскій. Цѣна 18 кр. а. в. У Львовѣ, 1880.

ПЕРЕПИСКА РЕДАКЦІИ.

Посредствомъ „Зорѣ“ прислали П. Т.:

1) на „Дѣло“: В. П. въ Ямници 2·00.

2) на „Часопись Школьну“: Г. К. въ Кавску 0·70, Ф. М. въ Коростнѣ 0·70 (и на календарь „Просвѣты“ 0·40), І. Л. въ Буцневѣ 0·70 (и на Szkoł-y 1·00), В. Д. въ Боянци 0·70, В. П. въ Ямници 0·70, И. К. въ Полюховѣ 0·70, В. П. въ Далешевѣ 0·70.

ОГОЛОШЕНЄ.

Зъ днемъ 1. Листопада с. р. починає другій рôкъ свого существованя газета

„ГОСПОДАРЬ И ПРОМЫШЛЕННИКЪ“,

выходяща въ Станиславовѣ 1. и 16. кождого мѣсяца въ звычайнôй октавѣ за рôчну цѣну 2 зр., пôврôчну 1 зр. 15 кр. Цѣль газеты: пôднести господарство сельске, рушити по можности промыслъ межи рускимъ народомъ.

Во виду важности тыхъ задачь просимо о помôчь словомъ и дѣломъ и надѣємъ ся численныхъ замовленьи и допискей.

Адреса: Редакція „Господаря и Промышленника“ въ Станиславовѣ. — Грошѣ найлучше высылати за переказомъ почтовымъ, або въ листѣ рекомендованôмъ (за часъ ôдъ 1. Листопада 1880 до кôнця року 1881 всего **2 зр. 30 кр.**) 2—2

Выдає и ôдповѣдає за редакцію **Ом. Партыцкій.** Зъ друкарнѣ Товариства „имени Шевченка“ пôдъ зарядомъ К. Беднарского.

Рôкъ I. Львôвъ дня 1. (13.) Грудня 1880. **Число 23.**

Выходитъ два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого.

Редакція „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **18.** улиця Галицка.

За инсераты платитъ ся по **5** кр. ôдъ однои строчки.

ЗОРЯ

Пренумерата выноситъ: на цѣлый рôкъ **4** зр., на пôвъ року **2** зр., на чверть року **1** зр.

На велиновôмъ паперѣ: на цѣлый рôкъ **4** зр. **60** кр., на пôвъ року **2** зр. **30** кр.

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

Галышка, княгиня Острожска.

(*Историчне оповѣданѥ черезъ Д-ра Из. Шараневича.*)

(Конецъ.)

XI. Руины нынѣшнѥй Острога.*)

Острогъ лежитъ по дорозѣ зъ Корця, давнои резиденціи князѣвъ Чарторыскихъ, до Кремянця**). Коли ѣхати ранкомъ въ погôдный осѣнный день, то выдаѥ ся той городокъ волыньскій черезъ прозрачный туманъ мовбы одна гора, на котрôй мрѣютъ старосвѣтскѥ на пôвъ розваленѥ башты. Зъ далека выдаѥ ся Острогъ городомъ величавымъ; зъ бли́зька ôнъ зовсѣмъ незначный и мизерный; множество тôлько жидôвъ въ нѣмъ поселило ся.

Церковь замкова въ Острозѣ представляѥ нынѣ велику руину. Лѣта, дощѣ и вѣтры покрышили муры церквы и замку. Однакожь доховали ся ѥще высокѥ зъ дикого каменя вытесанѥ мурованя, зъ розетами въ горѣ. Стовпы, на котрыхъ спочивало склепѣнѥ церквы замковои (св. Богоявленія), гдекотрѥ ôдколенѥ на половину, а гдекотрѥ ѥще зовсѣмъ цѣлѥ, лишь зверха надкрышенѥ. Зъ высокихъ куснѣвъ муру замкового цегла, по бокахъ и зъ низу, обсыпуѥсь, а въ камѣнноôй роботѣ всюды щелины потворились такъ, що лякъ бере того, кто по руинахъ ступаѥ ногою.

Всѣ башты, що позôстали зъ замку князѣвъ Острожскихъ, мурованѥ вкусомъ Венецкимъ, и зôстались до нынѣ ѥще цѣлыми. Одну перероблено на земскій судъ и тая выглядаѥ поважно и малёвничо, а найбôльше коли споглянути на ню зъ низу, зъ пôдъ горы.

Дармо пытати ся будешь мешканцѣвъ Острога про славну минувшôсть позôсталого замку! Дармо шукати будешь за друкарнею, що въ сихъ мурахъ мѣстила ся и въ котрôй напечатана була Острожска библія! Нема такожь слѣду зъ школы, котра пôдъ управою ученого Мелетія Смотриского ширила на всю Русь знанѥ языкôвъ славяньского и греческого и вкореняла навкругъ себе любовь и привязанѥ до прадѣдного обряда. Мешканцѣ Острога нѣчого зъ тои давнины не тямлятъ, нѣщо зъ тои минувшости ихъ не занимаѥ, кождый лишь занятый своимъ власнымъ щоденнымъ дѣломъ. Все змѣнилось ôдъ часу, ôдколи въ тыхъ мурахъ занѣмѣла давна голосна жизнь. Люде змѣнились и змѣнились дѣла ихъ рукъ, лишь природа нѣма въ нѣчôмъ не змѣнила ся. Ѥще тѣ самѣ чудеснѣ луги стелятъ ся въ долинѣ — зъ гаями, селами и блескучими рѣками; ѥще цѣла околиця дыхаѥ тою самою свѣжостею и красуѥ ся тою самою чудесною красотою, якъ и передъ трема вѣками.

Не менше сумный образъ, якъ руины замку и церквы князѣвъ Острожскихъ на горѣ, представляѥ намъ костелъ и коллегія поѳзуитска, находячи ся въ мѣстѣ у стôпъ горы. Костелъ той зъ далека найперше замѣтный подорожному зъ помежи всѣхъ будôвлей Острога, котрѥ ѥго окружаютъ. Будынокъ самъ высокій, по фасаду малёваный и пышный. Особливо красно выдаѥ ся ôнъ скрôзь прозористый туманъ, коли осѣннымъ ранкомъ подорожникъ до Острога зближаѥ ся. Очи нетерпеливо вдивляютъ ся въ ту мраку, щобы красу и величавôсть въ цѣлости обняти — але якежь розчарованѥ! Ѥсли станемо зъ бли́зька передъ тымъ на позôръ величавымъ будынкомъ, представитъ ся оку вправдѣ красна и малёвнича руина, але въ серединѣ она страшна и ôдразлива. Ту вже не лишь самъ часъ, але бôльше ѥще руйновали люде. Заразъ при входѣ до руины ударяѥ насъ пôдземне склепѣнѥ, въ котрôмъ погребанѥ були тлѣннѥ останки Анны-Алойзы и ѥи мужа Ходкевича, и такожь иншихъ благодѣтелѣвъ и основателѣвъ коллегіи и костела Ѳзуитôвъ.

Нема теперь до того склепѣня дверей нѣ сходôвъ. Калужна, воняча вода наповняѥ склепѣня пôдземнѥ. Тяжко и подумати, якъ запущенѥ зôстали гробы колишныхъ вельможь!

По заведеню православія повыкидано зъ того склепѣня умерцѣвъ вразъ зъ домовинами. Сфанатизована толпа розрывала одныхъ на двоѥ и на троѥ, а котрѥ домовины лучше заховали ся, тѣ забирали на паливо до своихъ домôвъ. Въ самôмъ костелѣ пусто, тôлько видно ѥще, где були престолы по стѣнахъ. Надъ престолами позôстали гдекуды малёваня и бѣлоглинянѥ фигуры, але они всѣ страшно пообôбиванѥ и облупанѥ. Высоко на стѣнахъ зберегли́сь по нынѣ пôдписы на синихъ и червоныхъ днахъ — барва ѥще зовсѣмъ свѣжа. Ѥсть то одинъ позôсталый забытокъ тамошнои минувшои жизни. Теперь на нôчь заганяѥ до того костела жидова свôй товаръ.

Зъ костела идутъ переходы (коритары) черезъ цѣлый будынокъ, въ котрôмъ мѣстились давнѣйшѥ ѳзуитскѥ школы. Въ тыхъ переходахъ сумно всюды и пусто! Часами тôлько чути якійсь далекій голосъ, мовь кто кого кличе, якъ вѣтеръ занесе гомôнъ людскихъ голосôвъ

*) „Основа“ зъ року 1861, стор. 234 238.

**) Резиденція князѣвъ въ Корци нынѣ такожь въ руинахъ. Руины замку Чарторыскихъ находятъ ся надъ глубокимъ круто-идучимъ яромъ. Передня башта, котра переходитъ высокостею всю будôвлю замкову, и комины, що выстаютъ понадъ руину, надаютъ цѣлôй руинѣ въ Корци типъ понурый а заразомъ и торжественный. Козаки Хмельницкого въ часѣ воѥнныхъ нападôвъ добули той замокъ мечемъ и пустили по нѣмъ пожаръ, що ледви нагѣ стѣны зôстали ся. Широкѥ ворота пôдъ баштою стоятъ днесь для кождого отворомъ. На стѣнахъ комнатъ видниѥ ѥще давнѣ малёваня. Руцны тѣ зъ помежи кострубатого и чорного базника понуро поглядаютъ на нынѣшнѥй будôвлѣ Корця, якъ и на сады и розлогѣ поля того днесь на пôвъ жидôвского волыньского мѣсточка.

въ улицѣ або̀ въ подво̀ря. Здає ся тобѣ, коли задумаешь ся въ минувшо̀сть, що то чути псальмы зъ костела. Але не псальмы то, лишь голосы салдато̀въ, котрѝ на ко̀нци переходу муштруютъ ся. Монастырскѝ будынки передѣлано теперь на жовнѣрску касарню и пекарню, а велика свѣтлиця при ко̀нци переходу, котра була колись єзуитскою трапезою, придає ся то̀лько на складъ для тамошныхъ салдато̀въ.

XII. Доповненя.

Око̀нчивши оповѣданє о княгини Гальшцѣ и єи предкахъ и о наслѣдникахъ єи великаньского маєтку, додаємъ єще ко̀лька историчныхъ доповнень.

I.

Въ 14-о̀мъ числѣ „Зорѣ“ стор. 189 говорили мы, що во Львовѣ о̀дъ Волоского гостинця розгалужувались три улицѣ попри церковь Богоявленьску; одна зъ тыхъ улиць, Соколовска, вела на такъ звану Калѣчу гору (горо̀бы на Стрыйско̀мъ передмѣстю побо̀чь университета), зъ о̀дки видно було по̀знѣйше костелъ св. Марка. Ту замѣчаю, що костелъ св. Марка зо̀будованый бувъ року 1626. О его заложеню пише каноникъ Іосифовичь по̀дъ тымже рокомъ: „Hoc anno ecclesia parva verius capella Sti Marci dicta in monte Kalicza gora per Susannam Ostrogorska civissam Leopoliensem, Marci Ostrogorski scabini Leopoliensis uxorem, solido lapide exstructa est, fundis aliquot adjacentibus dotata capellanoque ad agendum divina provisa“.

Для доповненя о̀разу Львова въ друго̀й половинѣ XVI вѣка, т. є. за часо̀въ Гальшки княгинѣ Острожскои, додаю єще слѣдуючѝ подробности:

Улиця Лычако̀вска, Пекарска, на Рурахъ и цѣле Стрыйске ажь по Галицке передмѣстє не були єще тогды добре забудованѝ. Тягнули ся туда ланы, т. зв. „ланы Фрейборковскѝ“, по котрыхъ лишь зъ рѣдка стояли дворики, якъ н. пр. нынѣ стоятъ за рогачкою Городецкою во Львовѣ. Ланы попересѝнанѝ були дорогами и улицями: улицею Пелчиковскою (одною и другою), улицею Пекарскою, улицею до Вробленцового млына, гостинцемъ Волоскимъ (провадивъ туды, куды веде нынѣ улиця Паньска и Зелена), улицею Соколовскою (ведучою на гору Калѣчу). При улици Соколовско̀й находила ся крыниця звана Скалкою, и городы „на ланахъ при Скалцѣ“ званѝ*).

При гостинци Волоско̀мъ, о̀близько о̀дъ мѣстця, где сходили ся улиця Гончарска (нынѣшна Галицка) зъ улицею Паньскою, стояла церковь Богоявленьска зъ простороннымъ цвинтаремъ, а за церквою (где днесь палата Фредры, недалеко университету, и где початокъ улицѣ Стрыйскои) притыкавъ до Волоского гостинця пустый пляцъ, званый зъ початкомъ 17 столѣтя „Gosiorowski albo Pajączkowski“. Въ тѝ часы мали численнѝ родины рускѝ въ околици церквы Богоявленьскои свои посѣлости.

Рѣка Серетъ ишла нынѣшною Галицкою улицею, а рѣка Полтва розливала ся скрутами по цѣло̀й Хорунщинѣ, званой тогды Галицкимъ передмѣстємъ. Обомъ тымъ потокамъ дано по̀знѣйше нове русло и спроваджено ихъ въ одно корыто по̀дъ мостомъ камѣннымъ (коло палаты гр. Фредра).

Напротивъ Богоявленьскои церквы, по друго̀й сторонѣ улицѣ Гончарскои, стояли о̀близше къ самому мѣсту: братска школа руска и шпиталь рускій, а межь ними до̀мъ Ставиного̀въ. Ставиного̀въ поля тягнули ся ажь до Скалки; домы Кирила Пекаря и Гавріила Лангиша, стояли року 1609 межи улицею Пекарскою и Пелчиковскою (другою того имени). Близше до мѣста на Галицко̀мъ, при улици Гончарско̀й, стояли домы священика Богоявленьскои церквы и Микочовскихъ, а при Волоско̀мъ гостинци на такъ зва̀но̀мъ „Песѣмъ ринку“ до̀мъ мѣщанки Марухны и т. д. Словомъ, та часть мѣста ажь до поселеня Кармелито̀въ (межи улицею Гончарскою а гостинцемъ Волоскимъ) мала єще зъ початкомъ 17-ого вѣка чисто-рускій характеръ.

Передъ Кармелитами поселились були Бернардины. Ихъ спровадила до Львова можна родина Одровонжко̀въ. Року 1460 куплено для Бернардино̀въ два пляцы: одинъ меншій при о̀брамѣ Галицко̀й, а другій бо̀льшій о̀дъ якогось во̀зника Григорія (aream maiorem Gregorii vectoris), и ту зо̀будовано найперше костелъ и малый монастырь зъ дерева. (На заразу морову въ роцѣ 1464 всѣ монахи Бернардины вымерли, кромѣ одного.)

Русины не радѝ були видѣти ОО. Бернардино̀въ коло себе. Монастырь первѣстно зъ дерева зо̀будованый спалено. „Unus solus supererat (т. є. одинъ лише монахъ позо̀ставъ по заразѣ), qui ut locum e vicinitate Ruthena domibusque coram alio transferret, aedicula sacellumque supposito igne noctu astutia schismaticorum comburit“, (Josephovicz Annales ad annum 1630.) На згарищахъ побудовали Одровонжкѣ иншій костелъ Бернардино̀въ зъ дерева, и той стоявъ такъ довго, поки не зо̀будовано дотеперѣшный зъ тесаного каменя, до котрого р. 1600 угольный камень положено и котру р. 1630 доко̀нчено и посвячено.

---

*) Нынѣ єще єсть студня при улици „на Скалцѣ“ (коло городу и касарнѣ имени Яблоновскихъ).

Зъ 16 и 17 вѣка походили многѝ записы дѣланѝ церквамъ рускимъ во Львовѣ черезъ мѣщанъ Русино̀въ, котрѝ то записы втягненѝ суть до акто̀въ конзулярныхъ (Acta officii consularis) города Львова. Такожь брацтва церквей набували купномъ въ тыхъ вѣкахъ земскѝ маєтки и реальности въ то̀мъ городѣ, що свѣдчитъ о добро̀й господарѣ тыхъ брацтвъ церковныхъ и о ревности ихъ для обряда. Фундацiи тѝ свѣдчатъ також о соспо̀льныхъ и маєтковыхъ о̀дносинахъ тогдышныхъ Русино̀въ во Львовѣ. Мы зъ тыхъ фундацiйныхъ запи̇ско̀въ наводимо ту слѣдуючѝ:

1) Року 159[illegible] вписаный зо̀ставъ въ акты конзулярнѝ записъ мѣщанки Марухны на трету часть дому, положеного на „Песѣмъ ринку“, въ користь церквы Преображеньскои: „ad ecclesiam Ruthenicalem tituli Transfiguracionis in platea Szeroka, alias platea lata vocitata, in suburbio Halickie“. („Platea lata“ т. є. гостинцемъ широкимъ бувъ такожь названый гостинець Волоскѝ, ведучѝ круго о̀дъ Галицкои брамы попри Бернардино̀въ на нынѣшну улицю Зелену.) Братъ Марухны, Петро Фабичь, и прочѝ сестры єи зъ Старои Соли зрѣкаютъ ся правъ до тои части. Въ книзѣ XIII тыхъ акто̀въ конзулярныхъ читаємо по̀дъ рокомъ 1590 стор. 778: „Comparens personaliter providus Fed'ko de platea suburbii Leopoliensis psi Rynek vocata et alii cives retulerunt: honesta olim Maruchna Klimkowa iam quidem contagione pestifera corpore afflicta, tamen sana coram ipsis recognovit“. Ту слѣдує тестаментъ тои Марухны Климковои Пироговои зъ року 1583, въ котро̀мъ та невѣста записує 20 золотыхъ, а по̀дъ певнымъ условiемъ и до̀мъ свòй, на церковь Богоявленія (отже на другу церковь руску на передмѣстю Галицко̀мъ): „Przy tém byli parafianie Bohojawleńscy i starszy z tego rynku Wojciech i drugi Jan Sochaniec, Pietko Niciłów syn, Matwij Wacsnik i Gabriel Pienass. Czapka aksamitna i obrus popowi swemu duchownemu odkazała i oddano. Maruchna Klimkowa gdy leżała chora, tedy z tych złotych tu napisanych jeden złoty strawiła, a gdy umarła, tedy drugi złoty na pogrzeb wydał się. Rzeczy co w domu: suknia czerwona moiawska obzłocista, giermak czarny z sukna czeskiego, czapka aksamitna, rękawice kitajczane brunatne i szubka barankami podbita“.

Platea latea, т. є. улиця широка (ведуча тогды черезъ Галицке передмѣстє), єще въ 16-то̀мъ вѣку мѣстила въ собѣ домы самыхъ Русино̀въ, якъ свѣдчитъ записка въ книгахъ конзулярныхъ по̀дъ рокомъ 1516, книга II стор. 368: „Religiosa Ustyana Picholowa Czernycza libere recognovit per suum tutorem Dawidko Ruthenum, quod vendidit domum suam, in platea Szeroka (где стояла Преображеньска церковь) penes Olexi ex una et Danko Ruthenum ex alia parte sitam, Cost Rutheno concivi nostro“.

Брацтва пожичали грошевѝ сумы на милосердиѝ цѣли. Такъ року 1598 пожичило брацтво св. Богоявленія певну суму (66 Флор.): „Petro Kulik et Helenae coniugibus suburbanis propter eliberationem eiusdem Petri Kulik ex carceribus“.

2) По̀дъ рокомъ 1613 въ актахъ конзулярныхъ, книга XIV стор. 1143, вписаный єсть тестаментъ священика Теодора Бѣлогорского при церквѣ Благовѣщеня (при нынѣшно̀й Ягайлоньско̀й улици, тамъ, где

тая улиця сходитъ ся зъ Бригицкою): „Naprzód ciało moje aby po śmierci mojej było uczciwie pochowane przy cerkwi Błahowiszczenia Najświętszej Panny Maryi. Żonę moją na imię Paraskewę zostawuję przy wszystkiej majętności swej dożywotnią panią. Do cerkwi Błahowiszczenia złotych 20. Sianożęć, którą darowałem do cerkwi Błahowiszczenia, i teraz wiecznymi czasy daruję. Ewangelia srebrem złocista, oprawna, drukowana, czerwonym aksamitem odziana — do cerkwi Błahowiszczenia oddaję, w której aby imię moje i żony mojej zapisane było. Ojcu Hryhoremu namiestnikowi Lwowskiemu, duchownemu memu, po śmierci mej złotych cztery, aby za duszę moją Boga błagał. W domu pana Fedia w wilię św. Piotra i Pawła“.

3) „Anno 1609 honestus Basilius Dyak Ruthenus suburbanus Leopoliensis et Basilicae Ruthenicalis, Bohojawlenje dictae, hic in civitatis suburbio Halickie consistentis senior, suo nomine et ex parte praefatae Basilicae inscriptiones coram officio civili Grodecensi obtulit“. Були то:

а) Записъ Грицка Ставиного передмѣщанина и гарбаря Львôвского — „de venditione fundi sui proprii, siti inter Szlakiem Wołoskym vulgo dictum et inter fluvium Połtwa et fundum poponis, fraternisati synagogae Ruthenicae Bohojawlenja de dato 8 Maji 1609“.

б) Продажъ дому „per Kuryło Wielki suburbanum Leopoliensem Haliciensem“ брацтву Богоявлонія. Положене того дому такъ описане: „Domus sua, propria Leopoli in suburbio Haliciensi, in platea Szeroka dicta, prope scholam Synagogae Bohojawlenja“. Широка улиця шла попри школу церквы Богоявленія, а понеже на Широкôй улици и церковь Преображенія находилась, проте обѣ тѣ церквы недалеко стояли ôдъ себе.

в) Записъ або даровизна 100 флор. довгу, котрй належались ôдъ згаданого брацтва, зъ сумы купна того дому, Кирилу Великому. Ту даровизну здѣлавъ Кирило Великій по словамъ дотычного запису: „ex amore et pietate in religionem suam“.

При кождôй зъ тыхъ церквей находивъ ся шпиталь для убогихъ и школа. — Записôвъ на тѣ шпиталѣ заховалось въ актахъ 6 гат. Есть зъ року 1606 записъ „Iustinae in xenodochio ad Basilicam Ruthenicam tituli Annuntiationis Beatae Virginis Mariae degentis 30 flor. polon.; дальше записъ зъ року 1617 „Andreae Gierciko et Palachnae coniugum ad meliorationem xenodochii ad Basilicam Bohojawlenja seu Epiphaniae“.

На Галицкôмъ передмѣстю находивъ ся ланъ мѣйского брацтва Успенія Пр. Богородицѣ. Року 1579 продае Бабичъ зъ женою Анною „hortum suum in suburbio eiusdem civitatis Halickie situm in laneo Fraternitatis Beatae virginis Mariae, in Kamionka versus montem Kalecorum (с. е. Kalecza gora) penes Erasmi Pellionis et Lucae Currificis situm - amato Ioanni Alembek civi Leopoliensi“.

Зъ тыхъ трехъ церквей на Галицкôмъ передмѣстю церквы Благовѣщенська и Богоявленська звесенй зôстали вже за австрійского панованя; Преображенська здае ся перенесена зôстала на передмѣстѣ Жовкôвске еще въ 17-тôмъ столѣтю, а принаймнѣй въ тôмъ вѣку о церквѣ Преображенськôй на передмѣстю Галицкôмъ нема вже споминки. О перенесеню тои церквы на Жовкôвске вношу зъ акту визитацiйного зъ року 1743: „ecclesia in suburbio Krakoviensi post pontem muratum sub titulo Transfigurationis Domini“.

II.

На стор. 228 въ числѣ 17 „Зорѣ“ сказали мы, що Ольбрахтъ Ласкій оженившій ся зъ Беатою княгинею Иліиною посѣдавъ землю въ Кезмарку на Уграхъ, черезъ що уважаный бувъ такожь обывателемъ угорскои короны. Насуваесь нытанє, якимъ способомъ прийшовъ шляхтичь польскій до посѣлостей земскихъ въ коронѣ угорскôй? На тое даютъ намъ одвѣтъ жерела до исторіи угорскои: „Analecta Scepusiensia“. Читаемо тамъ, що Ольбрахтъ Ласкій бувъ сыномъ того Лаского, котрый дѣйствовавъ въ спорѣ о тронъ межи королемъ Фердинандомъ I а Іоаномъ Заполією и ôдъ того-жь одержавъ року 1528 въ нагороду дôмъ на Спижи (въ Уграхъ надъ Попрадомъ) и мѣсто Кезмаркъ тамъ положене. Той Ласкій вступивъ потôмъ въ службу Фердинанда I и удержавъ ся при своихъ посѣлостяхъ на Спижи. Тымъ способомъ и Ольбрахтъ Ласкій бувъ обывателемъ угорскимъ и добрымъ знакомымъ короля Фердинанда I.

Ольбрахтъ побуджавъ Гераклидеса до выступленя зъ своими претенсіями до Молдавіи, тымъ бôльше, що Гераклидесъ бувъ знакомый зъ цѣсаремъ Каролемъ V, на котрого дворѣ перебувавъ. Ôнъ то уложенємъ генеалогичного дерева успѣвъ переконати цѣсаря, що есть сродникомъ Александра воєводы Молдавского и его жены Роксанды. Бувъ ôнъ первѣстно писаремъ при библіотецѣ Ватиканськôй, а ôдтакъ паземъ въ палатѣ ескуріяльскôй въ Ишпаніи. Чоловѣкъ оборотный и приємнои поверховности умѣвъ ôнъ говорити языками греческимъ, латиньскимъ, италіяньскимъ, французскимъ, румуньскимъ и нѣмецкимъ.

Фердинандъ I, котрый намѣрявъ мати вплывъ и на справы Молдавіи, пôславъ Гераклидеса зъ листомъ до Ольбрахта Лаского зъ возванємъ до помаганя ему въ стараняхъ о воєводство (господарство) молдавске. Ласкій пожичивъ Гераклидесови 20.000 червôнцѣвъ и самъ ставъ збирати охотне войско въ цѣли введеня Гераклидеса на престолъ молдавскій. Въ Листопадѣ року 1561 Гераклидесъ при помочи Лаского побѣдивъ Александра*), занявъ Сучаву и ту въ церквѣ катедральнôй приказавъ короновати себе черезъ митрополита Григорія.

Гераклидесъ спровадивъ учителѣвъ лютераньскихъ (якъ Певцера, зятя Мелянхтона) до Молдавіи, и тѣ почали ширити тамъ реформацію. Тымъ обуривъ Гераклидесъ противъ себе жителѣвъ Молдавіи. Ласкій предвидѣвъ злй наслѣдства того поступованя и старавъ ся Гераклидеса ôдвести ôдъ ширеня реформаціи. Однакожь не успѣвши нѣчого, опустивъ Ласкій Сучаву и удаливъ ся до Хотина.

Противъ Гераклидеса освѣдчивъ ся турецкій султанъ и такожь противъ него пôднѣсъ бунтъ Молдаванинъ Стефанъ Томжа. Гераклидесъ зôставъ осадженый въ замку Сучавѣ, здавъ ся на ласку и зôставъ черезъ Томжу убитый. Тогды то, року 1563, мусѣвъ Ласкій опустити Хотинъ.

Зъ претенсіями до престола молдавского выступили такожь магнаты польскй: Димитрій Вишневецкій и Мартинъ Зборовскій. Они зôбрали войско на свою руку и станули вразъ зъ Ласкимъ надъ Серетомъ. Однакожь Томжа ихъ розбивъ, а Димитрій Вишневецкій дôставъ ся въ полонъ и черезъ Томжу ôдосланый бувъ до Константинополя. Турки повѣсили Вишневецкого за ребро на гаку и такъ висячого убили стрѣлами.

Такожь ôдперъ Томжа ôддѣлъ войска Лаского, котре пôдступило було пôдъ Сучаву. Але не довго тревало пановане Томжи. Турки и Поляки були противниками Томжи и стали теперь вспирати прогнаного Гераклидесомъ воєводу молдавского Александра, проживавшого якійсь часъ на выгнаню въ Малôй Азіи. Юрій Яловецкій, каштелянъ Каменецкій, имивъ Томжу и ôдославъ его до Львова, где ôнъ бувъ въ вязници держаный, ôдтакъ 5 Мая 1564 на желане турецкого султана зôставъ стятый и въ церквѣ Василіяньскôй во Львовѣ похороненый. Теперь Александеръ зъ Роксандою засѣли поновно на престолѣ воєводства молдавского.

Такй то були заходы Лаского и иншихъ магнатôвъ польскихъ около справъ молдавскихъ. Ольбрахтъ Ласкій стративъ въ тыхъ борбахъ о посѣдане престола молдавского весь маетокъ по першôй своѣй женѣ и тому, єдино для позысканя нового маетку, оженивъ ся бувъ повторно зъ княгинею Беатою Иліиною року 1564.

Подôбно старались о посѣданє молдавского престола магнаты польскй въ роцѣ 1595. Заходы ихъ выпали тогды щасливѣйше и гетману Іоану Замойскому дѣйстно повелось, впровадити на той престолъ Єремію Мо-

*) Церковь мѣйска Успенія Богородицѣ во Львовѣ спалила ся року 1527. Александеръ вразъ зъ женою Роксандою збудовавъ ю наново зъ основы. Року 1559 стояла она пôдъ мѣднымъ дахомъ, и Александеръ обдарывъ ю дзвонами, священическими ризами и знарядами. Сучавскій митрополитъ зъѣхавъ до Львова зъ Сучавскими боярами и посвятивъ церковь. Но и та церковь небавкомъ спалилась, а ôдтакъ завалилась. На єи мѣстци станула церковь теперѣшна.

гилу. Пôзнѣйше Стефанъ Потоцкій*), зять Елизаветы вдовы по Єреміи Могилѣ зъ Устя, такожь ревну участь бравъ въ справахъ сукцесіи свого шваґра Константина Могилы въ Молдавіи. (Зри мою працю: „Rzut oka na beneficya kościoła ruskiego. Lwów 1875, str. 62, 63.“)

Поправка. Въ числѣ 21 „Зорѣ“ стор. 274 стихъ 4 зъ долу мѣсто „року 1582“ має стояти: року 1592 — На стор. 275 (стихъ 1 и 2 зъ горы) слова: „давъ я сына свого на выхованє до Ярославля“, и стихъ 10 зъ долу слова: „на выхованє у Езуитôвъ‘ мають опустити ся. — Въ числѣ 22 „Зорѣ“ стор. 285 стихъ 29 зъ горы мѣсто „року 1533‘ має стояти: р. 1553.

РÔДНА МОВА.

О, рôдна мово ты моя,
Якъ любо ты звучишь!
Ажь серце бьється, ажь кровь гуля’...
Надѣєвь мя кормишь.

Твôй гарный, чародѣйный звукъ
Чоло хоть думне гне,
Мовь сила теплыхъ неньки рукъ,
А такъ, мовь жаръ, плыне...

Я такъ пышаю ся тобовь,
Мовь панъ усѣхъ свѣтôвъ!
Ты жизнь моя, моя любовь
И споминъ ранныхъ снôвъ...

Нѣ звуки струнъ нѣ соловья
Такъ любо не плывутъ;
Якъ рôдне слово вчую я,
Зъ очей ми слёзы йдутъ...

И думковь я лѣтаю тамъ,
Дитиновь гдемь гулявъ,
Гдемь гнався до щастя райскихъ брамъ,
Рожевй сны витавъ...

И такъ здаєсь менѣ, мовь зновъ
Мя ненечка пеститъ,
А батько гладитъ мя руковь
И „Отче-нашь“ мя вчитъ...

Иларіонъ Грабовичъ.

*) Родина графôвъ Потоцкихъ гербу Пилява походитъ зъ пôдъ „Książa“ мѣстцевости положеной 8 миль на пôвнôчь ôдъ Кракова въ нынѣшнôй губерніи Келецкôй. Пращуромъ тои родины бувъ Яковъ зъ Потока (зъ пôдъ Кєьонжа) каштелянъ Радомскій († 1398). Его правнукъ Яковъ, маршалокъ надворный, отримавъ ôдъ короля Жигмонта Августа II села Загайполе и Соколôвъ, зъ которыхъ перше перетворивъ на мѣсто, котре назвавъ Золотымъ Потокомъ. Мѣсто тоє мало корыстне положенє на шляху ведучôмъ зъ Руси и Подôля до Угоръ. Сынами Якова були Николай и Андрей. Сыномъ Николая бувъ высше згаданый Стефанъ Потоцкій, основатель линіи Потоцкихъ „Золотои Пилявы“, зъ котрыхъ походивъ такожь въ линіи простôй Николай Василій Потоцкій, староста Каневскій, дѣдичь Бучача и Городенки, основатель церквы въ Почаєвѣ († 1782).—Одъ Андрея, сына Якова, походивъ сынъ тогожь Станиславъ Ревера Потоцкій (1587—1667) староста Галицкій, Коломыйскій, а потôмъ воєвода подольскій и гетманъ Великій коронный, заложитель города Станиславова. Онъ грамотою въ Галичи выданою 12 Червня 1629 описавъ границѣ грунтôвъ монастыря Скита. Въ документѣ тôмъ розграниченя выражає ся Станиславъ Потоцкій такъ о монастыри Скитѣ: „Podczas zamieszania nieprzyjacielskiego przytuła do siebie szlachtę tych krajów, a u wszystkich ludzi zasłużył sobie miłość“. Одъ сынôвъ двохъ Станислава, Феликса и Андрея, походятъ двѣ линіи гр. Потоцкихъ: ôдъ Андрея (основателя линіи Серебной Пилявы) линія Ланцуцка, а ôдъ Феликса линія Потоцкихъ зъ Крыстинополя и Підгасць. — Стефанъ Потоцкій умеръ року 1631, и бувъ похованый въ бувшôмъ монастыри Доминиканôвъ въ Золотôмъ Потоку, котрого самъ бувъ фувдаторомъ; Стефана женою була Марія, донька Єреміи Могилы и Елизаветы Цярмяртовнои. Елизавета по смерти свого мужа Єреміи перебувала въ Устю. Рôдна сестра Маріи, Анна, по четвертый разъ пôшла за-мужь за Станислава Ревера Потоцкого. Була то єго друга жена. (Першою женою Станислава Реверы була Зофія Калиновска.)

Сахеръ-Масохъ а Русины.

(Критична оцѣнка Льва Сапогôвского.)

Подивѣтъ ся на рай тихій,
На свою краину;
Полюбѣте щирымъ серцемъ
Велику руину..

(*Тарасъ Шевченко*)

Сй слова великого поета дуже пристаютъ до Русинôвъ, а може ôдносятъ ся и до другихъ Славянъ. Божь по правдѣ мы свого часто не умѣємъ почтити — все намъ за мале, за убоге; мы хотѣлибы мати заразъ геніѣвъ, котрйбъ нѣ въ чôмъ не були менший, нѣжь геніѣ другихъ народôвъ. Напише що котрый зъ рускихъ авторôвъ, такъ заразъ порôвнуютъ єго зъ первостепеннымъ авторомъ европейскои славы и говорятъ звычайно: „Етъ, то слабеньке! най иде учитись до Шекспира, Тургенева, Гетого и другихъ“. А якъ слѣдити, чому нашй люде такъ говорятъ, то покажесь, що то бракъ вѣры въ власнй силы, що то пусте наслѣдованє бесѣды другихъ людей. А предсѣ и въ нашôмъ народѣ, въ нашôй литературѣ суть достоиньства, якихъ намъ справедливо иншй народы позавидувати моглибы. Нема у жадного народу такъ высоко розвиненои литературы людовои (а передовсѣмъ такъ цѣнныхъ поезій, такъ красныхъ думъ историчныхъ), якъ на Руси; не найде нѣгде такъ щиронародныхъ, популярныхъ поетôвъ и писателѣвъ, якъ у насъ. Рускй таланты до нынѣ єще, по причинѣ нещасливыхъ обстановъ нашого народу, высоке заняли становиско середъ сусѣдныхъ намъ племенъ: Полякôвъ и Великороссôвъ — становиско важне и въ литературѣ и въ соспôльности. Ясна рѣчь, що коли деморализаційнй вплывы у насъ устанутъ,— а зъ розвоємъ литературы и наукъ устати мусятъ, — всѣ тогды силы лишатъ ся на рôднôй земли и соєдинеными силами двигнутъ наше слово до великого культурного значеня. Кто памятає часы передъ 1848-ымъ рокомъ а порôвнає ихъ зъ теперѣшными успѣхами рускои литературы, признати намъ муситъ конечно, що тая велика, рокова хвиля уже недалеко.

Впрочѣмъ въ осудженю талантôвъ и геніѣвъ треба бути взглядымъ. Що край, то обычай. Перетолкуймо нынѣ всѣ творы Тургенева, Гетого, Шекспира и т. д. на рускій языкъ — все оно буде и хороше и мудре, але оно не заступитъ єще талантôвъ домашнихъ, не порве за собою цѣлыхъ масъ, не здѣлає такъ спасенного перевороту въ умахъ и серцяхъ, якій выкликали нашй питомй таланты и геніѣ. Правдивый патріотизмъ домагаєсь и ту ôдъ кождого, не маловажити свого достоиньства. Чуже почитаймо, своє любѣмъ!

Якъ хибно зважати єдино на судъ другихъ людей, докаже оцѣнка наша творôвъ Сахеръ-Масоха.

Сахеръ-Масохъ, котрый першій зъ чужихъ писателѣвъ звеличавъ нашъ народъ зъ такою любвою, якои навѣть тяжко межь нашими авторами знайти; котрый передъ цѣлымъ свѣтомъ выявивъ незаслужену недолю нашого пригнобленого, але все щирого, любячого, честного народу; той Сахеръ-Масохъ, котрому мы за єго любовь и сочутє вдячнй бути повинни: наживъ у насъ неславы. Звычайно єму закидаємо — ложь! А чому? Бо Поляки, встыдаючись образу, якій имъ въ зеркалѣ Сахеръ-Масоха представивъ ся, сказали, що тоє зеркало ложне, що они — Поляки — красшй, нѣжь Сахеръ-Масохъ ихъ намалёвавъ. Отъ, мы и послухали польскои критики тай безсвѣдомо за нею потакнули. Покажесь, що судъ нашь бувъ зовсѣмъ несправедливый.

Я буду наводити Сахеръ Масоха лишь зъ єго „Galizische Geschichten“, бо во Львовѣ иншихъ єго повѣстей не

довелось менѣ ôдшукати. Книжка, котру я маю, була видно въ рукахъ якогось Русина, бо побôчь имени „Сахеръ-Масохъ“, находжу дописанѝ слова: „der unübertreffliche Schilderer der klaeglichen, galizischen Geschichten“. Тутъ зауважаю тôлько, що богато повѣстей Сахеръ-Масоха сягає єще часу, коли у насъ була паньщина, ôдъ котрого то часу стосунки въ Галичинѣ значно змѣнились. Часомъ такожь вкладає Сахеръ-Масохъ въ уста нашого селянина слова, котрыхъ мы не чуємо, але се не дивно — авторъ мôгъ ихъ чути, а хочь и не чувъ, чи-жь не вôльно єму высказати того, що самъ думавъ, устами чужими? Гдеколи представляє намъ руского шляхтича, властителя дôбръ. Се для насъ нѣбы невидане диво. А предсѣ такъ було. Були до недавна (передъ рокомъ 1848) властителѣ бôльшихъ посѣлостей, котрѝ все по руски говорили и инакше дивились на Русинôвъ, нѣжь нынѣшнѝ многѝ Поляки. Разитъ такожь часомъ у Сахеръ-Масоха реализмъ, алежь чи не бачимо що день реальнѣйшихъ сценъ, чи не славятъ навѣть и Золю за єго реализмъ?

Селянинъ Сахеръ-Масоха, то той самъ чоловѣкъ, котрого що день бачимо — привязаный до своєи хаты, до рôлѣ, села, родины, худобы. „Дававъ ся навѣть панови „бити, лишь кобъ єго худôбка не ишла зъ далекои дороги „заразъ до тяжкои роботы“.

Русинъ терпеливый все переноситъ, лишь щобы мавъ спокôй; чує свою кривду, та не знає, кому, якъ и где має пожалуватись.

„Рускій селянинъ слухає дяка, писаря та жида, а передъ урядникомъ на десять крокôвъ здôймає шапку. Ôнъ „чтитъ цѣсаря якъ Бога на земли, а споминаючи Іосифа II „здôймає капелюхъ зъ головы“.

Але не такій у Сахеръ-Масоха Гуцулъ. „Въ горахъ „иншій народъ, гордый и вôльный, бо нѣколи не робивъ „паньщины и не знавъ пôдданьства. Ôнъ борше заморитъ „ся въ горахъ, нѣжь зôйде на зарôбки въ долы, бо тутъ „Гуцулъ зъ туги умирає. Гуцулъ убогій, а носитъ ся „красно, працює на своихъ горахъ пильно, пасе ôвцѣ, тор„гує своими выробами, а ôдвагу має одинъ за десятёхъ. „Жартôвъ ôнъ не знає, а за образу мститъ топоромъ“.

Руска жѣнка Сахеръ-Масоха любитъ щиро свого чоловѣка, якъ и ôнъ любитъ єѣ. Обоє навѣть не думаютъ и не розумѣютъ о здрадѣ. Така вѣрна любовь въ подружю (супружествѣ) спôльна и селянамъ и иншимъ станамъ. Сахеръ-Масохъ наводитъ для примѣру знану и у насъ слѣдующу анекдоту. Селянка Наста научає одного патера, що то грѣхъ другую любити, хотьбы мужъ той другои бувъ пяница, котрого жѣнка муситъ приводити зъ корчмы. Колижь патеръ одвѣдавъ ю въ перевернênомъ футрѣ медвежôмъ и мужики изъ страху передъ медведемъ поутѣкали, она, пôзнавши єго, закликала мужикôвъ и сказала, ще се за грѣхи перемѣнивъ єго Богъ въ медведя, и осудила, щобы медвѣдь за кару вѣзъ єѣ ажь до костела. Пôзнѣйше вытолковала єму, що она то зробила, хотячи спасти єго душу, и надѣясь, що бôльше не перекине ся патеръ въ медведя.

Часомъ и у Сахеръ-Масоха стрѣчаємо ексцентричнѝ, ненатуральнѝ типы, якъ примѣромъ въ повѣсти „Das Erntefest“. „Євка шукає свого любимця и не встыдаєсь того. „Ôнъ єсть мôй. Що менѣ люде, що менѣ судъ ихъ. Они „ганьбятъ мене, бо я не умѣю удавати якъ они, бо дивлю „ся на хлопця, котрый менѣ до вподобы, бо я зъ нимъ го„ворю, якъ ôнъ мене забавляє, бо я єго цѣлую, якъ єго „люблю; а якъ ôнъ умирає зъ любови, то кажу єму: Прійди „до мене на любу розмову“. И хоть цѣла громада смѣяла ся зъ неи, она сидѣла пôдъ вербою, тримала Дмитрову голову на своихъ колѣнахъ и смѣялась зъ громады.

Такъ любити зможе або жѣнка въ найвысшôмъ степени выекзальтована, або проста, не знаюча свѣта, душа. При тôмъ цѣла та сцена любовна описана дуже живо, природно и зъ правдивымъ артизмомъ.

Вже то рускѝ селянки, дѣвчата и жены, стали ся идеаломъ для Сахеръ-Масоха. Не находитъ ôнъ межи ними жадноп поганои, а Гуцулки то вже надъ мѣру величає. Отъ єго описъ Гуцулки (въ повѣсти „Magas, der Räuber“):

„Передъ нимъ стала молода велитка зъ найповнѣйшою „гармонією въ поставѣ, на-пôвъ перелякана, на-пôвъ гро„зячи — стояла передъ нимъ правдива дочка Карпатъ, „щира Гуцулка.

„Єи кругле лице вызначалось сильными, острыми, але „характеристичными и шляхотными чертами, барва лица „осмалена, густѝ чорнѝ брови стягались хмарно надъ вели„кими, чорными, жаркими очима, краска повныхъ устъ рôв„нялась а може и поревысшала барву червоныхъ биндъ, що „вплетенѝ були въ буйнѝ, довгѝ косы. Малѝ черепашки зъ „Чорногорскои Тисы плавали въ волосю, якъ въ чорныхъ, „блестячихъ фаляхъ.

„Густо рисованый (фалдованый) жупанъ зъ синёго „сукна спадавъ ажь до червоныхъ чобôтокъ; той самои „барвы *душка* окрывала єи груди; а цвѣты вышиванѝ на „плечикахъ, широкій червоный поясъ и зъ бѣлого сукна „киптаръ, нашиваный жовтою волѣчкою — надавали єй „щось орієнтального, фантастичного. Золотѝ монеты служили „єй за лелѣтки (ковтки), а иншѝ понависали на плечахъ „въ тяжкихъ ланцухахъ и спадали зъ шнурами грубыхъ „коралѣвъ ажь на груди“.

Така дѣвчина була люблена Магасомъ, опрышкомъ, передъ котрымъ дрожала шляхта, бо „ôнъ богатыхъ рабу„вавъ, а боронивъ убогихъ и робивъ справу пôсля давного „права“. Не дивножь, що старый козакъ, паньскій слуга, не хотѣвъ зрадити мѣстця єго пробуваня и ажь за тютюнъ („котрый зъ порохомъ стрѣльнымъ має въ Гуцула бôльшу вартôсть, нѣжь золото“) выявивъ опрышкову крыѣвку. Не дивно такожь, що люде „обѣцювали злымъ панамъ пômстити Магаса“, але коли пôйшли на облаву, въ ростичь поутѣкали. „Рускѝ люде маютъ инше, неписане право: оно жіє „въ ихъ устахъ. Они розумѣютъ, якъ паны ихъ вызы„скували“. Се оповѣдає въ „Erntefest“ мужикъ „котрый на „десять крокôвъ передъ паномъ ôдкрывъ голову и желавъ „єму, єго дѣтямъ, внукамъ и правнукамъ якъ найкрасшого поведеня. Коли ôнъ капелюхъ скинувъ, показалось єго лице зъ енергичнымъ закроємъ, сумнѝ уста прикрытѝ були хорошими вусами, чоло выпукле до половины и покрыте сивымъ волосёмъ, — въ загалѣ лице красне и симпатичне. Ôнъ мавъ на собѣ сердакъ зъ грубого, косматого чорного сукна, зъ каптуремъ (бородицею), вышиваный синёю волѣчкою. „Таку одѣжь може носили горды Джингисъ-Хана, „а галицкій мужикъ задержавъ єѣ яко спадьщину по Тата„рахъ и въ своѣмъ строю“.

„Намъ дякъ читавъ зъ книжки — говоритъ той се„лянинъ — що въ нашôмъ краю мужики самѝ лѣнтаѣ, пі„яки, дураки. Дякувати Богу, се не правда. А еслибъ и „такъ було, чижь можнабы дивувати ся? Мы пôдъ Поль„щею були менше вартѝ и за менше уважанѝ, нѣжь худоба. „Чижь мôгъ мужикъ любити и управляти добре рôлю, на „котрôй ôнъ бувъ якбы чужимъ, якбы худобою? Цѣсарь „Іосифъ давъ патентъ, намъ стало легше, але паны зъумѣли „патентъ обôйти и дальше насъ вызыскували. — Кажутъ „єще, що мы школы не хочемо. Най дадутъ намъ рускѝ

„школы, а радо пôшлемо дѣти нашй. Все бы було лѣпше, „найбы лишь громадамъ дали самоуправу, бо у насъ зъ „давна-давенъ громада була всѣмъ и нынѣ она єсть, хочь „правительство єи не узнає. Колибъ громадамъ дали бôльшу „вôльнôсть, менше требабы було урядникôвъ и булобы „лѣпше и намъ и державѣ. Тажь и теперь громада сама и „податки ôдбирає и рекрута приставляє и не одно лѣпше „зробитъ, нѣжь урядникъ. Бузёкъ якъ хоче, щобъ єго мо- „лодй лѣтали, пôдоймає ихъ въ гору, а правительство видно „не хоче, щобъ мы научились лѣтати“.

Сахеръ-Масохъ порозумѣвъ важнôсть „громады славяньскои“, котра, якъ передъ тысячь роками и нынѣ стоитъ — одинъ за всѣхъ, всѣ за одного.

Образы природы, рускій строй, музыку, танцѣ — все малює Сахеръ-Масохъ дуже вѣрно, и все закрашене поезією. У него звукъ трембиты єсть дико-елегійный, а коломыйка одинъ зъ найкрасшихъ танцѣвъ. Отъ якъ описує коломыйку:

„Музыки заграли коломыйки.

„Легинѣ и дѣвчата, побравшись за руки, утворили „кругъ, въ котрôмъ стояли побережникъ и Євка.

„Першй тоны уносились поодиноко въ воздусѣ, побе- „режникъ стоявъ неподвижно зъ загненими на грудяхъ „руками, зъ головою якбы въ болю похиленою, ôнъ при- „спѣвувавъ тихо жалôснымъ тономъ, лишь ôдъ часу до часу „добувавъ ся зъ єго груди мелодійный голоснѣйшій звукъ, „зôтхнене, плачь, стонъ. Далеко напротивъ него стояла Євка „спокôйно, сильно вдивлялась въ него, голову держала гордо, „далеко, щобъ єѣ не досягнути.

„Пристрастно розбиваютъ ся тоны музыки до чудовои „мелодіи. Нечайно пôдкинувъ легинь голову въ гору и „скрикнувъ крикомъ ловця, крикомъ ôрла, що кидаєсь на „свою добычь. Ôнъ пôдноситъ рамена и починає гуляти. „Чудесный видъ! Разъ ôнъ дитиною що граєсь и дрôбоче, „разъ акробатомъ, то зновъ звѣремъ, що въ дикихъ ско- „кахъ за самицею несе ся. Єго око не сходитъ зъ неи, „кождый крокъ, кожде порушене єго тѣла ôдноситъ ся до „неи; она споглядає зимно на легиня и вывиваєсь ôдъ него, „але круги, котрыми ôнъ єѣ замыкає, все тѣснѣютъ — те- „перь ôнъ вже близько неи.

„Хоръ инструментôвъ все дикшій и дикшій.

„Однымъ скокомъ єсть ôнъ при нѣй, закидає руку на „єи шію, але въ тôй же хвили такожь скокомъ вырвалась „она ôдъ него и танцює гордо зъ насмѣшкою, взявшись вы- „зываючо за пôдъ боки, въ другôмъ кôнци круга. Зновъ „стоитъ побережникъ нерухомый, зновъ повѣшує сумно го- „лову, зновъ наближуєсь до Євки, але она утѣкає передъ нимъ.

„Въ кôнци здаєсь, що ôнъ стративъ надѣю; єго та- „нець стаєсь апатичнымъ, єго спѣвъ тихимъ плачемъ. Онажь „насмѣваєсь зъ него веселыми трелями, закидає голову поза „себе, смѣєсь и дрочитъ єго и танцює докола него, якъ „комаръ коло свѣтла. А ôнъ паде до землѣ якъ мертвый, „присѣдає, але швидко зрываєсь въ гору, обôймає єѣ ру- „ками, мовь арканомъ, и она єго.

„Теперь гуляютъ разомъ, скрипка *выгойкує* весело, „цимбалы дзвенятъ радôсно, танець стаєсь коломъ весѣль- „нымъ, спѣвъ Гименеємъ“.

Въ тôмъ описѣ рускои коломыйки подає Сахеръ-Масохъ не лишь вѣрный образъ самого танцю, але такожь поясняє єго значене. Въ нѣмыхъ рухахъ гулящои пары бачитъ ôнъ справедливо цѣлый романъ любовный, побѣду молодця надъ серцемъ дѣвочимъ. Очевидно мавъ ту авторъ на гадцѣ тй коломыйки, що танцює сельска молодѣжь пôсля традиційного звычаю, а не тй „паньскй“ коломыйки, що ихъ учатъ по мѣстахъ, механично и безъ жаднои провôднои мысли, всѣлякôго рода „tancmistrze“...

Въ столѣтнй роковины вступленя на престолъ

ЦѢСАРЯ ІОСИФА II.

Надъ шумнымъ срѣбломъ рôдного Дунаю
Стоитъ хатинка у вишневôмъ гаю,
Стоитъ лѣтами довгими схилена,
Пôдперта кôлємъ, обдерта, нужденна,
Немовь недолѣ тяжкои палата —
Якъ снѣгъ сивенькой вдовы — тая хата...
. . . . . .
Она ту жила, а лѣтъ, лѣтъ десятки
Не измѣнили нѣ єи, нѣ хатки.
Всё йшло въ безвѣсти, никло мовбы пѣна,
Лишь ôдъ старои сторонила змѣна.
Довго такъ жила, а пôзна єй старôсть
Въ людей будила страхъ... честь... взгорду... ярôсть...
Двôръ єй цуравъ ся, що зле вдѣта, боса,
И жидъ и дуки мѣрили ю зъ коса —
Но людъ крѣпôстный любивъ ю якъ неню,
Рвавъ ся толпами, слухавъ въ восхищеню
Слóва старои, а серце и руки
При нѣй не чули цѣлоденной муки.
Она мовь лѣрникъ на славы могилѣ
Вскрешала згадковь пропалй тй хвилѣ,
Коли ще доля не була лукава
И були въ неи достатки и слава.
Тогды одѣта въ золотіи шаты
Мала свобôднй хижѣ и палаты;
Тогды звукъ рôдный нею вышещеный
Не крывсь пôдъ стрѣховь низькою гоненый...
Тогды пѣснь рôдна жалемъ поколѣнй
Ще не стогнала; тогды вопль терпѣнй
Не бувъ ще чутный, а бояны княжй
Пѣли честь своихъ, а невдачи вражй;
Тогды храмъ божій устами вôльными
Пѣвъ славу небу мовбы херувимы;
Тогды не треба ще булó окупу,
Щобъ сподобитись у той храмъ приступу...

Такъ голосила вдова по всѣ годы
И згадковь жила...
Мчутъ ся Днѣстра воды
Въ щоразъ новіи луги перебранй,
Щобы спочати въ далекôмъ лиманѣ.
Щоразъ то иншой фильомелѣ чути
Въ садку старушки незрôвнанй нуты;
Щоразъ то инша зазуленька кує...
Старушка смотритъ — слухає... рахує..
И глянь, о диво!... Тысячь сердець бьютъ ся,
И очей тысячь у небо несутъ ся,
И рукъ тысячи въ вышь ся простираютъ,
И устъ тысячи у синь ся здôймаютъ —
Зъ одного серця, одными словами
Кличутъ до неба, благаютъ слёзами:
„Огче! верни намъ времена старіи,
На дай пропасти марно, безъ надѣѣ!...“

И вчуло небо... Явивсь потѣшитель
И довго жданый тобовь свободитель,
Руская нене!.. Явивсь Іосифъ Другій,
Царь тобѣ щирый, якъ мужь для подруги.
На єго голосъ ты стрясла лахматє
Брудне крепацтва, и святочне платє
Новозысканой привдѣла свобóды,
На пиръ призвана межь иншй народы.

И зновъ заблысли въ тебе свѣтлѝ храмы,
Якъ колись було давными часами,
И милiоны устами вôльными
Воспѣли небу пѣснь мовь херувимы...
И пѣснь народа, въ торжественнѝ звуки
Вдѣта, зглушила вопль давной розпуки
И восхваляє ôдъ вѣку до вѣку
Зъ памятевь вдячновь доброго владыку...

А. И. Здерковскiй.

НЕДÔБРАНА ПАРА.

(Оповѣданє зъ житя люду. — Написавъ **Дан. Лепкiй.**)

(Конець.)

Надôйшли свята — Великдень. Въ селѣ гомôнъ, радôсть, охота, а найбôльше для насъ, для молодежи. Панъ-отець ледви посвятили паски, ледви докôнчили воскресну службу, єще и миръ божiй не встигъ зъ борошномъ святымъ до своихъ хатъ, а вже на дзвôници веселѝ хлопцѣ ударили въ голоснѝ дзвоны. Ктобы въ такiй часъ засиджувавъ ся дома! Поволи одно та друге спѣшигъ на цвинтарь: — попередъ молодѝ, за ними старшѝ — и почалась весела забава. Пôдъ церквою громадками стаютъ то парôбки, то дѣвчата. Однѝ ходятъ *„оборога“*, другѝ ставлятъ *„вэжу“*, третѝ бѣгаютъ та вырываютъ у дѣвчатъ писанки, а гдекотрѝ дѣвчата стулились въ купку на сходахъ передъ бабинцемъ та спѣваютъ *„жельмана“*. А батьки та матери поставали зъ далека, або дивлятъ ся зъ поза паркану на той рухъ молодечiй. И имъ якось весело и любо, згадуютъ и свои лѣта молодѝ...

„Ponagabóg, Żelman!
„Ponagabóg, jego brat!
„Ponagabóg, Żelmanowa rodzina!...“

роздалась тужлива пѣсня дѣвча. Пôдчасъ того за парканомъ збилась старша громада въ одинъ кружокъ, а посередъ нихъ станувъ Архорiй, старшiй дякъ нашои церквы. Трийцять лѣтъ служивъ ôнъ честно Богу и громадѣ, бувъ права рука панъ-отцевои у всѣхъ дѣлахъ добрыхъ. Єго всѣ слухали та поважали.

„Менѣ серце краєсь — казавъ Архорiй, — коли чую про того проклятого Жельмана. За давнои Польщи запродували паны въ аренду нашѝ церквы и поневѣряли руску вѣру. Бѣда була тогды нашому народови! Жиды мали право печи проскоры и паски, а на выпеченôмъ хлѣбѣ клали углёмъ або крейдою свôй знакъ. На свѣтлый празникъ, передъ благословенємъ хлѣба, жидъ оглядавъ, чи печиво нимъ приготовлене, чи ôдъ него куплене, и ажь тогды священикъ благословивъ паску. Але одинъ жидъ, Жельманъ, що зааренловавъ бувъ нашу церкву, живъ далеко, ажь въ Дрогобычи; зъ тои причины хлѣбъ оставався неблагословеный ажь до єго приѣзду. Було вже пôзно, миръ христiяньскiй чекає та чекає, а жида якъ нема такъ нема. Наконець люде увидѣли, що Жельманъ ѣде, и зъ радости почали спѣвати около церквы: „Жельманъ ѣде! Жельманъ ѣде!“

Архорiй замовкъ, а старѝ люде довго єще розправляли то о Жельманѣ то о давнôй Польщи... Але намъ молодымъ не до того було — тѣшимось, гуляємъ; навѣть Федоръ повеселѣвъ, розôгнавъ тугу зъ болячого серця...

Сердечный! ôнъ и не причувавъ, що то послѣдна радôсть для єго молодого вѣку, що небавкомъ ôдлучатъ єго ôдъ родины, ôдъ знакомыхъ, ôдъ села...

Минули свята, минулись и радости — въ хатѣ нашôй зновъ тихо та сумно.

„Щожь, Василю“, — мовлятъ батько: „я старый, недужiй, Федора ôдобрали до войска — яке тутъ буде наше господарство? Пора оженитись, спровадити господыню до хаты“.

Самъ бачу, що житє наше нудне, нѣяке. Нема кому нѣ гараздъ зварити, нѣ попрати, нѣ пошити, а ту прийшла на-добре весна, треба и про огородъ подумати.

„Оженивбымь ся“, — одвѣтую отцеви: „та нема пары для мене!“

„Чомъ нема? А сусѣда нашого донька — чи не гарна дѣвчина?“

„Гарна“, кажу, „але господыня зъ неи абы-яка. Дивитъ ся тôлько, где музыки, танцѣ, забавы...“

„А ковалева Юстина?“

„Думавъ и про Юстину — але то дѣвчина пышна, остра. Боюсь, щобы не сталось, якъ спѣваютъ у тôй пѣсни:

Била жѣнка мужика
За чуприну взявши,
А ôнъ ей ся уклонивъ
Шапочку взявши...“

„На земли нема святыхъ!“ ôдрекли батько. „Якъ мужь розумный, то и жѣнка буде добра; а якъ мужь ледащо, дурень, тогды и не жаль єго чуприны...“

Отъ така то була грызота зъ тою женитьбою. Въ кôнци постановивъ я щось конче зробити зъ собою.

Наспѣло Вознесенє, а потôмъ св. Духъ. День бувъ погôдный, красный. Парôбоцтво наше выбралось на празникъ до сусѣдного села. Пôйшовъ и я зъ ними.

Приходимо пôдъ церковь, а тамъ тôлько хлопцѣвъ та дѣвчатъ, що годѣ и перечислити. Священики правлятъ соборну Службу божу, а дяки другъ ся, одинъ голоснѣйше кричитъ надъ другого; мѣщане зъ обарѣнками та зъ синими горшками порозкладали ся попôдъ церковь мовь на базари, ба навѣть якiйсь образникъ заѣхавъ — а образы такѝ гарнѝ, що тôлько дивись: одинъ на сине, другiй на жовто, третiй на червоно малёваный.

Я станувъ межи парôбками на дворѣ, отъ такъ заразъ бѣля дѣвчатъ. Зразу чогось сумно стало, я спустивъ голову въ долину, тай ôдмовлявъ потихо молитовь. Все була на памяти та нещастна женитьба. И молюсь и — нѣгде правды дѣти — розглядаюсь украдкомъ по дѣвчатахъ. Ажь отъ и достерѣгъ одну, що сама пôдъ паркаломъ стояла та молила ся. Гарно прибрана, хустина Бродска мовь писаночка прикрасила лице; а личко, личко! бѣле, румяне, що ажь любо дивити ся. Дѣвчина пôднесла голову, зиркнула на мене, а менѣ въ грудяхъ такъ дивно серденько запукало и личко такъ запаленѣло, що ажь сусѣдъ мôй достерѣгъ тото тай запытавъ ся мене: „А тобѣ що такого?“

„Нѣчого“ — кажу: „такъ менѣ часомъ зъ горяча буває“.

Отъ вже и богослуженє скôнчило ся, парôбки тамошнѝ забрали нашихъ зъ собою до дому, а потому повели на музыку. Заграли скрипки, парôбоцтво взяло танцювати. Я кинувъ по дѣвчатахъ окомъ, знайшовъ свою чорнобровку, та дальше до танцю. Гулялисьмо до пôзна. Середъ танцѣвъ и веселыхъ розмовъ минула намъ пôчь. Вже зазорѣло було, якъ мы вернули до дому.

На другiй день выбравъ ся я зновъ на друге село.

Приходжу до Осипа Назара, мого побратима, та пытаю ся, чи бы Денисъ за мене своєи доньки не давъ.

„Дасть, чому бы не давъ — тôлько треба людей пôслати и зъ Танькою здалобы ся поговорити, чи схоче, бо то єдиначка выпещена и выкохана...“

„Я уже зъ Танькою бесѣдувавъ“ — ôдповѣвъ я.

„Ну, то що довго гаятись? Мôй батько возьме гдещо тай оба зъ вуйкомъ пôйдутъ тобѣ долѣ шукати“.

Такъ и стало ся. Старый зôбравъ ся зъ Николою Кишемъ, тай пôйшли оба до Дениса. Не знаю, якъ тамъ говорили, але казали менѣ, що Денисъ довго не хотѣвъ дати дочки на друге село, но Танька була за мною.

Въ тыждень потому тато мене поблагословили. Я пôславъ єще сватôвъ зъ дарунками тай такъ ôдправилисьмо *свальбины*, а въ чотыри недѣлѣ потôмъ и весѣле. То батько троха утѣшили ся, а якъ я Таньку привѣзъ до насъ, они выйшли зъ хлѣбомъ и зъ солею ажь у ворота на повитанє и сказали: „Витай ми, дитинко! зъ тобовь невѣстко приходитъ и щастє до насъ“. И почали мы жити мовь два ангелы: одно згадувало мысли та думки другого, а дни такъ намъ плыли солодко та весело, що и не знати було, где дѣваютъ ся...

Розговорившись я про себе, а забувъ росказати про Ивана Кривого и про єго жену. Ксеня зачала ôдживати, серце въ єи грудяхъ стало бити сильнѣйше, оно розôграло ся мовь хвиля на морю, єсли вѣтеръ повѣє, оно — любило. Та не Ивана любило, а мого брата Федора. Ксеня все зъ Федоромъ сходила ся, доки ôнъ бувъ дома; але коли єго покликали, почала марнѣти и чахнути, мовь квѣтка безъ росы и сонця. На Ивана бувало и не подивитъ ся, все чогось плаче та тужитъ; не разъ щось заспѣває, але пѣсня така тужлива, що ажь серце крає ся.

А Иванъ? Иванъ зъ початку сварившъ на жену, гдеколи и ударивъ, а потôмъ порозумѣвъ, що така красна, якъ Ксеня, не може єго любити — єго упослѣдженого зъ роду и просмѣяного ôдъ людей. И нудивъ ôнъ своимъ свѣтомъ, пхавъ — якъ то кажутъ — бѣду напередъ, гонивъ думоньками у широкій свѣтъ, пестивъ ся зъ ними, плакавъ та проклинавъ лиху судьбу, що такъ немилосердно єму руки звязала зъ нещасною Ксенею. Неразъ бувало прійде зъ гумна до хаты змученый, що ажь жаль на него дивити ся, сяде конець стола тай задумає ся. Жена поставитъ передъ него гдещо ѣсти и слова не обôзве ся; горе було обоимъ.

А Катля и Стефанъ видѣли свôй нерозумъ, жалували теперь, що принудили Ксеню за Ивана пôйти, але уже всѣ пропало.

Такъ минали дни, минали роки, ажь ось настало нове лѣто: сонце засвѣтило ясненько, та розпекло божу землицю, збôже красне бѣлѣло ся въ поли, що ажь душа радувалась; але въ селѣ бувъ сумъ и страхъ. Тамъ смерть лютила ся страшно; послѣдна пошесть — холера — порывала одну жертву за другою, плачь людей нѣсъ ся ажь до неба, а дзвоны розбивали ся день въ день за покôйниками. Тогды то умерли намъ нашй тато; тогды умерла и Ксеня. Обоє панъ-отець покропили, обоє и поховали въ одну яму. Иванъ не туживъ довго за женою; ôдъ часу до часу говоривъ ôнъ: „Що люде злучили, тото Богъ своєю милосердною рукою розлучити хотѣвъ“ — поховавъ жену, помоливъ ся за єи душу, нанявъ Службу божу зъ панахидою, тай небавкомъ загадавъ зновъ женити ся. Оженивъ ся гдесь ажь на третôмъ селѣ, взявъ собѣ уже старшу вдову, тай жіютъ обоє честно. Богъ поблагословивъ ихъ и дѣточками и майномъ краснымъ и всѣмъ, що до господарства потрѣбне.

Але може запытає кто, що стало ся зъ моимъ братомъ Федоромъ?... Якось у два роки по тôй пошести рубавъ я дрова передъ хатою, тай не уважавъ, якъ до хаты якійсь воякъ прійшовъ. Жена запукала въ ôкно тай закликала мене. Приходжу до хаты, дивлю ся, а то мôй братъ Федоръ. Такій зъ него красный хлопъ зробивъ ся, що любо подивити ся: вусъ красный, волосє на бôкъ зачесане, шаравары червонй, такй якъ кровь, кабатъ синій зъ лискучими гузиками, а зъ пôдъ бороды свѣтило ся двѣ звѣздцѣ. Зачали мы бесѣдувати. Федоръ выпытує ся то про того то про сего; потому запытавъ ся и про Ксеню. „Умерла...“ кажемо, а ôнъ — дарма що воякъ — якъ зачне плакати, то мовь маленька дѣтина. Въ кôнци зôбравъ ся и пôйшовъ, Богъ знає куды. Жена моя и я — щосьмо єго не просили, щосьмо не затримовали, но все надармо.

На другій день раненько говорили люде, що видѣли вже пôзно въ ночи якогось воякa на цмынтари, якъ на могилѣ мого тата и Ксенѣ моливъ ся. Я зôбравъ ся скоро и пôйшовъ на цмынтарь шукати Федора, але вже єго тамъ не було — пропавъ мовь у воду камѣнь.

Дѣти тôлько часами мои спôмнутъ про свого доброго стрыйка, котрого нѣколи не видѣли, а знаютъ єго тôлько зъ оповѣданя матери. Въ тотъ часъ серце моє зарыдає та запукає тяжко въ грудяхъ, а горячй слѣзы покотятъ ся зъ очей на землю...

Разъ вечеромъ — а було то вже кôлька лѣтъ потôмъ — приноситъ до мене почтарь якійсь листъ. Розпечатавъ я тай такъ въ нѣмъ читаю:

Дорогій Мôй Брате!

Певно не знаєшь, где я обертаю ся. Одôйшовъ я зъ села не попращавши ся зъ Тобою и Твоєю женою. Прости ми тото. Я тогды плакавъ надъ смертею нашого доброго батька и надъ смертею Ксенѣ, бо она любила мене и я ю любивъ. Теперь обертаю ся на Уграхъ, веде ми ся добре, вже и трета звѣздка на моѣмъ ковнѣри. Та щожь? коли все якось тоскно за нашими сторонами, все серце тягне до Васъ. Тутка край богатый, урожай лѣпшій якъ у насъ, але все нашь край красшій и милѣйшій для мене. За три тыжнѣ мы ôдходимо далеко на полудне, тамъ маємо одинъ край ôдобрати ôдъ Туркôвъ. Моли ся, Братчику, за мене, щобы я зъ ôдтамъ щасливо вернувъ ся. Кажутъ, що тотй Турки дуже лютй та що надъ христіянами дуже збиткуютъ ся. Напиши до мене гдещо, якъ тобѣ ся поводитъ, чи жіютъ Твои дѣти, що робитъ жена, чи много за той часъ въ нашôмъ селѣ змѣнило ся. Въ кôнци поклони ся ôдъ мене всѣмъ знакомымъ и родинѣ. — Щиро любячій тебе братъ — Федоръ.

Рускй лѣтописи и лѣтописцѣ XVII столѣтія.

(Критичный розбôръ К. Заклинъского.)

Лѣтопись Львôвска.

(Конець.)

Говорячи про свѣтоглядъ автора, не можемо поминути такожь тои обставины, що въ цѣлôй лѣтописи проявляє ся народный южнорускій гуморъ, що на гдеякй справы лѣтописець такъ задивляє ся и въ той спосôбъ про нихъ выражає ся, якъ се буває въ думахъ народныхъ зъ того часу. Про гетьмана Михайла Дорошенка, що бувъ выбраный въ роцѣ 1625, лѣтописець такъ говоритъ: „Дорошенко завѣлъ (обманулъ) былъ Ляховъ хорошенько, ане не хотѣлъ бити, мусѣли бо ся были просити[1])“. Уступъ сей хоть на першій поглядъ неясный, характеризує намъ дуже дотепно починанє гетьмана. Авторъ безперечно мавъ ту на думцѣ, „Курякôвскую комисію“, т. є. договоръ козакôвъ зъ польскими комисарями на урочищи „Медвежй Лозы“ близь озера Курякового въ роцѣ 1625[2]). Сей договоръ заприсягъ именемъ

[1]) Лѣтопись Львовска, ст. 14.

[2]) Костомаровъ Истор. Монографіи, Т. IX ст. LXXVII.

козакôвъ саме тогды нововыбраный гетьманъ Михайло Дорошенко. Ôнъ присягъ межь иншими, що козаки не будутъ ходити на море и розрывати миръ межь Польщею и Турцією, що не будутъ мѣшати ся въ справы сусѣдныхъ державъ, заключати зъ ними договоры и вступати въ ихъ службу. Однакъ Дорошенко не зважавъ на той договоръ, ôнъ уважавъ вôйну зъ невѣрными яко рѣчь святу и проте выправивъ вже слѣдующого року 70 чаёкъ на Чорне море, а онôсля коли Татаре впали на Украину, козацкій гетьманъ вразъ зъ воєводою Кіевскимъ, Стефаномъ Хмелецкимъ, розбивъ ихъ пôдъ Бѣлою Церквою. Одинайцять тысячь Татаръ полягло тогды на боєвищи. Въ роцѣ 1628 Дорошенко вмѣшавъ ся въ вôйну ханôвъ Крымскихъ и выправивъ ся до Крыму на помôчь ханови Мухаметъ Гиреєви. Отже авторъ въ тôмъ уступѣ дуже досадно и шутливо выказуе, якî були успѣхи договорôвъ зъ козаками.

Въ такій самъ способъ росказуе авторъ, якъ козаки перестерѣгали воєводича рускаго Даниловича въ роцѣ 1636, коли ôнъ побачивши мале число Татаръ хотѣвъ пôйти на нихъ зъ малымъ ôддѣломъ и тымъ придбати собѣ славу. „Милостивый пане, дай покой, бо то вабъ на васъ, жебысте не програли за выгране, и будетъ встыдъ[1])“ — мовили козаки. Однакъ воєводичь того не слухавъ, хотѣвъ воювати зъ Татарами нѣмецкою а не козацкою „штукою“, не козацкимъ способомъ, и такъ дôставъ ся зъ цѣлымъ своимъ табором въ неволю татарску и погибъ ôдъ татарского меча. „Взялъ 4-ста люду поихалъ въ дикій поля, хотячи нѣмецкою штукою помстити ся и такъ єго зо вшиткимъ взяли Татаре“.

Найбôльше характеристичнымъ єсть уступъ, где авторъ зъ повною иронією, властивою народнымъ думамъ про Хмельницкого, говоритъ о побѣдахъ козакôвъ въ роцѣ 1638 и росказуе такій епизодъ: „Козаки подѣхавши подъ Ляцкій обозъ вшитки конѣ займили, же небожата Ляхи повергши шиху мусѣли пѣхотою ходити.“

Остає намъ еще сказати про важнôсть лѣтописи Львовскои, яко жерела историчного.

За мало тутъ мѣсця, щобъ цѣлу лѣтопись рôкъ за рокомъ порôвнати зъ прочими почастными источниками до тыхъ часôвъ, такъ рускими якъ польскими и иншими, въ котрыхъ находятъ ся такожь матеріялы до нашои исторіи, и на пôдставѣ того пересвѣдчити ся, чи все, що лѣтописець росказуе, єсть згôдне зъ правдою историчною; мы можемо пôднести тôлько найважнѣйшî уступы и епизоды, якихъ не найдемо въ жерелахъ, и згадати про такî подѣ, що черезъ нихъ гдеякî черты нашои исторіи представляютъ ся въ иншôмъ свѣтлѣ.

Почнемо ôдъ року 1630. Все, що авторъ росказуе пôдъ тымъ рокомъ, єсть дуже важне, всего того не находимо въ жадныхъ иншихъ жерелахъ. Костомарôвъ въ „Историческихъ монографіяхъ“ росказуючи про повстанє Трясила въ роцѣ 1630, головно бере свои вѣдомости зъ нашои лѣтописи. Зъ неи дôзнаємось про удѣлъ митрополита Борецкого и єго сына Стефана, про удѣлъ архимандрита Кіевопечерского Петра Могилы въ повстаню гетьмана Тараса, про починанє войска польского на Украинѣ, про побѣды козакôвъ. Въ загалѣ не можь бы мати справедливого погляду на повстанє зъ року 1630, колибъ не росказы нашого лѣтописця. Важнî суть уступы пôдъ рокомъ 1635 про повстанє Сулимы, про збуренє Кодака черезъ козакôвъ и про способъ, въ якій ихъ симъ разомъ поборено (именно здрадою козакôвъ реєстровыхъ). Такъ само важнî и цѣкавî дла историкôвъ суть росказы автора зъ лѣтъ 1637 и 1638 про повстанє Павлюка, про початокъ и успѣхъ повстаня и причины неудачѣ. Довѣдуємось, що симъ разомъ такожь пôдступомъ — „штукою“, якъ каже авторъ — поборено козакôвъ: „и такъ то битву вчинили зъ козаками, але штукою, бо перше подослано Жидовъ зъ горѣлками; „и такъ посипалося войско, не знали о собѣ, не такъ о битвѣ; и такъ напавши побили ихъ“. Цѣкавый єсть той епизодъ про те, якъ взглядомъ козакôвъ и въ загалѣ взглядомъ всѣхъ православныхъ Русинôвъ бувъ успособленый канцлеръ коронный Тома Замойскій, що завсѣгды козакôвъ звавъ „поганьствомъ“ и хваливъ ся, що знищитъ ихъ до послѣдного. Важнî суть даты про смерть Павлюка и полковникôвъ, а такожь про повстанє Острянина въ роцѣ 1638. Однакъ найважнѣйшимъ єсть те, що авторъ яко очевидець росказуе пôдъ рокомъ 1648 и 1649 про вôйны Богдана Хмельницкого. Находимо въ лѣтописи много новыхъ подробностей, якихъ нема въ численныхъ жерелахъ до исторіи Богдана Хмельницкого, якъ примѣромъ звѣстка, що полковникъ Хмельницкого, Кривонôсъ (въ народныхъ пѣсняхъ „Перебійнôсъ“), померъ на заразу, яка панувала въ войску козацкôмъ року 1648; дальше звѣстка про осаду Львова и Збаража, про битву пôдъ Зборовомъ и условія, на якихъ Хмельницкій хотѣвъ годити ся зъ Поляками. Крôмъ того лѣтопись Львôвска єсть для насъ важна зъ того взгляду, що зъ неи дôзнаємось, якъ дивили ся и оцѣняли сочасни Русины подвиги Хмельницкого и козакôвъ, якій судъ про нихъ выдавали.

Важнôсть лѣтописи Львôвскои высказали вже многî ученî и историки. Вацл. Ал. Мацѣевскій подаючи зъ неи вытягъ въ „Квартальнику Науковôмъ“ такъ каже: „Tem ważniejsza jest druga kronika, z której teraz udzielimy wypisu[1])“.

Костомарôвъ зачисляє нашу лѣтопись въ своихъ монографіяхъ о Хмельницкôмъ межь жерела первостепенній що до достовѣрности.

Петрушевичь въ своёмъ выданю Львôвскои лѣтописи каже[2]): „Вознамѣрилъ я Львовскій Лѣтописецъ, для важности исторического содержанія єго, вторично печатью обнародовити“. Крôмъ того въ „Сводной Галицко-руской Лѣтописи“ называє Петрушевичь на кôлькохъ мѣсцяхъ нашу лѣтопись „любопытною“[3]).

Въ кôнци Орестъ Левицкій, професоръ въ Кіевѣ, выдаючи въ другій разъ лѣтопись Самовидця, причисляє Львôвску лѣтопись до лучшихъ оригинальныхъ малорускихъ лѣтописей и ставляє єё на рôвнѣ зъ Самовидцемъ[4]).

Остає намъ еще сказати гдещо про рôжнî выданя и языкъ Львôвскои лѣтописи. Першій разъ выпечатавъ Львôвску лѣтопись латиньскими буквами Войцѣцкій въ часописи Kwartalnik Naukowy“ (T. II. 1835, T. III. 1836), называючи єё „Рускою кроникою“. Выданє се єсть неповне и ошибочне, много лѣтъ пропущено безъ причины, гдеякî вѣдомости подано въ скороченю або въ переводѣ неточнôмъ.

Другій разъ выдавъ лѣтопись Львôвску въ скороченôмъ польскôмъ переводѣ В. Ал. Мацѣевскій въ тôй самôй часописи „Kwartalnik Naukowy“, въ статіи: „Ułamki historyczne o kozakach“.

Трете выданє Львôвскои лѣтописи зробивъ Погодинъ въ „Рускôмъ Историческôмъ Зборнику“ року 1838 пôсля

[1]) Лѣтопись Львовска, ст. 26.

[1]) Kwartalnik Naukowy, Kraków 1835, T. II, str. 87.

[2]) Петрушевичь, Львовская Лѣтопись 1868 стор. 1.

[3]) Литературный Сборникъ, изд. Галицко-рускою Матицею, Львовъ 1874, стор. 514, 525

[4]) Лѣтопись Самовидца по новооткрытымъ спискамъ, Кіевъ 1878, стор. IX.

оригиналу, що находивъ ся въ архивѣ Львôвскои Ставропигіи. Рукопись ту доставивъ Погодинови Д. Зубрицкій.

Найновѣйше повне выданє завдячуємо крыл. Петрушевичеви. Ôнъ перепечатавъ текстъ выданя Погодинового доповнивши єго пôсля рукописи, що находилась у Як. Головацкого, въ „Науковôмъ сборнику Галицко-руской Матицы“ (за рôкъ 1867, выпускъ III и IV), и такожь въ окремôй ôдбитцѣ пôдъ написею „Львовская Лѣтопись — издалъ А. Петрушевичъ, Львовъ 1868.“

Выданє Петрушевича єсть зъ всѣхъ найбôльше критичне и поправне, а при тôмъ доповнене цѣнными примѣтками и поясненями.

Языкъ Львôвскои лѣтописи єсть малорускій, тôлько въ части перемѣшаный зворотами и конструкціями польскими, якъ се легко можь оправдати, знаючи до якого стану соспôльности належавъ авторъ. Однакъ находимо слова и звороты бесѣды, уживанй доси межь народомъ, якъ н. пр.: у Яворовѣ, у церквѣ, у ярмарокъ — мѣсто: въ Яворовѣ, въ церквѣ, въ ярмарокъ. При тôмъ авторъ уживає часто такихъ формъ и зворотôвъ, якй бачимо въ думахъ народныхъ, якъ н. пр. „Ляхове“ мѣсто „Ляхи“, або такій зворотъ: „Ляхи на тры обозы становили ся.“ Впрочѣмъ що до языка и говору, якимъ писавъ лѣтописець, тяжко щось рѣшучо сказати, позаякъ не маємо первѣстнои оригинальнои рукописи автора. „Подлинникъ лѣтописи, якъ каже от. крыл. Петрушевичь — находящій ся нѣкогда въ библіотецѣ Львôвского Ставропигіального заведенія, утраченъ для недостатка досмотра надъ подобного рода памятниками“. Однакъ зъ того, що мы дôзнались зъ листôвъ Ден. Зубрицкого въ 22-гôмъ числѣ „Зорѣ“, можемо догадувагись, що Зубрицкій высылаючи Погодинови многй иншй рукописи, пôславъ такожь и оригиналъ Львôвскои лѣтописи.

Порôвнавши печатанй тексты не можемо навѣрно сказати, чи Зубрицкій, що бувъ такъ противный народному языкови, зладивъ вѣрну копію оригиналу для Погодина, або чи самъ Погодинъ починивъ якй поправки що до языка и правописи. Наведемо тутъ бодай два примѣры тексту зъ выданя Войцѣцкого и тексту зъ выданя Погодина (а взглядно Петрушевича). Войцѣцкій (стор. 90 Kwart. Naukowy, T. II.): „Nawet sam korol w Warszawi w welykoj w trwozi byw... W tojże czas w deń subotnyj zemla sia trisla.“ У Петрушевича мѣстце тоє такъ напечатано (стр. 22., рôкъ 1619): „Наветъ самъ король у Варшавѣ у великой трвозѣ былъ... Въ тойже часъ въ день субботный земля ся трясла.“

Wojcicki, стор. 91: „W toj czas Sahajdaczny z poseredyni Turków byruczy po jednomu wodyw do swojoho obozu“ — а у Петрушевича (стор. 13 рôкъ 1620); Въ той часъ Сагайдачный сносередку Турковъ беручи, не едному водилъ до своего обозу.“ — Не будемо ту розсуджати, котрый выдавця державъ ся вѣрнѣйше оригиналу; подаємо сй примѣры єдино на доказъ, що тексты зъ собою не зовсѣмъ годятъ ся.

На тôмъ кôнчимо розбôръ лѣтописи Львôвскои, такъ важного памятника лѣтописного зъ першои половины XVII вѣку, доказуючого, що и Русины галицкй брали участь въ народныхъ справахъ, що не дивили ся рôвнодушно на борбы за волю, за существоване, що тогды вели ся на Украинѣ. Слѣдує теперь приступити до розбору другои не менше важнои лѣтописи зъ другои четвертины XIII столѣтя, а именно „Лѣтописи Хмельницкои“. Та о тôмъ вже въ слѣдуючôмъ рочнику „Зорѣ“.

МОСКВА.

(Дальше.)

Церквы и монастырѣ.

„Успеньскій соборъ“. Тота церковь збудована зъ камѣня за Ивана III черезъ архитекта Фіоравентія; въ нѣй вѣнчаютъ ся россійскй царѣ. Архитектура єсть по части византійска, по части татарска, въ слѣдство чого цѣла будова має характеръ дивный и незвычайный, але малёвничій. Головный склепъ церковнои навы спочиває на чотырехъ величезныхъ стовпахъ и складає ся зъ однои великои банѣ (копулы) и чотырехъ меншихъ, котрй велику баню окружаютъ. Середина церквы єсть богата и велична; позолоченый новый олтарь єсть дуже вкусно рѣзаный и взноситъ ся ажь до вершка склепѣня. Стѣны суть богато вкрытй добрыми фресками на золотôмъ днѣ; образы и мощи святыхъ сіяютъ ôдъ дорогоцѣнныхъ каменѣвъ. Богацтва на образѣ пресв. Богородицѣ Володимирскои оцѣняютъ на 100.000 рублѣвъ; одинъ великій діямантъ на чолѣ пресв. Богородицѣ стоитъ 30.000 рублѣвъ.

Лише кôлька крокôвъ ôдъ тои церквы находитъ ся церковь „Архангельскій соборъ“. Она лишь мало рôжнитъ ся ôдъ попереднои що до своєи архитектуры и що до богацтва своихъ олтарѣвъ, образôвъ и мощей.

На найвысшôй точцѣ Кремля взноситъ ся „Благовѣщеньскій соборъ“. Тота красна церковь зъ своими девятьми банями, зъ позолоченымъ дахомъ, своими зверхными сходамм и галерією, зъ котрои цѣлый видокругъ розглянути можна, робитъ враженє оригинальнои елеганціи. Тутъ находитъ ся таке саме богацтво въ золотѣ и дорогоцѣнныхъ каменяхъ на олтаряхъ, въ образахъ и скрыночкахъ зъ мощами, якъ и въ тамтыхъ обохъ церквахъ; пôдлога єсть выложена плытами зъ греческого ахату, стѣны вкрытй византійскими фресками.

Оба монастырѣ въ Кремлю: „Чудовъ“ и „Вознесеніе“ (монастырь жѣночій), не ôдзначаютъ ся нѣчимъ важнымъ, крôмъ однои стариннои архитектуры. Важнѣйшою єсть палата Никона, реформатора литургичныхъ книгъ, въ котрôй мѣститъ ся стара славна библіотека синодальна. Великои цѣны єсть стара греческа рукопись св. письма, котру уважаютъ за найстаршу, яка истнує. Тутъ суть такожь письма Хризостома, Василія и другихъ.

Въ кôнци зганемо єще про славну великаньску вежу Ивана Великого, котра гордо взноситъ свою золоту голову понадъ Кремль и цѣлу Москву. Жаденъ житель Москвы не перейде мимо, не ôдкрывши головы и не перекрестивши ся тричи, якъ скоро зъ далека побачитъ крестъ Ивана Великого. Найзамѣтнѣйшимъ надъ все суть дзвоны тои вежѣ. Єсть ихъ тутъ много, а гдеякй доходятъ до незвычайнои величины. Найбôльшій зъ нихъ єсть „дзвонъ царскій“. Ôнъ єсть выщербленый и почиває на окремôй пôдставѣ на земли; важитъ 24.000 кильограмôвъ.

Окруженє Кремля.

Єсли опустимо Кремль, выходячи черезъ одну зъ єго восточныхъ брамъ, то прійдемо на велику четверогранну площадь (пляцъ), такъ звану „Красну“ (червону або кроваву).

Одна зъ тыхъ брамъ восточныхъ называє ся „Спаскія Ворота“; черезъ ню въѣздивъ Шуйскій до Кремля, яко побѣдоносець, коли положивъ конець пановаию Полякôвъ надъ Москвою. На памятку тои побѣды єсть до нынѣ звычай, що кождый, кто черезъ тотй ворота входитъ, му-

ситъ ôдкрыти голову; ктожь на тоє забуде, тому пригадує стояча тутъ сторожа покликомъ: „*Шляпа долой!*“

Зъ червоною площадею вяжутъ ся для кождого Москвитянина важнй, по части славнй, по части ужаснй, споминки минувшости. Тутъ було колись „*Лобное мѣсто*“ т. є. мѣсце траченя; тутъ ôдбували ся на розказъ Ивана Грозного тотй ужаснй кары и тортуры, що на саму згадку морозомъ переймаютъ; на червонôй площади лежавъ нарôдъ на колѣнахъ, дякуючи Богу за освобожденє ôдъ напасти Ляхôвъ, коли побôчь него побѣдоносній хоругвы Пожарского и Трубецкого повѣвали; на тôмъ мѣсци обголосили послы народови середъ радостныхъ воскликôвъ „Ложного Димитра“ и єго вступленє на царскій престолъ; въ короткôмъ же часѣ потôмъ волочивъ той самый нарôдъ страшно покалѣчене тѣло Димитрія черезъ площадь и вергъ єго на мѣсце лобне. Пôдчасъ терроризму Бирона, любовника цѣсаревои Анны, дѣяло ся часто, що тутъ выпроваджувано вязнѣвъ въ оковахъ зъ мѣшкомъ на голову закиненымъ, въ котрôмъ були вырѣзанй двѣ дѣры на очи, и то въ тôй цѣли, щобы они слѣдили збродняревъ межи народомъ; на котрого они указали, того хватано и ведено на тортуру. Часто приключало ся, що тотй шпѣгуны указували на невинныхъ людей, именно на богатыхъ купцѣвъ. Тому́, коли они появили ся на площади, настававъ великій переполохъ; купцѣ замыкали склены, и все що жило, утѣкало, кличучи: „Утѣкайте! шпѣгуны прійшли!“ Въ роцѣ 1771, въ часѣ страшноі джумы, стрѣляно зъ сеи площади гарматами на густй купы зволнованого народа; площадь вкрыла ся трупами, кровь поплыла струєю. Такъ по правдѣ єсть той пляцъ „червоною площадею“.

Въ серединѣ „червоноі площади“ стоитъ на гранитовôй пôдставѣ помянникъ зъ бронзу рѣзника Манина и князя Пожарского, освободителѣвъ Россіи ôдъ ига ляцкого, зъ надписею: „обывателеви Манинови и князю Пожарскому благодарна Россія“. Видно, що ляцка напасть за Жигмонта III на Москву добре дала ся въ знаки тамошнимъ жителямъ и що до нынѣ жіє духъ гнѣву въ народѣ зъ причины тои подѣ.

Гостинный Дворъ (Базаръ).

Гостинный двôръ становитъ окреме мѣсто для себе и занимає зъ своими 15 церквами, монастырями, готелями, реставраціями, торговлями, гостинницями и заѣздными домами тôлько простору, кôлько займає одно зъ середныхъ мѣстъ Нѣмеччины. Тото мѣсто, перерѣзане трема головными а 16 побôчными улицями, представляє въ цѣлôмъ своѣмъ обсягу образъ жвавого руху и неустаючого торговельного орудованя. Безъ кôнця протягаютъ по улицяхъ ладовнй брыки и всѣлякого рода возы, панує заглушаючій гуркôтъ, кликане и крики, стоитъ буда при будѣ, склепъ при склепѣ, торгъ при торзѣ — словомъ, цѣле мѣсто торговля, якои другои не має на цѣлôмъ свѣтѣ. Єсли намъ Гостинный Дворъ представляє цѣлостный образъ свого рода, то въ свою чергу представляє тота часть єго, котру называютъ „*Ряды*“, зновъ сама для себе образъ цѣлостный.

Середочну часть Гостинного Двора занимаютъ три улицѣ, званй „ряды“; просторъ межи ними заповненый єсть галеріями пôдъ шкляннымъ дахомъ. Тутъ находятъ ся буды, склены, магазины, торговиска, въ котрыхъ кипитъ, шумитъ, волнує ся торговельный рухъ превеликій. Въ тыхъ будахъ и магазинахъ, котрыхъ число доходитъ до 8000, — находитъ ся все, чого лишь душа забажає: всякій ненагадный товаръ, кожде потребы житя заспокоюючe средство. Кожда галузь промыслу, чи то россійского чи заграничного, есть тутъ заступлена, почавши ôдъ брилянтовыхъ приборôвъ, вкусныхъ выробôвъ зъ золота або срѣбла, ôдъ найдорожшихъ шовковыхъ тканинъ, перскихъ шалѣвъ и соболевыхъ футеръ — ажь до черевикôвъ зъ лычины.

Рухъ, потручованє ся, ôдплывъ и приплывъ товпячихъ ся людей не устає нѣ на хвилю. Купцѣ, прохожй, цѣкавй и неробы являютъ ся и счезаютъ, мовь перелетнй хмары на небѣ. Не бракує такожь и комичныхъ сценъ, потѣшныхъ зъявищь, цѣкавыхъ пригодъ, — а середъ того пестрого зрѣлища чути заглушаючй стереотиповй поклики: „Квасъ, квасъ, малиновый квасъ!... Голендерскій сыръ!.. теплй колачики!.. горячй пироги!.. свѣжій осетръ!.. прасованый кавяръ!“ — котрыми розносчики приманюютъ до купованя ласощѣвъ.

Такъ якъ Великороссъ присвоивъ собѣ въ звычаяхъ и обычаяхъ много орієнтального, такъ ôнъ єсть такожь, на подобіє орієнтальця, купцемъ ôдъ уродженя, и бачимо тутъ майже у всѣхъ крамарѣвъ тоту саму проворнôсть, тото саме ложне перехвалюванє товарôвъ и многократне пересаджованє дѣйзтноі цѣны, якъ на торговищахъ Азіи. „Въ торговли добрый кождый пôдступъ“ — єсть до нынѣ еще истнуючою засадою у бôльшого числа купцѣвъ московскихъ... Хитрый продавець вычитує зъ очей и зъ лиця купующого на першій поглядъ, якого ôнъ єсть розположеня, якого ума, досвѣду, и пôсля того назначає ôнъ цѣну свого товару.

Житє въ Москвѣ.

Етичный (моральный) характеръ Москвы являє ся головно въ двоякомъ напрямѣ, зъ котрого кождый зъ осôбна має свою питоменну цѣху, своє питоменне значенє.

Разъ являє ся намъ Москва яко головне мѣсто промыслу и торговлѣ. Нѣгде не показує ся выразнѣйше, якъ въ Москвѣ, въ якъ высокôмъ степени нарôдъ славяньскій посѣдає духа торговельного и промышленного. Нема галузи промыслу, нема новѣйшого улѣпшеня въ дѣлахъ фабричныхъ або мануфактурныхъ, котрйбы въ Россіи не були заведенй. Фабричне выробництво єсть въ Россіи въ самôмъ розцвѣтѣ, а Москва єсть головнымъ мѣстцемъ складовымъ для внутреннои россійскои торговлѣ и для всего промыслу. Москва єсть такожь точкою центральною всѣхъ россійскихъ желѣзниць; въ серединѣ мѣста або въ найблизшôй окрестности єсть 600 фабрикъ, котрй приносятъ рôчного доходу 20 міліонôвъ рублѣвъ; тому не дивно, що характеръ мѣста прибравъ черезъ те якусь питоменну цѣху, котра ôдбиває ся въ житю ей мешканцѣвъ. Бачимо то въ „Гостинномъ Дворѣ“ торговельного духа Москвичѣвъ; той самый духъ пробиває ся такожь въ житю народа, на улицяхъ и площадяхъ, въ житю публичномъ и въ житю семейномъ.

Зъ другои стороны добачаємо въ Москвѣ духа религійного, яко характеристичне знамя. Духъ той объявляє ся въ святочныхъ процесіяхъ, коли цѣле духовеньство зъ образами святыхъ и зъ церковными хоругвами, на чолѣ тысячей вѣрныхъ, выступає въ походѣ; ôнъ объявляє ся, коли побожна громада вже въ навечеріє якого празника до церквей або каплиць, сіяющихъ ôдъ запаленыхъ свѣщь и лямпъ, громадно сплыває. Религійный духъ народа объявляє ся, коли газдыня вечеромъ лямпу передъ святыми образами запалює, а газда, выходячи рано до роботы, передъ образами побожно поклоны бье и молитвы ôдмовляє; коли ôнъ передъ кождою каплицею або церквою або образомъ святыхъ молитъ ся, або стрѣтившись зъ похорономъ, капелюхъ побожно зъ головы здôймає, и перекрестившись слова вымовляє: „Най ти Богъ дасть царство небесне!“

Религійный духъ народа объявляє ся и въ тôмъ, що ôнъ шанує такожь и другій вêроисповêданя. Картины россійскои и рускои исторіи не суть политій кровю фанатичныхъ войнъ религійныхъ...

Такожь и богомольній походы объявляютъ глубоко духа религійного у Велико- и Малороссôвъ. Коли правовêрный почувствуе въ собê внутренне побужденє, або єсли зробивъ обêтъ, то хватає за палицю и иде до святыхъ мêстць: до Кіева, до монастыря Троцкого, або и до Соловецка.

Дальшимъ объявомъ религійного духа Великороссôвъ суть строгій посты. Въ часê мясниць єсть цêлый край по мêстахъ и селахъ театромъ забавъ, веселости и утêхи. На селê бачишь групы свêтло убраныхъ людей обоєго пола; по улицяхъ хороводы при звуцê балалайки и ручной гармоники, їзда санками зъ голосными дзвôнками и т. д., а по мêстахъ, именно въ Москвê, увидишь такожь подôбній увеселеня, лишь уладженій на великій розмêры. На всêхъ публичныхъ площадяхъ розложенй ряды шопъ и будъ, въ котрыхъ представляютъ ся конній штуки, людовй комедіи, дурисвêтскій обманы, и таке инше; суть ту такожь гойдавки, горы зъ леду до ховзаня, — а тоє все окружене товпою, що заєдно перетискаєсь, приплыває и ôдплыває. Здає ся, якобы цêлый православный народъ притыкавъ до устъ въ-послêдне чашу радости, щобы єй ажь до дна выпити.

Але коли сыропустнои недêлê ударитъ въ онôвночи дзвôнъ постный, то въ однôй хвили замовкає радôсть и веселôсть. Нôдчасъ великого посту набитій суть що дня церквы Москвы побожными правовêрными, бôльше якъ кождого иншого часу. Нêкто зъ жителêвъ Москвы не залишитъ въ великôмъ постê ôдправити св. сповêдь и причащати ся... Въ церквахъ учуєшь чудно-красній хоральній пêнія; найславнêйше же спêваютъ въ соборныхъ церквахъ Кремля и въ монастыри Чудскôмъ. Кто той спêвъ разъ учує, нêколи вже єго не забуде.

Велично, превелично ôдправляє ся въ Москвê свêтлый празникъ Воскресенія. (Конець буде.)

ЗАМѢТКИ И ВѢСТИ.

— Зазначуємо новый, хорошій успêхъ въ розвою нашои рускои музыки. На **Іосифиньскôмъ концертê**, устроєнôмъ комитетомъ Львôвскихъ Русинôвъ 17 (29) Падолиста с. р. представлено намъ три бôльшій композиціи, котрыми смêло лишь повеличати ся можемо. Першою була симфонія f moll покôйного Михаила Вербицкого, уложена на цêлу оркестру. Доси звêстный бувъ Вербицкій ширшôй публицê лишь яко авторъ численныхъ квартетôвъ мужескихъ, такъ свêтскихъ якъ и церковныхъ, и гдеякихъ оперетокъ и мельодрамъ. Утворôвъ єго чисто инструментальныхъ нêкто доси не знавъ, бо недоставало и доброи нагоды и чоловêка, котрыйбы тй пыломъ припорошенй, однакожь дорогоцêнній бисеры музы покойника давъ пôзнати ширшимъ кругамъ. О скôлько намъ звêстно, то „Бесêда Руска“ закупила по смерти Вербицкого 9 єго симфоній для своєи библіотеки, а проф. Вахнянинъ яко артистичный управитель концерту Іосифиньского, не пожалувавъ трудôвъ, щобы бодай одною симфонією пригадати Русинамъ великій хотяй скоро згаслый талантъ музычный Вербицкого. Признаємось, що симфонія f moll насъ одушевила. Она заснована на пêсняхъ народныхъ. Єй Andante и Larghetto — то народній напêвы, артистично скомпонованій и вкусно розроблений. Для двохъ Allegro взявъ авторъ мотивъ зъ звычайнои коломыйки и зъ козачка, але инструментацією нôднêсъ ихъ до певнои высокости. Найбôльше же удалою частиною симфонiи єсть безперечно наконечна fuga, въ котрôй объявляє ся весь артизмъ Вербицкого. Шкода, що скудній засобы грошевй нашихъ институцій не въ силê выдати печатно утворôвъ Вербицкого, єсли не въ оригиналê, то бодай въ перетвореню на фортепянъ.

Авторомъ другихъ двохъ композицій єсть проф. Н. Вахнянинъ. Представленый хоръ „Наше житє“ до слôвъ о. И. Гушалевича (поданыхъ нами въ попереднôмъ числê „Зорê“) єсть утвором вокальнымъ о трехъ частяхъ, зъ котрыхъ перша и послêдня ôдзначаютъ ся рêзькостею, спочиваючою уже въ самыхъ словахъ патріотичной сеи пêсни („Гей смêло вразъ!“... „Не зломимъ ся насъ не зôгнутъ!“ — „Не даймо ся, насъ бôльше тутъ!“). Середуща часть, въ котрôй житє наше народне порôвнане зъ струєю Днêстровою, маєт характеръ „баркаролê“. На тлê pianissimo хору, наслêдуючого зъ великимъ артизмомъ уплывъ воды, выступаютъ сольо тенорове зъ басовымъ, на перемêну и въ дуетê. Композиція зробила на всêхъ незвычайно сильне враженє, а за неустаючими оплесками публики ôдспêвано єй повторно.

Концертъ закôнчено кантатою, скомпонованою проф. Н. Вахнянином въ честь сегорôчного приêзду Е. В. цêсаря Франциска Іосифа I до Галичины. Се вже єсть утвôръ ширшихъ розмêрôвъ, уложеный на великій хоръ въ сопроводê оркестры. Кантату сю выконало галицке Товариство музычне передъ цêсаремъ, а хоръ складавъ ся нôдъ той часъ зъ 442 спêвакôвъ. На вечерê Іосифиньскôмъ мусêлисьмо ся вдоволити хоромъ самыхъ мêстцевыхъ рускихъ спêвакôвъ. Мимо того 80 молодыхъ голосôвъ представило кантату зъ цêлымъ ефектомъ. Саля Дому Народного хочь такъ простора, дрожала ôдъ тои сильнои, поважнои гармоніи, въ котру зливали ся поважнй евфоніоны и тубы зъ мужескимъ хоромъ. Въ выконаню була велика точнôсть, котру рôвно вмêнити можемо яко заслугу хорови, якъ и диригентови, проф. Вахнянину.

— Дня 28 лат. Падолиста ôдбувъ ся **вечеръ музыкально-декляматорскій**, устроєный заходомъ питомцêвъ рускои семинаріи въ память цêсаря Іосифа I. Саля була хорошо прибрана, а гостей зôбралось число значне. Вступну бесêду выголосивъ п. Цêсикъ. Онъ передовсêмъ пôднêсъ цêль, въ якôй гостê и питомцê зôйшли ся, поясневши просторонно причины и обставины, котрй молодымъ серцямъ звелêли святковати память незабутого Монарха-Добродêя, а звертаючи ся опôсля до своихъ товаришêвъ, загрêвавъ ихъ теплымъ словомъ до неустаючои працê на рускôй нивê, вызволенôй зъ довговêковои неволê и взораной по довговêковôмъ ôдлозê милостивыми руками покойного Іосифа II. Бесêду ту, старанно оброблену а притôмъ звучнымъ голосомъ выголошену, принято зъ великимъ ентузіязмомъ. Здавалось, що духъ великого покойника кличе зъ гробу до улюбленого свого народу словами: „До дêла! тôлько впередъ, а будучнôсть ваша!“ По короткôй перервê наступила опôсля часть инструментально-вокальна, котру смêю назвати можемъ удачною; добре зорганизованый хоръ и музыка здêлали дуже миле враженє на зôбрану публичнôсть. Се заслуга всêхъ пп. спêвакôвъ и ихъ диригента п. М. П. Конка, котрый ревно и безъинтересовно на поли музыки вже довшій часъ працює, а навêть часто вже зъ власныхъ продукцій давъ ся публичности пôзнати. Неменше удачно ôдограла оркестра маршъ утвору п. Лупыка, також молодого музыка, котрого заходомъ оркестра въ Академ. Кружку минувшого року утворила ся. До пôднесеня вечеру причинились немало деклямацiи двохъ пропамятныхъ поезій въ честь цêсаря Іосифа II (Одну зъ тыхъ поезій, утвору п. Здерковского, подаємо въ нынêшнôмъ числê „Зорê“)

— Ческа литературно-наукова газета „Svetozor“ помêстила въ послêднôмъ своємъ числê илюстрацію (вразъ зъ поясненемъ) въ альбуму польского маляря Артура Гроттгера пôдъ написею „**Nevesta z okoli Drohobyce**“. Думаємъ, що нашій читателê перечитаютъ радо кожду звêстку, яку подаютъ инши народы про наше житє, звычаї, обычаї, и тому подаємо тутъ дословно, що пише „Svetozor“ пôдъ згаданою написею.

„Дрогобычь єсть бôльше мêсто въ всходнôй половинê Галичины, майже на пограничу (??) народности рускои и польскои. Въ околици Дрогобыча мешкає самъ народъ малорускій, простягаючій ся далеко въ Карпатскій горы; людъ тамъ честный, а притôмъ гарный и рослый.

„Найбôльшою оздобою рускои женьщины єсть барвêнковый, мовь корона увитый вêнець. Для Русинôвъ „зеленькій барвêнокъ“ єсть знаменемъ сталости, надêя и вêрности, и важне мêстце занимає въ обрядê весêльнôмъ. Передъ шлюбомъ, въ пятницю, иде дêвчина зъ своими дружками до лêса по барвêнокъ, пôдчасъ коли сусêдки въ ей домê пекутъ весêльный „коровай“. Слêдуючого дня, въ суботу, сплêтаютъ при обрядовыхъ спêвахъ вêнець, а въ недêлю поступає дêвчина зъ барвêнковымъ вêночкомъ передъ олтарь, а по вêнчаню мêняє его за тоненьку та мушлинову наголовну хустину (чипець). При тôмъ дружечки приспêвуютъ (ладкаютъ):

Ой вêнку мôй, вêнку,
Зъ хрещатого барвêнку!
Купиламъ тя на ринку.
Замыкала тя въ скрынку;
Теперь тя мушу ôдкладати,
Одкладаючи заплакати... (*Ил. Гр.*)

ПЕРЕПИСКА РЕДАКЦІИ.

Всêч от. А. Т. въ Дрогобычи, от. Я. Г. „на Подôлю“, от. Ст. П. въ Бобятинê; Вп. А. Б. въ Тернополи, Е. Ж. въ Станиславовê, Л. В. въ Ольхôвци, Е. Г. въ Рогатинê, П. Г. въ Вêдни. — За присланй матеріялы для „Зорê“ спасибôгъ. Помêстимо въ першихъ числахъ слêдующого рочника.

Выдає и ôдповêдає за редакцію **Ом. Партыцкій.** Зъ друкарнê Товариства „имени Шевченка“ пôдъ зарядомъ К. Беднарского.

Рôкъ I. Львôвъ дня 15. (27.) Грудня 1880. **Число 24.**

Выходитъ два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого.

Редакція „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **18.** улиця Галицка.

За инсераты платитъ ся по **5** кр. ôдъ однои строчки.

ЗОРЯ

Пренумерата выноситъ: на цѣлый рôкъ **4** зр., на пôвъ року **2** зр., на чверть року **1** зр.

На велиновôмъ паперѣ: на цѣлый рôкъ **4** зр. **60** кр., на пôвъ року **2** зр. **30** кр.

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

ЗАПРОШЕНЄ ДО ПРЕДПЛАТЫ.

Зъ днемъ 1. Сѣчня розпочинаємо новый рочникъ нашого выдавництва. „Зоря“ выходити буде, якъ и доси, два разы въ мѣсяць (1-ого и 15-ого пôсля рускаго числення), кожде число найменше въ пôвтора аркушѣ печатнѝ.

Предплата выноситъ:

1) На звычайнôмъ паперѣ: рôчно 4 злр., пôврôчно 2 злр.

2) На велиновôмъ паперѣ: рôчно 4 злр. 60 кр., пôврôчно 2 зр. 30 кр. а. в.

Въ „Зори“ помѣщаютъ ся: повѣсти и поезіи (повѣсти историчнѝ, зъ житя соспôльного и зъ народного быту, такожь переклады повѣстей зъ иншихъ литературъ славяньскихъ), артикулы зъ рускои исторіи и етнографичнѝ, статіи зъ рускои литературы и огляды литературы у иншихъ Славянъ, популярнѝ оповѣданя зъ наукъ природничихъ, письма артистичнѝ, рôжнородни дрôбнѝ розправы, вѣсти о новыхъ ôдкрытяхъ и выналденяхъ, розправы зъ гигіены, замѣтки и вѣсти литературнѝ, библіографія, критика, всячина.

Тѝ П. Т. Препумераты, що зложатъ цѣлорочну предплату зъ горы, найдальше до кôнця Сѣчня, одержатъ безплатно одну зъ слѣдуючихъ премій (пôсля выбору):

1) Ювилейне выдане повѣстей от. Ник. Устыановича (и повѣсть „Маруся“, або „Марта Борецка“).

2) Три томы народныхъ оповѣдань Маріи Маркевичевои (Марка Вовчка).

3) Оповѣдане историчне Дра Из. Шараневича: „Гальшка, княгиня Острожска“.

Кожде зъ тыхъ выдань стоитъ въ книгарни 1 зр. а. в.

Препумераты-учителѣ одержати могутъ яко безплатну премію одинъ рочникъ „Газеты Школьнои“ (1878 або 1879).

Всякѝ письма адресовати просимо: **До редакціи „Зорѣ“ во Львовѣ, улиця Галицка ч. 18.**

ТРОИТЕЛЬ.

(Гумореска. — Написавъ Левъ Сапогôвскій.)

Сонце хилилось къ западови, довгѝ тѣни деревъ стелились по земли, воздухъ тративъ полудневый жаръ и розносивъ милый запахъ цвѣтокъ, що окружали передмѣйскѝ хатки мѣста Б., дорогою повертавъ товаръ зъ поля, а за товаромъ спѣшили пастушки, выграваючи на сопѣвкахъ. Бокомъ дороги, затыкаючи уста хустками, щобъ не дыхати порохомъ, ишли два чоловѣки. Старшій зъ нихъ бувъ мужчина середного росту, не сытый и не худый, трохи пригорбленый, зъ насуненымъ на очи капелюхомъ; ôнъ ишовъ, оглядаючись боязко на всѣ стороны своими великими но запалыми очима. Єго товаришъ, молодець въ цвѣтѣ житя, ишовъ рôвно, зъ лицемъ веселымъ, и дувъ якусь арійку въ хустку, що нею затыкавъ уста ôдъ пороху.

Оба вôйшли до одного зъ тыхъ передмѣйскихъ домикôвъ. Огляньмо той домикъ. За ровомъ сторчатъ красниѝ бѣло малёваниѝ штахеты, обвитѝ зелеными бадылями повою, а листемъ и цвѣтомъ єго такъ густо укрытѝ, що треба ажь близше пôдôйти, щобъ узрѣти красниѝ малиѝ грядочки, повитинаниѝ въ всѣлякѝ фигуры и устеленѝ рôжнобарвными цвѣтками. По серединѣ городця, и ôдъ фѣртки ажь до дверей дому, прорѣзана широка стежка, обмежена дерниною и высыпана жовтымъ пѣскомъ. Стежка пôдходитъ пôдъ два низкѝ ступнѣ, на котрыхъ стоитъ маленькій рундукъ (ганокъ). Въ рундуку уставленѝ двѣ низенькѝ лавочки, а на одноѝ зъ нихъ сидитъ молоденьке дѣвча и пильно щось вышиває.

Коли дѣвча побачило надходячихъ мужчинъ, стало ще пильнѣйше вышивати, а они оба перейшли мовчки попри ню въ двери сѣнниѝ, а на повитанє лишь зъ-легка доторкнулись капелюхôвъ. Дѣвча поглянуло за ними, зôтхнуло, стрясло головкою и зновъ приняло ся за свою роботу.

Оба паны вôйшли до сѣней, а зъ ôдти дверми на право въ досыть обширну комнату. Пануючій въ нѣй неладъ вказувавъ, що було то мешкане кавалерске. Напротивъ дверей, пôдъ ôкномъ, стояла циратою оббита канапа, передъ канапою стôлъ, а побôчь неи два крѣсла. По кутахъ коло дверей стояли шафы, а дальше крѣсла и куфры. На стѣнѣ висѣвъ старый годинникъ, що лишь „ходивъ“ ôдъ часу до часу, а мавъ указки такѝ слабонькѝ, що найвысше лишь до числа VIII доходили, а ôдтакъ назадъ спадали на VI. Дальше висѣло на стѣнѣ зеркало и одинъ образъ „*историчный*“, представляючій якогось повстанця, передъ котрымъ утѣкало 20 „*москальвъ*“...

Заледво нашѝ паны поскидали капелюхи, отрѣпали порохъ зъ одежи, та пôдгорнули волося, вбѣгла до комнаты низька, заживна, може сороклѣтна женьщина. Велика єи голова була завязана пестрою хусткою, зъ пôдъ котрои высмыкались космики рудого волося, цѣле лице було покрыте веснянками, а малый по серединѣ загненый нôсъ жарывъ ся на задертôмъ кôнчику якъ уголь; изъ за грубыхъ, товстыхъ червоныхъ устъ выглядали жовтѝ широкѝ зубы, а хочь ротъ бувъ досыть объемистый, було зубамъ предсѣ за тѣсно и они наростали одинъ на другôмъ. Одною рукою держала клямку дверей, а другу пôднесла до чола, зъ котрого котивъ ся пôтъ грубыми каплями.

„Чи давати каву заразъ?“ — запытала панôвъ и не чекаючи ôдповѣди зникла такъ швидко, якъ появилась.

„Давати! давати!“ — крикнувъ за нею молодець, що стоявъ теперь коло малого зеркальця та поправлявъ краватку.

„Чи будешь ты мавъ коли розумъ?... кричишь якъ въ лѣсѣ, а знаєшь, що я того не можу стерпѣти... То все лишь менѣ на збытки!“ — говоривъ старшій мужчина, майструючи щось коло стѣнного годинника.

„Алежь, стрыйку, я не мавъ збытковъ и на думцѣ. Чей знаєте, що панѣ Петрова не дочуває...“

„За то ей сестрѣнка добре чує, якъ панъ Омелянъ що шепче въ городци до уха. Чи не правда?...“

„Дайте разъ спокой паннѣ Марiи. То не красно булобъ, якбы она коли подслухала, та обстала за свою честь“.

„Бачь, якій адвокатъ панны Марiи! Нѣбы то я не знаю, що вы обоє запрiязнились. Добре, що Петрова має розумъ, а то вже давно булибъ ту Содому та Гомору наробили. О, знаю я тебе паничику! Тобѣ твои грошики не выстаютъ, ты закусивъ зубы на мои; але не дождешь — не хутко я вмру...“

Старый переставъ кричати, замкнувъ вѣко годинника, натягнувъ ваги, поставивъ указку на число VII, тай тяжко дсапуючи сѣвъ коло стола, на котромъ панѣ Петрова розставила вже каву, булки и масло.

Нашi паны заѣдали смачно и мовчали, лишь старый часомъ глипнувъ то на Омеляна то на годинникъ, та хвилями щось моркотѣвъ подъ носомъ.

Лишужь я ихъ при кавѣ, а розповѣмь, кто они були, кто панѣ Петрова, кто ей сестрѣнка, панна Марiя.

Якъ вже нашi читателѣ знаютъ, Омелянъ бувъ братаничемъ того старшого пана. Омелянъ єще малымъ хлопцемъ утративъ родичѣвъ, зъ близшихъ свояковъ мавъ лишь одного стрыя, пана Тому, котрый — якъ самъ говоривъ — вывѣвъ Омеляна „на люди“, бо черезъ свого школьного товариша, Василiянина, выробивъ ему мѣстце въ Бучацкой бурсѣ, а потомъ черезъ якогось свояка стипендiю. Омелянъ покончивши школы вступивъ до уряду, где зостався авскультантомъ судовымъ; стрый єго бувъ податковымъ касiєромъ.

Яке житє було Омеляна, бачимо зъ наведеной розмовы, а розлучитись зъ стрыемъ онъ не могъ, бо послѣдній не хотѣвъ того и заразъ вымавлявъ ему, що для него столько робивъ, а Омелянъ теперь не хоче ему осолодити самотного житя на старость и хоче єго покинути. Тогды стававъ ся панъ Тома дуже добрый, любезный, и на перепросины дававъ Омелянови якiйсь дарунокъ, але вже на другiй день повтарялась давна исторiя: выговорювавъ, що Омелянъ чекає лишь єго смерти, хотѣвбы ся єго позбути, и завидувавъ ему колькохъ словъ до панны Марiи.

Панъ Тома мешкавъ вже 17 лѣтъ у панѣ Петровои. Обоє до себе привыкли такъ, що тяжко вже приходило розлучитись. Панѣ Петрова єще тогды, якъ панъ Тома на третiй рокъ годивъ мешканє, сказала собѣ, що онъ муситъ ся зъ нею оженити, та супокойно ждала той хвилѣ и дотеперь, догоджуючи во всѣмъ „*своему*“ панови. Чи панъ Тома давъ яку причину до такого вѣрованя пани Петровой, мы не знаємо, але може такожь не безъ причины говоривъ до неи: „моя кохана Петрова“.

А Марiя, сестрѣнка панѣ Петровои, прiйшла въ ей домъ того самого року, що и панъ Тома. Мала она тогды два роки. Сирота кругла, досталась на ласку тѣтки. Доки була малою, любивъ панъ Тома єѣ бавити и ему-то Марiя може завдячити, що не заплѣснѣла где въ тѣтчиной кухни, бо Петрова для приємности пана Томы мыла єѣ, чесала и убирала, а познѣйше посылала на науку до школы, а навѣть до приватнои учительки „*на француске и фортепянъ*“, бо говорила собѣ панѣ Петрова: „Колись щобымь не встыдалась моси сестрѣнки, та встыду не робила мому старому“. А пану Томѣ бувало все говоритъ, коли онъ пестивъ Марiю: „Отъ бачите, якбы оно добре було, якбы то мати своє, а такъ мусимо чужимъ тѣшитись“. Панъ Тома не хотѣвъ, чи не могъ дорозумѣтись, до чого та бесѣда, та все лишь механично потакувавъ: „Правда, правда!“

Такъ росла межи ними Марiя спокойно ажь до часу, коли до пана Томы спровадивъ ся єго братаничь Омелянъ.

Молодi серця борзо порозумѣлись. Марiя чекала все приходу Омелянового на рундуку, а онъ зъ рана такъ довго крутивъ ся по городци, доки она не выйшла, щобъ сказати „*Добрый-день!*“

Вечеромъ, коли панъ Тома ишовъ до касина въ мѣсто, мавъ Омелянъ все якусь орудку, та зостававъ дома и чекавъ хвилѣ, коли панѣ Петрова выйде до кумы на розговоръ. Онъ тогды ишовъ до городця и помагавъ Марiи цвѣты подливати.

Разъ кума панѣ Петровои подглянула, якъ молодята обоє въ городци вечеромъ щебетали, та радила, щобъ Петрова подружила ихъ обоє. Петрова не була одъ того, але разъ зайшла пана Тому „зъ майки“ и натякнула на ту женитьбу. Панъ Тома скочивъ, якъ опареный. „Що той молодикъ... онъ смѣє? Кара божа, нажену гетъ — вѣтрогонъ якiйсь!“ — и лайка сыпалась, якъ вода по потокахъ. Бѣдна панѣ Петрова не додумалась, що зъ пана Томы говоритъ зависть, та такъ наказала Марiи, щобъ тая и не дивилась на Омеляна. „Бачь — говорила Петрова — якбы не панъ Тома, мы бы дуже бѣднi були, попри нѣмъ жiємо якось, а ты хочешь, щобъ старый выпровадивъ ся одъ насъ. Памятай собѣ!“

Але обоє молодята смѣялись зъ старыхъ потихо, та вынаходили всѣлякi способы, щобъ бути зъ собою хоть на хвильку.

Такъ стояли рѣчи до нынѣшнёго дня. — Але вернѣмъ до нашихъ панovъ.

По кавѣ спостерѣгъ панъ Тома зъ страхомъ, що указка годинника зновъ спала на VI, и пойшовъ на-ново майструвати, а тымчасомъ Омелянъ закуривъ сигарко та уложившись выгодно на канапѣ, пустивъ свои думки зъ дымомъ въ далеку даль черезъ отворене окно.

Панъ Тома довго заходивсь коло годинника, отворивъ вѣко, вычищувавъ крыломъ пылъ на колѣсцяхъ, поставивъ указку на число VIII и выбивавъ для пробы годины, одъ одинайцятои ажь до осьмои... Одтакъ зобравъ ся, приладивъ при зеркальци волося, насунувши задни космики наперед, щобы закрыти лысину, взявъ палицю въ руки, та пойшовъ до касина.

Омелянъ лежавъ на канапѣ, та якось несупокойно: що хвиля подносивъ то голову, то руку, то ногу, хватавъ ся рукою за серце, бивъ ся рукою по лици, а въ конци зорвавъ ся розлюченый и крикнувши досадно: „Смерть, смерть всѣмъ!“ выбѣгъ зъ розгономъ зъ комнаты.

Панѣ Петрова ледво мала часъ одскочити одъ дверей, до котрыхъ була притиснула своє лѣве ухо, на котре лѣпше чула, — такъ несподѣвано выбѣгъ Омелянъ. Послѣдни слова налякали єѣ дуже, она ждала нетерпеливо приходу пана Томы.

Тымчасомъ Омелянъ ишовъ хутко улицею, выйшовъ на ринокъ и вбѣгъ до антики. По хвили выйшовъ зъ одтамъ, держачи въ руцѣ якусь фляшчину. Небавкомъ бувъ вже дома.

Скоро лишь заперъ комнатнй дверѣ, Петрова вже пригулила ухо и око до дверей и слѣдила кождый єго рухъ.

Онъ ôдоткавъ фляшочку и почавъ зъ неи щось трясти, усмѣхавъ ся завзято, шепчучи: „Гиньте, гиньте всѣ! досыть вже зъ мене... бôльше не буду мучитись“ — и трясъ на пôдлогу, трясъ на постель, а навѣть пôдъ колдру стрыєву, ôдтакъ вытягъ зъ стрыєвои постели — заковану скрынку зъ грôшми...

На се вже не могла Петрова дивитись холоднокровно. Она якъ стояла, погнала до касина по пана Тому.

„Пане, ратуйте, бо всѣ згинемо!“ — ледво промовила задыхана, выкликавши свого пана.

„Щожь такого, кажѣтъ, *кохана* Петрова!“ — лебедѣвъ панъ Тома.

„Ходѣтъ, ходѣтъ скорше, тамъ може вже все згорѣло“ кричала тягнучи єго за руку.

Дивили ся люде, якъ на яке чудо, на ту дивну пару, що на здогоны зъ вѣтромъ гнала черезъ улицѣ мѣста. Декто спѣшивъ за ними, але не мôгъ имъ кроку дотримати.

Такъ прибѣгли, або радше прилетѣли обоє до дому. „Слава-жь ти Господи, що хата стоитъ єще цѣла!“ — подумала Петрова, бо говорити зъ умученя не могла.

Ввôйшли до комнаты. Петрова вхопила порожну фляшчину и почала нею трясти, шепчучи: „Омелянъ....“

„Що?“ — пытавъ Тома.

„Смерть... гиньте всѣ... и сыпавъ... сыпавъ... до скрынки... добувавъ ся“ — стогнала Петрова.

„До скрынки?“ — крикнувъ Тома и кинувъ ся до постелѣ. На щасте скрынка була цѣла.

„Боже мôй, Боже! бѣдна ты моя головонько, пôйде наша хата зъ огнемъ!“ — заводила неустанно Петрова.

„Росповѣджтежь, що сталоеь?“ — кричавъ вже злый панъ Тома.

Ледво-неледво росповѣла середъ плачу та охканя Петрова, що бачила и чула.

Панъ Тома взявъ фляшчину въ руки. На фляшчинѣ була прилѣплена етикета зъ трупячою головкою...

„Га, опрышокъ, строити мене хотѣвъ! до криминалу зъ нимъ!“ — закричавъ панъ Тома и выбѣгъ, взявши фляшчину, на улицю.

Панѣ Петрова выйшла за нимъ зъ комнаты. Въ сѣняхъ стояла зачудована служниця.

„Где панна?“ — поспытала Петрова.

„Пôйшла зъ паномъ Омеляномъ и еще якимсь паномъ на прохôдъ“ — ôдповѣла служниця.

„Зъ тымъ опрышкомъ, тропителемъ?! Найже собѣ иде зъ нимъ и до криминалу — они обоє змовили ся. Ой, Боже мôй, Боже, чого я дожила!“... такъ падкала панѣ Петрова, а панъ Тома тымчасомъ завѣдомивъ вже жандармерію, щобъ зловила Омеляна. Жандармы кинулись якъ гончй.

Погляньможь за Омеляномъ, якъ ôнъ закрывавъ слѣды своєи зброднѣ.

Заразъ по ôдходѣ панѣ Петровои до касина вôйшовъ бувъ до комнаты єго пріятель и принѣсъ вѣдомôсть, що Омелянъ именованый адъюнктомъ. Омелянови було се на руку, бо заразомъ бувъ до иншого мѣста перенесеный. Судьба єму во всѣмъ помагала. Лице єго не выказувало и найменшого знаку злочиньства, зъ розрадованымъ серцемъ поспѣшивъ ôнъ до Марiи и подѣливъ ся зъ нею тою вѣстею. „Теперь, коли вже на ласку стрыя не потребую числити и могу тобѣ запевнити спокôйне житє, прошу тя о руку“ — сказавъ до неи, и єго пріятель бувъ свѣдкомъ тыхъ импровизованыхъ заручинъ. Утѣшенй выбрались всѣ троє на прохôдъ. Вже вертались домôвь, на небѣ мрѣли зорѣ, соловѣѣ въ садахъ спѣвали, а имъ на серцяхъ було такъ мило, солодко, що не зрозумѣли навѣть, коли жандармъ, приступивши до Омеляна, сказавъ: „Въ имени права арештую Васъ“.

Омелянъ такъ бувъ певный себе, що взявъ цѣлу ту пригоду за жартъ, за якесь непорозумѣнє.

„Мене арештувати?“... озвавъ ся зъ усмѣхомъ Омелянъ.

„Ту нема жартôвъ. Въ имени права — ходѣтъ!“

Марія обомлѣла и упала на дорозѣ. Жандармъ повѣвъ Омеляна дальше, а пріятель Омелянôвъ лишивъ ся зъ Марiею.

Въ обмороцѣ зайшовъ Омелянъ до вязницѣ. Тутъ вже чекавъ на него судія.

„Пане, есте обжалованый о замѣръ отрoєня свого стрыя“ — промовивъ строго судія.

Але Омелянъ заховавъ зимну кровь и запытавъ ôдважно: „Дежь суть доказы?“

„Доказы суть въ рукахъ моихъ. Суть свѣдки, що чули слова Вашй, коли Вы сыпали трутину: „Смерть, смерть, най гинутъ всѣ!...“

„Такъ єсть: най гинутъ всѣ!“ — перебивъ смѣючись Омелянъ.

„Тôлько не забувайтесь, такй жарты не на мѣсци — отъ фляшчина“ — говоривъ розгнѣваный судія, показуючи Омелянови фляшку зъ трупячою головою.

„Фляшчина зъ трутины: „Insektenpulver zur Vertilgung der Flöhe und Schwaben....“ Нынѣ купивъ ю въ аптицѣ“.

Поволи розъясинила ся цѣла справа. Омелянъ, непокоєный днями и ночами знаными животными, купивъ трутину на нихъ и дôставъ єѣ въ флашчинѣ зъ якоись трутины правдивои.

Панъ Тома гнѣвавъ ся на себе и на Петрову, але въ кôнци перепросивъ Омеляна, а на перепросины давъ Марiи на вѣно свои листы заставнй, котрй заощадивъ черезъ свôй довгій вѣкъ; самъ же подавъ ся на пенсію и хотѣвъ выпровадитись ôдъ Петровои, но ѣй такъ було жаль старого, що по рукахъ цѣлувала єго и просила, щобъ и дальше у неи мешкавъ. Омелянъ и Марія легко дались перепросити и сбѣцяли старати ся, щобы ихъ якъ найскорше зновъ перенесено до Б., щобъ могли всѣ разомъ мешкати.

НА ДОЛИНѢ...

(По С.)

Весна Божа. Долиною
Молодъ-хлопець мчитъ стрѣлою,
Щобъ зъ дѣвчиновь розмовляти,
Въ очи чуднй ся вдивляти,
Щобъ въ долинѣ зъ дѣвчиною
Цвѣтки любй сломъ рвати.

Рвутъ леліѣ якъ снѣгъ ясній,
Рвутъ фіялки чудній, красній;
А всѣ цвѣтки смѣяли ся,
А всѣ зôрки втѣшали ся,
Якъ любовнй хвилѣ щасній
Водовь плыли — минали ся.

И минулись райскй хвилѣ!
Жаль лишивъ ся по дѣвчинѣ —
Жаль тяженькій, бôль, роспука,
Гôркй слезы, тяжка мука —

*

Бо дѣвчина вже въ могилѣ,
А по щастю лишень думка...

Свѣтитъ мѣсяць середъ ночи,
Свѣтятъ зорокъ ясній очи,
А тамъ въ дали, побочь нивы,
При могилѣ, край долины
Вѣдьмо бѣле — духъ повночи —
Чи то може духъ дѣвчины?...
* * *
Весна Божа. Долиною
Молодъ-хлопець мчитъ стрѣлою —
Прибѣгъ, клякнувъ, помоливъ ся,
До могилы притуливъ ся,
Личко оросивъ слезою...
Мѣсяченько зажуривъ ся.

„Чи спишь мила, спишь зоронько?...
Ахъ сонъ тяжкій!... Дѣвчинонько,
Пробуди ся... Свѣтъ красивый...
Подивись на мѣсяць милый,
Пойдемъ разомъ долиноньковь
Зновъ веселій, зновъ щасливій...“

Шумъ березы только чути...
Вставъ хлопчина, нарвавъ руты
И покинувъ на могилу,
Покропивъ ще слезоньками,
Омаивъ ще цвѣтоньками —
Вертавъ сумный крозь долину...

В. И. Маслякъ.

Письма рускихъ Галичанъ
ДО МИХАЙЛА ПЕТРОВИЧА ПОГОДИНА
въ лѣтахъ 1836—1861.

(Конецъ.)

XXV-е письмо зъ дня 20 Червця 1857. Ученый историкъ польскій Августъ Бѣльовскій выбиравъ ся въ Россію для посѣщеня тамошнихъ учебныхъ закладовъ, библіотекъ и архивовъ. Єму потрѣбне було знакомство зъ россійскими ученими и въ той цѣли удавъ ся онъ до Зубрицкого зъ просьбою о рекомендацію до Погодина. Зубрицкій радо на тое згодивъ ся: —„Рекомендуя его какъ честнаго и достойнаго мужа, покорнѣйше прошу принять его въ свое покровительство и пособствовать ему въ его изысканіяхъ*)“.— При конци листу пише Зубрицкій: „Я все еще алчный, корыстолюбивый. Если въ Вашей библіотекѣ есть лишній молитвенникъ, подарите, пришлите мнѣ. У насъ кромѣ книжонки для ребятъ нѣтъ даже годнаго молитвенника“.

XXVI-е письмо зъ дня 9 Цвѣтня 1858. „Бѣльовскій — настоящій плутъ. Въ торжественномъ собраніи, которое празднуется въ салѣ заведеній Оссолинскаго, читалъ онъ отчетъ своего странствованія исполненный язвительныхъ колкостей противъ русскаго народа вообще, а Москвитянъ въ особенности. Я зналъ, что онъ прежде (1848) какъ фанатическій польскій патріотъ мятежничалъ, былъ врагомъ и Австріи и Россіи; но когда онъ обрилъ бороду и усы и сталъ тихо и хорошо вести себя, то я думалъ, что онъ образумился и по этому рекомендовалъ его Вашему Высокородію“.

Зновъ выступае Зубрицкій противъ священьства руского въ Галичинѣ, въ способъ зарѣвно образливый, якъ и въ давнѣйшихъ письмахъ. Межь иншими пише онъ: „Я самъ наставляю нашихъ невѣждъ священниковъ, како подобаетъ слагати персти при изображеніи св. креста, что имъ доселѣ было неизвѣстно... Тѣлесныя моя страданія нѣсколько уменшились; я увѣренъ, что облегченіе началось съ того времени, когда прочиталъ въ Вашемъ письмѣ, что вы наказали вынимать частицу за мое здоровіе. Я не въ состояніи описать своего восторга по прочтеніи этихъ словъ — съ умиленіемъ, со слезами лобзалъ Вашь почеркъ. Да благословитъ Васъ Богъ за любезное, дружеское, христіянское участіе въ моихъ страданіяхъ. Священный этотъ обрядъ несоблюдается у насъ: не столько въ слѣдствіе уніи, сколько отъ равнодушія, индеферентизма и нечестія духовенства. У насъ проскомидіи не отправляютъ по закону, ни агнца ниже частицъ не вынимаютъ. Священникъ или дьячекъ принесетъ въ штанномъ карманѣ просфорочку и на ней совершается Св. служба“.

Рухъ литературный въ Галичинѣ чимъ разъ больше упадавъ. „Нѣтъ уже ни одного русскаго журнала въ Галиціи и календарь даже не издается. Мы съ Головацкимъ были слабые двигатели и кромѣ насъ три-четыре молодыхъ человѣкъ, которые увидѣвъ много припятствія а мало хлѣба, оставили безполезное опасное ремесло. Я старъ, а Головацкій въ хлопотахъ. Єго оклеветали, что онъ въ своихъ преподаваніяхъ клонится къ россійскому языку. Министерство Народнаго Просвѣщенія предписало изслѣдованіе; онъ долженъ былъ оправдиваться и извиняться, предложить свои тетради (лекціи) — дѣло ожидаетъ рѣшенія министерства. Конечно есть онъ первый и послѣдній профессоръ русской словесности въ нашемъ университетѣ и будетъ впредъ принужденъ болтать вздоръ на хохлацкомъ нарѣчіи... Три лѣта назадъ стали преподавать нашимъ семинаристамъ догматическое богословіе на русскомъ языкѣ (проф. от. Цѣпановскій). Была это галиматія на церковномъ и хохлацкомъ нарѣчіи, однакожь что-то похожое на русской языкъ, но теперь въ половинѣ курса одставили русскаго преподавателя, а опредѣлили латинскаго“.

Зубрицкій въ своихъ письмахъ заявляе часто понятія шляхоцкй. У него хлопъ — то скотопасъ, котрый не потребуе просвѣты и по вѣчній часы повиненъ оставатись въ подданьствѣ. „Нашихъ крестьянъ, нежелавшихъ и недумавшихъ, освободили на чужій коштъ отъ обязанностей работой исправляемыхъ для помѣщика... Лишили ихъ попечителей, заступниковъ и кормителей въ нуждѣ, а выставили на произволъ жидовъ лихоимцевъ, ябедниковъ и другихъ корыстолюбцевъ“.

XXVII-е письмо зъ дня 7 Грудня 1858. „Что касается рутенскихъ дѣлъ, то онѣ приняли обратное направленіе. Журналы „Зоря“ и „Семейная Библіотека“ кончились уже прежде отъ чахотки естественной смертію, теперь умерла насильственнымъ удавленіемъ „Церковная Газета“, издаваемая въ Будимѣ священникомъ Раковскимъ. Его осуждали, что онъ изъясняется на московскомъ нарѣчіи. По нуждѣ сталъ онъ сколько умѣлъ хохлачить, но и это его не спасло — газета закрыта. Есть мнѣнія, чтобъ перевести на простонародный языкъ древнія славянскія книги. Какая радость для сочинителя малорусской граматики г.

*) Августъ Бѣльовскій (род. 1806, умеръ 1877 р.) знаный бувъ въ польской литературѣ зразу яко поетъ и толкователь „Слова о полку Игоревѣ“ на языкъ польскій, познѣйше яко историкъ и редакторъ историчныхъ памятниковъ „Monumenta Poloniae historica“. При редакціи тыхъ памятниковъ трудивъ ся такожь Ив. Вагилевичь. Вспольнымъ ихъ трудамъ завдячити маемо выданє Несторовои лѣтописи на языкъ польскій, зъ численными поясненями и увагами критичными. Намѣренемъ Бѣльовского було, выдати окромъ Нестора такожь и иншй лѣтописи рускй, однакожь смерть Вагилевича помѣшала дальшому выдавництву.

Кулиша*). Посовѣтуйте ему, чтобъ онъ переселился къ намъ, его будутъ здѣсь превозносить!“

XXVIII-е и послѣдне письмо зъ дня 15 Марта 1861. „Изъ Вашего письма увѣдомился я, что Ваше Высокоблагородіе по врожденному собѣ благосердію изволили отправить для меня черезъ консула 150 руб. с., а сего дня выплатилъ мнѣ здѣшній банкиръ Гавснеръ по порученію г. Консула 328 авст. бумажныхъ гульденовъ. Съ слезами на глазахъ благодарю Васъ за Вашу щедроту, за Ваше милосердіе, за подаяніе, которымъ Вы одарили незаслуженнаго человѣка. Вы мой благодѣтель, Вы обезпечили мое содержаніе“.

Майже цѣле письмо заняте справами политичными и комбинаціями о будучности Россіи. О дѣлахъ въ Галичинѣ такъ пише Зубрицкій: „Какая то зловредная шаль завладѣла умами жителей; всѣ волнуются, требуютъ дерзко какой-то народности, автономіи, сеймовъ, собираются на сходки, шумятъ, толкуютъ, хулятъ Нѣмцевъ. Важную роль въ сего рода сборищахъ играютъ парни-студенты, коихъ число несоразмѣрно увеличилось. Они поколотили спину главнаго надзирателя училищъ въ Галиціи совѣтника Черк. въ Вѣнѣ, въ Краковѣ, а въ Львовѣ выбили ему окошка. Всѣ безпорядки подстрекаютъ тайные революціонеры. Можете собѣ представить, что дѣлаютъ охотники на всѣ возмущенія, Поляки! Въ мгновеніе переодѣлись они въ польское платье, надѣли разнаго вида и рода шапки, припоясали сабли и мечи, собираются и шумятъ, возставляютъ за Днѣпромъ границы будущей Польши, служатъ по костеламъ торжественныя панахиды и поминки бунтовщикамъ и пр.“

Цѣкавѣ суть еще погляды на реформы, якѣ збулись въ Австріи передъ 1860 р. „У насъ все ново: деньги, мѣры, вѣсы, чины, законы — все, все, даже названія. Прежде былъ у насъ Kreisamt, теперь Kreisbehörde; предже имѣлъ гульденъ 60 крейцаровъ, теперь 100!... Десять лѣтъ назадъ было у насъ нѣсколько десятковъ полицейскихъ солдатъ съ палками изъ орѣшника въ рукахъ, и мы наслаждались тишиной; теперь у насъ стройная жандармерія съ щегольскими аксельбантами, въ красивыхъ блистящихся шлемахъ, въ тонехонькихъ мундирахъ, въ перчаткахъ — словно барченки! Изъ офицеровъ капаетъ золото, съ переди и позади галуны; рядовые артиллеристы, кавалеристы, жандармы, полицейскіе въ щегольскихъ лосихъ перчаткахъ (рукавичкахъ) — словно какъ танцовщики приглашенные на балъ. Чиновниковъ умножилось въ пятеро или шестеро противъ 1847 года. Прежде они сидѣли за дубовыми или єловыми столами и писали; теперь молодежь въ покояхъ убранныхъ обоями, зеркалами, занавѣсами, диванами. Распираясь въ креслахъ съ пружинами за полированнымъ орѣховымъ бюромъ, молодчики курятъ сигарки. Какъ это кончится, нельзя отгадать — очевидно Божія кара! Прошу Бога, дабы онъ спаслъ святую Русь отъ сего рода искуса... Что касается нашего Львова, то судя по наружности всякій думалъ бы, что зажиточность гражданъ въ самомъ цвѣтущемъ состоянiи. Купцы, наряженные какъ графы, веселятся по кафейныхъ, кондиторскихъ и питейныхъ домахъ по цѣлымъ днямъ; въ лавкѣ прикащикъ также съ многими золотыми перстями по всѣхъ палцахъ, щегольски одѣтый, словомъ пышность — но это ложь, обманъ, внутрь лавки почти ни чего, выставленные товары повѣренные въ комиссію. Много, много былобы єще писать...“

*) Писатель украиньскій Пант. Кулишъ, о скôлько знаємо, не выдавъ жаднои граматики, а лишь „Граматку“ т. є. Букварь. Здає ся, що Зубрицкій лишь зъ наслуху чувъ про тую книжку, але єи въ рукахъ не мавъ.

О родинныхъ своихъôдношеняхъ такъ выражає ся Зубрицкій: „Всѣ мои сверстники и друзья померли, у меня кромѣ двохъ бѣдныхъ сиротъ нѣтъ родни, нѣтъ даже ктобы меня похоронилъ, а къ тому угрожаетъ єще недостатокъ. Дочери мои обѣ еще въ дѣвкахъ, были женихи но негодные. Онѣ бѣдные обреклись ходить за больнымъ отцомъ, а по его кончинѣ не имѣя родственниковъ прибѣжище имъ монастырь, гдѣ до смерти будутъ молиться за душу родителя и за благоденствіе Михаилу Петровичу Погодину, который былъ ихъ отцу благодѣтель. Когда я имъ возвѣстилъ Вашу милость, то онѣ ставъ на колѣна съ слезами молились за Васъ, за моего кормильца...“

* *
*

Укôнчивши печатанє листôвъ Вагилевича, Шеховича и Зубрицкого, згадаємо кôлькома словами єще и про генезу тыхъ кореспонденцій.

Погодинъ вертаючись року 1835 изъ за границѣ прибувъ до Львова и, не маючи ту нѣкого знакомого, блукавъ по Львовѣ, якъ въ лѣсѣ. Случайно, идучи Жовкôвскимъ передмѣстємъ, ôнъ увидѣвъ дзвôницю, на котрôй находились иконы св. Антонія и Теодозія Печерскихъ зъ церковнославяньскими надписами. Погодинъ догадавъ ся, що то буде рускій монастырь. Подорожники ступили на камѣнні сходы и на горѣшнôй малôй площади побачили велику камѣнну плиту зъ надписомъ; „раба Божія Львовскаго мѣщанина Золотаренка.“ Не було вже сомнѣній, що то церковь руска. Погодинъ пôйшовъ до настоятеля монастыря, Варлаама Компаневича. Такъ началось знакомство Погодина зъ Компаневичемъ, а посредствомъ Компаневича такожь зъ иншими гдеякими Русинами.

Компаневичь знаный бувъ въ тогдашнôмъ свѣтѣ ученôмъ. Ôнъ трудивъ ся при польскôмъ перекладѣ исторіи Львова, писаной по латинѣ еще въ 17 вѣцѣ Варт. Зиморовичемъ; такожь написавъ ôнъ въ языцѣ польскôмъ розправу: „О давнôмъ дзвонѣ при катедральнôй церквѣ св. Георгія во Львовѣ“ (гл. Czasopismo księgozbioru im. Ossolińskich, 1834). Єго листы до Погодина — числомъ два — писанѣ були по латинѣ и потверджаютъ лишь то, о чôмъ згадуютъ листы Зубрицкого, именно що Компаневичь зъ монастырѣвъ рускихъ въ Галичинѣ высылавъ всякій давнѣ рукописи и книжки на адресу Погодина. (Отъ н. пр. уступъ зъ письма Компаневича: „Nuperrime acquisivi desideratum manuscriptum: Ефрема Сарина 120 поученій къ братіямъ“. Tam illud manuscriptum, quam reliqua, per notum in Brody mercatorem Hartenstein transmittendi certior mihi videtur facilitas“. А на другôмъ мѣстци: „Pulcherrimum manuscriptum ruthenum deprehendi in monasterio nostro Lavroviensi (ubi et Leo princeps sepultus est), scriptum in Moldavia.“

Зъ листôвъ Як. Головацкого помѣщенѣ лишь два въ публикаціи писемъ къ Погодину и оба листы зовсѣмъ пôдрядного значеня.

Черезъ Компаневича познакомивъ ся Погодинъ такожь зъ однымъ Нѣмцемъ Іос. Бляймомъ „Rechnungsofficial der k. k. galiz. Staats-Buchhalterei“. Зъ тымъ Бляймомъ мавъ пôзнѣйше Погодинъ богато клопотôвъ. Научившись гдещо россійского языка ставъ Бляймъ перекладати всяку всячину зъ нѣмецкого и польского языка на языкъ „галицко-рускій книжный“ и домагавъ ся ôдъ Погодина, щобы всѣ тѣ переклады напечатавъ въ Россіи „въ пользу польскимъ народамъ.“ Погодинови наконецъ непозôставало иншого выходу, якъ зъ влѣзливымъ Нѣмцемъ перервати всяку дальшу переписку.

Русины въ роцѣ 1848.

(Конець до ч. 4.)

Щобы дѣло „Рускои Рады“ и єго органу „Зорѣ Галицкои“ спаралижовати, задумали Поляки основати псевдоруску раду и выдавати нову руску газету. Охотникôвъ до псевдорускои рады найшло ся доволѣ. Кôлькохъ графôвъ и дѣдичôвъ, споре число урядникôвъ, адвокатôвъ и молодежи университетскои зôйшлись дня 23 Мая 1848 въ сали редутовôй старого театру и завязали раду пôдъ назвою „Рускій Соборъ“. Въ ôдозвѣ до народу межь иншими такъ той Соборъ выражавъ ся: „Въ намѣреню руску народнôсть воздвигнути, завязали ся вô Львовѣ два собранія: Рада святоюрска и Соборъ рускій. Первая, складаюча ся по найбôльшой части зъ Превелебныхъ священникôвъ, не може ся скутечно займовати чимъ иннымъ, токмо дѣлами церковными и честною працею о спасеню небеснôмъ. А нашь Соборъ постановивъ заняти ся всѣма потребами руского народа. И вѣдомо чинимо передъ Господомъ Богомъ, міромъ христіяньскимъ и цѣлымъ свѣтомъ, що намѣренємъ нашимъ єсть: чувати надъ народностею рускою, причиняти ся до єй свободного и независлого розвитку, просвѣщати нашь народъ, запровадити школы такъ низшій яко и высшій въ языцѣ рускôмъ, чувати надъ правами и добромъ цѣлого народа, вспирати и воздвигати письменство наше руске вилывомъ нашимъ и маєткомъ...“

Очевидно, всѣ тѝ обѣтницѣ зложенѝ „передъ Господомъ Богомъ, міромъ христіяньскимъ и цѣлымъ свѣтомъ“ були пустою лише фразою для обламученя Русинôвъ. Нѣ пôдписанѝ графы, нѣ пôдписанѝ адвокаты и дѣдичѣ, вилыву своєго и маєтку на воздвигненє письменства руского нѣколи не ужили. Тожь и остро выступила тогдышна „Зоря Галицка“ супротивъ „ширителѣвъ незгоды на Руси“. Писатель нашь, Ник. Устыановичь, такъ тогды писавъ до членôвъ Собору: „Чи прійшла вамъ коли була въ серце гадка за святоруску Галича землицю, за єи вѣру, за рускую долю? Чи сказали вы хотяйбы разъ свѣту: О нужденна моя, о нещаслива моя руская земле! Чи вздохнули вы хотяйбы половицею своєи груди надъ бѣдною, темною, гôркою долею руского дитяти? Братя! вамъ Польща на умѣ, вамъ въ души Польща, вамъ въ крови и составахъ польска доля; за рузку долю нѣкто зъ васъ до нынѣ не ôдозвавъ ся, гадочки не вергъ по свѣту. А єслибы поспытати ся за рускій языкъ, тоє ядро народности Галича: чижь коли погадали вы надъ нимъ, розвивали єго силу и красу, чи бесѣдовали коли въ нѣмъ зъ любованємъ и зъ радостею? Менѣ выдає ся ваша народнôсть, безъ уразы сказавши, якъ тая дитина, котра маму має, але не знає за свого питомого тата... И якужь вы, оплаканѝ сыны рускои матери, даєте волю народови, до котрого на око признаєте ся? Яке становиско назначуєте вы Русинамъ въ складѣ народôвъ европейскихъ? О, вы не хочете, щобы рускій народъ прійшовъ до чести и славы, яка єму належитъ; вы єму тôлько пôдрядне станивиско назначуєте, бо хочете, щобы рускій народъ бувъ тôлько служебнымъ народомъ польского. Выступаєте противъ австрійского панованя, и славите давну Польщу, — мыжь вамъ кажемо: спытайте ся вашихъ власныхъ старенькихъ отцѣвъ и дѣдôвъ, а тотѝ вамъ скажутъ, що за польскои державы руская дитина не смѣла знати за высшѝ школы; що не смѣла погадати за ремесло по бôльшихъ мѣстахъ; що священика гонено зъ церквы на паньщину; що церквы нашѝ арендовано жидамъ. Єслижь тоє все пôдъ австрійскою державою скôнчилось, коли рускôй дитинѣ свобôдно стало умъ розвивати, коли священикъ переставъ дрожати на зневагу атаманôвъ и економôвъ и дождавъ ся за свою працю слушнои надгороды, коли нашь обрядокъ доступивъ свободы а мова руска хоть малого значеня: чомужь не маємо сказати свѣту, що наша доля далеко красша и свѣтлѣйша зробила ся? Чижь мы маємъ забути о гуманныхъ правахъ цѣсаря Іосифа II, котрѝ первою пôдставою були до усамовольненя нашихъ селянъ и наданя имъ власности?... А до Васъ, честнѝ члены Головнои Рады Рускои, ôдзываю ся: Не встыдайтесь обставати за доброю справою; Вы були першѝ, що ôдозвались за народностею и одвѣчными правами руского народу. Спустѣтъ ся на єго здоровый розумъ: ôнъ найлучше осудитъ тыхъ, котрѝ на єго чолѣ станули, и роспôзнає ихъ ôдъ другихъ, котрымъ ажь теперь прійшло щось до головы, що суть Русинами...“

Якъ можь було предвидѣти, нѣ „Соборъ Рускій“ нѣ выдаваный нимъ „Дневникъ Рускій“ довго не могли устоятись. „Дневникъ“ зъ 10 числомъ переставъ выходити, а „Соборъ“ увидѣвши своє неприродне положенє розвязавъ ся. Дѣла рускѝ, веденѝ крѣпкою и вправною рукою Григ. Яхимовича (а пôзнѣйше Куземского), розвивались ôдтеперь якъ найлучше. Посвѣдчає то и справозданє Куземского, котре ôнъ выголосивъ передъ Выдѣломъ „Рускои Рады“ при кôнци року 1848. Справозданє тоє такъ звучитъ дословно: „Зробили мы дуже богато. Мы обудили зъ довговѣчного сна нашу народнôсть; мы привели до пôзнаня житя, а житя свобôдного, народъ нашь рускій довго утисненый и зганьбленый; мы воскресили въ немъ любовь къ просвѣщеню и обученю полезному. Єсли намъ ся тоє удало, єсли намъ ся удало въ на-пôвъ обумерлôмъ народѣ житє зновъ збудити, и пригашену искру Божества въ горящій пламень роздути, — не нашимъ приписуймо силамъ, але помощи Всемогущого Бога. Бо тоє дѣло учинити, надлюдскихъ треба було силъ. Тѣшили ся вже нашѝ вороги, и якбы на нашой могилѣ голосили, що насъ вже нема. Правда, вже насъ якъ бы не було: мы убирали ся, та не въ нашѝ цвѣты; мы гадали, та не власнымъ нашимъ розумомъ; мы мовили, та не нашимъ власнымъ языкомъ.

„Ахъ! якъ то тяжко серце бôль стискає, видѣти на одрѣ смертельнôмъ молодця. Ліютъ слезы и милѝ друзя, и рôдная мати, и старенькій отець, и ще мильша може суджена.. О вѣрте ми братя: далеко, нерôвно далеко сумнѣйше видѣти, якъ цѣлый народъ, сильный и величественный, загибає.

„Неботычнѝ нашѝ горы дорогѝ скарбы крыютъ; безчисленнѝ банѣ обильно сôль намъ даютъ; нашѝ нивы, якъ море просторонѝ, якъ золото збôже родятъ; нашѝ сѣножата и полонины несчисленнѝ годуютъ стада. А чомужь при тыхъ всѣхъ богацтвахъ нашои землѣ мы, первопервіи єи сыны, такѝ нищѝ и на власнôй родинѣ жіємо якбы въ чужинѣ? Чому о насъ свѣтъ не знавъ, чому о насъ люде забули? Чужѝ накинули намъ законы, чужимъ назвали насъ именемъ. Въ власнôмъ нашôмъ отечествѣ мы незнанѝ, взгорджены, пониженѝ. Иншѝ працею нашою пожитковали... Якъ за товаромъ ходили за нашими людьми атаманы и приставники; а коли въ скварнôй спецѣ сонця руска дѣвиця на ланѣ при жнивѣ стала пôтъ отирати, що єй очи заливавъ, вже економъ зъ гараномъ до дальшои працѣ наганявъ. Чижь въ такôй неволи мôгъ нашь народъ щасливъ бути? Однакожь той-то стосунокъ нашихъ людей зъ ихъ панами называютъ патріярхальнымъ (отцѣвскимъ), а що цѣсарь и царь нашь увôльнивъ народъ зъ тои неволѣ, то нарѣкаютъ на него, що той-то патріярхальный стосунокъ розôрвавъ. А гдежь були тіи-то такъ добріи, якъ хвалятъ ся, паны нашѝ? може то они жили зъ народомъ?... Ото многѝ десь тамъ да-

леко на чужинѣ марновали (може зъ блудницями) тіи кровавымъ потомъ рускихъ рукъ узбираній пожитки! а щобъ чоловѣка остатного позбавити гроша, навели на нашй села пявки, такъ званыхъ арендаторôвъ, котрй остатки у бѣдныхъ селянъ высысали.

„Але Богъ милосердный зъ высокого неба глянувъ на недолю рускаго народа нашого. Все минуло, счезла и тая тяжша якъ татарска неволя; упала сила нашихъ притискателѣвъ. Киньмо братя заслону на тоє, що було; забудьмо на кривды, якихъ мы дôзнавали; най пропадає вѣчно и гадка минувшои недолѣ, и якъ ся не верне назадъ день вчерашній, такъ нехай не вертаютъ давнй нещастя. А може лучше: най жіютъ въ памяти! най, якъ о Туркахъ и Татарахъ, такъ и о тыхъ послѣдныхъ недоляхъ вспоминаютъ нашй гадки и спѣванки. Най знаютъ нашй потомки, щосьмо терпѣли; и вѣдомôсть того най имъ буде пересторогою и наукою: що ино просвѣщенє може ихъ спасти ôдъ подôбнои неволѣ.

„Всесвѣтлѣйшій цѣсарь и царь нашь Фердинандъ даровавъ намъ свободу, — свободу мысли, свободу духа. Уживаймо тои свободы мудро, уживаймо єи на тоє, щобы народъ нашь рускій, милую нашу родину, правдиво ущастливити. Сталисьмо знову тымъ, чимъ були передъ вѣки: сталисьмо ся знову народомъ, заняли мѣстце въ великôй родинѣ людôвъ европейскихъ; а хотя въ тôй родинѣ будемо наймолодшй, не будемо однакожь найпослѣднѣйшй.

„Але честнй друзя! не досыть єсть обудити народъ до житя, треба и о средствахъ дальшого єго пропитаня гадати. Не той отецъ, мовятъ люде, що житя давъ, але той, що на люди привѣвъ.

„Отже, братя, и мы привели до житя любимый нашь народъ. Але якъ мало єще учинили мы для єго дальшого воспитаня! У насъ школы ще рѣдкй, учителѣвъ мало, книжокъ єще менше, а тй, котрй суть, не ôдповѣдаютъ анѣ потребамъ народу, анѣ духови часу. Длятого, братя, мовлю, що на тôмъ поли мало єще мы учинили.

„Нашй силы слабй и нашй средства малй — але духъ великій, але воля сильна. Нуже, братя, разомъ! совокупѣмъ нашй силы и нашй средства зъ нашимъ духомъ и волею, а то, чого недостає нашôй силѣ и средствамъ, най надоложитъ нашь духъ и воля; будьмо крѣпкй въ брани; не страхаймо ся перепонами, возьмѣмъ Бога на помôчь, трудѣмъ ся и бодрствуймо, а сильный духъ переможе всѣ перепоны; осягнемъ нашй намѣреня и покажемъ свѣтови, щосьмо годнй бути народомъ. Дѣлаймо братя въ тôмъ самôмъ дусѣ, въ якôмъ мы зачали дѣлати: въ дусѣ згоды, любви и правды. И иншй народы, що теперь превосходятъ насъ силою и просвѣщенємъ, може єще меншимъ зачинали.

„Плекаймо молодоє деревце нашои народности, хоронѣмъ молодую тую лѣторосль ôдъ всѣхъ бурей и непогôдъ; най вôльно и буйно взрастає въ дерево великоє и цѣлому свѣту дивноє; щобъ въ єго тѣни свобôдно и вольно спочивали нашй дѣти и наслѣдники, и солодко вспоминали насъ, щосьмо имъ тоє дерево милои народности засадили и пôтомъ щирои працѣ нашои пôдливали“.

МОСКВА.

(Конець.)

Женьщины въ Москвѣ.

Цѣкаве єсть становище женьщинъ, котре они въ Москвѣ занимаютъ. Давнѣйше держано ихъ въ окремыхъ ôдъособленыхъ комнатахъ, подôбно якъ дѣє ся у народôвъ орієнтальныхъ. Въ новѣйшихъ часахъ стало ся положенє ихъ свобôднѣйше; лишь у гдеякихъ купцѣвъ, вѣрныхъ давнымъ звычаямъ и обычаямъ, остало ся тоє ихъ положенє и доси на ладъ давнѣйшій. Купець бо старого крою покладає своє найбôльше щастє въ посѣданю красныхъ коней и — въ посѣданю заживнои жѣнки. Жены тутка, мимо моднои приокрасы, мимо понавѣшуваныхъ брилянтôвъ, суть доси тотй самй, — червоно и бѣло помалёванй невѣсты якими були въ минувшôмъ столѣтю. Безъ образованя, безъ змыслу для духового занятя, переживаютъ они цѣлый день нѣчого не роблячи, хиба що кладутъ картами кабалу, пьютъ 5 до 6 разôвъ денно гербату и годуютъ ся цукрами, тѣстами, конфитурами, „мороженымъ“ и всѣлякими того рода ласощами. Они впрочёмъ суть дуже набожнй, посѣщаютъ дуже пильно церквы и монастырѣ и даютъ старцямъ щедру милостыню.

Молодй панночки досвѣдчаютъ въ своёмъ самотнôмъ окруженю мало зъ тыхъ ясныхъ и веселыхъ утѣхъ товариского житя, якй суть удѣломъ дѣвиць европейского образованого свѣта. Они для своихъ родичей не суть чимъ иншимъ, якъ лишь купецкимъ товаромъ; єи цѣну становитъ посагъ и єё збуваютъ, скоро ôдповѣдный женихъ навине ся, котрый принаймнѣй тôлько капиталу свого має, що и ôдданиця. Що ôдданиця дуже часто передъ вѣнчанємъ нѣ разу жениха свого не бачила, тоє при женитьбѣ не входитъ въ рахунокъ.

Товарискй сходины, котрй въ такихъ домахъ, где суть ôдданицѣ, уладжуютъ ся, суть дуже оригинальнй. Здає ся, що дивимо ся на фигуры зъ нагôдъ хиньскихъ, або що находимо ся въ восковôмъ кабинетѣ, — такъ „*штивно*“ и нерухомо сидитъ той цвѣтъ дѣвочій, выставленый на обзорины въ округъ богатои салѣ, котра лишь при такихъ случаяхъ, або при великихъ торжествахъ фамилійныхъ, для гостей отвирає ся (повседневно семія проживає въ дуже простыхъ и зовсёмъ непривѣтливыхъ комнатахъ). При такихъ торжествахъ старшй дамы занимаютъ почестнй мѣсця на софахъ. Єсли котра зъ нихъ зробитъ яку увагу, то всѣ дѣвицѣ потакуютъ въ тактъ однымъ голосомъ, и наразъ зновъ всѣ замовкаютъ... Але за те яка тутъ гостина! Безъ перестанку розносятъ овощѣ, тѣста, конфекты, солодкй вина, и таке инше; панѣ дому ходитъ неустанно помежи гостѣ, и проситъ, и молитъ, и силує, щобы ѣли и пили. Що дамы одного вечера выпиваютъ 10 до 12 шклянокъ чаю, не єсть тамъ нѣчого надзвычайного.

Супружество, котре въ такій спосôбъ заключає ся, не має высшого морального намащеня; така жѣнка може бути газдынею, кокетою и Богъ вѣсть чимъ, лишь не любезною товаришкою мужа.

Зовсёмъ противоположно выховуютъ ся дочки „низшого чиновного дворяньства“. Родичѣ-дворяне думаютъ, що се не годитъ ся зъ ихъ положенємъ въ соспôльности, щобы ихъ дочки побирали звычайне выховане, таке, щобы черезъ него ставали ся пôдпорою родины, або щобы въ скромнôй соспôльнôй сферѣ могли запрацювати для себе на удержанє; але они ихъ даютъ до гимназій и высшихъ институтôвъ, где одержуютъ выховане, сягаюче далеко поза сферу ихъ положеня. Понеже найбôльше число тыхъ институтокъ єсть бѣдне, то они намагаютъ всѣми силами, стати ся независимыми, однако дорога, котрою до тои цѣли прямуютъ, не єсть права. Лектура ледви до половины зрозумѣлыхъ книжокъ, розправляючихъ о правахъ жѣночого пола въ соспôльности и въ державѣ, сходины и товаришованє зъ молодыми людьми, що служатъ скрайнымъ соціялистичнымъ засадамъ, зробили зъ тыхъ молодыхъ дѣвиць найревнѣйшихъ приклонниць еманципації женьщинъ. Кождому

сторонному чоловѣкови, такъ въ Петербурзѣ якъ и въ Москвѣ, впадаютъ въ очи на променадахъ и улицяхъ тотѝ еманципованѝ молодѝ дѣвицѣ, котрѝ вже що до поверховного вида свого суть образомъ карикатурнымъ женьщины. Мовбы яке посередне существо межи студентомъ а невѣстою, носятъ они — майже безъ выѣму — синѝ окуляры на носѣ и стрижутъ коротко волосє, курятъ публично цигара и бѣгаютъ по улицяхъ зъ батôжкомъ въ короткихъ фрачкахъ. Зъ тыхъ то институтокъ рекрутуютъ ся по найбôльшôй частки „нигилистки“.

Паркъ въ Москвѣ.

Москва маѣ, якъ жадне друге мѣсто, безпосередно передъ своими брамами лѣсъ, котрый до недавныхъ часôвъ бувъ єще истнымъ пралѣсомъ. Нынѣ єсть ôнъ майже въ просторѣ пôвмилевôмъ ажь до рѣки Явзы, перетвореный въ пріятный паркъ, зъ виллями, по бôльшôй части въ швайцарскôмъ стилю побудоваными. За Явзою тягнутъ ся дальше первобытнѝ пралѣсы.

Той паркъ и притыкаючій до него лѣсъ єсть улюбленымъ мѣсцемъ пробуваня для цѣлои Московскои публики въ лѣтнôй порѣ року, а заразомъ и мѣсцемъ для игоръ и забавъ всѣлякихъ. Въ тѣни великаньскихъ ялиць и смерекъ стоятъ сотки накрытыхъ столикôвъ, дымятъ ся сотки самоварôвъ; музыканты, спѣваки, катаринкарѣ голосятъ свои штуки, крутятъ ся фарынники, штукарѣ, акробаты и имъ подôбнѝ артисты, и закладаютъ пôдъ деревами свои буды. На жаднôмъ иншôмъ мѣсци не объявляє ся проста незамаскована натура Москвитянина въ цѣлôй своѣй щирости такъ вѣрно, якъ въ сѣмъ лѣсѣ. Найповнѣйше представляє ся очамъ той пестрый образъ людового житя въ великôй променадѣ на 1 Мая, где цѣле богате купецтво и дворяньство въ сіяющихъ екипажахъ, цѣлѝ ряды наметôвъ, будъ комедіянтскихъ, реставрацій, цыганьскихъ бандъ и бандъ войсковыхъ надаютъ тому величавому людовому фестинови видъ такихъ розмѣрôвъ и такои величавости, якою не въ силѣ повеличатись фестины людовѝ н. пр. въ Вѣдни або въ Парижи.

Москва єсть въ властивôмъ слова значеню головнымъ мѣстомъ россійскимъ и остане нимъ мимо Петербурга по вѣчнѝ часы. *Денисъ.*

БАКТЕРІИ

яко причина заразливыхъ хоробъ.

Творы микроскопичнѝ, звычайно „низшими грибками“ званѝ, суть головными справниками розкладу организмôвъ, якъ плѣсни, кисненя, гнитя и порохнявины. Всюда, куды лишь поступимо — въ комнатѣ, пивници, кухни — въ загалѣ въ господарствѣ сельскôмъ и въ ремеслѣ, всюда и завсѣгды мы ихъ находимо. Великого розголосу дôждались они въ нынѣшнихъ часахъ, коли выказано, що бактеріи суть справниками хоробъ заразливыхъ, такъ у людей якъ и у звѣрятъ домашнихъ.

Про истнованє сихъ грибкôвъ знали вже двѣстѣ лѣтъ тому назадъ. О тôмъ, що гдекотрѝ зъ нихъ суть справниками хоробы, дôзнались ученѝ доперва въ новѣйшихъ часахъ.

Сорокъ лѣтъ тому буде, якъ професоръ университету въ Люттихъ, Шванъ, здѣлавъ ôдкрытє, що тѣло звѣрятъ зложене зъ безчисла дрôбненькихъ клѣточокъ, котрѝ доперва при помочи микроскопôвъ побачити можна. Въ наслѣдокъ того ôдкрытя повстала нова наука о клѣточкахъ. На єи пôдставѣ всѣ теперѣшнѝ ученѝ, що занимаютъ ся тымъ предметомъ, прийшли до пересвѣдченя, що клѣточка — се основа всѣхъ функцій житя не тôлько въ организмѣ звѣрятъ, але и въ организмѣ рослинъ и чоловѣка.

Кромѣ того переконали ся ученѝ, межь ними и знаменитый лѣкарь Рудольфъ Вирховъ, що тѝ клѣточки суть причиною многихъ болѣзней. Они найшли при помочи микроскопôвъ, що заплодки певныхъ грибôвъ проникаютъ тѣло чоловѣка, въ котрôмъ зъ незвычайною быстротою розмножуютъ ся, ôдтакъ розкладаютъ соки въ тканинахъ нашого тѣла, и коли не стараємось ихъ знищити, стають ся причиною рôжныхъ болѣзней, а нерѣдко и смерти.

Бактеріи суть то найменшѝ, межь животными найнизшій степень занимаючѝ творы; ихъ назва взята зъ грецеского „бактеріон“ задля того, що они похожѝ на „штабку“. Щобы бодай въ приближеню яке понятє о ихъ розмѣрахъ дати, скажемо, що черезъ микроскопъ, побôльшаючій около 4000 разôвъ, найбôльшѝ бактеріи выглядаютъ якъ крапки въ нашихъ книжкахъ, такъ що бактерій розпôзнати докладно не можь; навѣть достерегчи ихъ при помочи микроскопôвъ не булибъ мы въ станѣ, єслибы они не жили въ великôмъ множествѣ разомъ. Въ порôвнаню до высокости чоловѣка суть бактеріи якбы зерномъ пѣску противъ найбôльшои горы; а єслибы на просторони одного цаля зôбрати такѝ бактеріи, начислили бысмо въ однôмъ рядѣ около 10 міліонôвъ. Не дивота-жь, що ихъ вôльнымъ окомъ побачити не можемо.

Грибки микроскопичнѝ знаходятъ ся въ великôмъ множествѣ въ цѣлôй природѣ; они тысячами и десятками тысячѣвъ переходятъ въ наше тѣло при вдыханю воздуха, або зъ стравою, зъ водою, котру пьємо. По бôльшôй части тѝ грибы суть нешкодливѝ, вынявши одниѝ лишь бактеріи, котрѝ суть способнѝ розплоджуватись въ нашôмъ тѣлѣ.

Тѣло бактерій зложене зъ бѣлковатои матеріи, звычайно безбарвнои, въ котрôй пôзнано кропельки товщу; оно обвите тоненькою обволочкою (болоною). Бактеріи розмножуютъ ся въ той способъ, що одна така бактерія дѣлитъ ся на двѣ, а кожда зъ тыхъ дôйшовши до величины матери зновъ на двѣ, и такъ дальше. Все то дѣє ся зъ скоростею, о якôй мы и понятія не маємъ, бо тамъ, где сегодня одна бактерія находилась, завтра уже ихъ безъ числа.

Часто повстаютъ зъ поодинокихъ бактерій т. зв. „кольоніи бактерій“, котрѝ власного руху не маютъ, лише суть обвитѝ вспôльною масою галяретоватою и представляютъ ся намъ въ плынѣ яко бôльшѝ купочки, брылочки, або плаваютъ такъ поверхъ плыну. Такѝ кольоніи повстаютъ въ сей способъ, що одна бактерія подѣлившись не ôдрыває ся, лишь держитъ ся разомъ, а зъ єи частей повстаютъ иншѝ, котрѝ такожь не ôддриваютъ ся ôдъ себе. Рôвночасно выдѣлюютъ они зъ себе плынъ галяретоватый, въ котрôмъ якбы въ обволочцѣ остаютъ; а коли зъ плыну увôльнятъ ся, стаютъ ся подовгастыми и порушаютъ ся дуже быстро мовь малесенькѝ змiёчки. Переносятъ ся они звычайно зъ одного мѣсця на друге при помочи вогкого повѣтря. О тôмъ легко переконати ся, треба лишь шклянку зъ водою, въ котрôй бактеріи находятъ ся, накрыти шкломъ; по часѣ покрыє ся долѣшна поверхня шкла парою, повстаючою зъ воды въ шклянцѣ, а при помочи микроскопу найдемо богато зародкôвъ бактерій. Осадъ, якій кождого рана на зубахъ нашихъ, именно черенныхъ, находитъ ся, повстає (якъ переконуємось микроскопомъ) зъ безчисленныхъ бактерій. Въ загалѣ суть бактеріи сталыми мешканцями нашого рота, а особливо порохнѣючихъ зубôвъ. Коли вкинемо до шклянки чистои воды кôлька зернятъ гороху, або кусничокъ мяса, або яку небудь органичну матерію, увидимо въ короткôмъ часѣ, що вода стає ся мутною, бѣлѣє, и выдає немилый запахъ. Причина сего появу въ тôмъ, що бактеріи въ великôмъ числѣ розмножуютъ ся и воду заповняютъ. Колижь гнитє устане (т. є. коли бактеріи всю органичну матерію спожили), опадаютъ они яко осадъ на дно шклянки и тогды вода стає ся зновъ прозрачною и тратитъ немилый запахъ.

Бактеріи суть справниками гнитя. Єслибы ихъ не було, задержувались бы тѣла мерцѣвъ вѣчно однаково, подôбно якъ муміи египетскѝ, або якъ мамуты въ ледахъ Сибиріи. Колибъ тѝ мамуты дôстались єще теперь, по тысячахъ лѣтъ смерти, въ теплѣйшѝ краѣ, въ котрыхъ температура вказує высше **0**, гнитє ихъ почалось бы въ сѣй хвили. Одному ледови маѣ наука завдячити, що звѣрята, котрѝ вже давно выгинули, остались до нашихъ часôвъ цѣлкомъ ненарушенѝ. А що муміи не гніютъ, причина въ тôмъ, що тѣло ихъ хемично такъ перемѣнене, що бактеріи въ нѣмъ розвиватись не могутъ.

Коли намъ лучитъ ся побачити молоко, котре безъ причины пожовкло або посинѣло, тогды найдемо напевно въ

нѣмъ бактеріи, бо они суть власне справниками такого забарвленя.

Часто видимо, що рана, котра вытѣкає зъ ранъ и чиракôвъ, забарвлена гриншпаново; причиною сего появу суть такожь бактеріи.

Межь бактеріями, котрѝ стаютъ ся справниками забарвленя, найцѣкавѣйша одна, що ю выслѣджено доперва въ роцѣ 1848 докладно. Вже року 332 передъ Рожд. Христа достережено єѣ въ великихъ масахъ, мовбы плямки крови на хлѣбѣ въ таборахъ Александра Великого пôдчасъ осады Тиру. Зачудованымъ жовнѣрямъ пояснювали гоганьскѝ жерцѣ то чудо въ сей способъ, що заповѣдали близькѝ упадокъ мѣста: — „Мешканцѣ Тиру богато крови прольють, коли она вже пересякла муры ажь до хлѣба въ таборахъ.“

Старинны Египтіяне знали такожь той появъ, що звареный горохъ, бôбъ и пр., перемѣнявъ ся въ живую кровь. Року 1292 спостережено кровь на гостіяхъ въ каплицяхъ вогкихъ; гостіи здавались якбы каплями крови побрысканѝ. Уважано се за ознаку гнѣву Божого и около десять тысячь жидôвъ переплатили въ Нѣмеччинѣ той гнѣвъ смертею на стосѣ, а навѣть єще въ роцѣ 1510 въ самôмъ Берлинѣ погибло зъ тои причины 38 жидôвъ страшною смертею. Нѣмецкѝ ученый Еренберґъ выслѣдивъ якъ найдокладнѣйше сей появъ и переконавъ ся, що въ повѣтрю тепло-вогкôмъ забарвляютъ ся червоно гдеякѝ зваренѝ (не сырѝ) стравы, именно ржиж, бульба, часомъ такожь бѣлокъ яйця, молоко, бѣле мясо. Бактеріи даютъ ся легко перенести на оплатокъ, клѣй и пр., ôдтакъ въ вогкôмъ повѣтрю розмножуютъ ся дуже скоро, и представляютъ на першій поглядъ кропельки, котрѝ цѣлкомъ до крови подôбнѝ, а доперва пôдъ микроскопомъ яко милiоны поодинокихъ бактерій оказуютъ ся.

Придивѣмъ ся капли гніючои овечои крови, а увидимо въ нѣй велике число малесенькихъ круглыхъ клѣточокъ розличнои формы и величины. Суть то бактеріи, котрѝ кулёчки кровнѝ розкладаютъ. При помочи воздуха и воды переносятъ ся тѝ бактеріи въ организмъ чоловѣка и стаютъ ся причиною епидемичныхъ хоробъ. Участь бактерій при гдеякихъ хоробахъ доказано кôльканайцять лѣтъ тому назадъ. Такъ н. пр. дослѣдили ученѝ, що бактеріи находятъ ся въ ôдходахъ сухотникôвъ. Такожь переконавъ ся пок. Берлинськѝ професоръ Травбе, що бактеріи суть причиною запалѣня нирокъ, бо они въ органахъ комуникуючихъ зъ нирками въ великôмъ множествѣ розмножуютъ ся.

Въ жолудку и кишкахъ хорыхъ найдено чираки, зъ котрыхъ бактеріи навѣть въ начиня кровоносны проникали. Дуже велику ролю ôдгрываютъ бактеріи при зараженю крови. Они переходятъ зъ повѣтря въ раны, черезъ що послѣдни гніютъ, а зъ ранъ проникаютъ они въ тѣло, где розродившись миліярдами заражуютъ кровь. Дифтерія и шкарлятина здає ся не суть нѣчимъ иншимъ, якъ наслѣдкомъ перенесеня и сильного розмноженя бактерій, черезъ що и скоре розвите тыхъ хоробъ поясняє ся.

Такожь переконано ся, що бактеріи суть причиною такъ званои „сибирскои язвы“ — хоробы звѣрятъ, котра и на людей переходитъ.

Способъ, въ якій переконуютъ ся ученѝ, що бактеріи переносятъ ся зъ одного организму въ другій, и що они суть причиною зарáзъ, єсть дуже простый: при помочи микроскопа переконуютъ ся о истнованю такихъ а такихъ бактерій въ хорôмъ организмѣ, прикладаютъ хорый организмъ до здорового и оказуєсь, що и той захорѣвъ, бо микроскопъ выкрыває въ нѣмъ такѝ самѝ бактеріи, и то въ великôмъ множествѣ. Се доказъ найлѣпшій, що бактеріи суть причиною хоробы, и що перенеслись зъ одного организму въ другій.

Безъ сомнѣня и при ôспѣ и при тифусѣ дѣлаютъ бактеріи и наповняютъ всѣ кровоносны начиня хорого. Що нездоровѝ и злѝ стравы помагаютъ розвоєви бактерій, доказано зъ найбôльшою точностею.

Бактеріи потребуютъ до свого розвою певнои температуры. Выслѣжено, що въ температурѣ до 37° розвиваютъ ся они найкорыстнѣйше; на морозѣ устає ихъ розвите, але они єще не гинутъ, лишь заумираютъ, щобъ розпочати нове житє зъ настанємъ тепла. Гдеякѝ бактеріи потребуютъ кромѣ того єще значно-вогкого воздуха, гдеякѝ єще и иншихъ условій до свого розвою, и тымъ-то ихъ властивостямъ завдячити належитъ, що гдеякѝ хоробы появляютъ ся лише въ певныхъ мѣсцяхъ и не розходятъ ся по всѣмъ свѣтѣ (якъ н. пр. чума, жовта гарячка, чорна оспа), або що лютятъ ся лише въ певнôй порѣ року.

Вѣдома рѣчь, що свѣже мясо псує ся при доступѣ повѣтря дуже скоро, и гніє. Єслижь высушимо мясо, отже увôльнимо єго ôдъ воды, то вже бактеріи не дѣлаютъ, мясо не гніє. Черезъ насоленє мяса пожывленє для бактерій стає ся за-густе, а коли єще мясо видимо (при чôмъ вытворює ся квасъ карболевый), тогды все дѣланє грибкôвъ устає. Въ густыхъ сокахъ овочевыхъ, въ котрыхъ богато цукру (сирупу), такожь въ солодкихъ конфитурахъ бактеріи не вытворюютъ ся. Видно зъ того, що всяке згущенє (нагромадженє матерій въ водѣ) не дозволяє бактеріямъ розвивати ся.

Результаты, до якихъ медицина дôйшла, шукаючи за способами побореня бактерій, суть въ порôвнаню до такъ короткого часу великѝ. Карболевый и салициловый квасъ суть найскуточнѣйшимъ средствомъ до нищеня бактерій. Англійскій хирургъ Листеръ бувъ першій, котрый порадивъ уживати карболевого квасу въ цѣли знищеня тыхъ паразитôвъ. Теперь не обôйде ся нѣяка операція, анѣ гоєнє раны безъ карболевои кислоты. Ножѣ, котрыми оперуютъ тѣло, лежатъ въ карболевôй кислотѣ, а при бôльшихъ операціяхъ стоитъ коло хорого нарокомъ уставленый чоловѣкъ, що при помочи кавчукового мѣшка розбрискує квасъ карболевый, такъ, що хорый и лѣкарь, мовбы въ облакахъ пылу карболевого знаходятъ ся; тымъ способомъ не дозволяютъ и одному зародкови бактерій дôстати ся до раны. Инакше гоєнє або зовсѣмъ не удалось бы, або спинилобы ся безъ потребы. *Волод. Шухевичъ.*

ЗЪ НАРОДНЫХЪ УСТЪ.

Ой ôддай мене, мати!

Хотѣла мене мати
За одного дати:
А той першій
Малый, недовершій,
Та не дай мене, мати!

Хотѣла мене мати
За другого дати:
А той другій
Недолугій,
Та не дай мене, мати!

Хотѣла мене мати
За третёго дати:
А той третій
Дуже впертый,
Та не дай мене, мати!

Хотѣла мене мати
За четвертого дати:
А той четвертый,
Хоче вже вмерти,
Та не дай мене, мати!

Хотѣла мене мати
За пятого дати:
А той пятый
Довгопятый,
Та не дай мене, мати!

Хотѣла мене мати
За шостого дати:
А той шостый
Грає въ кости,
Та не дай мене, мати!

Хотѣла мене мати
За семого дати:
А той семый
Сумный, невеселый,
Та не дай мене, мати!

Хотѣла мене мати
За осьмого дати:
А той осмый
Не дорослый,
Та не дай мене, мати!

Хотѣла мене мати
За девятого дати:
А той девятый
Не поставитъ хаты,
Та не дай мене, мати!

Хотѣла мене мати
За десятого дати:
А той десятый
Гожій, вусатый,
Красный, богатый,
Ой ôддай же мене, мати!

(Изъ зборника Як. Головацкого.)

На многая лѣта!

Димитрашку,
Подай фляшку
На склянки порожнѝ:
Наливаймо,
Выпиваймо
Вразъ якъ подорожнѝ...

Кто все выпиває,
Сто лѣтъ най треває,
Сто лѣтъ цѣлыхъ и веселыхъ —
Сто лѣтъ най треває!*)

Николайку,
Наливай ко,
Зволь до Константина.
Кость до Йвана,
До Степана,
Степанъ до Семена.

А ты, Юрку,
Покинь люльку,
Пій вино вразъ зъ нами!
А ты, Марку,
Возьми чарку,
Позвонѣмъ склянками...

(Зъ народныхъ пѣсней угорскои Руси.)

*) Тѣ чотыри стихи повтаряютъ ся за кождою звороткою.

ВСЯЧИНА.

— **Зъ житя турецкихъ женьщинъ.** Ôдъ одного Русина-жовнѣра, проживаючого теперь въ Босніи, одержали мы слѣдующе цѣкаве письмо:

Опустивши Львôвъ день и ночь ѣхавъ я яко „кватирмахеръ“ зъ кôлькома людьми напередъ ажь въ угорскôмъ мѣстѣ Мискольчь одержали мы дводневый ôдпочинокъ. Зъ ôдти поѣхавъ я дальше желѣзницею до сляволиского мѣста Броодъ, котре граничитъ зъ Босніею; ôдтакъ по части желѣзницею, котра провадитъ понадъ рѣку Босну, а по бôльшôй части пѣхотою прибувъ до мѣстця теперѣшнего мого побыту.

Подорожь цѣла не була зовсѣмъ занимаюча, а ôдъ Броду навѣть дуже утяжлива. Вправдѣ ôдъ Броодъ провадитъ желѣзница (маленька парова машина переразливо свистяча, на колѣсцяхъ мовь дитинячій вôзокъ; она тягне за собою 2 або 3 возы на 10 людей и кôлька возôвъ на шутеръ), але нею ѣхавъ я тôлько кôлька стацій. Въ Зениці мѣстѣ кôнчитъ ся и та желѣзница, дальше потреба вже було маршемъ до цѣли добиватись.

Край тутъ дуже гористый; куды окомъ звернешь, горы надъ горами, гдекуды побѣлений снѣгомъ; часто на дорозѣ стає велитъ-скала, сягаюча до небесъ, и здає ся, що дальше и дороги не буде. По такихъ отжежь горахъ треба було драпатись въ повинôмъ убраню жовнѣрскôмъ. Щасте правдиве, що одну бôльшу долину утворила собѣ рѣка Босна, понадъ котрою провадитъ желѣзница и дорога Где натура утворила яку долину, тамъ стоитъ кôлька кучь и то зове ся вже мѣстомъ (селъ ту нема).

Турки суть намъ приязнѝ, але въ серци живлятъ ненависть. Кождый Турокъ то хлопъ якъ дубъ, надзвычайно остръхъ чертъ лица, зъ величезнымъ „яблокомъ Адама“ у шіи; цѣлый день сидитъ ôнъ заложивши ноги на брудноôй пôдлозѣ и попиває що хвиля чорну каву и палитъ тютюнъ. Мѣсто наше якбы складало ся зъ самыхъ мужчинъ; єсли укаже ся яка женьщина, на кони або пѣхотою, то такъ завельонована и замаскована, що ничь не видишь, и борше она на все ôдважитъ ся, нѣжь малабы лице ôдкрыти. Стара тôлько Туркиня за особнымъ призволенѣмъ мужа може выйти безъ маски.

О житю Туркинь зъ досвѣду немного єще знаю. Оповѣмь, що чувъ ôдъ достôвѣрныхъ Туркôвъ, або що вычитавъ въ тутешнихъ письмахъ. Вѣдомости мои опираютъ ся на правдивыхъ фактахъ и смѣло можете ихъ оголосити посредствомъ „Зорѣ“.

Пытаєте: Чи красота турецкихъ женьщинъ истинно такъ велика, якъ ю предетавляютъ многѝ писателѣ? чи они такъ лагôднѝ, сором-ливѝ и зъ такимъ посвященѣмъ для мужѣвъ, якъ ихъ славятъ поеты? Я тому заперечаю. Доки осланяютъ ся таємничостею, суть они не для одного идеаломъ; але чимъ ближше къ нимъ ступити, никне всякій повабъ. Поставы Туркинь суть нескладнѝ, черты лица бôльше остръ, хôдъ при вѣчно зôгненыхъ колѣнахъ зовсѣмъ нехорошій. Вже зъ першои молодости напорошуютъ (пудруютъ) они своє лице и забарвляютъ брови и рѣсницѣ на-чорно, що межи турецкими молодицями, охочими до женитвы, выкликує неимовѣрный ефектъ. Молодшій женьщины, щобы лучше приподобатись, нарокомъ вбираютъ на лице прозорчастѣ велоны; старшій же, щ бы бôльшу збудити цѣкавôсть а при тôмъ и оказати свою невинну скромнôсть, закрываютъ ся густыми велонами. Недостатокъ свѣжого воздуха и руху, при тôмъ ихъ склонноôсть до ласощей и до забарвлювання тѣла, вже скоро дѣлаютъ ихъ старыми, такъ, що зъ 30-мъ рокомъ Туркинѣ вянутъ, лице покрываєся морщинями и они выглядаютъ якбы стареньку бабусѣ. Духово при вѣчнôй нечинности они суть дуже мало розвиненѝ. Поступовѝ Турки стараютъ ся єще яко тако о выхованє своихъ дочокъ и держатъ имъ учителѣкъ домашнихъ, або посылаютъ ихъ до якого института, щобъ приучились гдещо и по французски або по англійски; але наука тая не може бути достаточною, бо кôнчитъ ся вже зъ рокомъ 12-ымъ. По женитвѣ вся француцина не придаєсь до нѣчого, жена жіє вже зъ далека ôдъ свѣта. Єдине щастє для Туркинѣ, що пôсля корану о розвôдъ дуже легко; тогды розвôдка зновъ якійсь часъ свобôдна, доки въ-друге не ôддасть ся, щобы — розвестись повторно. Женитвы и розводы въ цѣлôй Туреччинѣ суть на порядку дневнôмъ.

Женьщины турецкѝ любуютъ ся часто въ интригахъ и авантурахъ. Неразъ видно, ѣде Туркиня и усмѣшкує ся та киває головою до незнакомого мужчины. Колижь кто въ несвѣдомости ôдемѣхне ся, въ тôй хвили вôзница-евнухъ зъ великою вправностею замахувсь довгимъ батогомъ и ударяє, куды попало, розцѣкавленого мужчину.

Гôрше єще буває, коли межи Туркинею а христіяниномъ прийде до ближшого пôзнаня. Отъ два примѣры такого знакомства.

Нема єще двохъ лѣтъ, якъ одинъ Француз залюбивъ ся въ Туркини, котра своимъ поведенѣмъ и поглядомъ дѣйстно удавала прихильноôсть до Француза. Ôнъ щодень стававъ на розѣ улицѣ, куды проѣзджала красна бисурманка и витала єго ласкавымъ поглядомъ и рухомъ руки. Одного дня ôкномъ повозу кинула Туркиня листъ до нôгъ незнакомого мужчины. Вечеромъ выйшовъ Француз на вызначене мѣстце коло кладбища Тутъ стрѣтивъ єго богато убраный чорный етіопъ и просивъ ити за собою. Черезъ передмѣйскѝ улицѣ дôсталисъ оба до ôддаленого дому черезъ отворену фѣртку. Въ около пановала гробова тишина. Фѣртка зачинилась...

Въ кôлька дней потôмъ межи христіянами повстало велике занепокоєнє. За Французомъ и слѣдъ пропавъ. Кольонія француска удалась до свого конзуля: начались приватнѝ и урядовѝ пошукованя, выдано навѣть процесъ красноôй Туркини Ставали передъ судомъ и Туркиня и єи мужь и евнухъ — все було надармо. Загадочна пригода Француза до нынѣ не розъяснилась.

Другій случай бувъ такій Богатый Турокъ въ середныхъ рокахъ, мешкаючій въ однôй зъ найкрасшихъ палатъ Стамбульскихъ, принявъ до свого дому Англичанку за учителку домашну для дѣтей. По смерти первои жены подруживъ ся Турокъ повторно зъ дуже красною дѣвчиною. Та друга жена за посредствомъ Англичанки все якійсь листы посылала до одного англійского єнерала. Одного вечера до комнаты Англичанки вбѣгла невольниця дому и зрадила таємницю своеи панѣ. „На милôсть Бога - казала невольниця — скажѣть англійскому паши, нехай нынѣ вечеромъ не приходитъ. Нашъ панъ приготовивъ шнуръ, щобъ накинути Англичанинови на шію, а ôдтакъ безборонному хоче обголити голову, надягнути на него жѣночу одѣжь, а рано на смѣхъ цѣлого мѣста выпровадити на найлюднѣйшу улицю, або вывезти далеко за мѣсто.“

Була вже осьма година — о девятôй мавъ прибути єнералъ. Не було часу довго гаятись. Англичанка о такъ пôзнôй порѣ не могла ôддалитись зъ дому, до того розставленѝ евнухи нѣкого не выпускали зъ палаты Передъ девятою годиною вбѣгла Англичанка до комнаты пана и заклинала єго на все въ свѣтѣ, не дѣлати ганьбы англійскому єнералови. Грозяче небезпеченство додало ѣй незвычайнои вымовы. Турокъ въ кôнци обѣцявъ, що єнерала ощадитъ и лишь на „страшаку“ все закôнчитъ ся.

Ôсѣмъ днѣвъ пôзнѣйше Англичанка одержала зъ Англіи листъ. Було то письмо ôдъ єнерала. Тысячъ фунтôвъ стерлинговъ (10.000 зр). и слова горячои подяки за уратованє ôдъ ганьбы, а може и ôдъ смерти, становили содержанє того листу.

— **Дѣвчина „на выданю“ пять фунтôвъ ваги!** Есть въ устахъ нашого люду слѣдуюча повѣрка: „Коли рôдъ людей-великанôвъ вымеръ на земли, лишивъ ся бувъ еще одинъ велитъ зъ старою своєю матерею. Довго они блукали по пущахъ, пôдпираючи ся сосною, вырваною зъ корѣнѣмъ. Разъ выйшовъ великанъ зъ лѣса на поле и побачивъ людей звычайныхъ, орючихъ сохою землю. Видъ сей зачудувавъ єго немало; взявъ на свою долоню соху вразъ зъ волами, плугаторомъ и погоничемъ, и понѣсъ до матери, щобы ѣй тѣ сотворѣня показати. Приноситъ и пытає старои: „що то, матѣнко, за звѣрятка, що такъ рыютъ землю?“ — „То теперѣшнѝ люде, ôдповѣла стара мати велетня; племя наше чимъ разъ бôльше малѣе и прийде колись до того, передъ кôнцемъ свѣта, що въ печи однôй дванайцять молотѣльникôвъ молотити буде.“

Наведена повѣрка пригадалась намъ теперь, коли до Львова заѣхала одна, молода еще, великанка зъ двома карликами. Що день бачити можна тую незвычайного росту дѣвчину, якъ она держитъ по одному карлику на своихъ долоняхъ и зовсѣмъ не утомляє ся ôдъ тягару малыхъ людей.

Але Львôвскѝ карлики суть єще великанами въ порôвнаню до иншихъ карлôвъ. До найменшихъ и заразомъ найлекшихъ на свѣтѣ людей належатъ: панна Луція Царате и панъ „єнералъ“ Мите. Обоє выступаютъ теперь въ Лондинѣ. Ôнъ маєлѣтъ 16, она 17; ôнъ высокій

$26^1/_2$ цалѣвъ, она 25 цалѣвъ; ôнъ важитъ девять фунтôвъ, она — пять фунтôвъ. Зъ портретôвъ тои пары, поданыхъ въ илюстрованыхъ англійскихъ письмахъ, переконуємось, що панна Луція незмѣрно вже постарѣлась: лице подовговате, запале, поморщене, навѣть на устахъ вусики наростаютъ; противно молодый „енералъ“ держитъ ся зовсѣмъ свѣжо и здорово. Проєктована женитьба межи панною Луцією а енераломъ Митымъ не устоялась:—„Луція и стара и бридка!“ Може на подорожахъ по Европѣ ôдкрыє ся яка лучша партія для зарозумѣлого „молодого“..

ЗАМѢТКИ И ВѢСТИ.

— Ôдъ редакціи. Пренумерантôвъ „Зорѣ“, котрй зъ новымъ рокомъ газету на велиновôмъ паперѣ побирати схотятъ, упрашаємо о скору присылку предплаты. Паперъ велиновый стоитъ незмѣрно дорого (риза 25 зр.) прото редакція не може великого накладу запасового робити.

— Зъ кôнцемъ року. Рôкъ вже минувъ, якъ Рада школьна краєва розôслала була до всѣхъ школъ въ Галичинѣ знаный „Окôlnik“, взбороняючій школамъ и учителямъ дальше пренумероване „Газеты Школьной“. При знаныхъ ôдношеняхъ въ нашôмъ краю годѣ намъ було и думати про дальше выдавництво письма педагогичного. Якъ на домѣръ лиха, редакторъ „Газеты Школьной“ въ пору „Окôlnika“ захорувавъ и не мôгъ нѣ устно нѣ письменно порозумѣти ся зъ писателями и кругами рускими взглядомъ дальшого выдавництва. Рôкъ кôнчивъ ся, выходу не було. Але случайно въ ту пору посѣтили були редакцію „Газеты Школьной“: ученый историкъ нашъ Дръ Из. Шараневичъ и знаный писатель популярный „Денисъ“. По короткôй нарадѣ рѣшено, выдавати безпроволочно нове письмо „Зорю“, яко литературный органъ для рускихъ родинъ, при тôмъ обговорено програмъ нового выдавництва и вытычено провôдній точки для новои редакціи. Було то 13 (25) Грудня.

Дальша судьба „Зорѣ“ нашимъ Читателямъ доволѣ знана. Намѣренямъ нашимъ видимо Богъ поблагословивъ — „Зоря“ не лишь охоронилась ôдъ стратъ матеріяльныхъ, але найшла въ краю голосне узнане и сталась улюбленою газетою въ домахъ рускихъ. Многй листы, якй въ протягу року мы получили, суть для насъ милою згадкою и милою понукою до дальшои працѣ. Єдине наше желане теперь, щобы „Зоря“ зъ новымъ рокомъ въ бôльшôй еще мѣрѣ задоволила справедливй вымаганя публичности рускои. Окрôмъ писателѣвъ, що доси брали удѣлъ въ „Зори“, позыскали мы много силъ новыхъ, а такъ надѣємо ся, що снôльными трудами довершитъ ся розпочате нами дѣло.

Пренумерантôвъ мала „Зоря“ сего року 614 — именно 96 женьщинъ, 258 священникôвъ (въ тôмъ числѣ Выс.-Преосв. Митрополитъ и оба Преосв. Епископы), 138 учителѣвъ народныхъ; проче число (122) припадало на урядникôвъ, проф. гимназіяльныхъ и иншихъ мирскихъ людей.

Прихильникôвъ „Зорѣ“ просимо о розширюване нашои газеты и въ дальшихъ кругахъ. Лишь тымъ способомъ зможе редакція утворити якій-такій фондъ на ремунераціи авторамъ за добрй артикулы. Вже и сего року окрôмъ численныхъ додаткôвъ пôвъаркушевыхъ (чого жадна редакція не дѣлає) були мы въ станѣ удѣляти гдеякй ремунераціи и навѣть одному молодшому писателеви заневнити за совѣстну помôчь при редакціи стале, хоть скромне удержане. На будуще радйбъ мы прійти въ помôчь и иншимъ молодымъ силамъ. Зъ посередъ многихъ задачъ газеты высоко ставимо и тую: выдобувати таланты и, где треба, нести помôчь бѣднѣйшимъ. Тôй засадѣ позôстанемо вѣрній и зъ рокомъ слѣдующимъ.

— Обхôдъ рôчницѣ вступленя на престолъ цѣсаря Іосифа II, якъ можь було предвидѣти, не подобавъ ся нашимъ польскимъ газетамъ. Помиренє рускихъ партій и величава снôльна акція товариствъ и патріотôвъ рускихъ затревожили нашихъ противникôвъ. Не розбираючи въ средствахъ кинулись польскй газеты, часто въ нечестный способ, не лишь на Русинôвъ въ загалѣ, але и на поодинокихъ имъ немилыхъ людей. На передѣ тои „патріотичной борбы“ станула, якъ звычайно, „Gazeta Narodowa“, котра навѣть „Зорю“ обрала за предметъ своихъ негôдныхъ выходокъ. Въ числѣ 274 такъ о насъ пише „Gazeta Narodowa“:

W samej stolicy kraju redaktor „Zori“ i profesor seminarjum nauczycielskiego w numerze „Zori“ z dnia 1/13 listopada nr. 21 pisze:

„Sudiaczy po pryhotowłeniach, jaki wsiudy dijut sia w hałyckij Rusy, deń 29. padołysta śmiło zapysaty możemo do najkrasszych uroczystostej, jaki w tim stolitiu narid ruskij w Hałyczyni światkowaw. I lud selskij, i ruskie świaszczeństwo, i ruska cerkow obchodyty budut pamiat' oswobodżenia z dowhowikowoi newoli i hańby, w jakij Rusyny beznewynno stradały czerez weś czas panowania polskoho“.

Dr. Szaraniewicz w tymże numerze „Zori“ w historycznem opowiadaniu o Hałyckiej kniahini Ostrogskiej lamentuje, że naród ruski przeszedł ze szyzmy do unii.

Zestawiwszy artykuły profesora Partyckiego redaktora „Zori“, i dr. Szaraniewicza historyka ruskiego, wypada twierdzić, że Rusini obchodzą rocznicę wstąpienia na tron cesarza Józefa II. nie na to, ażeby uczcić pamięć jego, lecz aby mieć sposobność nasie zgromadzonego po wszystkich miejscach ludu, prawić „o prysyłowaniu przez Lachów nehidnymy sposobamy“ szyzmatyckiej ongi Rusi do unii, opowiadać im o buntach kozackich i usprawiedliwiać takowe, prawić o hańbie i niewoli Rusi przez czas, jak ta z Polską była złączona, wpajać w lud ruski nienawiść do polskiej inteligentnej ludności kraju a nastawiawszy mu już tysiące szyzmatyckich krzyżów, przekonywać go, że do unii z kościołem rzymskim byli Rusini zmuszeni.

W obec takich objawów ze strony inteligencji ruskiej, wypada koniecznie, aby pisma polskie rozprawiły się z ruskiemi o te fałsze historyczne i wykazały nikczemne tendencje i wściekłość nawet takich Rusinów, którym powierzono kształcenie setek przyszłych nauczycieli szkół ludowych.

На тй недорѣчнй напасти польскои газеты ôдповѣдати не будемо. Люде, котрй въ недостатку розумныхъ доказôвъ берутъ ся до простои денунціяціи, не суть по нашôй гадцѣ достойнй, щобъ дальше зъ ними розправляти ся.

— Творы Маркіяна Шашкевича. Пишутъ намъ зъ Бучача: „Сего року заявлено въ нашихъ часописяхъ гадку, що подобалобы нашому снѣвакови Маркіянови Шашкевичу поставити нагробникъ каменный. Я думаю, що лучше булобъ выдати разомъ всѣ его поезіи вразъ зъ прозаичными творами (всего буде малый томикъ), а такого памятника зубъ часу не знищитъ. Многй газеты рускй помѣщали якйсь новй поезіи Шашкевича. Треба все то разомъ зôбрати, а польскй его творы перевести на руске и такъ выпечатати. Оголосѣтъ предплату при „Зори“ такожь на творы Маркіяна, а прислужите ся рускôй литературѣ. На „Руску библіотеку“ нема що ждати, она залѣзла въ довги, дальше выдавати ся не буде“.

(О новнôмъ выданю творôвъ важнѣйшихъ нашихъ писателѣвъ мы вже зъ давна продумували. Нашимъ накладомъ выйшли повѣсти Маріи Маркевичевои (Марка Вовчка) и от. Ник. Устыановича. Зъ дальшимъ выдавництвомъ якось вже нещаститъ ся. Передъ кôлькома роками хотѣли мы занятись выданємъ Шашкевича, але властителѣ его творôвъ освѣдчили, що самй выдавництвомъ займутъ ся; теперь зачуваємо, що Маркіяновй творы ôддано въ диспозицію „Рускои Библіотеки“. Мы хотѣли такожь по смерти писателя нашого А. Добряньского заняти ся повнымъ выдавництвомъ его писемъ, але намъ сказано, що творы Добряньского закупивъ ктось на власнôсть и намъ выдавати не можна. Сего року удались мы до родины давнѣйшого писателя рускаго „Луки зъ Ракова“ зъ предложенемъ напечатаня творôвъ того писателя, та зновъ надармо. У насъ иде истинно по дивачному: „И я не буду печатати, и ты не печатай!“ Дивуютъ ся потому, що литература стоитъ, що новй поколѣня не маютъ на чôмъ образуватись, що молодежи нема що дати до рукъ, що наука литературы на гимназіяхъ ограничає ся лише на самй читанки. Та еще и тй читанки, въ недостатку зборовыхъ выдавництвъ, не могутъ одвѣтно вызыскати матеріялу литературного и проте не дорôвнуютъ учебникамъ польскимъ.)

— Пôдгôряне, знана мельодрама от. Гушалевича, переложена зôстала на языкъ россійскій и польскій, и въ театрахъ Петербурскôмъ и Познаньскôмъ ôдограна зъ великимъ поведенємъ. Въ перекладѣ россійскôмъ задержано пѣсни малорускй незмѣнно вразъ зъ музыкою композитора нашого Вербицкого; въ польскôмъ перекладѣ текстôвъ малорускихъ нема. Въ обохъ представленяхъ, россійскôмъ и польскôмъ, выступали артисты въ строяхъ нашихъ Пôдгôрянъ, що до тымъ бôльшого розцѣкавленя публичности причинило ся.

— Нѣмцѣ о рускихъ танцяхъ. Въ попереднôмъ числѣ „Зорѣ“ (въ статіи „Сахеръ-Масохъ а Русины“) поданый бувъ прехорошій и вѣрный описъ народного рускаго танцю, коломыйки, а заразомъ и выяснене було символичне его значенє. Такъ описъ самъ якъ и выясненє приносятъ повну хвалу нѣмецкому авторови, котрый зъ великою быстротою умыслу вдививъ ся въ розличнй рухи рускои коломыйки и въ нихъ зъ такъ переконуючою правдою ôдчитавъ поодинокй сцены любовного драмату. Для доповненя образу подаємо теперь описъ гуцульского гайдука пôсля Гакета, писателя нѣмецкого еще зъ кôнця минувшого сто-

лѣтя (Hacket's Neueste politische Reisen in den Jahren 1791, 92 und 93 durch die dacischen und sarmatischen oder nördlichen Karpaten. Nürnberg, 1794, 3 T., S. 34). Гакетъ будучи случайно на одной гуцульской сватьбѣ, съ найбо́льшимъ страхомъ придивлявъ ся тому „танцю опрышко́въ“ и по́сля до́знаного враженя описавъ его въ своихъ „Подорожахъ“. Для оригинальности стилю наводимо уступъ той дословно въ нѣмецко́мъ языцѣ: „Getanzt wird der Haiduck unter freiem Himmel. Beim ersten Anblick, als ich diesen Tanz sah, war ich nicht wenig betroffen. Noch nie hatte ich so was gesehen und mir einbilden können, dass die Menschen eine solche Zeit, wo man an keinen Argwohn denken sollte, bei einer Feierlichkeit sich bewaffnet hatten. Ein jeder Pursch (легинь) hat sein Frauenzimmer bei der Hand; drei bis sechs Paar tanzen in einem Kreise herum. Gewöhnlich ist der Aufgeiger oder Dudelsackbläser in der Mitte des Zirkels. Obgleich nun dieses Volk in einem Kreise herumtanzt, so sind sie doch nicht geschlossen, denn wenn der Pursch aufrecht tanzt, so hält er sein Mädchen um den Leib und dreht sich damit herum; in der rechten Hand hält er aber seine Axt in die Höhe über den Kopf seiner Schönen. Bei allen diesen gewaltigen Sprüngen wirft er die Axt öfters in die Luft und fängt sie wieder. Ist er nun ungeschickt damit, so kann, beim einem unglücklichen Fall der Axt, dem Mädchen der Kopf gespalten werden, indem die Axt durch ihre Schärfe und Gewicht das ersetzt, was die anzuwendende Kraft bei einer stumpfen Axt zuwegbringen muss. Das allermerkwürdigste bei diesem Tanz ist, wenn der Kerl beinahe auf der Erde huckt und wie ein Frosch mit den Tänzerinnen herumhupft, dass er auch alsdann seine Axt klafterhoch in die Höhe wirft und sie doch wieder fängt... Um einen besseren Begriff von diesem Tanz zu geben, so habe ich auf der Vignette zu Ende der Vorrede eine Zeichnung davon geliefert“.

— **Образы Матейка**. По́дчасъ послѣдного своєго побыту въ Краковѣ посѣтивъ бувъ Цѣсарь робо́тню маляра Матейки. Въ доказъ оказанои собѣ чести пожертвовавъ Матейко высокому гостеви на любу памятку найновѣйшій свій образъ: „Сходины цѣсаря Максимиліяна І зъ королемъ польскимъ Жигмонтомъ І и зъ королемъ угорскимъ и ческимъ Владиславомъ“. Образъ той находитъ ся теперь на выставѣ Вѣденьско́й, урядженой товариствомъ „Kunstverein“.

Въ газетѣ „Wiener allgemeine Zeitung“, знано́й зъ великои прихильности до Полако́въ, находимо остру критику на той образъ, написану знанымъ въ артистично́мъ свѣтѣ критикомъ Вурцбахомъ. Критикъ такъ пише: „Що то не стало ся нынѣ зъ Матейкомъ! Перши єго историчнй образы (Рейтанъ, Проповѣдь Скарги) рознесли славу артиста далеко по свѣтѣ, але, зъ жалемъ высказуємо, надѣ на дальшій розво́й таланту не оправдались. По́знѣйшй образы Матейка, якъ „Битва по́дъ Дубровномъ“ и иншй, не выдержатъ и мѣрнои критики. Передъ тыми образами стаємо на первый видъ ошоломленй, але при ближшо́мъ розглядѣ стискаємо то́лько раменами. То все творы сомнительнои вартости. До такихъ належитъ и найновѣйшій образъ: „Сходины цѣсарскй“. Нема въ нѣмъ нѣ однои чистои черты, жадного артистичного заокругленя, жадного выразу, жаднои для ока принады — все ту розплываєся и виливаєодно въ друге, якбы въ яко́мъ кипучо́мъ сосѣ. Нѣкто не въ силѣ о́дро́жнити на то́мъ образѣ Ягайлоно́въ о́дъ Владиславичо́въ; всѣ носятъ однакову, жовто полякеровану одѣжь, а тй „потворы“ тымъ о́дразливѣйшй, чимъ бо́льше на нихъ дивимо ся и чимъ бо́льше силимо ся цѣлу ту чудну сцену поняти. Фигуры всѣ мовь замазанй — нема нѣ оригинальности, нѣ новости, нѣ красы. Надѣ на Матейка безповоротно минули ся...“

— Варшавска газета „Tygodnik illustrowany“ помѣстила въ двохъ послѣдныхъ числахъ описъ **подорожи на нашу Чорногору** („Wycieczka na Czarną Horę, opisał Teodor Czuleński“) вразъ зъ двома хорошими илюстраціями: „Skały sokulskie nad Czeremoszem“ и „Hucuły w Żabiu“. Такъ описъ подорожи, якъ и поданй илюстраціи для насъ въ Галичинѣ не богато представляютъ интересу; все то, и далеко докладнѣйше, описали вже нашй питомй туристы и етнографы. Наведемо то́лько два характеристичнй образки зъ оповѣданя п. Чуленьского: о Орменахъ въ Кутахъ и о плавбѣ Черемошемъ.

„Куты лежатъ надъ Черемошемъ, на граници Буковины. Мене передовсѣмъ заняли физіогномии тутешнихъ мешканцѣвъ, осмаленй, зъ волосємъ кучерявымъ, зъ орлиными, и то порядно орлиными носами, такъ що тая окраса лица у гдекотрыхъ досыть глубоко къ бородѣ заглядає. Козы пасли ихъ предки въ Арменіи, и они пасутъ нынѣ. Кождый зъ нихъ маєназву библійну зъ окончененъ. на — в и ч ь: Іосифовичь, Якубовичь, Стефановичь, Теодоровичь. Въ торгогли козиною и лоємъ до́йшли они до великихъ маєтко́въ и нынѣ цѣле Покутє, околицѣ Станиславова и Коломыи, маютъ переважно шляхту орменьску...“

„Въ Жабю замовили мы сплавы и казали на нихъ урядити лавки и поруча. О 10 рано вырушили мы зъ Кутъ. Сплавъ, на котро́мъ сидѣвъ нашь секретарь, ко́лька разо́въ осѣдавъ на по́дводныхъ каменяхъ и бувъ близькій розбитя; а зновъ ко́лька разо́въ гнавъ на глубшо́й водѣ, где вода маєзначнѣйшій спадъ, такъ шалено, що береги то́лько миготѣли по обохъ сторонахъ. Для любителѣвъ пригодъ ѣзда то — принадна и пышна... Черемошъ плыве самою границею Галичины и Буковины. Керманичѣ, одвѣтно до глубокости воды, заєдно то́лько кликали: „Кермуй до Галичины!... Кермуй до Волощины (Буковины)!..“ Вечеръ мали мы станути въ Кутахъ, тымчасомъ нѣчь насъ заскочила посередъ рѣки, три чверти милѣ передъ мѣстомъ. Мы зо́ставили сплавъ у берега и по́йшли на нѣчлѣгъ до корчмы. Жидъ умѣстивъ насъ въ своѣй домашно́й божници, где мы на сѣнѣ подрѣмались, въ сусѣдствѣ улѣвъ зъ пчолами...“

Въ столѣтнй роковины вступленя на австрійскій престолъ цѣсаря Іосифа II (1780—1880). О́тчитъ Володимира Барвѣньского выголошеный на вечери дня 17 (29) листопада 1880. У Львовѣ, накладомъ Іосифиньского комитету, 1880. (XVI-ка, стор. 50.)

П. Вол. Барвѣньскій, знаменитый бесѣдникъ и правникъ (теперь права рука въ редакціи „Дѣла“), занимавъ ся головно урядженемъ и переведенемъ Іосифиньского митингу, для котрого самъ уложивъ знанй зъ политичныхъ газетъ чотыри резолюціи. За єго иниціятивою выбрано такожъ на митингу такъ звану „Руску анкету школьну“. Мимо численныхъ и такъ ро́жнородныхъ занятій по́днявъ ся п. Барвѣньскій еще и о́дчиту на Іосифиньско́мъ вечерѣ. Була то праця дуже совѣстна, выголошена зъ правдиво ораторскою силою и при то́мъ представлена зрозумѣло для численно зо́браныхъ селянъ. Бесѣда выкликала неописаный ентузіязмъ, якого въ сали „Дому Народного“ доси мы не запамятали. Одчитъ розпадавъ ся на чотыри головнй части: 1) Доля рускихъ с е л я н ъ за часо́въ Польщи; 2) Доля рускихъ с в я щ е н и к о́ в ъ за часо́въ Польщи; 3) Доля рускои ц е р к в ы за часо́въ Польщи; 4) З а с л у г и цѣсаря Іосифа II для Руси.

Рускій правотарь народный. II. Н о в ы й п о д а т о к ъ г р у н т о в ы й, написавъ Харко Таранъ. Цѣна 30 кр. а. в. Накладомъ редакціи „Батько́вщины“. У Львовѣ 1880. (Велика 16-ка, ст. 88. — Зъ пересылкою почтовою кошту́є 35 кр. а. в.)

Книжка мѣститъ въ собѣ: 1) Розвитокъ податку грунтового (Тутъ росказано о то́мъ податку, якій завѣвъ цѣсарь Іосифъ II, и всѣ по́знѣйшй змѣны єго, зъ якими заховавъ ся до нынѣ); 2) Що то єсть катастеръ и якій повиненъ бути податокъ грунтовый; 3) Найновѣйшй уставы въ справѣ податку грунтового въ Австріи. Въ сѣй 3-о́й части росказано о н о в о́ м ъ податку грунтово́мъ, котрый маєпобирати ся вже о́дъ нового року, и, що дуже важне, подано способы, якъ охороняти ся противъ наложеня за высокого податку, именно черезъ реклямаціи, до котрыхъ суть поданй практично уложенй взо́рцѣ. Черезъ тоє книжка тота єсть дуже на часѣ и маєвелику вагу для всѣхъ посѣдателѣвъ грунту.

☞ Зъ новымъ рокомъ буде выходити **Библіотека найзнаменитшихъ повѣстей**, по д в а печатнй аркушѣ кождого 15-ого и послѣдного дня кождого мѣсяця. Предплата на Библіотеку выноситъ ро́чно 5 зр. Для пренумерантово́въ „Зорѣ“ и „Дѣла“ **обнижає ся** предплата на 4 зр. ро́чно, 2 зр. по́вро́чно, 1 зр. чвертьро́чно. ВП. Читателѣ „Зорѣ“ могутъ за горѣшною доплатою одержати зъ кождымъ числомъ „Зорѣ“ два аркушѣ печатнй тыхъ повѣстей.

Першу повѣсть Библіотеки становити буде сензаційный романъ въ трехъ частяхъ: „Въ о б о р о н ѣ ч е с т и“ знаменитого нѣм. писателя Раймунда.

О́дъ р е д а к ц і и. В. П. Пренумерантово́въ „Зорѣ“, котрй газету получали на паперѣ велиновомъ, просимо о приспѣшенѣ реклямаціи, єсли якого числа не одержали (або єсли черезъ можливу ошибку одержали яке число на паперѣ звычайно́мъ).

Выдає и о́дповѣдає за редакцію **Ом. Партыцкій**. Зъ друкарнѣ Товариства „имени Шевченка“ по́дъ зарядомъ К. Беднарского.

ИП 21983
1880

Зоря
1880

ЗОРЯ
1880